

భారతి

సాహిత్య మాసపత్రిక

సంపాదకుడు

శివలెంక శంభుప్రసాద్

ఆగస్టు 1957

సంపుటము 34 :

: సంచిక 8

విడిపత్రిక వెల ఒక రూపాయి

విషయానుక్రమణిక

ఆగస్టు 1957

అభిజ్ఞాపిక	శ్రీ శనగన నరసింహస్వామి	...	1
విశ్వనాథవారి			
రామలక్ష్మణులు	పావకి	...	3
స్వీకారము	కావ్యశ్రీ	...	14
వక్రగతులు	శ్రీ మధురాంతకం రాజారాం	...	33
నన్నెచోడుని కవితాశక్తి	శ్రీ సి. నారాయణరెడ్డి	...	51
ఇల్లు బాగ్గత్త	శ్రీ పురాణం సుబ్రహ్మణ్యశర్మ	...	62
కవల జీవితములలోని			
వ్యత్యాసములు	శ్రీ రాళ్ళపల్లి గోపాలకృష్ణమాచార్యులు	...	74
1857 భారతీయ			
సైనిక విప్లవం	శ్రీ కాలిన్ వెల్చ	...	81
రాత్రివేళ	బాలగంగాధర తిలక్	...	91
కలగూరగంప		...	92
గ్రంథవిమర్శనము		...	97

ఈ విషయములను ఇందు తెలుసు

అభిజ్ఞాపిక

శ్రీ శనగన నరసింహస్వామి

* * “మోదతైస్తాడయ” నాదీ భూతంగా ప్రజాప్రభుప్రబంధం విడివడింది. అటు కవిరాజు నిష్క్రమణం; ఇటు ఋతురాజు అగమనం. గుణాధ్యుడు రేని తెలుగుకొలుపులో జీవకళ చెరిగింది. అభిలాంధ్రపథం అంతరంగికంగా స్తంభించి పోయింది. నాటి పుంస్కోకిలస్వామి విషాదకంఠంలో వసంతగీతి చిక్కుపడింది. తదభిజ్ఞాపికయే ఈ కావ్యఖండిక.

1

స్వాగతమోయి! మాంసల రసాల కిసాల కవోష్ఠ భోజనా
భ్యాగత! చైత్ర సుందర సభావన మాగధ మండల ప్రభా!
స్వాగతమోయి! ఆంధ్రజన సాగర హర్ష పయోతరంగ రే
ఖా గురుదాహ! కోకిలనఖా! మధురామృతిగాత్ర మోహనా!

2

తెలుగుతోటల మీదుగా తెగబడి అచె
పొంగి వచ్చిన దొకసారి పూలకారు
లోకము తదాభిముఖ్య ప్రలోభమూన
ఏల వినిపించవోయి నీ ఈలపాట?

3

అకటా! ఏమిది? కన్నుదోయి నుడివో అశ్రుదశం చింతలో
సకలాంగములు ముద్దగా ముడిచి నిశ్శ్వాసింతు వెట్టెట్టులో
ప్రకటింపబడె పంచమస్వరము ప్రభప్తముగా; తెల్లు నే
లకు శుష్కించునె రాగభోగలహరీ లాభము పట్టి ప్రభా!

1

4

ఎన్ని వసంతముల్ గడచి ఈ మధుమాసము ప్రాప్తమయ్యెనో !
నిన్న గుణాధ్య నత్కవి గణించిన రోజులు, ఆంధ్రరాజ సం
పన్న న భాస్థలమ్ము మఱువం దరమయ్యెనటో ! కృతజ్ఞతా
స్విన్న మనోజ్ఞరాగములు చిందవదేమి తెనుంగు భూమిపై ?

5

అవునవు నర్థమైనది మహాత్మా ! గుణాధ్యుడు కొల్లులో పరా
భవమును పొంది మాతృ భువిబాయుట; నేటికి జ్ఞప్తికెత్తు నీ
రవమగు నీ ప్రవర్తనము రమ్యము లెమ్మిక ఎప్పుడైన నీ
ప్రవిమల గాన మాధుర్యులు పంటకు వచ్చున ? పోయి వత్తునా ?

6

దవ్వల శారవాహన శతక్రతు నిశ్చల నేత్ర వీధిలో
నవ్వులు లేవు; తద్రసమనః ప్రమదా కబరీ భరమ్ము పై
పువ్వులు లేవు; తజ్జన వపున్సఫలాను వచోవరమ్ములో
రువ్వులు లేవు; ఆ మని పురోగమనమ్ము తిరోగమించునో !

విశ్వనాథవారి రామలక్ష్మణులు

పాపకి

పై పేరుతో భారతిలో వచ్చిన వ్యాసం చూసే సరికి హాడిలిపోయాను. అది వారు ఏనాడో వ్రాసివుండారనిపించింది! ఏదో ఇప్పటివరకూ ఇలా ఉండారనిపించింది. యోగం వుండికొట్టి సరిపోయిందికాని అది ఇంతకుముందే వచ్చివున్నట్లయితే హృదయంకోసం అయివుండేది. మరి వ్రాసినవారు సామాన్యులా! ప్రతివాది భయంకరులు! ఒక్క పీఠికాదలు! ఆంధ్ర దేశంలో ఈ విషయం తెలిసినవారు (ఒక్కరూ ఇద్దరూ కాదు) సహస్రాధికులు ఉన్నారట! వారంతా దియి తెలిచి పూరుకున్నారట! వీరైనా ఇన్నాళ్ళూ పూరు కోవపం అనుగ్రహమిద్దరిక్కడ కాకపోవడంవల్ల నే. అయితే ఇప్పుడీ ఉపక్రమం దేనికి? అంటే - 'ఆప మార్గంలో పడిపోయినభాషకు ప్రాధాన్యంవచ్చి అది ఉపాదేయమే అనే ఆహవా జవాబులో వ్యాసించి ఇహ సన్మార్గంలో నడిచే రచనకు స్థానం ఉండకపోతుందని య్యోనే! చూడవో! తే వీరూ ఏదోకొంత రచన చేసిన వారల్లే నే అవుపడుతుంది. అది ఏదో బహులు పడవేస్తే బాగుంటుంది. ఏలాంటి రచనకైనా నేటి రేసుకు దేశ ములో స్థానం అంటూ ఉండకపోవడం ఉండదనుకుంటాను. కాబట్టి భయపడకక్కరేదు. కాదు - వీరు ఏరచనా చేసివుండరు. 'ఈనాటి రేసుకునాటి రసజ్ఞులకు పట్టిన దుర్గతి రాబోయే పరంపరకు పట్టకుండా ఉండాలి' అనే వ్యవస్థా రక్షణాభివీక్షణోనే విధూషణమైన మావాన్నికూడా వదులుకోని వీరి ప్రకృతీద్వయం! అని అనుకుందాం. ఎంత ఉదారమైన సంకల్పం! నన్నయ్యవాటి పరిపక్వత్వకా వ్యవస్థకా భాష చెడిపోతోందే! అని ఇహ విజ్ఞులెవ్వరూ విచారించనక్కరలేదు. ప్రతివాది భయంకరులు పూనుకున్నారట. మనకాభయం అక్కరలేదు. బాగుంది. అయితే-ఈ పనికి వీరు ఎవరితో ఉపక్రమించారయ్యా! అంటే వారితోనూ వీరితోనూ కాదు. నేటి రేసుకు కవుల్లో ఒడ్డోలుడని పేరుమోసిన సర్వినారాయణగారి తోనే! మరి 'ప్రధాన నిబ్బణనాగ్రయం' తెలిసిన

వారైవుంటారు ఆచార్యులుగారు! తె.తా.2వ. 'నాదక లోహ చైతన్యసాధనము నాభకథన రచించెదన్' అని ఆయన ప్రతిజ్ఞచేసి రచిస్తావున్న రామాయణ కల్ప వృక్షంలోనే ఉపక్రమించారు. విమర్శలువస్తే సమాధానం చెప్పికోని ఆదుకోవడానికి 'విశ్వ వాత్సల్యము' చెలువుదీర్చినమా ర్తి! పెద్దిదిక్కు వెంకన్నగారు కూడా ఇప్పుడు లేరాయే. వెంకన్నగారంటే ఏమిటో మనవి చేస్తాను. 'కాకవికంఠంబు కత్తికోరి.' సర్వినారాయణగారు చిక్కులోనే పడ్డారు. మరి ఈవచ్చిన విమర్శసామాన్యమైనదా? త్విజ్ఞుకోవడానికి వీలేదనియో! అదైనా గ్రంథం యావత్తునూ వుండేదని కానేకాదు. ముప్పైరెండుపద్యాలు వున్న భాగాన్ని గూర్చి మాత్రమే. ప్రతి పద్యమూ వుదాహరించి ప్రయోగాల క్రింద గీల్లుపెట్టి భిన్నాభిన్నం చేసి మిగిలిన గ్రంథం అంతా కూడా యీలాగే వుండి వుంటుందంటానికి మధ్యతునకగా ఆయా విమర్శలు వెలయించారు ప్రతివాది భయంకరులు! పేరు తెలుచుకుంటేనే ఉండే లనిసిపోతున్నాయి. భయం వేస్తోంది కాబట్టి 'భయంకర' మినహాయించి ప్రకృతం ప్రతివాదిని మాత్రమే గ్రహించి (బాధువానికి సుమండీ!) సమాధానాన్ని యథాశక్తి వ్రుపక్రమిస్తాను. యిహోవా, మృత్యుర్వా!

(ప్రతివారులు వ్రుపక్రమ వాక్యం ఇది— "పైపాశ్య భాగము లోని ప్రతిపద్యము సుదహరించి (ఉదాహరించి—తప్ప. ఉదాహరించి అని వుండాలి) యందలి యాచిత్యానాచిత్యములను నా యోషినంతి వఱకు సహృదయముతో (సహృదయముతో తప్ప. సహృదయముగ అని, లేదా సహృదయతతో అని కాని వుండాలి.) విమర్శించుటకుఁ బ్రయత్నించెద."

సహృదయత మాట అలా వుంచుదాం. అది జేపుడికే తెలియాలి. ప్రతివారులు పద్యాలన్నీ రెబ్బపెట్టి మేలుచేశారు. సమాధానాలివ్వడానికి క్రమం నిశుక్కునక్కరలేకుండా పరిపోయింది.

మొదటి అక్షేపం—

(1) వ. రామలక్ష్మణుల రిరువురు గాధేయపాదాభి
సందనం బాచరించిన-

కం. రాముఁడు నమస్కరించుచు

నా ముని పాదములు తాఁకినంతటన తనూ

రోమాంఘ్రపు లాసంద

శ్రీమత్పులకాంబుధంగస్థి ముని పాంగక.

“ఈ వచన భాగమును నీ కంద పద్యభాగమును గలిసి యొక వాక్యముగా నూహింపఁబడియున్నది.”

ఆసలు యీ వాక్యం సరిగ్గా వుందా? అని విచారించాలి. ఊహించిన వానిచేత అని కలపబడ్డాయి కాని అవి స్వతః కలిసి లేవు. రెండూ విడివిడిగానే వున్నాయి. “రామలక్ష్మణులు—అచరించిన” అన్నది కథానుసంధానకమైన వాక్యం. అవి సమాపక క్రియతో వుండి తీరాలన్న నిర్వచనంలేదు. భారతాద్యనుకలనం యేమాత్రమైనా వుండివుంటే యీలాంటి సంజేహం వుట్టదు. ఆచరణ సమకాలంలో ఒక విశేషం కనిచేత వివక్షితం కాబట్టి ‘ఆచరించిన’ అని అసమాపక క్రియ వాడబడింది. నమస్కార రూపక్రియకు పాదస్పర్శనం అనేది కాయకాంగం మాత్రమే. నమస్కారమంటే కొళ్ళు పట్టుకోవడమేకాదు. నుగు పిత్త స్వనామములను ఉద్ధరించడం మొదలైన వాచికాంగం కూడా అంగులో వుంటుంది. ఏమ ప్రాచీత పాంశే నాసీలవః ప్రణయతి. ఉ—రా.) సంప్రదాయం తెలియాలి. కాగా—ఒకే వాక్యంలో ‘పాదాభి వందనము’ ‘నమస్కరించుచు’ ‘పాదములు తాఁకినంతటన’ లేవు. ఇక పోతే నమస్కరించుచు పాదములు తాకుటలో విరోధం ఏమంది? నమస్కరించుచు—నుగు పిత్త స్వనామకథన రూపమైన వాచిక క్రియ చేస్తూ—సమకాలికంగా పాదస్పర్శ రూపమైన కాయక క్రియ చేయుచున్నాను. అలాగే చేయాలి కూడా.

రాముడు తాఁకినప్పుడే మునికి వొళ్ళు గగుర్చొడవడమున్నూ, చెమర్చడమున్నూ. ఏమంత వుపద్రవం వచ్చిందంటే మణి ముని దృష్టిలో రాముడు ప్రాకృత శిశువుకాడు. లీలాగృహీత మానుష రూపుడైన నాన్నాన్నా రాయణుడు! పాఠకుడైనవాడికి స్పష్టమేకాన్ని

భావించుకోగలిగిన శక్తి వుండాలి. ఈస్క భాషాజ్ఞానం చాలను.

లక్ష్మణస్వామి రాముడికన్నా తక్కువైపోవడం లేదా? అని విచారించడం అప్రస్తుత ప్రసంగం అవుతుంది. తక్కువ అంటే మరీ తక్కువే అని అనుకోవలసి వస్తుంది. ఇంతకూ సారాంశం యిది—నమస్కార క్రియ రామలక్ష్మణుల ధియాశ్రితం. అంగులో రామాశ్రియమైన నమస్కార క్రియవల్లనే మునికి పులక స్వేదోద్భవాది వికారం కలిగింది. కనుక ‘రాముఁడు నమస్కరించిన’ అనే పద్యంలో రాముఁడు పునగు పాత్తుడైనాడు. పోతే—‘తాఁకినంతటన’ అనేచోట అలంకార్యాని వుంది. ఏలాగంటే, రామస్పర్శకారణం. పులక స్వేదములచేత తెలియబడుతూవున్న ముని ఆనందం కార్యం. కారణం ఎప్పుడూ కార్యం కంటే పూర్వకాలికం. ఆలాంటి కారణంతో కార్యానికి యోగపద్యం చెప్పినట్లయితే ‘అగ్రమాతియోక్తి’ అనే అలంకారం అవుతుంది. ఆ అగ్రమాతియోక్తిని యీ ‘తాఁకినంతటన’ అనే అవధారణార్థకం గ్యనింపఁజేస్తోంది. విచారిస్తేనేకాని తెలిసే విషయం కాదిది. విశేష్యాన్ని వాడిన తర్వాత సర్వ నామాన్ని వాడడమే సామాన్యం. కాని నియమంలేదు. ఇచ్చట సర్వనామం వాడితే—అది ‘రాముఁడు’ అనే శబ్దానికికూడా అక్షేపక మయ్యే చిక్కువుంది. అది అలాకొరారు. ఇచ్చట ముని పొందిన ఆనందమే వివక్షితం. సంజేహానివారణకే పునః మునిశిబ్దప్రయోగం! అదికాక—యిచ్చట సర్వనామంకంటే మునిశిబ్ద ప్రయోగంలోనే జౌచిత్యం వుంది. యేలాగంటే—రామస్పర్శకు పూర్వంపున్న మునిరూపం వేఱు. ఇచ్చట రూపం వేఱు. ఇచ్చట రూపం రామస్పర్శ జనితమైన ఆనందంవల్ల పులకిత మున్నూ స్వీప్త మున్నూ అయింది. ఆ పూర్వరూపంలో పున్న మునికి—ఇప్పటి యీ పులకిత స్వీప్త రూపంలో పున్న మునికి—కల అభేదాన్ని కేవలసర్వనామం కంటే ఆ వృత్తిమైన మునిశిబ్దమే సమర్థం గా గుర్తించఁజేయగలను. కవి యీ ప్రయోజనంజూపించి యిచ్చట రెండుచోట్ల మునిశిబ్దాన్ని వాడారు కాని విశేష్యము నుపయోగించిన తరువాత సర్వనామమును వాడాలన్న పామాన్య నియమం తెలియక కాదు. అలా అనుకోవడం చారబాటు. ప్రాథరచవలో పద ప్రయోగాచిత్యం యిలా వుంటుంది. ఇది బాలముద్దులకు అందేది

కాదు. మాచేకన్ను వుండాలి. ఇంతవఱకు చాలుననుకుంటాను.

“తనూరోమాంధువులూనంద శ్రీమత్పులకాంబు భంగద్వారీ అనునది వాక్యమా, సమాసమా”,

ఇది వాక్యమే. రోమాంధువులు—రోమాంధువులయందు అని అర్థం. ‘ఒక్కొక్కచో జపంబు సప్తమికిన్ బ్రథమమును’ (పా—వాగ్. కా. నూ. 20. ఉదా. ‘భావంబుల్ భయముజ్జగించి నొగుడీ భవాగ్నిచాటందెనున్’ (హరివంశేయ) భావంబుల్—భావములయందు. చాలకపోతే తిక్కన్నగాకకూడా వున్నాడు. ‘పారిచోరి మోము బాచ్చజలతారము గ్రమ్మగ—’ శిల్యర, మోము. మోమునంగు.

“అనందశ్రీమత్పులకాంబుభంగద్వారీ యని పొంగెన్” యిదిమీ దేశివాదీనానం కాదు. అలోచించకుండా తెలిసిపోవడానికి కలిత్యం అలోచనామృతిం. అలోచించిచింతిచి విశేషాలు తెలిసే అవకాశం వుండాలి. వివరిస్తాను.

అనంద శ్రీమత్—అనంద సమృద్ధిమంతములైన (సమృద్ధిమత్త్వం అంటే వ్యంజకత్వంచేతినని తాత్పర్యం. పులకాంబులు వ్యంజకాలు. వాటిచేత అనందం వ్యజ్యమానం అవుతుంది. అంటే కాని ప్రతివాది అనుకొన్నట్లు రోమాంధువుల కానందమంటూ వుండదు.) పులక - గుర్పొట్టుయొక్క - అంబు భంగ-స్వేదాంబు తిరంగములయొక్క - గృతిన - ధరణముతో - ముని పొంగెను. అని చెప్పికోవాలి.

స్వామీ! యిలా చెప్పికోవడం చేత ‘శ్రీమద్విశేషణం సకల కల్యాణగుణ పరిపూర్ణుడైన శ్రీరామచంద్రుడికి తప్పిపోయిందే! అని మీరు నిర్వేదించనక్కరలేదు. ఓపికచేసి రామాయణ కల్పవృక్షమంతా చదివండి. (ఈ ముప్పైరెండుమాత్రమే చదివితే ఎలా?) కావలసినన్ని విశేషణాలు చదివకుతాయి. సత్యవారాయణగారికి ఏకాంతే తిక్కున రామభక్తిలేదు. ఇంతకీ ముఖ్యవిశేషం ఏమిటంటే—

“సన్నాధిపత్య విశ్వామిత్రుని చెనుటకా విశేషణము?” అనే మీ జానపాపకరమైన సంశయం నీవర్తిస్తుంది.

“ఇంతికి సీపద్మవచనం కుల సారాంశము శ్రీరాముండు విశ్వామిత్రుని పాదములను స్పృశించు

టచే నామునికి గుర్పొట్టు కలిగెను” అని. అంతకన్న సాధారణ భాషాజ్ఞానము గలవానికిఁ దెలియని మహాస్మృతి భావనాబల మందేమియులేదు. “ప్రసన్నగుణము నున్న.”

పై వివరణవల్ల సాధారణ భాషాజ్ఞానమైనా లేదనీ, సంప్రదాయ విజ్ఞానం బొత్తిగాలేదనీ, పాఠకులకు తెలిసిపోకుండా వుండడం ఎలా సంభవించిందీ? ఒక వేళ సాధారణ భాషాజ్ఞానం ఉన్నట్లయితే, (లేదు అని ముందు దుజాపవుతుంది) శిల్పార్థిమాత్ర ప్రవణులకు గోచరించని విశేషాలుకూడా కొన్ని మరి వైపద్వ్యంబో మనవి చెకాను. ఇప్పటి కింతవరకూ చాలుననుకుంటాను. మరి ‘ప్రసన్నగుణం’ మాట నెలచిచ్చాను. మీరనుకున్న అర్థంలో అది తిప్ప. ప్రాధరణము అని కాని ప్రసన్న తానగుము అనికాని అనాలిసివుంటుంది. ధర్మగర్భభావమైనా తెలిసినట్లు కనబడదు. (ఇది సాధారణ భాషాజ్ఞానంలోనిదే) స్వాములు పాపం పెద్దపని పెట్టుకున్నారు!

గంభం పెరిగిట్టుంది. స్థానీపులక వ్యాయంగా ప్రతివాదుల జౌచిత్యానాచిత్య నిమగ్నశక్తి ఆయా మొదటి ఆశ్రేణంలోనే పాఠకులకు తెలిసి వుంటుంది. జౌచిత్య విచారానికి కావలసే మళ్ళీ ప్రసక్తిమిస్తాను. ముందు శాస్త్రీక దోషాలనుండి బయటపడితే ఇప్పటికీ అంటే చాలు.

8. గాధేయు కన్నులు కమలప్రతాభిరామములైన రాము నేత్రములఁ గలియు
గాధేయు కన్నులు కదలి వసివుల
స్త్రీమిత నేత్రములను కేరఁదోవు
గాధేయు మాపులు కమనీయ రామ మే
ఘము మేవ శింహాధికాంతు లాలయు
అందుగన్నును

“ఏమి విశ్వామిత్రుండో కాని తనకు నమస్కరించిన రామలక్ష్మణుల నెంతమాత్రము నాశీర్వదంతక వెట్టిమాపులు ప్రారంభించినాడు. ‘గాధేయ’ పదము వైవదనములో నొక్కమారు ఉపయోగింపఁబడి యిదే యీ పద్యములో నాలుగుసార్లు ప్రయోగింపఁ బడుటలో సారస్వమేమియు లేదు.”

నాలుగు పాదాల్లోనూ గాధేయపదానువృత్తి—నమస్కరించిన రామలక్ష్మణులను విశ్వామిత్రులు

అతిరవ్వడింపక పోవడానికి. కారణాలు తెరవాతె అలా చిద్దాం. ముందు పెద్దచిక్కు వచ్చిపడింది. యీ శింపాధికాంతులవద్ద. ఏమిటి శింపాధికాంతులు? ప్రతి వాడుల బాధయింది.

"అందమైన రామునియొక్క మేఘమువంటి శరీరమునందు గాఢేయుని చూపులు శింపాధికాంతు లాలయు" అని యున్నది. శింప- మెఱుపు. అధికును కాంతికిని అర్థ భేదములేదు. 'అధి' శబ్దము స్త్రీలింగము ఆకారాంతము. 'అధికాంతులు' సరియేనా? పండితులు యోచింపవలసివది."

ప్రత్యక్షి యెంత దుస్థితిలోవుండో తెలిసి కోవడానికి యిది ముచ్చగునక! యీ మాత్రం పరి కంతో యీ పనికి పూనుకోకపోతే నిర్బంధించే దవగు? 'అపండితుణ్ణి' ఆనే స్వప్నగూపావతోపమే వుండివుంటే గ్రంథం యింత పెరిగేదికాదే! అస్తాంతిత్ — 'శింపాధికాంతులను' వ్యాకరిస్తాను. శింజేవ- ఆధాతీతి- శింపాభా- సా- కాంతి- శింపాధికాంతి- 'అతిశోషపర్ణి' 'అతోలోపశ్చ' 'అజాద్యతిహేన్' 'పుంవత్కర్మధారయ జాతీయ దేశీయేషు' యీ మాత్రాలవల్ల పైరూపం నిష్పన్నమవుతుంది. యీ భాగ్యానికి కాముడివాకా పాపకర్తలేదు. రఘువంశం ప్రథమసర్గ పూర్తిచేసి, ద్వితీయసర్గ యోనిమిదా శోకం వరకైవా చదివి గ్రంథ పరిపూర్తి చేసివున్నా చాలు.

'మరుత్ప్రియుకైశ్చ మరుత్సఖాభం'
యొక్కది విగ్రహం యెట్లాగో మల్లిఖాగ్నులు చివరించే వున్నాయి.

'అందుంగన్నమ'
ప్రత్యయంపై ప్రత్యయం కూర్చుట తగదని ప్రతివాడుల శాసనం! కాని కొన్ని ప్రత్యయాలు కేవల ప్రత్యయ మాత్రములేకాక స్వతంత్ర వ్యవహార యోగ్యములై వున్నాయన్న విషయం తెనుగువ్యాకరణాలు చూచివున్నవారికి తెలియకపోదు. 'అందు' స్వతంత్ర వ్యవహారయోగ్యమే! నిత్యవ్యవహారంలో కూడా మనం 'అందుచేతి' 'అందువల్ల' 'అందుకోజుకు' 'అందుండి' మొదలై వని వాడుతూనే వున్నాం.

(4)కం. మునిద్వష్టిలోన మలంచుదు
మమకేశ్వరుం గని వసిష్ఠ మానిం గని త

శ్రీ సహారం గని యొక శ్రీ
త్రినవ్రసవ్రస చిలులనియె ధాత్రీపతిగోక
యీ పద్యంలో "విశ్వామిత్రుఁడు మూడుసార్లు 'కని' వాడు" అని ప్రతివాడులకు వేదం! మూడుసార్లు కన్నది ఒక్కడైకాదు. ముగ్గుర్ని! (మనుజేంద్రుని, వసిష్ఠమానిని, తిక్కనవారిని.) బాధే. అయినా తిప్పగు. విడివిడిగానే 'కని'వలసి వుంటుంది. వసిష్ఠులవారిని చూచిన చూపులో అర్థం వేగు. చిక్కనగారిని చూచిన చూపులో అర్థం వేగు. తిక్కనగారిని చూచినచూపులో అర్థం వేగు.

"నవ్రస" కందపద్యమునకుం గావలసిం శిరవేగ మును ధిగ్ను పటిచినది"

'యీ పద్యానికి' — 'యీ వేగం' — అంటూ పిరొక లక్షణ గ్రంథంచేసి ప్రాసిపెట్టివల్లు వుంది! సమర్థుడైన కవిచేతిలో యే పద్యమైనా భావానికి అనురూపమైన పదకే నడుస్తుందికాని దాని నపకంటూ అది నడివగు. కందపద్యంలో 'శిరవేగం' వుండాలనుకోవడం, భావానుసారంగా రచన వుంటుందని తెలియకపోవడం!

(5)మ. ఎవరయ్యా! రఘురామచంద్రులకుఁ
గానీ యస్త్రవిద్యాలకుల్
నవభావోపబుద్ధిరదండునకు నీ
నావన్తి శిష్యుత్వి మొ
పువలెన్, శ్రీ రఘురాము బాహు
పటిమల్ ప్రాశస్త్యమందన్వలెన్
విమృతింబుల్ మునికోటి యజ్ఞతతి
నిర్విఘ్నత్వి మొప్పున్వలెన్.

"రామచంద్రులకుఁగానీ" ప్రతివాడులకు పది చేబ్బదిమే రానప్పడు సమాసాలు తెలియకపోవడంలో అశ్చర్యంలేదు. 'రామచంద్రులకుగా, నీ యస్త్రవిద్యాగురుల్' అని విమరుకొని తికమక పడ్డట్లు కనపడుతోంది.

"శ్రీరాములకుఁ దిక్కిన విద్య లన్నిటివలె నె యింతవఱకు నస్త్ర విద్యయందును వసిష్ఠలే గురువు."

యీ మాట కొధారం యొక్కది వుంది? వాల్మీకంలోలేదు. "గజస్కంధేఽశ్వపుష్కేచ, రథ చర్యాను సమృతాః! గుహర్వేదే చ నింతః పితృఃకూషదేవతః" అని మాత్రమే వుంది. రఘువంశేపు రాజులకు వసిష్ఠులగురుత్వం గుహర్విద్యా విషయంలో కాదు. ఆ రాజా!

అంతా బాల్యంలో తమ తమ తండ్రుల వద్దనే ధనుస్సు పట్టివట్టు తెలుస్తుంది.

“త్యవం స మేధ్యాం పరిధాయ శారణి
మ శిశుతాఽప్రప్తం పితౄ లేవ మంత్రవత్
స కేవలం తగురుచేకపాద్వివః
క్షేతావధూ దేకధనుర్థకోఽపి సః”

రఘువంశం.

వార్యకాన్ని పటిమాస్త్రే శ్రీరాములకు విద్యలన్నీ ‘ప్రవేదితే ప్రాక్షన జన్మ విద్యాః’ అన్నట్లు స్వయం ప్రకాశములైవట్లే తోస్తుంది. అప్పటికి ధనుస్సులో అంతో యంతో సుగుత్వమంటావుంటే అది దశ రఘునిదే అయివుండాలి. ‘ధనుర్వజవనిరతః పితౄ సుశూచకేరతః’ అనేకదావుంది! ఇహ రామాయణ కల్పవృక్షాన్ని బట్టిమాస్త్రే శ్రీరాములకు ధనుర్విద్యా సుగుత్వం కైకేయి. చదివితే తెలుస్తుంది.

“రామువకు సుగుత్వగా నుండుట కితిరులు తగరనియుఁ దానే తగురువనియు నధిక్షేపించు చున్నాఁడు” (వసిష్ఠుర్మీ!) యీ ఆకాశసాగం యెలా నిలుస్తుంది? అంతేవఱకు శ్రీరాములకు ధనుః పరిచయమాత్రం వుండివుండవచ్చును. ఆ ధనుః పరిచయానికి దశరఘుడో! కైకేయియో (అర్జునుడికి కృపాదాత్యులకు మల్లే) సుగుత్వాలై యుండవచ్చును.

ఇహ అస్త్రవిద్యలకు సుగుత్వం కావలసి వున్నాడు. ఇందులో వసిష్ఠులకు తగిలే అధిక్షేప మంటూ ఏమీలేదు.

“రఘురామచంద్రులు — అని బహువచములో శాకతూరియు ‘రఘురాము’—అని యేక వచనములో శాకతూరియుఁ బునరుక్తి దోషముతో నుపయోగింపఁ బడి యున్నది.”

‘అది బహువచనంతో, వుంది. ‘ఇది యేక వచనంలో’ వుంది. అని ఒప్పుకుంటూ యింకా పునరుక్తి దోషం ఏమిటి?

‘మీరఘురామచంద్రులకు గానీ! సుగుత్వాలెవరయ్యా? అన్నది ‘భోగట్టా చెయదానికి దశరఘుణ్ణి విశ్వామిత్రు లడిగిన వాక్యం. అప్పటి కింకా శిష్యుడు కాలేదు కాబట్టి ‘రఘురామచంద్రులు’ అని మన్నించనమే సుర్యాద.

ఇహ తాను సుగుత్వం కాదలచుకున్నాడు కాబట్టి యిచ్చట ‘రఘురాము’ అనడమే వుచితం. ప్రసంగ మర్యాద తెలిస్తే యిది తెలుస్తుంది.

“నవభాహా పటుదీర్ఘ దండుఁడు”

విగ్రహ వాక్యం వ్రాసి చూపిస్తాను.

పటుశ్చాసా - దీర్ఘశ్చ - పటుదీర్ఘః - పటు దీర్ఘ శ్చాసా - దండశ్చ - పటుదీర్ఘ దండః - బాహా - పటు దీర్ఘ దండావిత - బాహాపటుదీర్ఘ దండో - నవా - బాహా పటుదీర్ఘ దండో - యస్య - సః - నవభాహాపటుదీర్ఘ దండః - అని.

కాస్త కావ్యశిక్ష అంటావుంటేనే కాని మరి యిలాంటి గండాలు గడవడం కష్టం!

“మునికోటియజ్ఞతతి నిర్విఘ్నత్వము ఇదియొక్క సమాసము. ‘వివృతంబుల్’ అను విశేషణము ‘యజ్ఞతతి’ అన్న సడిమపదమునకుఁ జెందినది; కుదుగునా?” మైది ఒక్కసమాసం కాదు. ‘మునికోటియజ్ఞతతి’ వరకే సమాసం యజ్ఞతతిన్-యజ్ఞములయందు-నిర్విఘ్నత్వము, విఘ్నభావము-ఒప్పువలెను. అని యర్థము. ‘వివృతం బుల్’ ‘రఘురాము బాహుపటిమలకు’ విశేషణం కాని, యజ్ఞతతికి కాదు. ప్రకటితములై రాముని బాహుపటి మలు ప్రాశస్త్యంలోకి రావాలి! అని విశ్వామిత్రులు ఆశించిస్తూ వున్నారు. మరి యే అర్థం చెప్పాలని ప్రతి వాదులు ‘వివృతంబుల్’ యజ్ఞతతికి విశేషణం గా వివరి వున్నారో! బ్రహ్మకేద్యం గా వుంది.

(రీ) చం. మొనసి భృశాశ్విద త్రిములు

మూలము నున్నవి వాకడన్ మహా

స్త్ర నిధృత విద్యలల్లె

రఘురామువకై యిది యెల్లనిచ్చెదన్

మనుజుమహేంద్ర! పంపుము

కుమారుని నా చెనువెంట; నూరకే

యనలము దాచుకొన్న కలమా?

క్రతుయోగ్యము కావలెనామీ!

“ఉ త్రిమ కవులు ప్రతిపదము సర్వయుక్తముగ నె వాడియున్నారు. ఇచ్చట ‘మొనసి’ యట్టిది కాదు. ‘మహాస్త్ర నిధృత విద్యలు’ వ్యర్థపదమైన ‘మొనసి’ తోఁ బద్యము ప్రారంభింపఁబడినది గాన ప్రాసకోఅను

నింజొక వ్యర్థపదము 'నిర్భృత' కావలసి వచ్చినది. ధార కంటిపడినది."

ఇలాంటి విమర్శకులు ప్రభుకువన్నా వున్న కాలంలో వుత్తమ కవుల్ని నిర్ణయించుకోవడం సామాన్య జనులకు కష్టమే అవుతుంది. 'మొనసీ' యేలాంటిదో విచారిద్దాం. మొనయ్య - ధాతువు. క్షౌర్యకం మొనసీ - మొనసీరి - ఉన్నట్లుమై అని కదా అర్థం! అస్త్ర విద్యలు మొనయ్యడంబోసి? కొంచెం అలా చించి వుంటే - 'ప్రయోగ వేళానునుపాల్య-ప్రయోగ వేళను ప్రతీక్షిస్తూ' అని గోచరిస్తుంది. మరి కామ కోధాల్ని జయించి బ్రహ్మైక్య కూర్చున్న ఆ విశ్వామిత్రులవద్ద వాటికి వినియోగం ఎలా వుంటుంది? పూర్వాశ్రయంలో విశ్వామిత్రులకు ఆ అస్త్ర విద్యలు 'భృశావృద్ధి' నే మని యిచ్చినవి. అవి క్షీరాముల దగ్గరకువచ్చి రాక్షసుల మీద ప్రయోగింపబడడానికి వేచివున్నాయి. అస్త్ర విద్యలు వేచివుంటాయా? అంటే వుంటాయి. అవి చెరినావంతములు! ఇన్నాళ్ళ నుండి అవి ఆ మునియందు విధ్వంసమై వున్నాయి. నిశ్చలములై వున్నాయన్నమాట! యింత తత్పర్యం నువ్వోసం వేచివుంటే - 'మొనసీ' 'నిర్భృత' వ్యర్థ పదాలెలా అవుతాయి? 'ధారకుంటిపడి' ధారకుంటుంది. తెలుతుంది. కుంటేది పడక, ఏదో పకటి! అది యిక్కడ కంటిపడిన మాటే నిజమైతే-యొక్కడ పడితే అక్కడ ప్రాసల్లోకి విరిగిపోయే తిక్కన సోమయాజులవారి ధార యావత్తూ కుంటిందనే అనుకోవలసివస్తుంది.

"అనలము దాచుకొన్న ఫలమా? క్రతు యోగ్యము కావలెన జానీ!-రాముఁ డనలముతోఁ బోల్చుటకైనాఁడు. అనలము దాచుకొన్న ఫలము లేని మాట నిజమేకాని యది దాచుకొన్నవారిని దహించి వేయును. రాముఁ డట్టివాఁడు కాదు."

యెంత మాత్మదీప్తిత్వం! దాచుకోవడమంటే బహుశా వోళ్ళోపని పీరి తత్పర్యం అయివుంటుంది. అలాగే అయితే అది దహించివేసే మాటే నిజం. పీరి మాన్యంగా మనమేమి చేయగలం?

'సుప్రా-రక్షితే' దీనికి సరైన తెనుగు ధాతువే 'దాచు' అన్నది. దళిరగుడు యజ్ఞికుడు; అనేక యజ్ఞాలు చేసినవాడు. యజ్ఞికులకు అగ్నిగోపనం

విశ్వానుభవసిద్ధమైన విషయం. అయినై యగ్నిమాట అలావుంచి కొంచెం లోతుకు దిగితే-అప్రకటితమైన వైష్ణవతేజం-రాముడనే అగ్నిని దాచుకొన్న శివీవృక్షం దళిరగుడు! విశ్వామిత్రులూ యజ్ఞికులే! అయినై అహరించడానికిగాను దళిరగుని వద్దకు రాక! శివీవృక్షంలోవున్న అగ్ని శివీవృక్షాన్ని దహించేదికాదు. యజ్ఞికులు శివీవృక్షంనుండి అగ్ని నాహరిస్తారన్నది ముందు తెలియాలి. యందులోవున్న బోచిత్యం మనస్సుకి పట్టకపోతే! తప్పవను!

(7) ఉ. చిత్రము చిత్రమంచు స్వప్నశేఖరుఁ
దాసను దాస్యహాసుఁడై

యెత్తిగెలెన విషణ్ణతను; నొత్తికి చేసెను
మాని; రాజు లో

నుతల మందుచున బ్రగు! ప్రభూ!
బ్రతుకంతయు నాచికన్న యీ
పాత్తులవిడ్డఁ బాసి నిలుపొపనయా!
నిమగ్నము నేనియన్.

"తెనుగు కవిత్రయ వ్రాయునపుడు సంస్కృత సమాసములు కూర్చుట సాధారణమే. అయిన పని సహజముగా నుండవలెను. 'అనమదాస్యహాసుడు' అట్టిది కాదు."

'తెనుగు కవిత్రయ వ్రాసేటప్పుడు సంస్కృత సమాసాలు కూర్చుకోవచ్చు' అని అనుమతి ప్రసాదించారు. యీ సహజమవ్యవస్థాపకులు! బ్రతికొం. అయితే ఒక నియమం వుంది. అది 'సహజంగా' వుండాలి! యీ సహజంగా వుండడమంటే ఏమిటో తెలియడంలేదు. వివరించివుంటే బాగుంజేడి. మనకు అర్థం కానిదల్లా అసహజమేనంటేమాత్రం మళ్ళీ విగ్రహవాగ్ధ్యం వ్రాయవలసివస్తుంది! అంత శ్రమ కలిగించడానికి యిచ్చంలేకనే దీన్నిమాత్రం 'అసహజం' అనేదాన్ని వివరించకుండా పిరిలా విడిచి వుంటారు. కాని యిది విచారించవలసిన విషయం మాత్రం జేమ.

సంస్కృతంలో వాల్మీకి కాలిదాసులు సమాసాలు కూర్చారు. భవభూతికి సమాసమంటే యిచ్చమే. 'హేమాహేమీలు హర్షిమురారులూ సమాసగ్రహణంలో శేరుమోసినవారే. పిరిందరూచేసే సమాసగ్రహణంలో అంతిమమైన వైవిధ్యం వుండి వుంటుంది. ఒక్కొక్క

కవి బిడ్డ క్క ప్రయోజనంకోసం సమానం చేస్తాడు. ఆయితే పూర్వంకారికు తెవరూపినిరి సమా పాలు సమాచాలనీ—నీరి నీరిని అసమాచాలనీ—ప్రకృతి సవభాష వ్యవస్థాపనలకు ముక్తే కేటాయించి నిష్కర్త చేసినట్లు కనపడినది. సంస్కృతింపూట మన కందుకు గాని తెనుఱలో యాద్రాం. నన్నయగారి సమాపాలు చేరు, తిక్కవగారిది చేరు. మరి ప్రవాళుడొక డున్నాడు. పోతన్న గారున్నారు. వాచన సోమన్న, రామకృష్ణకవి, రాయలూ, పున్నాడు. పిరందరికంటే పెద్దన్నగారి కూర్పు చేరుగా వుంటుంది! అయితే పెద్దన్న పెద్దలందరూ భాషా మహా సాధానికి క్తుంభాల వంటివారు! నేడు సత్యనారాయణగారు సమాపాలు చెప్తున్నారు. పిటిలోవున్న వైవిధ్యమేమిటో, ఎవరు ఏ ప్రయోజనంకోసం సమానం చేస్తారో, ఇందులో సమాచాలనో, అసమాచాలనో, నిష్కర్తచేసి పెడితే—రాజ్ యే 'పరంపర'కు పునయోగిస్తుందిమహంటాను. ఇంకొకవిషయం చేరికగాని—'ఆసమదాస్యహను'డికి విగ్రహం వ్రాసి పూరుతుంటే సరిపోతుంది. ఆమరతో ఆస్యం—అందుదాస్యం—ఆసమదాస్యోహనో—యస్య—స. ప్రకృతిలో దశరథుడికి కాబోలు. ఆ యీ విశేషం! ఆసాగ్నమునం (మోము వంచుకోవడం) ఆడివనూట తిప్పవలసి వచ్చిందే! అని—హాసం ముని ప్రవాదవానికి—(రాయణ్ణే విడిచి నే నుం ఏ లే ము. హ్యూ! దయయించి వన్ని నిర్వంధించవద్దు. అని) ప్రయత్నిపడి తెచ్చుకొన్నదే వుండాలి! కవి శ్వాస యం ఏమిటో సమకాలికులే కాబట్టి అడిగి తెలిసికో వచ్చును.

“పైతిశలెన్ విషణ్ణాను విషణ్ణాతియనః గా విష
ణ్ణాతియని రచయిత యుద్ధేశ్యే కామన్న ‘విషణ్ణాతి’
కరములేదు.”

యీ అవసరంలే దుష్కృత్యం అంటూ
వుంటుంది. పిండాసంమీద కృత్యం వాడు కృత్యం లే
దనిరకంకు (ప్రకృతి దిగ్విజయి దీని తాత్పర్యం.

“ఈ పద్యరచయిత గణపరీపూర్తికైకడనైవను
నిరర్థకముగ చుటయు నాపయోగించుచుండును.”

పద్యరసయితా! యోగం 'కేతు' కట్టించి
చాచి పాపములు! యీ ప్రతిజ్ఞమీద నిలబడాలి!!
ఉత్తమకవులెవరో, వాటిని ఉత్తమకవులయ్యారో,
మొంద నిరూపించుకొనితే—వారి గ్రంథాల్లోనే వ్రాసిన
పాఠములు వస్తాయి. ఇది పూర్వీకాలేదు! మాట విన్న
పోవదు! ప్రకృతిమమసారము.

“విషయము తమ నా తిడిచేకను” అంటే

ఎట్టిది? మనకు పదచ్ఛేదము కూడా తెలియదని
నిరూపించునట్టిది! తొందర లేదు; మనవి చేస్తాను.

విమలాతనున్ — ఆ తమిళిప శరీరముగలవానిని —

(విషయా - తన - యస్య-నః) మాని యోగి

‘మర్రిగిరి’ పూర్వము. ‘విష్ణులింగ’
అవ్వయించును. దీనికి ప్రతివాది భయంకరము లిట్లు
వనిండును! వదిలేసాను.

“బ్రతు కంటేయూ వాచికన్న యీ పాపంబుల్లి”¹⁷
 దేశభవని యశస్వీంతమనుకారమును నూచించుచున్నది”¹⁸
 నిజమే! అంతి పనికొరకు. ఆ దేశభవంపన్నవాడికి విజే
 కంటేదు. ఆ మనుకారంతోనే ప్రాంతీకులవచ్చాడు!

“మన మింకను చాండిత్యమును సంపాదించుకొని
యోష్ఠాయినందుకొని విచారించుచు జ్ఞాన యుగ
సరము లేదు” మన మింకను చాండిత్యమును సంపాదించి
కొనవలెను! ఆ స్థాయినందుకొనవలెను! విచారించ
వలెను! జ్ఞాన యుగసరము! జ్ఞాన యుగసరము లేదును
కొంటే!—యీలాంటి కావ్యాలలోని రాక్షసుడు.

“ఈ పద్యమునుబట్టి దశరథుడు, రామునిబంధువులకు వాగ్దానము చేయ లేదనుట స్పష్టము.”

శ్లోకపడి ౧౦ సాధించి పెరుతోంది.

(8) ఈ || రాముడు వాని స్వామి.

రామోదం నాకు జనంబు ధ్యానమున్

రాముడే యెల్లనా బ్రతుకు

రామాయణ పాదమును గన్పెరింగి యీ

అమ్మో! బిశాసాన పాపమేమిటావురా!

మనః శాంతి కరమున; ని
కామునీ పదీ రూపా యోగిని గావించు

— சாதிக்கா! : உரிமைக்கா!

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥

అదే యాత్రిప్రాసలు సులభమైనవి. పద్మమునకుఁ గావ్య
లక్షణము లెక్కించెనను పలుపార్లు రామనామ స్తో
త్రము లిక్కినది; అది మంచిదికదా!" యాత్రిప్రాసల
వల్ల కలిగే యిబ్బంది యీ వ్యాసరచయితకు
(యాయన పద్మ రచయిత కూడా ఆయిత్రుడాలి!)
భాగా న్యామభివంశో వృష్టు గోచరిస్తుంది. లేక
పోతే యిన్నిపార్లు పాటి 'వ్రాసు'రాదు. భాస్కరు
దీక్షణను అభివ్రాసకై వ్రుండాపిరి యీ వ్యాసం
చివరి భాగాన్ని బట్టి తెలుస్తోంది. అందుకొంచె
దిక వ్రుదాహరణ యిస్తే యీ భాగము కొంత లెక్కేట్లు
వుంది. అయీ పద్మం యొక్కదిదో అనుకుంటూ
రేమా! సరిగా యిది ఘట్టంలో వుంది. దిగరఘటే
అంటున్నాడు—

కం. రాముడు ద్వైతము జూచెను
రాముడును పులివర్తినుండను రాముడును ప్రియుఁడే
రామునిఁ బుట్టెఁ జాలను
రామునినేఁ బొలి తొలుతును బ్రతుకఁగఁ జాలన్

జేవుడు యాయనకు ప్రసాదించివున్న పుణ్యస్థలి వైభవ మనకు, ప్రసాదించి వున్నట్లయితే! ఆయా పద్యంలో 'రా, మండి' అపరిహర్యములే అయ్యెవి. సంజహం లేదు. పూర్వ ఘటాల్లో చూశే వున్నాం కదూ! వీరి పదచ్ఛేదవైపుగ్నం!

ఇంతకు యీ రామపదావృత్తి వల్ల కావ్య లక్షణం తిక్కువయ్యే మాట యెలా వున్నా, పుణ్యం భాస్కరుడి కెక్కువ దక్కిందా? ప్రకృతికవి కెక్కువ దక్కిందా? అన్నదే ప్రకృతిం విచారణయాశం అనుకుంటాను! అలా చూసుకున్నా ప్రకృతి కవిదేవైయ్యిగా కనబడుతోంది. భాస్కరుడు వ్రాసింది కందం (శరవేగం కలది!) చిన్నది. ఎక్కువ పుణ్యం తీసుకు రాలేదు. మరి వాల్మీకుల దగ్గరకు చాలే, అయిన దక్కించుకున్నంతే పుణ్యం ఎవ్వరూ దక్కించుకోలేదు. ఇదే ఘటం వాల్మీకంలో 'సరామం శేరుమర్దసి' 'సరామం శేరుమర్దసి' ఏదెనిమిది పాదైవా అనువృత్తియైంది.

కథా ఘటం యెలాంటికో, పాత్రి యెలాంటి మనస్థితిలో వుండో, మృదయం పెట్టి తెలుసుకుంటే, యీలాంటి నీరసప్రసంగం వాలుకవరారు.

"ఎల్ల వా బ్రతుకు" అపసవ్యము. 'వా బ్రతుకె' సవ్యము" సవ్యమో! అపసవ్యమో! 'ఎల్లన్ కియ్యల' ప్రయోగించిన శ్రీవాగుద్దాకారిసివుంటుంది, అప సవ్యాన్ని సవ్యంగానో, సవ్యాపసవ్యంగానో, యెల్లనో ప్రయోగించి వుండే వాడు!

'నన్ను ను గన్నరిండ్రి'

"ఈ 'ను' గణము కొంతకేరవడి" నాకు స్నానము, జపము; భావనము; ఎల్ల వా బ్రతుకునను; వెనక యిన్నివున్నాయి. నన్ను 'ను' గన్నరిండ్రి ఇక్కడ సముచ్చయం వుండితీరింది.

కాదయేరి; "గణముకొలకు ఏవార్తకముడేసి విసంధి సేయులతా విశేషములేదు "

ఏవార్తకంచేసి సంధి విరవవంలానే విశేషం వుంది. మరి యిది 'విశ్వామిత్రప్పట్టు'!

'గాధిసుతా!'

"అన్న సంభోధన పాదపూరణార్థమే." యింత విశ్చరజ్ఞానం పనికిరారు. యెటువచ్చి యెటు బోతుందో! కాస్త ముందూ చెవకావుండాలి. విశ్వామిత్రుల పూర్వరకున్నా, అయీ విశ్వకులకున్నా స్నేహ సంబంధాలు వుండివుంటాయి. అనువయంలో వాన్ని గుర్తీ తీసుకురావడమే దగ్గరకుడి వుండేది.

ఈవ్యాసకర్త చూపించిన దోషం వంటిదే మరీ మరీ చూపించి. చాలా విసుగు కలిగివున్నారు. దోషలే. చూపదలుచుకొన్నప్పుడు వాటిని వారి

వారీగా కేటాయించి, వారికి ఒక్కొక్కటిగా చూపించి వుంటే బాగుండేది. యెన్ని చూపించినా, నిలిచే భాగానికి వక్కటి నోచుకున్నట్లు కనబడడం లేదాయో! యాయనకు 18 వ పద్యంలో గానీ విసుగు రాలేదు. చెప్పిన సమాధానం వంటిదే తిరిగి చెప్పవలసి వస్తున్నందుకు వాకిప్పటికే విసుగూ వున్నది. యంతా అయితే మనం యెనిమిదో పద్యంలోనే వున్నాం. ఇంకా యిరవై వాలున్నాయి. ఇప్పటికే గంభం చాలా పెరిగింది. అయీ సమాధానం చెప్పిన అంశాల్లో యేవక్కటైనా ప్రతివాదులు నిలబెటికో గలిగితే— ప్రత్యక్షకరోగగా మిగిలిన యిరవై వారిగింటికీ సమాధానం వ్రాస్తాను. లేనిపక్షంలో వాకీ వృథాక్రమ ప్రవీతి! అయినా గర్భవ్యాధిభాగవం గా మరి కొన్నింటికీ వ్రాసి విసుగు పలి యొక్కడ దుర్భరమవుతోందో అక్కడికి నిలిపేస్తాను.

(9) చిశ్చచిశ్చలయ;

"అవపుష్ 'చిశ్చచిశ్చ'లయినదట అనుకరణ కెట్ట ప్రయోగములు రూఢియైయున్నవి; (రూఢ ములేవున్నవి అనారీ) వాని సెవరియిష్టము వచ్చి వట్లు వారు వ్రాయుటకు హక్కు లేదు"

'చిశ్చచిశ్చ' అనుకరణకెట్లు? యెవరైనా చెప్పిన వాచకో, న్యబుద్ధి వైధవమేనో!

చిశ్చ—కలము. యిది శిబిరత్నాకరంలో వుండదు. మనోదాన్ని ఆశ్రయించారీసివుంటుంది. (చూ—చిశ్చచెంకు) మార్త్యరాయాంధ్ర విఘంటువులో వుండవచ్చును.

"ఆ విశ్వామిత్రుని సపుష్ 'ముసరి'నదట. 'ముసరులు' ఈగలు క్రమ్ముటకే వాడుదురు. తపోవిహగరిషాడైన విశ్వామిత్రుని బహుధారాశ్రమైన సపుష్ కి నీది శిబిము తగదు."

నీరుములు కొవడానికి పదాలు చేసికొన్న పాద మంటూ వుండదు. మన బుద్ధివిశేషాన్ని బట్టి కవ్యు భావాలు తోస్తాయి! 'ముసరులు' విన్నవెంటనే స్వాములకు 'ఈగలు ముసరి' దృశ్యమే స్ఫురణకు రావాలా? వన్నెలలు గుర్తుకురాకపోతే నూనీ, చీకట్లు ముసరపై మైనా గుర్తుకువస్తే—కొంత బాగుండేది. ఆ దిశరక్షండి సభాధివనాంతరంగాలో ప్రతిస్పందించి కలితమైనట్లు వివరపాఠంకేకానీ, స్వాములు చూచివున్నట్లు విశ్వామిత్రుల సపుష్ 'బహుధారాశ్రమయిందే!" "ఎవరియిష్టము వచ్చినట్లు వారు వ్రాయుటకు హక్కులేదు"

సనీగా సంస్కృతమూ రాక-తెనుగురాక కనీసం పదచ్ఛేదమైనా తెలిసుని యీలాంటి 'అత్యుత్పన్న ప్రాతిపదికలకు' కవిశాకాన్నంతా కాసిందే యా వియంత్యతాస్థి కారం యెవరు కట్టబెట్టాడో!

“వీడియైన నిరుపని దళిరగుడనివట్టి పాత్యములో నెచ్చెటను జెప్పబడియుండిలేదు”

పాత్యంలో అంటే—యీ ముప్పైరెండు పద్యాల్లో అని కావోలు! వస్తున్నా; మరి వ్యాపారంధింబోని—

“మూలములోని కొన్ని పద్యములు వినువలసివరి. ఆ సంగతిని గమనించి దీనికిఁ బూర్వరంగమును బఠించి ముద్రగా ప్తాచిత్యములను గుర్తెఱిగి—”

యిత్యాది ప్రతిజ్ఞాపరంపరలోవున్న ‘దీనికిఁ బూర్వరంగమును బఠించి’ అనేదానికి ధింగంపట్టండ!

పూర్వ రంగాన్ని పఠించినమాటే విజమైతే— యీ క్రింది పద్యం ఆ చూపడంలో లోపంవుంటే తప్పు కనపడకపోదు. యిది దళిరగుడి వాక్యం;

కం. ఇది యాచుకవచ్చుగాదిని
మది నెంచకు జేడియైన మామక పుత్యా
స్పదము హతాల్ సుస్థితియు మీ
వచింబుంబునుండి రా నెవలయును స్వామి!

‘మీవచింబుంబునుండి రా నెవలయును’ మీతోటి నుండి వచ్చి తీరాలి! అంటే. వెంటనే యిస్తున్నాను. అని తార్చిర్యం!

(10) “మాకొకలియంతుడిందుమా?”

ఆంధ్రగోత్రయడెవ్వడూ ఆయా జాతీయం లోవున్న అచ్చుత్సర్ని సూర్పి కింకించి వుండకు అయినా విశ్వామిత్రులకు ‘చకిలి’ యెక్కడ నే! అని పురాణాల్ని బట్టి తెలుస్తూనేవున్నది. వైగా దళిరగుడి ముతకారం ‘రాముడే నాకు స్నానమట! అన్నంత పరాకాష్ఠలో వుంది. స్నానమే అయినవాడు భోజనం కాకూడదని యెక్కడ వుంది? దళిరగుడి మాటవిూది విశ్వామిత్రులు దమక్కరించి వుంటారనుకున్నా సరిపోతుంది. ‘నీకు స్నానమయితే అవునేమికాని భోజనమని మేము తినడానికి నీకొడుకును తీసుకుపోవడం లేదు’ అని, యిలా స్నానమా, భోజనమా, ఆనడానికి ఆ ‘రామయ్య! ఇల్లదినమా, తియ్యదినమా, ఏలండీవో’ ఆ దళిరభ విశ్వామిత్రులకి తెలియాలి!

‘పిచ్చి వృషా!’

వీతిరాగుడైన యేమునికై నా, అంత పుత్రమోహ పరవశిత్వం పిచ్చిగా నే గోచరిస్తుంది. ‘పిచ్చి వాడా!’ అని అనుకోవడం స్నేహితియంలో కూడా కనబడుతుంది.

(11) “అస్త్ర విద్య నేర్చుటకే ముఖ్యము గా రామునిఁబోడ్చిని పోయెద వని విశ్వామిత్రుఁడు దళిరగుని మధ్య చెల్లుదున్నాఁడన్న మాట.”

“విద్య నేర్చుటకే నీకొనిపోవుచున్నాను. తరువాత వాకోక నూక్కిమైన కార్యమును నేనీచెల్పవలెను.” అని కృత్రిముగా నే యనుచున్నాఁడు.”

ఆ విశ్వామిత్రుల రాకకు ప్రయోజనం ఏమిటో, దళిరగుణ్ణి ఆశ్రయించడానికాను వచ్చి—కమాట ముందుచెప్పకుండా—‘మీవాడికి దడుపుకలలాడు. వావెంట పంపవలసింద’ని దళిరగుణ్ణి మళ్ళీ పెనుకున్నాడో! ఏం చేస్తున్నాడో! సాత్త్వికంలో వున్న వసిష్ఠుల యీ వాక్యం చూస్తే తేలిపోతుంది.

“ఏవంబికోగి మహాలేఖా విశ్వామిత్రో మహాయతాః

న రామగుణే రాజన్! సంశయం కర్తవ్యం నీ
తేమం నిగ్రహణే కిక్త స్వీయం కుశిక నందనః
తవ పుత్రహితార్థాయ త్వాయుపేత్యాభి యాచతే.”

పిమ్మట; నీవుగా నరిని పివలెన మరీమాకు వేటికిన.

“తుది పాదము పద్యపూరణకే వ్రాయబడి యున్నది” యిది పద్యపూరణకే వ్రాయబడివుండో! నిధివిధానం అలావుంది కాబట్టి వ్రాయబడివుండో! తెలిసికోవాలి. తెలిసికోవడానికి—

‘ముషీణాం పుసరాద్యానాం నాదమర్థోఽనుధావతి’ వదికూ (ఉత్తర రామచరిత్రంబాకొ) ప్రయాణించాలిని వుంటుంది. మరి మనం రఘువంశం ద్వితీయ సర్గ యెనిమిదో శ్లోకం ‘మరుక్కిఖాధిం’ దగ్గరే నిలిచి బోయినట్లు గుర్తు!

(12) దైత్యజంతువులు.

“ఈ రూపకము పలువుకొడు. దైత్యులగుమలేని జంతువు లెన్నెకలవు”

యెంతి ‘జంతు’ పరికిలనా! పలువో, కాడో! ముందిది రూపకమని చెప్పించెవరు? దైత్య-జంతువు-దైత్యజంతుః. దీన్ని వుపమిత సమాసం అంటారు.

‘సుబాహు మారీయలు’

“లక్ష్మణు గాము లెటు సరికాడో యల్లై ‘సుబాహు మారీయలను ద్వంద్వము సాధువుకొడు’ సాధుత్వంమాట అలావుందిదాం. ముందు - యీ

సామ్యం మాత్రం అతిలోకంగావుంది. మరి 'మారీద' ముఖానుభవవంటివారు 'రామ లక్ష్మణులు' అని స్వామిల తాత్పర్యం అయివున్నట్లు గొప్పరిస్తోంది. యిన్నాళ్ళనుంచి తెలియలేదు. అయినా పాణిన్య చాత్యులవారిచే కనుక్కుంటే సరిపోతుంది. ద్వంద్వ సమాస ప్రకరణంలో పూర్వ నిపాతి నిపాతక తాత్పర్యం యీ రెండూ ప్రకృతానికి చాలు. 'అబ్బాద్రం పూర్వం' 'అభ్యర్థికింది' అనేది. రామ శిబింలో లక్ష్మణ శిబింలో కంటే అచ్చులు తక్కువగా వున్నాయో? లేక 'రామడికా' లక్ష్మణ స్వామి' తక్కువై వుంటాడా! అన్న సందేహం ప్రకృతాచార్యులకు మల్లే పాణిన్యచాత్యుల వారికి తగలకపోవడంవల్ల, మరెందుకో గాని ద్వంద్వ సమాసంలో రామడికే 'మందుపిట' చేశారు. ఇదా 'మారీదగుబా'మ'లమాట; పీరిలో ప్రాజాలు (అచ్చులు) సమాసంగానేవున్నాయి. హెచ్చుతక్కు లేవు. అయినా పిట్ట రాక్షసులైన పాపాన్నగాలోలు పీరిలో 'అభ్యర్థి'నులు ఎవరూ? అన్న విషయే రాలేదు. "వలపిపట్టు కూర్చవచ్చియుండు" ముందు వెనకలతారతిమ్యం తెలుపడా వీలై నట్లు కూర్చో మన్నారు. అప్పుడు 'గుబా'మ మారీదులు' తయారై వారు. యీ సమాధానం తెలియకపోలే—యిదిగో ప్రయోగం!

"కూరా ముఖానుభవమారీదా కైలలోజితవర్షిభిః" దీనికి రఘువంశండాకామాడా పాఠంపనివలెను. శిబి మంజరిచివల్లో 'రామాయణ సంగ్రహం' అని వుంటుంది. ఆ యీ ప్రయోగం చాలకొండలోనే వుంది. ఆ రామాయణ సంగ్రహం వ్రాసిన ఆచార్యుల వారు 'ప్రతివాడి భయంకరులు' కాకపోలే నూని— గొప్పచైయాకరణలుమాత్రం లేవు.

(16) "అబ్బాసన సదృశంజైన మేధావియు మహా రేజ స్వీయజైన మోచిచంద్రుఁ డీ గ్రంథక ర్తతెలిలో నసభ్యప్రవర్తనగల—" వ్యాసకర్త విశ్వామిత్రు లయగుచ్చి ముచ్చటిమూవున్నారు. ఆ యీ 'మోచిచంద్రుడు' విశ్వామిత్రులే!

యింతకుపూర్వమే చెమటవాసన చేస్తూ శ్రీరామ లకు దక్కవలసిన 'శ్రీమ' ద్విశేషణం కాశెయ్యాలని చూసి అవసరంగా స్వామిల అగ్రహానికి సరియైన 'సన్నాధిని', యింతలోనే 'మోచిచంద్రుడు'గా యేలాగు మారిపోయాడూ? అన్నదే పరమాశ్చర్యకరమైన విషయం. అయినా ఆ విశ్వామిత్రులు పట్టాదల మనిషి. 'ప్రహాని'ని కావాలంటే—అయితేరేపాడు. యీలాంటి చిన్నవిషయాలు ఒక రెక్కలోలివికావు.

(24) ఆ సుందోపసుండుల కొడుకులు యమన దృమలు; వా కొడుకును బంపించను. వారిలో నొక్కనితోజైన నా నైవ్యములతో యుద్ధమాడ నేర్చువని రాజారవంజివ.

"ఇదివరకు రామండు యమునితో బోల్చుటచే వాడు. ఇప్పుడు మారీదగుబావు లిరువురును 'యమ' సదృశు'లై వారు. స్వభావములో శ్రీరామచంద్రుండును మారీదగుబావలను బోక్కటియే యన్నమాట."

స్వభావంలో ఒక్కటవలంమాట యెలావున్నా, సమాసంలోమాత్రం 'రామలక్ష్మణులు' 'మారీదగుబా' వావులవంటివారు! అని ప్రతివాదులు నెలవిచ్చిన మాట అప్పటి మధుచిహ్నేటంత బుద్ధిహీనుణ్ణి నేను కాను.

"వా కొడుకును బంపించను" అని మూర్ఖముగా వివచయముతో దిశరఘువంశి యుండడు"

మాడంగా అన్నాడో, యేలా అన్నాడో! యిదిగో వాల్మీకిం!

"తాలంటే తనయంబ్రహ్మం! నైవదాస్యాదు పుత్రకం"

"అథి కారోపమా యుద్ధే సుతో గుం దో ప సుందయో యజ్ఞవిష్ణుకరా, తా, రేనైవదాస్యాదు హం మతం"

నైవదాస్యాదు-నైవదాస్యాదు-ఇవ్వ నేయివ్వను- ఇవ్వ నేయివ్వను-అని కదా!

"ఒక్కనితో: దాను యుద్ధము సేయుటకు సిద్ధమైన రెండవవాని నెవరు దీక్షించును. వాడు వెనుక నుండి తన్నుకుండువా?"

యితేచి (సంజీవోలు సుమండీ!) వాల్మీకిలకు కూడా తగిలివున్నట్లు లోదను. తగిలితే తిరుకాగ్రర్తలో వుండేవారే! చూపించి.

"తియో రస్యతిరేణా ౭ హం యో ధ్ధాస్యాం సమహృద్గణ"

దిశరఘు వంటున్నాడుకదా—

తియో: - ఆ మారీదగుబావలలో - అన్యతరేణ- ఒక్కనితో మాత్రం-సమహృద్గణ:-సహృద్గణ సాహోయ్యం కలవాడైన - అహం- నేను -యోధా-యుద్ధము చేయగలవాడను-స్యాం-అవునును.

(26) మునిని 'బ్రహ్మ'ని గావించి తెమ్మని పంచివ.

“తెమ్మ” వస్తువులకు పరిపాదించవలెను గాని మానవులకు గాదు. ‘శీశికొనిరమ్మ’ అనుట యుక్తము”
 “భవత్ మానునిమతియతిలోభము
 మావీచి పాండవులఁజెమ్మ మనుజునీరా!”
 భార. ఉ. ౧౨౯౧ం.

పాండవులు మానవులైనా కాకపోవాలి. తిక్కన్న గారికి తెలియక నైనా పోవాలి.
 (28) నీవు తొలఁత మాట నొసగితా
 చెనుక చెనుకొన నేటికి? నినకుల ముగ్ధుని యను
 నటే యిది తాతా!

“దీనిలోని‘తా’ కేతలము వ్యర్థపదము. అనుచిత ప్రయోగము.”

పసివాడికైనా తెలుస్తుంది. ‘మాట యెఱగితి-
 ఆ చెనుక’ అని.

“తాతయనఁ దండ్రుమని సంస్కృతియలో
 యున్నది. రచయిత తనకుమాత్రమే యా విషయము
 తెలియునని ప్రకటించుటకు గాఢోలు దీనిని బ్రయోగించెను”

యెంత పరంగిరి జ్ఞానశక్తి! స్వాములు పెల విమర్శకవారే యిది తెలిచేకొను. దీన్నే దుర్విద్యకర్తవం అంటారు. దశరథుడు వయోవృద్ధుడైనా వసిష్ఠులంతకంటే ప్రాచీనులు. తిరతిరాలనుండీ సూర్యవంశానికి నుగువులు! వారిద్దరి మధ్యా తాతా మనుమలకున్నంత వ్యత్యాసం నిరాశ్చర్యంగావుంది. కవి దీన్ని తెనుగర్థంలోనే వాడారు. అంటే వివరించాలి. తెనుగు భాషలో తాతగారు మనమల్ని ‘తాతా! ఆ నే సంబోధిస్తారు. వారే మరో విశేషం తెలిసింది. యీ ‘వ్యాస రచయితకు’ కూడా సంస్కృతిలో ‘తాతా’ కల్పానికి ‘తండ్రి’ అని అర్థంవున్నట్లు ‘తెలిసిపోయినా’ అనియ్యోనే!

(82) ‘తాతాని’ అర్థ మేమిది? శబ్దరత్నాకరం చూస్తే తెలుస్తుంది. ముందు క్రియయేమిటో తెలియాలి. అది ‘తాతాని’ కాదు. ‘దాతాని’ అని. మన పదశబ్దరత్నాకరం ‘తాతాని’గా మారిపోయింది. యిప్పుడు శబ్దరత్నాకరం చూసివా కనబడదు! (దాతాను-భరిపించు-దూ-శి-ర)యేలాగైతే సేం చిట్టచివరికి ప్రతివాదులు వున్న విషయం బనుటపెట్టినందులకు వారిని యిచంతా మరచి, మనఃపూరితగా అభిసందిస్తున్నాను. అజేమిటంటే—

“ఈ రచయితయొక్క చిన్న సమాసమునకును విగ్రహము కచ్చసాధ్యము”

వారే ఒప్పుకొంటున్నారు. యీ కవి చిన్న సమాసాలతోకూడా విగ్రహం తమకు కష్టసాధ్యంగా వుంటుందని! యీ చిన్న వ్యాసంలో నాచేత నైవేదిక వరకూ విగ్రహవాక్యాలు వివరించి వారికి సాహిత్యం చేశాను. యిక్కడ యింతకన్నా అదకాకంటేదు. ముఖామఖీ అయితే యెంతయినాచేసే అవకాశం వుంటుందిమంటాను. అయితే ఒక దానికేమాత్రం విగ్రహం వ్రాయటం మరిచిపోయాను. ప్రకృతికవివీరు ‘ద్రుత శరణ్యులు’ అని అనివున్నారు. వీరి స్వాప్రయోగార్థం దీనికి విగ్రహవాక్యం వ్రాయాలి. ‘ద్రుతిం-శరణ్యు’ అని!

విప్రమదేహం.

“సరికాదు. ‘విప్రమదేహు’లు అని తోచలేదు” తోచకపోవడంకాదు. అది (శిర్షం) విప్రమంకాండే! “గౌతములు గౌరీనివరగా మత్రములుగ” తిక్కన్న గారు. భారతి. ఆశ్రమ

యిప్పుటికి చివరివ్యర్థం కూడా అయిపోయింది అన్నంటికి సమాధానం చెప్పకుండా వదిలివేళాననే సంకీర్ణమేమైనా వుంటుందేమో స్వాములకు! యింతకుపూర్వం మనవిచేశాను. ‘మొదటి యెనిమిది పద్యాల్లో చెప్పిన ఆశ్లేషాల్లో యే ఒక్కటైనా నిలబెట్టుకొండి!’ అని. ఒక్కటి చాలాను. మళ్ళీ పునఃప్రకటించి ప్రత్యక్షరతోగగా మిగిలిన యిరవైవారింటికి— వ్రాస్తాను. ‘గర్భవ్యాధిభ్య’ అంటూ యావరకేవాలా విషయాలకు వ్రాసివున్నాను. ఒక్క ఆశ్లేషం నిలబెట్టికొండి! మళ్ళీ వ్రాస్తాను.

అయ్యలారా! యీ వ్యాసంచివర కవిగుర్ని కూర్చి ప్రసంగం చాలావుంది. అదింతా ‘సంచాను తోడే’ విశవవం అయింది. యీ విమర్శ ప్రతి విమర్శల్ని బట్టి నేటి ‘విమర్శ’ అనేది యెంత దుస్థితిలో వుంటో! వాద్యయంలో ‘వ్యవస్థ’ అనేది యెలా లేకుండా పోయిందో! మీకు స్పష్టపడివుంటుంది. నేటి ప్రభుత్వంచేత అసభికారులు వాద్యయం జోలికి రాకుండా వుండేట్లు ఒక శాసనం చేయిస్తే భాదకు మహాపతారం చెడినట్లవుతుంది. వ్యవస్థను రక్షించి నట్లవుతుంది. యిది చాలా ముఖ్యమైన విషయం. తగిన ప్రయత్నాలు చేయిస్తారని ఆశ!

న శబ్ద బ్రహ్మభంగం పరిణమమనాఁ ఘోషు చ జనః
 కవీనాం గంధీరే వదన్తి గుణాన్ సాన్ రచయతా!

స్వీకారము

కావ్య శ్రీ

పాత్రలు : రంగనాథం, కృపాబాయి,
గోపాలం, ముసలయ్య, రహమాన్.

* * రంగనాథం యింటిలో మధ్యహాళు.
హాళులో ఒక సోఫా, దాని కట్టా
ఇటూ రెండు కుర్చీలు-ముందు టీ
పాయి వుంటాయి. ఎడమప్రక్కగా
రేడియో - దానిమీద కృపాబాయి
ఫోటోస్టాండు వుంటాయి. కుడి
ప్రక్కగా పుస్తకాలరాకు దాని
ముందొక కుర్చీ వుంటాయి. ద్వారా
లకు ఆకుపచ్చని సిల్లు తెరలుంటాయి.
వెనుకగోడకు కళాపాఠాన్యతగల
రెండు ప్రకృతి దృశ్యాల చిత్రాలు
మాత్ర ముంటాయి. ప్రభాతం; రేడి
యోలోనుంచి “జనగణమన” ప్రారం
భము కాగానే తెరలేస్తుంది. మొదటి
చరణం పూర్తికాగానే కృపాబాయి
వచ్చి రేడియో కట్టేస్తుంది. అప్పటికి
కృప పేరంటానికి వెళ్లీ వేషంలో నట్టు
బట్టలతో వుంటుంది.

కృపా : (రేడియో కట్టేసి) ముసలయ్యా!.....ముస
లయ్యా!

ముస : (లోపలనుంచి) వస్తున్నా నమ్మా! (వచ్చి)
పిలిచారా అమ్మా!

కృపా : ఆ! ప్రియమైనా! పేరంటానికి వెళ్ళావీ.
ఒక రిక్తా పిలు.

ముస : రిక్తామీద వెళ్తారా అమ్మా?

కృపా : వెళ్ళక తప్పకుండా! సరిగా సమయానికి
ముస కాయకు డ్రైవర్ లేకుండా పోయాడు.

ముస : అవును. డ్రైవర్ వెళ్ళిపోయాడు కదూ!

కృపా : ఎల్లండి సుబాతెపుట్టివోజా పండుగని రమ్మని
మనీమనీ చెప్పింది. అక్కడి కంఠా కార్ల
మీదనే వస్తారు.

ముస : మీరు—

కృపా : అదే అర్థం కావటంలేదు. నువ్వు కాదువుండీ
కూడా అక్కరకు రాకుండావుంది.

ముస : కాదు నవీవటం కాకన్నా నేర్పించారు
కారు—!

కృపా : సరిపోయింది. నవ్వు కాదు నవీవీలే కడిగు
తెరిపిస్తే! అర్థంబంటే ఆంధవాటికి తిరిగి
వచ్చే మందమికి కాదుద్రోవించు కూడాను.

ముస : బాబుగారు కూడా వూళ్ళోలేరు.

కృపా : ఉంటే మాత్రం యేం లాభిం? ఆయన
ద్రోవింగ్ లైసెన్సు కావ్వలయ్యిందిగా!

ముస : మీరు కాదుకొంద పడకపోలే బావుండును.

కృపా : పడకపోలే నేవీలా వుండనే వుండను...అది
సరికాని ముందు నేను చెప్పిన పరి చూడు.
(గడియారం చూచి) వేళే కావచ్చింది.

ముస : అలాగేనమ్మా! (బయటకు వెళ్తాడు)

కృపా : (వైటచెంకులో తన ఫోటోకుడిచి చూచి)
తనలోతాను నవ్వుకొంటూ వుంటుంది.)

ముస : (తిరిగివచ్చి సంగోదంగా) అ...మ్మా...

కృప : (వెక్కిరిగి ఆశ్చర్యంగా) ఇంకా వెళ్ళనే లేదా?

ముస : (వసుకుమారి) వెళ్ళే వచ్చావమ్మా!

కృప : రిక్కా వచ్చిందా?

ముస : (జాపకం వచ్చిపట్టుగా సంతోషంతో) ఆ! రిక్కాకదూ (గబగబా బయటకు వెళ్ళిపోతాడు)

కృప : (అతనివైపు జాలిగామంచి వచ్చి) ఎలా వస్తుందో యింతి మాయదారి మరిమరుపు. (ఫాలో వెళ్ళేసి తుడ్రకం తెచ్చి సోఫాలో కూర్చుని చదివకుండా ఆలోచిస్తావుంటుంది)

గోపా : (వస్తూనే) ఏమిటి వదిలా - తెలిసీ తెలియని మందులచ్చి లోగి ప్రాణంమీడికి తెచ్చిన దాక్తులూగ యేమిటో దీనిం గా ఆలోచిస్తున్నావు.

కృప : (వత్తుకూ) రా గోపీ! కూర్చో!

గోపా : (కుర్చీలో కూర్చుంటాడు)

కృప : ఇవారి సుజాలిను వెంటచెల్లుకు రాకుండా వంటరిగా వచ్చావేం? కొంఠువిడిచి గడప చాలు విచ్చిందా?

గోపా : కాస్తేపటిలో వచ్చి వారిపోయా! పుట్టిన లోకా పండుగని ఏర్పాట్లన్నీ చింకిగావుండా లని - ఇల్లంతా పొలవెల్లి చెనేస్తూవుంది మీ చెల్లాయి.

కృప : ఆవుణ్ణే! చిండుగ కాకుండా పండుగలూ అవుతుంది మరి!

గోపా : కరెక్ట్! ఆత్మగారి మీద కోపంవచ్చి కూతురు తెల్లని మొట్టే పల్లెటూరి కోవలలాగ ఖచ్చి రింగాచెప్పావు ఈసారి నూటికి నూరుపాళ్ళు వ్యాపారస్తుని భార్యవదిపించు కొన్నావు వదిలా!

కృప : లక్షాధికారి ఏదైతే పులికి వలపుల ధరిపు కాబట్టి యెన్ని పోలీస్‌లైనా చేస్తావు: అదృష్టవంతు జివి!

గోపా : ఆమాటకు వస్తే నువ్వే అదృష్టవంతురాలవు వదిలా! కారుక్రింద వడివదావు హస్త బుగ్గో చెరిపిస్తే చెరి యింటికిమారి—యిల్లా లివై కారు యజమానిచెల్లనిది కావటం అదృష్టం కాదంటావా?

కృప : నిజమే గోపీ! నా అదృష్టంలాంటిది మన స్త్రీకి రాదేమో!

గోపా : వదిలా! యిక అట్టే వేదాంతంలోకి దిగకు! ఆ! ప్రయాణం మీద వున్నట్టుగా పట్టుచీర బనాయించావు—

కృప : ఆవును గోపీ! దీక్షకుగా రింటికి వెళ్లాలి.

గోపా : బాబా ధిజం శ్రీలవారంటా?

కృప : (వచ్చి) ఆ! కేరంబం!

గోపా : పెంపుకు వీరికి పెల్లి చెప్పన్నారా?

కృప : పుట్టిన పిల్లాడికి కేరు పెడుతున్నారని.

గోపా : కేరు పెట్టేటప్పుడు కాస్త ఆలోచించమని చెప్ప వదిలా. కొంప ముచ్చలూ వున్నవాడికి విశ్వసుందరరావని కేరు పెడితే వివలానికి ఆ కేరుకూడా అనవ్యయంగా తిమారవుతుంది. అధునాతనంలో వున్న మన ఆచరణ లన్నీ ఆదిర్చప్రాయంగా వుండాలి.

కృప : గోపీ! నీ ఆదిర్చా లన్నీ ఆచరణకు అందితే పంకతి అర్థం కావట్లుంది. మరి యథార్థ వాది వమ్యావంట్టే తిలోగమనం తిప్పుడు సుమా!

గోపా : ఆదిర్చప్రాయంగానీ జీవితం అనర్థకరం! ఆ మాటకేంగానీ అన్నగారి ఆగమనం!

కృప : ఆఖరు బస్సులో!

గోపా : ఆయితే ఆనకవస్తా! (వెళుకూ వుంటాడు).

కృప : (వత్తుకూ) సుజాలి ప్రక్కను లేకపోతే ముగ్గు పూవుగా పనిచేయదనుకొంటాను?

గోపా : (వెక్కిరిగి) ఎన్నికలలో ఓడిపోయిన పూర్వమంత్రాల అనుభవంమీద చెప్పావు! అదే నిజం! వస్తా! (వెళ్ళిపోతాడు).

కృప : (తుడ్రకం రాకలోపెట్టి ముసలయ్యకోసం చూచి బయలు చూచి విసుగుగా నిట్టూర్చి లోనికి వెళుకూ వుంటుంది.

ముస : (బయటనుంచి గబగబావచ్చి) వచ్చావమ్మా!

కృప : (వెనకకు తిరిగి అనుమానంగా) ఎవరు ముస లయ్యా?

ముస : ఆదేవమ్మా! పంకతి పద్మయ్య!

కృప : (కోపంగా చూచి-చూచి-ఘక్కిన వచ్చి) ముసలయ్యా నీకు మరి మరిపోకూ వుండెం!

రిక్షాను పిలుచుకు రమ్మం లే మంగలిని తీసుకు
వచ్చావా? ఇట్టివదానికి చేసినదాని!
యేమైవా సంబంధ ముందా?

ముస : (నిశ్చ వదుతూ) మున్నించండి!

కృపా : ఎన్ని పాదు లీ మున్నించడాలు!

ముస : (బాలికా) అయ్యగారు తిరిగి వచ్చివట్టు—
గడ్డం మానివున్నట్టు ఏదో ఆమకొంటూ మీ
మాట మరచిపోయి మంగలిని పిలిచానండి!

కృపా : మహాభూతకార్యం చేశావులే గాని—యివ్వటి
కైవా త్వరగావెళ్ళి రిక్షాపిలుచుకురా
టయియుకొవచ్చింది.

ముస : అలాగేనండి! (వెళుతూవుంటాడు)

కృపా : ముసలయ్యా!

ముస : (వెక్కివచ్చి) ఏవంవచ్చా?

కృపా : వెప్పింది జ్ఞాపకముందా?

ముస : ఇంతలాగే మరచిపోతావాఅమ్మా! రిక్షాకదూ
కొని తెచ్చున్నాను!

కృపా : (చిరుగుగా) కర్మ! కొనిలేవటంకాదోయ్!
ఒక రిక్షాపిలు ఆవతరిసిధికి వెళ్ళవచ్చి అట్టె
యిచ్చేదాం.

ముస : అలాగేనండి! (వెళ్ళిపోతాడు)

కృపా : (రేడియోటూన్స్ చేస్తూవుంటుంది—అన్నద
మైన పెద్ద పెద్దస్వరాలు వస్తూవుంటాయి)

రహ : (బయటనుంచివచ్చి) సలాంనాండీ హమ్మ
గార్!

కృపా : (రేడియోకేట్టిపి వెక్కిరిసి) ఎవరూ?

రహ : హమ్మగార్ మాకీ మర్సూరూ క్యా?

కృపా : (కంఠాదుగా) ఏమిటి?

రహ : హెండ్లోహమ్మగార్ గాత్రాచేస్తున్నార్.

కృపా : (సంకోచంగా) ఎవరు నువ్వు?

రహ : జేబానైతూ? (ముందుకువచ్చి) కళ్ళు కని
పించటంలేదా?

కృపా : (పీరియన్ గా) సోరుముయ్!

రహ : (వెటకారంగావచ్చి) మల్లాకుయ్!

కృపా : (ధయంగా) ఎవరికోసం వచ్చావ్?

రహ : (విర్లక్తింగా) తమరికోసమే! వచ్చావ్!

కృపా : ఏమిటా త్రాసుకోకుంటేరావం?

రహ : (ప్రేమకోసం వేసిన మనసులోని ఆలాపన!

కృపా : (కోపంగా) వళ్ళుపొగబెట్టేందా?

రహ : (వీలంగా) వళ్ళు తెలియని ఇవంతో
త్రుళ్ళితూ వున్నదీకళ్ళు చిల్లిగవ్వకు
కాకుండా చెల్లివచ్చు కనిపిస్తే పొగ
తక్కుదూమరి? కాళ్ళవల్లరకు వచ్చావవా
వళ్ళుకొరికి మాట్లాడుకున్నావు.

కృపా : ఎందుకు నీరాకడ?

రహ : మరుపురాని పోకడ—

కృపా : వాగ కిక్కడ బయటకుపో

రహ : దాసుకుమారేలాడకు, వాదోరా!

కృపా : (ధయంగా) ప్రసంగా వ్వావు—ఎవరునువ్వు?

రహ : (లాలనగా) నిజంగామరిచావా కృపానువ్వు?

కృపా : (ఉడికిపోతూ) తెలివిలేవ్వి యేమిటాపిలువు?

రహ : (వత్సరూ) అలవాటులేవ్వి నలపులపిలువే!

కృపా : (వెదురుతూ) నువ్వులా? కళ్ళు తెరచే చూస్తు
న్నావా?

రహ : కిలుకాదు. చూస్తూవుంటే కళ్ళు చూసుకు
పోతున్నాయి. (ముందుకు వస్తుంటాడు)

కృపా : (గట్టిగా) పోబయటికి!

ముస : (బయటనుంచి గట్టిగా) వస్తున్నానమ్మా!
(బయట కాదుసోరస్ వివరముంది. ముస
లయ్యి వస్తాడు)

రహ : హమ్మగార్ మాకీ బ్రా దయా మోహ్వలా
నాండీ మాకీ వాల్చీ హిస్తే మాకీ సేవా
సేస్తాం! హుట్టి ధిఖా మాకీ నూడండీ మాకీ
తెలుస్తుంది!

కృపా : (వెదురుతూ కోపంగా చూస్తూ వుంటుంది)

ముస : (రహమాన్ వంక అకొక మాదిరిగా చూచి)
అరుగోవమ్మా సుజాతమ్మగారు మీకోసం
కారెసుకు వచ్చి వీధిలో వున్నాను.
మిమ్మల్ని త్వరగా రమ్మంటున్నాను.
కారులో తీసుకువెళతాను నైకిలెందుకులే
అన్నారమ్మా!

కృపా : (చింతగా) నైకిలా?

ముస : అదేవమ్మా నైకిలరిక్ష!

కృపా : (చురుచుర చూచి బయటకు వెళుతూవుం
టుంది)

ముస : (రహమాన్తో) ఎవరు నువ్వు ?
 కృపా : (అగ్ని పెండ్లి తిరుగుతుంటే) ఎవడో తప్ప దాగి తప్పి వచ్చిన ముష్టివెధక! పాలేరును పిలిచి బయటకు గెంటించు. (వెళ్ళిపోతుంది. కిదిలో కొడు హారన్ మూర మూరంగా వివ బతుకుంది)
 ముస : (అమ్మదిగా లోనికి వెళ్ళిపోతూవుంటాడు)
 రహ : క్యాజీ! హెండ్లూపార్ అంత భయం చేస్తార ?
 ముస : (అనుమానంగా) దాగికుడా బాగానే మాట్లాడుతున్నాడే!
 రహ : నైజీ! మై తాగ్వలేవయ్య!
 ముస : అమ్మగా తెప్పడూ అబద్ధమాడరు.
 రహ : ఆ సంగతి మాట్లాడు తెల్వాల! (ఫాట్లా దగ్గరకు వెళతాడు)
 ముస : నువ్వెవరసలు?
 రహ : క్యాజీల్నూపాడ! వారి తప్పిన ఫజీర్ను వయ్య!
 ముస : అయితే ఫజీరూ యిక్కడి కెందుకొచ్చావ?
 రహ : కువ్ నైపాడ! వాళ్ళి వారుకుతుంది హానీ—
 ముస : ఏంచెస్తావు నువ్వు!
 రహ : హానీ! యెంటండి—హానీ చేస్తాంపార్ :
 ముస : పిల్లల్ని చెస్తావా?
 రహ : (అనుమానంగా) పిల్లల్ని క్యాజీయవాలా పాడ!
 ముస : పిల్లలను అడించటమయ్య! (అలోచించి) హాయింట్లో పిల్ల లెవరున్నార? ఓ! అమ్మల్లు పిల్లలు లేరుగా! హానీ కారువకుతుతావా?
 రహ : బహుత్ అచ్చగా వకుతుతాం పార్!
 (ఫాట్లాతీస్తాడు)
 ముస : అయితే అయ్యగారిలో చెప్తాను! అనకరా!
 రహ : హేద్దీ చెప్తారుపార్!
 ముస : ఓ సన్నాసి వచ్చాడు!—
 రహ : సన్నాసి క్యాజీ! హాయిబూ అని చెప్పండి!
 ముస : గడ్డంచూచి సన్నాసి, అనుకొన్నాడులే!
 హానీలు వచ్చాడు—చాలా మంచోడు—
 రహ : మనకొరు మీదా చుంటాడు—

ముస : అంటాను!
 రహ : అచ్చాజీ! (పటంబారి క్రిందబడి పగిలి పోతుంది)
 ముస : ఏం జరిగిందీ! (దగ్గరకు వస్తాడు)
 రహ : కేయిజీ హరిపోయింది పాడ!
 ముస : చేతులారా బార బెట్టావు! ఇకలాభం లేదు.
 (పెంకులు ఏరుతూ వుంటాడు) ప్రాద్దులే పగిలిపోయింది.
 రహ : హాదిహంతా మేరా వజీత్ లేవయ్య!
 ముస : అస లీ ఫాట్లా యెందుకు తీశావు? (యెప్పటి హోటులో పెట్టేస్తాడు)
 రహ : (బాధగాచూచి) హమ్మగార్...
 ముస : ఎరుగుదువా అమ్మగారిని.
 రహ : నై! నై! వాగి యింతక్కా మందూ పక్షిజీవిత ఆఫీసర్ కా హమ్మగార్ హచ్చంగా పిట్లా గే వుండేవార్! ఎమ్మపూసలాంటి తల్లిక దయ్య! హాపం వచ్చి హెడ్లా వుండో హేడ్లా! (పటంతంక కోపంగా చూస్తుంటాడు)
 ముస : అందుకు ఏగుస్తా వెందుకు ఆపండివక! ఓ! అమ్మల్లు చచ్చిపోయింది కదూ! నీవే లేమిటి?
 రహ : రహమాన్.
 ముస : రసబల్లాలా వుంది.
 రహ : ఏక బాత్ హైజీ!
 ముస : వాపేరా?
 ముస : హాదికావయ్య! మనహయ్యగారికి దగ్గరా హేమాక్రిం నిల్వాయుండంటావ!
 ముస : గెండు బల్లి బంటారు!
 రహ : అల్లాహా! అగ్గర్!
 ముస : అంటే ఏమిటిసాయీబూ!
 రహ : హాది మీకీ హెండ్లూలేవయ్య! హాసక వస్తాం హయ్యగారికి చెప్పివుండండి!
 ముస : వచ్చేటప్పడు బూరెలమాకుడు పట్టుకురా!
 రహ : (నింకిగా) క్యాజీ!
 ముస : ఓహో! నువ్వు నైతానువు కదూ!
 రహ : నైతాను క్యాజీ - రహమాన్ కా హోలో రహమాన్.
 ముస : అదేలేవయ్య! కొరు నైజీకర అనుకొన్నాను

రహ : అరే హుజా మై ద్రైవర్మే సాహ్!
ముస : అబ్బబ్బా : వా మలిహాగొట్టకు! మజారిమ్మకు
పంపించటానికి మిఠాయి చేయించాలంటే
బంగారమ్మను బూగల మూకుడు పట్టకు
రమ్మవాను! పరే నువ్వో వెళ్ళు!

రహ : అచ్చా! మైజావుం గా! (వెళ్ళిపోతాడు)
ముస : ఆపలు మా కాకుకే ద్రైవర్ లేక చమ్మావుంటే
పిడొక డొస్తాడట! (కూనిరాగాలు తీస్తూ
పగిలిన అద్దం పెంకులు వికలతావుంటాడు.)

గోపా : (చమ్మానే) ఏమిటి మసలయ్యా! ఒకటో
తారీఖు సాయంకాలం వున్న గుమాస్తా
పెళ్ళించి లాగ ఊహాగానం చెప్తున్నావు!

ముస : మీరా?
గోపా : అశ్చేకాదు! (కూర్చుంటాడు)
ముస : ఛరవాలేదు కూర్చోండి!
గోపా : (వెటకా రంగ) ఉహూ! పడుకొంటాను!
ముస : పైలా పచ్చీసులో వున్నాను పరాచి
కాలాడరూ మరీ?

గోపా : చాలా నుంది పెద్దలకు లాగే నీకు కూడా
చెవులేగాని కమ్మలు పనిచేయటం మానేసి
నట్టున్నాయి.

ముస : ఏం బాబూ?
గోపా : ప్రతిష్ఠించి చూస్తూ మీరా అని అడగటం
కూర్చున్న వాడి నింకా కూర్చోమనటం-
యేమిటి దంతా నిద్రపోయే కుద్రాడికి కునికి
పొట్టుపడే కేసెడ్రాడు చెప్పే పాఠం లాగ!
[పిథిలో కాకు హారన్ మ్రోగుతుంది]

ముస : బాబుగారు వచ్చిపట్టున్నారు! (పెంకులు
పట్టకొని పిథిలోకి వెళితాడు)

గోపా : (ముసలయ్యగారికి చూస్తూ) ఇన్నార్లకు
నీ మెదిడు ఇంత చురుకుగా పని చేయటం
యీ వాటికి చూడమరా నాన్నా!
[రంగవాధం ముసలయ్య తిరిగివస్తాడు]

గోపా : అరేమిటి బ్రదర్! జూదంలో ఓడిపోయిన
ఛర్మరాజులాగ విచారంగా ప్రవేశిస్తున్నావు.

రంగ : జీవితంలో ఓడకుండా వుంటే జూదంలో
ఓడినా ఛరవాలేదు. (లోనికి వెళితాడు).

గోపా : పరే! మొదటపెట్టావా వేదాంతం! ముస
లయ్యా!
ముస : బాబూ!
గోపా : మీ అయ్యగారు నవ్వటం నువ్వెప్పుడైనా
చూశావా?
ముస : అయిది కనపడని నవ్వుబాబూ! నివురుగప్పిన
నివ్వ.
గోపా : చచ్చాం! నువ్వు ప్రారంభించావా
వేదాంతం?
రంగ : (కోటు తీసివేసి వస్తాడు) ముసలయ్యా!
ముస : బాబూ!
రంగ : కృప యేదీ!
ముస : అయ్యగారు గోపాలంగారబ్బాయికి పేరుపెట్ట
టానికి వెళ్లారండి!
గోపా : వాడే? మా అబ్బాయికా? ఎవడవువాడు?
ఎక్కడనుంచి వచ్చాడు? ఎలా వచ్చాడు?
మీరం ద్రేతించేది అబ్బాయి యిప్పుడెలా
వచ్చాడయ్యా నాయనా?

రంగ : ముసలయ్య సంగతి నీకు తెలుసుగా! యే
మీరంలో యేది జ్ఞాపకంవస్తే అదే అసే
స్తాడు! అలాగే చేసేస్తాడు! ఇంతకూ మీ
వదివ యేదీ?

గోపా : మై గాడ్! అరిచ ప్లీడ్జరు గారంటికి పేరంటా
నికి వెళ్ళిందయ్యా!
ముస : (ప్లీడ్జరుకు) అవువండి! ప్లీడ్జరు గారంటికి
నండి!
గోపా : ఎలా చేసుకున్నావోయ్ రంగవాధం యీ
మితిమీరిన మతిమరుపు ముసలయ్యతోటి?

రంగ : ముసలయ్యా! కాఫీ తీసుకురా!
ముస : (లోపలకు వెళ్ళిపోతాడు)
రంగ : గోపీ! ముసలయ్య యెంత మతిమరుపువాడో
అంత మంచివాడు కూడాను. అందుకే నే ఆతె
నితో లేగలేకపోయానా ఆతెన్ని వదులుకో
లేకపోతున్నాం!

ముస : ఏమిటి రంగవాధం! నవ్వివ్వవ్వ ఒక్కరోజు
కూడా యింటిదగ్గ రుండుకుండా తిరుగు
కున్నావు?

రంగ : ఏమిటి! వ్యాపారంలే!

మన : వేలకు వేలు లాభాలు వస్తున్నాయి కా
వ్యాపార వ్యాపంగమేనా?

రంగ : మాకంతకంటే చేయవలసింది చేయగలిగింది
మరేమింది గోపి?

గోపా : అదేమిట రంగవాణ్ణి! ఓ. కామ పాప
య్యావు! దీక్షనెవ్ అంటావా లక్షలవిద
సానుకూతుంది విశేషంగా!

రంగ : అందు కేమంటా?

గోపా : ఇక సంపాదన సంగతి చాలించి జీవితం సంగతి
భావించమంటాను.

రంగ : అంటే—?

గోపా : జీవితాన్ని ఆదర్శవంతం చెయ్యవాలి! ఆదర్శ
వంతుడు కావడాడు మానవునిపించుకోడు.

రంగ : వలచినన్నిన లక్షాధికారిణి! వలపుల
మీదపై ప్రియురాలివిద ప్రేమగీతాలు
పాడుకునే భావకవిని న నీకుగానీ వావంటి
వాళ్ళ కన్నీ ఎలా తెలుస్తాయి గోపి?

గోపా : తెలిసికోవాలయ్యా రంగవాణ్ణి! ప్రపంచ
వేగంతో పురోగమిస్తున్న ప్రపంచంతో
బాటు మనం కూడా పరుగుతేలి. మారి
పోవాలి.

రంగ : మారి-ఏంకావాలి?

గోపా : మానవులం కావాలి?

రంగ : నేనిప్పుడు మనిషేనని నా అర్థమిక్కడ.

గోపా : ఆదర్శాలకు అంకితం కావడాల్సివచ్చి ఆదర్శ
ఎలావుంటుంది?

రంగ : (అతివంక జాలిగాదూచి నిట్టూర్చి వెళ్ళి
రాక దగర కూర్చుని పుస్తకం తీసి చదువుకూ
వుంటాడు.)

గోపా : ప్రియుడుప్రాపిత ప్రేమలేఖ చిక్కాదిన పెని
మిటిచేతిలో పక్ష పిల్లలాగ అలా ఇల్లబడి
పోయావేం రంగవాణ్ణి?

మన : (ప్రేతో కాఫీ తెచ్చి గోపాలం ముందున్న
టిబాయిమీద పెడతాడు.)

గోపా : (కష్ట అందుకోతోయి తెల్లతోయి) దేవా!
మహామౌనా! కింభోకంకరా! చంపాపురా

భయంకరా! (పోఫాలో వెనక్కి చది
పోతాడు.)

రంగ : (చింతగా) ఏమిటి గోపి! (దీగరకు వస్తాడు)

గోపా : ఏమిటి-మాడు. కాఫీని కమ్మగా వాపిటి
పట్టుకువచ్చాడు. వెల్లుల్లి, యెండు మిర్చి-
జీలకర్ర, కింకపప్పు - ఓహోహో కాఫీ
తాళింపు ఘనుఘనులాడిపోతూవుంది.

రంగ : (ముసలయ్యవంక జాలిగా చూస్తాడు)

గోపా : చంపాపురా నా తండ్రీ.

మన : (నిగ్గువడి కాఫీప్రే పట్టుకుపోతాడు)

రంగ : గోపి! ఈ ముసలయ్య వివాద గాధనిన్నావా?

గోపా : ఏమిటి?

రంగ : ఇరవై సంవత్సరాలక్రితం (బాధగా నిట్టూర్చి)
ముసలయ్య భార్యకు జబ్బుచేసి ప్రాణంమీదకి
వస్తే ముందుకు వెళ్ళటానికి మరెవరూ లేక
ముసలయ్య తే వంపించారట మానాన్న గారు.
ముందుకు బయలుదేరిన ముసలయ్య ముందు
మాట మరచి దారిలోవున్న దర్జును దీగర
అగిపోయి మర్నాడు ప్రాద్దుట వట్టిచేతులతో
తిరిగివచ్చాడట!

గోపా : అప్పటికి—

రంగ : (బరువుగా నిట్టూర్చి) అప్పటికే జరగవలసింది
కొస్తూ జరిగిపోయింది. ఉన్న ఒక్క
కోడుకూ పనివాడు కావటంవల్ల—తర్లిలేని
పిల్లాడయ్యాడని ముసలయ్యకు మర్నా పెల్లి
చేశారట మా నాన్న గారు.

గోపా : మరి—అయిల్లా లేమయ్యింది?

రంగ : వెంకటరామయ్యతో లేచిపోయింది:

గోపా : వెంకటరామయ్య? అత నెవడు?

రంగ : మా నాన్న గారితో వ్యాపారంచేసే ఒక భాగ
స్థుడు! నమ్మకంగావుంటూ వ్యాపారంలోని
జబ్బంతో పట్టకొని ముసలయ్య భార్యను
తీసికొని రంగూన్ పారిపోయాడు!

గోపా : స్త్రీఆరాధన! అమ్మ వలా పతిరమచేసిన
మగవాడు పసువు! స్త్రీని అర్థంచేసికోలేని
పురుషుడు పరమమీడు!...ఇంతకూ మన
లయ్యగోడు కేమయ్యాడు?

రంగ : అంత ర్వేది తీర్పం తీసుకువెళ్ళి అక్కడ మరిచి పోయి వచ్చాడట ముసలయ్య! అవురాదీ కోసం మా నాన్నగారు చాలా వెదికించారు కానీ కనుపించలేదు... నీలాగే వాడుకూడా యే షేదరానీ పెద్దమ్మకో దొరికి యే ధన వంతులెల్లికో ముద్దులయ్యగై వుంటాడు!

గోపా : కానీ మత్స్యచేసివత్తాగంటి ఘనకార్యం నేను చేయలేకపోయానె అని నా విచారం!

రంగ : త్యాగమా? నేనెంచేకాను?

గోపా : నీవంటి విద్యాధికుడు ధనవంతుడు దిక్కు మొక్కులేని ముష్టిదాన్ని పెళ్ళాకి ఒక తీవితాన్ని సమర్థించటమంటే మహాత్యాగం కాదా? లేకపోలే లక్షలు కట్టుం తెచ్చే నీలాలోకచింతకు చేపట్టి వుండువుగా!

రంగ : నేనేదో త్యాగం చేస్తున్నానని అమె నుద్దిస్తున్నానని నే నెప్పుడూ అనుకోలేదు గోపా! కృపాబాయి కాకుక్రిందపడి చెబ్బలు తగిలి హస్తీబల్లోవున్న ఆపదికోజులలోనూ అమెమీద నాకు జాలిలోబాటు అనురాగం కూడా కలిగింది. అందుకే పెళ్ళాడేను.

గోపా : ప్రేమించే పెళ్ళాడేరన్నమాట!

రంగ : ప్రేమసంగతి నాకు తెలియను! కృప అంటే నా కిష్టం అంతే!

గోపా : అయితే ప్రేమను సరించి మవ్వించామిట్టంగా తెలిసికోవాలి! నా దగ్గర కొన్ని గ్రంథాలున్నాయి! ఇప్రాను చదువు. ముఖ్యంగా నా గెయ సంపుటి చూడు! మానవతవ, మహాత్మునికి ఆధారమైనది. ఆత్మీయ సంబంధించినది ప్రేమ! అందుకేనే అది తిప్పక తెలిసికోవాలి!

రంగ : ఏమిటంటావ్ ప్రేమంటే!

గోపా : ప్రాణాతమ కూడా త్యాగం చేయించేదే ప్రేమ! నా మూతన నేనెలా ప్రేమించానంటావ్? అమెకోసం నా ప్రాణాలను కూడా వత్సమా బలిచేయగలను. కానీ అటువంటి అవకాశం నాకు రావటం లేదే అని నా విచారం.

రంగ : నీవటువంటి ప్రేమమార్తెవరి... నీ గేయాలు చదివిన వాళ్లు ప్రతివారూ యిట్టే గ్రహిస్తారు.

గోపా : రచనలంటే అలాగే వుండాలి. జీవిత ప్రభావాలు రచనల్లో ప్రతిఫలించాలి. రచయిత తాను ప్రవోధించే ఆదర్శాలను అక్షరాలా ఆచరించాలి. నా రచనల్లో యెక్కడైనా చూడు—స్త్రీ మార్మేదేని ప్రణయమూర్తి! స్త్రీని గౌరవించని సంఘం పూజించని వ్యక్తి పరివం కావలసిందే! మనం ఉన్నది రావాలంటే స్త్రీలమనస్సవ్యసరం త్యాగం ఇవ్వాలి! అదే మహాదర్శం.

రంగ : గోపా, నీకులా నేను చెప్పలేదుగానీ మహాత్ముడు చెప్పిన వాక్యం మాత్రం ప్లావకం చేయగలను వింటావా?

గోపా : ఏమిటది?

రంగ : మహాత్ముడు - ఆదర్శాల నేటి చెప్పబడవు చేసి చూపించబడుతాయి-అన్నాడట. విన్నావా గోపా!

[బయట కాలింగ్ డెల్ మోగుతుంది]

రంగ : ముసలయ్య!

ముస : (వచ్చి) ఏం బాబూ!

రంగ : ఎవరో పిలుస్తున్నారు చూడు!

[మళ్ళా మోగుతుంది]

ముస : (బయటకు వెళ్ళిపోతాడు)

గోపా : ఆభ్యుదయానికి ఆదర్శాలు అత్యంత అవసరం అని అంగీకరిస్తావు కదా!

రంగ : కానీ ఆదర్శాల నేటి పుస్తకాలలో చదివితే రావు!

గోపా : చదవకుండా యెలా తెలుస్తాయి.

రంగ : హృదయమున్నవాడు తెలియకుండానే ఆచరిస్తాడు! లేనివాడు తెలిసినా ఆచరించ లేడు.

గోపా : చట్టాలేని చెట్టు క్రింద ప్లివరులాగ గట్టిగానే వాదిస్తున్నావుగానీ యిక ఆట్టే వేదాంతం లోకి దిగకు!

ముస : (వస్తాడు)

రంగ : ఎవరు ముసలయ్యా వచ్చింది?

ముస : అతిశయంబి ఆ గెడ్డం సాయాబు.
 రంగ : ఎవరతను?
 ముస : మొన్న — ఉహూ — నిన్న — కాదండీ
 ఇవాళి (పాదున్న వచ్చి అద్దం బద్దలు
 కొట్టాడు కదండీ—అతిశే!
 రంగ : ఎందుకు వచ్చాడు? (పటం పట్టుకొని
 చూస్తుంటాడు.)
 ముస : పిల్లల్ని—(నాలుక కరచుకొని) కారుడ్రావ
 కంటండీ!
 రంగ : అలాగా! రమ్మను! టాక్సి సమయానికి చొర
 క్క చాలా యిబ్బందిగా వుంది!
 ముస : (బయటకు వెళ్లిపోతాడు.)
 గోపా : రంగవాణ్! డ్రైవర్ని ఎన్నుకొనే టప్పుడు
 బాగ్గుతే!
 రంగ : ఎందుకని?
 గోపా : ఒక్క డ్రైవరు కారును మానేసి ఓనర్ని
 డ్రైవ్ చేస్తాడు.
 రంగ : కారులాగే ఓనరుకూడా హృదయం లేని
 యంత్రమైనప్పటి మాట కదూ!
 [ముసలయ్య రహమాన్ వస్తారు. ముసలయ్య
 లోపలకు వెళ్లిపోతాడు.]
 రహ : ఆలేకో ఫలామ్ హుజూర్!
 రంగ : నమస్తే! (దీక్షగా నూచి) మొన్న రాత్రి
 మమ్మల్ని సినీమానుంచి యింటికి తీసుకు
 వచ్చిన రిక్షావాడివి కదా నువ్వు!
 రహ : హవును సార్! బిల్దర్మీ, డెస్ బాద్తి ఆయి
 నాకా మాకీ వాల్తీలేక రిక్షాకా లాగున్నా
 సార్!
 గోపా : స్వీచ్చాశివి! స్వయంకృషి! తప్పేముంది.
 రహ : మీకీ డ్రైవర్ కి కావాలనీ మీనీ—
 గోపా : మల్లా తానిసత్వపు సంకల్పకు బద్ధుడ వా
 కున్నావ్!
 రంగ : నీ చేతమిటి?
 రహ : ఖాన్ రహమాన్ సార్!
 గోపా : పేరు దిద్దాగా వుంది. సార్ మెలా వుం
 టుందో! ఫరవాలేదు. చురుకుగానే వుం

టుంది. నవాబు గారి బేరం—ఒక్కో—నవా
 సారం!
 రంగ : జీతం యెంత కావాలి!
 రహ : హదీ మీకీ పొట్టం పూర్! తక్కినాండి బట్టా
 ఔర్ యిల్లా మాన్నీ మీకే హివ్వాలా
 సార్!
 రంగ : అలాగే! నీకింత యెవరూలేరా?
 రహ : నై! కోయీ నై సార్!
 గోపా : నీకు చెల్లి కాలేదా?
 రహ : నై!
 గోపా : అందుకే నీ గెడ్డం అంతలాగా పెరిగింది.
 రంగ : వస్తానుండు రహమాన్! (లోనికి వెళ్తాడు)
 రహ : (కృపారాయి ఫోటోవంక చూస్తుంటాడు.)
 గోపా : నీటి బమ్మలో పడుచుపిల్ల ప్రక్కను కూర్చు
 న్న కాలేజీనూ డెంటులాగ యేమిటో పరాకు
 చిత్తెస్తున్నావు.
 రహ : (పరధ్యావంగా) జీఁ హాఁ!
 గోపా : రహమాన్!
 రహ : సార్!
 గోపా : ఒకసారి నవ్వు!
 రహ : (అర్థంకానట్లుగా) క్యాబోలే ఆవ్?
 గోపా : నీకు నవ్వుటంచేతకాదా?
 రహ : కాదుసార్!
 గోపా : నేర్చుకో! నవ్వుటంచేత గానివాడు జీవితాన్ని
 అనుభవించలేడు! పోనీ విడవనమైనావచ్చా!
 రహ : రాదుసార్! మీకీ నేపీస్తారా సార్!
 రంగ : (వచ్చి) రహమాన్! ఇదిగో వందరూపా
 యలు. బట్టలు కొనుక్కో! ఇదిగో కారు
 తాళం! (యిస్తాడు).
 రహ : అచ్చాతీ! (పుచ్చుకొని) పలాంసావ్! (వెళ్లి
 పోతాడు)
 గోపా : జీవితమంటే అర్థం తెలుసా?
 రంగ : ఏమిటి చెప్ప!
 గోపా : వందనవంలా నవ్వుకలిగిందే జీవితం! నవ్వు
 లేని జీవితం సరకం!
 రంగ : సరకంలోకూడా నవ్వుకలిగిందే నిండుజీవితం!
 [కృపారాయి వస్తుంది.]

కృపా : (వచ్చి నే వచ్చుతూ) ఓ! వచ్చారా! ఎంత నేపయింది?

రంగ : ఇంతక్రితమే కృపా! ఎలావున్నాడు పాపాయి?

కృపా : తిరిపోలిక పిల్లడు - బంగారంలావున్నాడు.

గోపా : ఓహో! శేరుంటంజాని ఆరాటమంతా పాపాయిలనిది అపార్థియితచేరి నన్నుచూడ!... క్షమించు...

కృపా : (వచ్చి) ఆ! ఆ! అది సరేగాని గోపీ! శుభాతివ మరీ నీతాకోకచిలుకలా తియ్యారచేస్తున్నావే!

రంగ : స్త్రీలకు చిలుకలకూ తేడా యేమిటా? అనీ! అయినా అక్కయ్య రామచిలుకయితే చెల్లెమ్మ నీతాకోకచిలుక అవటంలో తిప్పేముంది?

కృపా : మీరు పేదన్నుంచి యెలావచ్చారు?

రంగ : చైతాన్యమందే కాదులో వచ్చాను!

కృపా : ఎవరికాదులో!

రంగ : మామీ హితుడు రాజారావు ఇక్కడ సి. ఐ. డి. ఇన్స్పెక్టర్ గా పని చేస్తున్నాడని చెప్పానుగా. అతినికాదులో—

గోపా : అబ్బ! అతినికాదులో యెలా తూర్పున్నా పోయి! సి. ఐ. డి. చేరు వంటేనే నా కనకాళం!

రంగ : ఏం?

గోపా : నమ్మకమేదీ వుంటుందని వాళ్ళెప్పుడూ నమ్మరు.

కృపా : మీ కిలా యెరువుకారులు దొరుకుతున్నంత కాలం మనకారుకు డ్రైవర్ దొరకడు! ఎట్లాంటి శుభాతి పుట్టిన తోజ పండుగ! అక్కడికి నేనెలా వెళ్ళాలి? ముడలవ్యవస్థ రిక్తా పిలవమంటే—

గోపా : కంగారు పడకు వదిలా: డ్రైవరు దొరికాడులే!

కృపా : (సంతోషంగా) నిజంగానా?

రంగ : నిజమే కృపా!

కృపా : (పగిలిన పటం చూచి—తృప్తతనంగా చూసి దగ్గరకు వెళుతూ) అరే అద్దం పగిలిపోయిందే! (పట్టుకోని పద్మతూంది)

రంగ : అవును కృపా! రహమాన్ పోగొట్టాడట!

కృపా : రహమాన్? ఎవరతను?

రంగ : అరే నే ముంకాయ డ్రైవర్ : ఇంత క్రితమే వచ్చి పంజా వుదిరాడు!

కృపా : (సంతోషంగా) అయ్యయ్య! ఇన్నాళ్ళకు మళ్ళా యిలాగే కాగలో పికాయ పళ్ళెతా మన్నుచూట! గోపీ శుభాతివతీకుమరిని మీ కాదు నేనుకురా! చూడం యెవరి డ్రైవరు తెలివైనవాడో!

గోపా : వదిలా! నీ పుణ్యతూ అంటూ రంగనాథం డ్రైవింగు లైసెన్సు కాన్సిలయ్యింది కాంటి నువ్వే డ్రైవింగు చెప్పుకోంటే యీ డ్రైవర్ల బాధ తప్పేదిగా వదిలా!

రంగ : మీ వదితు డ్రైవింగు నేర్చి ఆశ్రయం దొరికిన యీ అవాగుడే! అన్నం లేకుండా చేయాలనుకొంటున్నావా గోపీ!

కృపా : మీ అన్నగారికాదు— ఎన్ని దిక్కులేని జీవితాలకు ఆశ్రయ మిస్తూ వుండో చూగొవా గోపీ! ఆ నాడు నేనెలాకాదు క్రింద పడక పోలే—

గోపా : అది సరేగాని వదిలా యింత పెద్దదానవు కాదు క్రింద యెలా పడ్డావే?

కృపా : (బరువుగా నిట్టూర్చి) ఏం చెప్పమంటావో గోపీ! (పటంవంక చూస్తూ దగ్గరకు వెళుతూ) ఆ నాటికి నేనన్నం తిని యెన్నాళ్ళయిందో! (రేడియో మీద చేయివేసి ముందుకు వస్తూ) ఆ అకలి నీరసంలో పరుగు పరుగున వస్తూవుంటే స్వప్నవలెప్పి— (దుఃఖంతో రేడియోమీద తలవార్చి పడి పోతుంది. చేయి తిగిలి రేడియో మీద నున్న పటం క్రిందపడి పోతుంది)

గోపా : (పటం వంక చూస్తూ) పోయిందా?

రంగ : (పటం తీసి) పోయేది యంతకుముందే పోయింది! ఇక యిందులో పోయేదిమీ లేదు; (పటాన్ని యెప్పటిలా పెట్టేస్తాడు)

గోపా : వదిలా! అసలు పరుగెత్తటంలేనిది!

రంగ : నేను చెప్తున్నాను విను. కూతురును పెళ్ళాను
తాడినకొన్న దూరపు బంధువు అకస్మా
త్తుగా నాయం కావటంతో కృపారాగా
తిల్లి పిల్లకు పెళ్ళికాడనే బంగారో —
దారిద్ర్యంతో - కృంగిపోయి చనిపోయింది.
ఆకలితో అలమటించే కృపారాగా అన్న
మైనా పెట్టని పాడుసంఘం రక్షించేది ఆమె
నిండుయావనాన్ని అనుభవించటానికి ప్రయ
త్నించింది. ఫలితం దక్కలేదని బలవంతాని
నపక్రమించింది. వెంటాడింది. ఆనాటి ఆర్త
రాత్రి యింటిలో బొరబడ్డ ఒక పెద్దమనిషి
మహాంధకార మలినహస్తాలనుంచి తప్పించు
కొని పారిపోతూ పరుగెత్తుకువచ్చి పీఠి మం
పులో మనకాదు క్రింద పడిపోయింది యీ
కృపారాగా!

గోపా : అయితే వదిలా—వాన్న కొట్టినందుకు
అమృతదగ్గర అణా పుచ్చుకొన్న కుర్రాడిలాగ
తన్ని తే బూరెలబట్టలో పడ్డావన్నమాట!

కృపా : ఇక లేకండి! భోజనం చేదాం! రా గోపి!

గోపా : వెరి సారీ వదిలా! సుజాత లేకుండా ఒంట
రిగా భోజనం చేయటమే? ఇంపోజిబుల్!

కృపా : అయితే భోజనం చేసి సుజాతను తీసుకురా!
ఇనాళ లేవ్వకుండా మన కాదుమీద
యెవ్వరీ గ్రీకా గొప్పకు పికారు వెళ్లారీ!

గోపా : అలా అన్నావు బావుంది! వస్తా! (వెళ్ళి
పోతాడు)

రంగ : (లేడియో ట్యూన్ చేస్తుంటాడు)

కృపా : రండి! చేయి పట్టుకొంటుంది)

రంగ : (ఆమె నకుండు చుట్టూ చేయి చుట్టి లోనికి
తీసుకు వెళతాడు) ముసలయ్య కృపారాగా
పటం నుకొకటి—పెద్దది తెచ్చి గోడకు తగి
లిస్తూ వుంటాడు. వెలుపలనుంచి రహమాన్
కొద్ది కాకీ యూనీఫాం లో వస్తాడు!)

రహ : అరే! జోబా పటంకీ పోతే బడా పటంకీ
వచ్చింది ధియ్యా!

ముస : ఆ! ఆ! ఆ పేరు కాస్తా నీకే దక్కుతుందిలే!

రహ : నాకీ యేముంది లేవయ్యా (దగ్గరకు వెళుతూ)
(తీయబోతాడు—రాదు) ఘట్టిగా ఖట్టివాన్
సావ్!

ముస : లేకపోతే నీయంటివాళ్ళు చేతి కందితే క్రింద
పడేసి పాడుచేయరా!

రహ : (వెటకాదంగా) అచ్చా ముసలయ్యాసావ్!
యీ సార్కి లాగితే తాడుకీ తెగకుండా
మేక్కి ఊడిరావాలయ్యా. బహుత్ ఘట్టిగా
ఖట్టివాన్ సావ్!

రంగ : (వచ్చి) రహమాన్!

రహ : సార్! కారు తీయమంటారా సార్!

రంగ : అక్కరలేదు! ఇక్కడికీ సి. ఐ. డి. ఇన్
స్పెక్టర్ రాబారావు దగ్గరకు వెళ్ళవస్తాను!
నైకిలు బయటపెట్టా!

రహ : (కంగారుపడి ముఖం దాచుకొంటూ) జీ!
(బయటకు వెళ్ళిపోతాడు)

రంగ : (బయటకు వెళతాడు)

ముస : (చిన్న పటం పట్టుకొని లోనికి వెళుతూ
వుంటాడు)

కృపా : (ఏమిదు వచ్చి) అయ్యగారు కాదుమీద
వెళ్ళారా!

ముస : లేదమ్మా నైకిలుమీద వెళ్లారు!

కృపా : డ్రోవరున్నాడా?

ముస : పెద్దలో వుంటాడు! పిలవమంటారా?

కృపా : (బయలుపూచి) అప్పుడే అక్కరలేదులే!
నీవనియాయాకో!

ముస : (పట్టుపట్టుకొని లోనికి వెళ్ళిపోతాడు)

కృపా : (పుస్తకం తీసి చదువబోతుంది. మనస్క
రించక పుస్తకం తూసి లేడియో ట్యూన్
చేయబోతుంది గోలగోలగా వుంటుంది.
లేడియోకట్టేసి పీఠినువ్వుందగ్గరకు వెళ్ళి)
డ్రోవర్.....డ్రోవర్.....(వెళ్ళి తిరిగి
వచ్చేస్తావుంటుంది.)

రహ : (వచ్చి) పిలిచారనుకొంటాను అయ్యగారు!

కృపా : (చలుక్కువ వెళ్ళి తిరిగి చూచి-ధియవడి
కంగారుగా) మిచ్చా!

రహ : ఆ!

కృపా : నవ్యా!

రహ : అ—ఁ!

కృపా : నవ్యా మా కారుడైవక!

రహ : అవును నేనే!

కృపా : (కంగారుగా) ఏమిటిచూడం?

రహ : తీవ్రతపథాల వ్యత్యాసం!

కృపా : (బెదురుకూ) కపటశబ్దం—!

రహ : అవును—నీకోసం! మంచికోసం మందరమైన నీ అరవిందివదనంచూచి యెన్నాళ్లయింది! (ముందుకువస్తాడు.)

కృపా : (భయంతో చూస్తుంటుంది పెదవులు నగా కుకూ వుంటాయి.)

రహ : నవ్విలే నుడిచివుప్పులా విరిసే నీ సాంపులు నింపే వంపుల పెదవులు భయంతో నగాకే బప్పుకుకూడా యెంత వయ్యారాన్ని ఒలక బోస్తున్నాయో నీకు తెలుసా!

కృపా : (కళ్ళింట నీళ్ళువస్తుంటాయి— వెనక్కి నడుస్తూవుంటుంది.)

రహ : చిక్కని వెన్నెలలు వెలయించే నీ కాటుక కన్నులలో కన్నీటిధారలు కనుపించనియకు కృపా!

కృపా : (దుఃఖాన్ని దిగమింపుతూ) నవ్విక్కడి కెందుకోచ్చావు?

రహ : ఎందుకొస్తావో నీకు తెలియదా? నన్ను చూడగానే వత్తుకొవచ్చి వల్లో వారి పోత వనుకొన్నానుగాని యింత మనసు లేకుండా మాట్లాడతావనుకోలేదు కృపా!

కృపా : (ఏడుస్తూ) వేణూ! నా బ్రతుకును బండ్లు చేస్తావా వేణూ!

రహ : (వెగటుగా నవ్వి) ఇంతకాలం బావా అని పిలిచే నీ మేవ ర్తికొడుకు ఈనాడు నీ కారు డైవక ఆయుధదనా బావా అవటం మాని పేరుపెట్టి పిలుస్తున్నావు. మంచిది! కానీ యెందుకీ అక్కరకురాని యేడుపు?

కృపా : నిన్నుచూస్తే నాకు భయం!

రహ : ప్రణయం ప్రళయంగా మారినదా? ఎందుకు భయం!

కృపా : నవ్వంతటి దారుణమరణానికైనా తెగించ గలవరి నాకు తెలుసు. మన యిద్దరినుద్ధావ యెన్నడూలేని యేకబలబాల్ని అవినీతి సంబం ధాలు కర్చించివెప్పినా లోకంనమ్ముతుంది. నన్ను నిలువనీపలేకుండా తగుముతుంది. నీకు వెయ్యివనుస్తారాల! చయచేసి వాటింతాన్ని నాశనంచేయకుండా వెళ్ళిపో వేణూ!

రహ : (వెటకారంగా నవ్వి) వెళ్ళిపోవాలా? యెక్కడికి?

కృపా : (ఏడుపునూని) నీ యిద్దంవచ్చిన రోటికి!

రహ : నీ కిద్దమైనవోటే చెప్ప!

కృపా : (అనుమానంగా) అదేమిటి?

రహ : అవును. నీకిద్దమైనవోటే చెప్ప! మత్స్య వస్తావుగా!

కృపా : (గతుక్కుమని--భయంగా) వే—ణూ—!

రహ : మత్స్యరాకుండా నేనెక్కడికి వెళతాను?

కృపా : (ఏడుస్తూ) వేణూ!

రహ : (వికృతంగా నవ్వి)మత్స్యరాకపోతే యెలాగ? మనఆహ్వాయ నీకోసం వెంగపెట్టుకొందిగా!

కృపా : వేణూ! గట్టిగాఅరచి దుఃఖంతో పోఫాలా పడిపోతుంది)

[బయట సైకిలంగంట విసవకుతుంది]

రహ : నీ మావగారు మాత్రస్తివంతా దోచుకొంటే మత్స్య నీ మొగుడూ కలసి మానగం వాటా ధనాన్ని అనుభవిస్తున్నారని కదూ! సరే మాస్తాను! (కోపంగా కుర్చీని తిప్పి వదనాట్టి చరచరా బయటకు వెళ్ళిపోతాడు.)

రంగ : (బయటనుంచి వచ్చి-చూచి— అక్రమంగా) కృపా! (భుజం కుదుపుతూ) కృపా!

కృపా : (భారంగాలేచి కూర్చుంటుంది)

రంగ : అదేంకృపా అలావున్నావు? ... ఇదేమిటి కుర్చీ యిలాపడిపోయి వుండేం?

కృపా : చూచుకోకుండా పడినే కాలితిగిలి పడి పోయింది.

రంగ : కాలుబాధపడ్డావా?

కృప : లేదు. కాలుబాధనూలేదు. నేను పడనూలేదు. నాకాలికితగిలి ఆచంద్రవోయింది.

రంగ : (కాలుబట్టకొని) కాలికి గాయంలేగిందా?

కృప : (అతినిచేరిన రసచేతుల్లో తీసుకొని) గాయం! కనుపించేగాయం కాదులెండి!

రంగ : కళ్ళవంట నీళ్లుకూడా వస్తున్నాయి! ఎట్టిగానే తగిలివుంటుంది. లే! లేడీడాక్టర్ సర్జీని చూపిద్దాం!

కృప : అక్కరలేదండీ! ఎవ్వడో మానిపోయిందనుకొన్న చిన్నప్పటిగాయం మళ్ళీమెరిగింది! అంతే! ఇప్పుడేమీలేదులెండి! (వైబ్రేషన్లతో కళ్లుకుదురుకొంటుంది)

రంగ : అయితే! లే! త్వరగా డ్రెస్ చేసికో! గోపీకుజాతి వచ్చేస్తారు; కాదుమీద మీకాయెళ్ళరాదున్నావుగా!

కృప : (బలవంతంగా నవ్వి) ఇంతమిట్టమధ్యాహ్నంకాకేమిటితర్వాత వెళ్ళరాంలేదుమా! మీపిన్నిగారికి జబ్బుగావుండటంలేదుమాచివద్దాం!

రంగ : అలాగే! కాదుమీద వెళ్ళరామా?

కృప : (కంగారును అణచి) యెందుకండీ మాడోయింటికి కూడా కాలేనా: రండి వడిచి వెళ్ళొద్దాం!

రంగ : ముసలయ్యా!

ముస : (నచ్చి) వీరిచారా బాబూ!

రంగ : మేమలా మా పిన్నిగారింటికి వెళ్ళి వస్తాం! గోపీ వస్తే అలా చెప్ప.

ముస : అలాగే నండి.

[రంగవారం కృపబాయి బయటకు వెళ్ళిపోతారు]

ముస : (పడివున్న కుక్కియితర పుస్తకాలు పట్టుకొనివుంటాడు)

గోపా : (వస్తున్న) ముసలయ్యా!

ముస : బాబూ!

గోపా : ఏమీ పొద్దు చెప్పినా బాబును కొని వస్తుబాబూ అంటావేం ముచ్చటయిన నేను ముచ్చటైనా ఉచ్చరించ వుంటాను!

ముస : ఏదో అలవాటు బాబూ!

గోపా : అదిగో అదే పాఠవాటు

ముస : తాతలనాటి మాట మారాలంటే మాటలాబాబూ!

గోపా : జబ్బు పుచ్చుకొని రంగ పాక్ష్యం చెప్పటానికి పో వెక్కిరిస్తే పెద్దమనిషిలా బాగానే చెప్పావుగాని—ముసలయ్యా—

ముస : అయ్యా!

గోపా : మారాలయ్యా! పారిజాత పరిమళాలు పరిధివింతే నాగరికతకు కరాలిచ్చి మరాయత్రియి మారిపోవాలయ్యా ముసలయ్యా!

ముస : మారటమంటే కాళ్ళతోమానేసి చేతులతో నడవ మంటారా?

గోపా : కాదోయ్! కాళ్ళతో మాత్రమేనండిచి చేతులను చేతులుగా మాత్రమే ఉపయోగించుకోమంటాను. నేనీ గేయా లన్నియెందుకు ప్రాస్తున్నా నంటావ్?

ముస : (పరధ్యావంగా) మరిలేక!

గోపా : (సీరియస్ గా) వాట్!

ముస : మీకుకాదు బాబూ!

గోపా : మరెవరికి?

ముస : మాకు!

గోపా : వరిండీ! ఫీజుపుచ్చుకొని పెళ్ళికుదిర్చి పెద్దమనిషిలా నిర్దిష్టతగావు.

ముస : అయితే బాబూ: అందరినీ మారమంటున్నారకదా ముందుగా మీరుమారారా?

గోపా : ఆ! ప్రతి అంగుళంలోనూ—

ముస : రంగు వేళారా?

గోపా : బంగారం చెకాను,

ముస : నాకో అనుమానం!

గోపా : ఏమిటా పెనుబాణం?

ముస : ఇలామనిషిగా మారకముందు మీరెవరండి?

గోపా : (ఉలుక్కుపడి) దామిట్!

ముస : అదేరకం జంతువండి?

గోపా : చెదిటి పెళ్ళాంతో మూగమగడు పెళ్ళి
ఘోషలావుంది నువ క్యరకవారం!

ముస : అపచారం! (చెంపలు వేసి కొంటాడు)

గోపా : ఇదో దురాచారం!

ముస : కొడుకాబూ గ్రహచారం!

గోపా : కర్మకిదో సహకారం!

ముస : అదే నా విచారం! అసలే కులంకాని కులం
పిల్లను పెళ్ళాడేరుకదా—సుజాతమ్మ అలా
తిరగటం—

గోపా : నాగరికత లక్షణం! ప్రతి అడది వేర్వేరు
వారి!

ముస : బాధ్యుకోవటం మానేశా?

గోపా : మద్యుకోవాలయ్యా! అలవాటులు కలకాలం
నిలబై శే మురుగుకాలవలా దురదపేరి కరకు
కడతాయి.

ముస : సుజాతమ్మ బజారులోకూడా కామరాజుతో
కలసి తిరగటం—

గోపా : అధునాతన అభ్యుదయ నాగరికతా సభ్యత!
పరాయి పురుషుణ్ణి పలుకరిస్తేచాలు భార్య
పాతివ్రత్యం భంగపడిందని బాధపడే పరమ
భాండములకు పాతం చెప్పటానికి ప్రయో
గిస్తన్న ప్రథమ ప్రయత్నమిది. లో కాన్ని
మరామత్తు చేస్తున్నానోయ్!

ముస : కాకికి సంగీతం నేర్పిస్తారా?

గోపా : కోకిలగా మార్చిస్తాను!

ముస : తిమరు కొంగయి పోగలరు జాగ్రత్తబాబూ!

గోపా : నావంటి పురోగాముల అభ్యుదయ భావాలు
నివంటి వృద్ధులకు అర్థంకావులే! నా
అదర్శాలు హృదయైక అనుభూతాలు!

ముస : ఏదో పెనుభూతాలు:

గోపా : అగని అదర్శ జలపాతాలు మలచుకొన్న
మనుగడలే పునీతాలు. మరువరాని పవన
తాలు, మీద్యప్తిలో కలపితాలు... ఇంతకు
పదిహారంకన్నాదం కనుపించలేం?

ముస : అయ్యగారి పిన్నికి జబ్బుచేస్తే చూడటానికి
వెళ్ళేరు బాబూ! ఇంకా రాలేదు.

గోపా : అయితే అనకవచ్చి! (వెల్లిపోతాడ.)

కృపా : (వచ్చి) ముసలయ్యా!

ముస : బాబూ!

కృపా : నేనోయ్ నిన్ను పిలిచింది!

ముస : మున్నించండి! గోపాలం బాబు అను
కొన్నాను.

కృపా : గోపీ వచ్చాడా? (పుస్తకం తీసి సోఫాలో
కూర్చుంటుంది)

ముస : ఇప్పుడే వెళ్ళాడు:

కృపా : నేను రమ్మన్నానని చెప్పి ఒకసారి సుజాతను
పిలుచుకురా!

ముస : అలాగేవండి! (వెళుతూ వుంటాడు)

కృపా : ముసలయ్యా!

ముస : (వెనక్కి తిరిగి) ఏవయ్యా!

కృపా : ఏం చెప్తావ్?

ముస : పిలుచు కొన్నావండి!

కృపా : ఎవరిని?

ముస : మన... మన...

కృపా : సుజాతను

ముస : అవును. సుజాతగారి నే

కృపా : సరే! వెళ్ళిరా!

ముస : (వెల్లిపోతాడు)

కృపా : పుస్తకం రాకలో పెట్టేసి లోనికి వెళుతూ
వుంటుంది)

రచా : (చరాలనవచ్చి) అగక్కడి!

కృపా : ((గుల్లి పడి ఆగిపోయి వెనక్కి తిరుగుతుంది)

రచా : (చెటకారం గా నవ్వుతాడు)

కృపా : (వెల్లిపోతోతుంది)

రచా : కృపా!

కృపా : అలా పిలవ్వద్దని చెబితే బుద్ధితేమా?

రచా : పిలవాలని ముద్దుగా వుంది కృపా!

కృపా : వేణూ! యెంచుకు వన్నిలా యేడిపిస్తావు!

రచా : నన్ను నువ్వేడిపించవచ్చా?

కృపా : నేనేంచేతాను? నువ్వే నన్ను దగాచేతావు.

రహ : (పెటకారంగా నవ్వి) నేనా?

కృపా : కాకపోలే నేనా? (పేచు పేచుంటూ పెళ్లికొడుండానే నన్ను అనుభవించాలని చూశావు. నువ్వు పన్నున పన్నుగిడలు పనికి రాకుండాపోయి పెళ్ళాడవని వచ్చేసరికి ధయపడి పారిపోయావు.

రహ : అది నీ మంచికి అయ్యింది. లేకపోతే కాదు ఓసరు పెళ్ళానిని కావలించుని యీ కాదు దైవరక్షిత్వం నన్ను పెళ్ళానినయ్యేదానవుగా!

కృపా : ఇది నా అదృష్టం!

రహ : ఇంకెంతకాల ముంటుందిలే ఈ అదృష్టం!

కృపా : (గాబరాగా) అజీమిటి వేణూ?

రహ : నీధర్మ నీ పూర్వకాని విన్నాకమాడా ఇంకా నీకిఅదృష్టంఉంటుందే తెలుసుకుంటున్నావా?

కృపా : వివటానికేముంది?

రహ : అటునికి ఎంతయినా ఉంది. మధ్యవర్తులు లేని మన ఇద్దరిసంబంధం—

కృపా : నువ్వు నన్ను పెళ్ళాడతానంటే - నువ్వంత దుర్మార్గుడవో తెలిసికూడా అన్నకొడుకువు గదా అని మా అమ్మ అంగీకరించింది. తీరా మూవూర్తంపెట్టి పెళ్ళాడమనేసరికి ధయపడి పారిపోయావు! అం లే గా. అంతకు మించి మరేముంది?

రహ : (నవ్వి) లేకపోవచ్చు. కానీ అవకానిమీద చాడీలు చెపితే యేమగాను వినను? అందులోనూ అర్థాంగిమీదయితే అమృతంలా ఆస్వాదిస్తాను.

కృపా : (తెరుతుకూ) ఏమిటివేణూ. చాడీలా?

రహ : (నవ్వి) నీ ఆనందానికే తేడీలు. కృపా! మన ఇద్దరకూ ఒక అమృతయి పుట్టిందికదా!

కృపా : వేణూ. (తల పట్టుకొని పోఫాలో పడి పోతుంది)

రహ : అమృతయిపుట్టి చచ్చిపోయిందిలే! (గట్టిగా నవ్వుతాడు)

కృపా : (కంఠాదుగాలేచి ఏడుస్తూ) వేణూ! నన్నీలా నాకొంచేస్తే నీకేంటాధం వేణూ!

రహ : ఒకరు నాకేనంకొకుండా మరొకరి ఆకి తెలుగురేరతాయికృపా? నిన్ను నీ మగడు పొమ్మనేదాకా నేను రమ్మన్నారావుకదా!

కృపా : నన్నింటే గాధంగా (పేమిస్తూ వున్న ఆయనైలా మోసంచేయమంటావు వేణూ!

రహ : వేదం వేయమంటాను. కంట రెడిపెట్టకుండా చందెల్లో మంటపెట్టమంటాను. ఊ అంటావా రంగనాథం అంటు లేకుండా చెప్తాను. జంటగా ఆనందంవంట పండించు కొందాం. ఏమంటావ్?

కృపా : (ధయంతో ఏడుస్తూ) బావా నీపాదాలు పట్టుకొని (బలిమూలకొంటాను. (కాళ్ళదగ్గర కూర్చుని) నా మంగళమాత్రాన్ని మసి చేయకు బావా! తీవితలతో వెలుగుటలాడి సర్వకాలిం చేయకు బావా! బావా! నీ మేనల్లికుతురు ననైనా మన్నించు బావా!

రహ : బావ! ఇప్పుటికి తెలిసింసేం నీ బావలోనిచేత! లేవులే మనకాదుటరికాలు. పోవులే నీవట్టి ప్రియాలు—రావుగా వాచేయవట్టి కృపా?

కృపా : (ఏడుస్తూ. లోనికి జల్మిపోతోంది)

రహ : (ముందుకువస్తూ) మోసం అర్థాంగికారం అన్నమాటేగా! నన్నుకూడా లోనికి రమ్మన మనా మాట్లాడకుండా వెళ్ళిపోతున్నావు?

కృపా : (ఏడుస్తూ నే కోపంగా) ఆగక్కడ! యీ హాలుదాటి లోపల అడుగుపెట్టటానికి నీకు అర్హతలేదు.

రహ : ఆ అర్హతకోసమే లోపలికి రావాలనుకొంటున్నాను. చెప్పు వస్తావా రావా నాతో.

కృపా : ఎలా రమ్మంటావ్?

రహ : అయితే నే నడిగింది యిమ్మంటాను!

కృపా : ఏమిటి?

రహ : డబ్బు!

కృపా : ఎంత?

రహ : లక్షరూపాయలు.

కృపా : (చింతగా) లక్షరూపాయలా?

రహ : అవును. లక్షరూపాయలు. అది కేవలం నాకు రావలసిన పగం వాటామాత్రమే! న్యాయంగా యిస్తావా లేక నాతో వస్తావా?

కృపా : రెండూకూడా జరగనివనులే!
 రమా : (కోపంగా) ఊ! రెండూకూడా జరిగే
 పనులే! యెలా జరుగుతాయో నాకు తెలుసు!
 కృపా : — రేడీ నాపంకతి బయటపెట్టి
 నన్నేమైనా చేయించాలవిప్రయత్నించావా
 జాగ్రత్త! మరుక్షణం రంగనాథం శివం
 మీపీఠిగుమ్మంటోవుంటుంది.

కృపా : ఆఁ (కెవ్వున ఈపెట్టి పోఫాలో పడిపో
 తుంది)

రమా : (వెంటగావద్ద) సిద్ధంగా వుంటావు కదూ
 తెల్లవారేలోపుగానే మవ్వనిగతి తేలిపో
 వారి (చరచరా వెళ్ళిపోతాడు)

రంగ : (బయటనుంచిహుమరుగా వచ్చి చూచి
 కంగారుగా) కృపా! (అత్రంగా దగ్గరకు
 వెళ్ళి తలనిమురుతూ) కృపా!

కృపా : (వినిపించుకోదు)

రంగ : (బుజం పట్టుకొని లేవదీస్తూ భయంగా)
 కృపా!

కృపా : (తలక్కుపడిలేచి) వేణూ!

రంగ : (వింతగా) వేణా? ఎవరా వేణు?

కృపా : (కంగారుపడి సర్దుకొని, అశ్వే ఎవరున్నారో
 ఎవరూ లేండీ (రాని నెవ్వు నెవ్వుతుంది)

రంగ : (బాలకగా) పుట్టతోయే ముద్దులపట్టికా పేరు
 పెట్టడలచావా.

కృపా : (బాధగా-కంగారుగా) ఛీ ఛీ! పెగవపేరు!
 అదేంపేరు?

రంగ : ఏమిటి మరి యీ పగటికలల పలకనింతులు?

కృపా : (హానికవచ్చే దుఃఖాన్ని ఆపుకొంటూ
 చాటుగా కళ్ళు తిడుచుకొంటుంది)

రంగ : (బుజ్జిస్తూ) పేరంటానికి వెళ్ళివచ్చినప్పటి
 నుంచి ఎందుకీలా వున్నావు? అక్కడెవ
 రైనా యేమైనా అన్నారా?

కృపా : ఎవరైతేమాత్రం యెందుకంటారండి?

రంగ : ఎందుకు మరి యీ వేళ ప్రార్థుటనుంచీ
 యిలా వున్నావు? డ్రైవర్ వారకనంతసేపూ
 ఎప్పుడూ డ్రైవర్ వచ్చాడా యెప్పుడు కొడు
 మీద పి.కొరు వెళదామా అని తహతహలాడే

చావపు డ్రైవర్ వచ్చాక అసలు కొరుమాటే
 తలపెట్టటంలేదేం? జరిగిందేమిటో నాతో
 మనసిచ్చి మాట్లాడిరాదా కృపా! నా మవసు
 తెలిసీకూడా కూడా యెందుకీలా మాటదాచి
 మధనపడతావు? చెప్తు కృపా! (గద్దం పట్టు
 కొని ముఖం తివ్వెత్తు తిరస్కరింపటా
 వుంటాడు.)

కృపా : (కళ్ళుండినా నీళ్ళతో దుఃఖం అగక వెక్కి
 వెక్కి పడుతూ లోనికి గబగబా వెళ్ళిపో
 తోతుంది)

గోపా : (కంగారుగా పరుగుపరుగునవస్తూ) మోసం—
 మోసమోసం—

కృపా : (చటుక్కున అగిపోతుంది)

గోపా : ఆవదంపే ఆమృతమునుకొన్నాను. కాదు.
 పోలాపాలం!

కృపా : (వెక్కి తిరుగుతుంది)

రంగ : ఏమిటి గోపీ అది?

గోపా : నిలువునా విడుమే! ఆవదాన్ని నమ్మలే చెవ
 వులదీసికో (పాతాలక పీల్చేస్తుంది!)

కృపా : (భయంగా నుందుకు వస్తూ) ఏమిటి గోపీ
 నువ్వు మాట్లాడేది?

గోపా : (వినిపించుకోకుండా) కట్టుకొన్నవాడికి కళ్ళు
 మాసి పరాయివాడితో సరాగాలాడే నీచ
 బుద్ధి—

కృపా : (కోపంగా) గోపీ!

గోపా : స్త్రీ శృంగారం పాపము—బడతావలం—

కృపా : (సిరియన్ గా) ఆపుచేయ్.

గోపా : ఛీ! ఛీ! నిలువునా చీల్చివా నిలకెట్టికాల్చివా
 పాపంలేదు—పచ్చి నటన—పరమనాటకం
 —రుచ్చ—

కృపా : (భయంగా పెద్దగా) ఆపు!

రంగ : ఆవేళవడకు కృపా! కాంతంగా చెప్పు గోపీ!

గోపా : కాంతం! యెలావుంటుంది కాంతం? సిద్ధార్థు
 పరాయివాడిని వలచిందిమింటే నువ్వు
 కాంతంగా వుంటావా?

కృపా : (ఉన్నెగంతో) గోపీ!

గోపా : చెప్పే రంగనాథం! నీ భార్య పరాయి వాడితో సరాగాలాడుతూవుంటే - వాల్లి దొరూ నీయింట్లోనే—	రంగ : అలాగని—
కృపా : (ఉచేకంతో) పటవ! (చాచి చెంపమీద కొడుకుంది).	గోపా : సుజాతతో తెగతెంపులు చేసికొని పిల్ల చిట్ల గొట్టి వచ్చేశాను—
రంగ : ఎంతవని చెబావు కృపా! అసలుసంగతి వివరించండి యెప్పుడూ లేనిది యెందుకొచ్చింది నీకి తొందర?	రంగ : బాబు! అభ్యుదయ వాడిని! ఆదర్శ జీవని! ఇంత ఆలోచించకుండా తొందర పడతావనుకోలేదు గోపా!
కృపా : (దుఃఖం అపుకోలేక ముఖం చాచుకొని లోనికి వెళ్లిపోతూ వుంటుంది).	గోపా : నువ్వే వాస్తవికతలుంటే చెప్తావా ఆ ఆలోచన?
గోపా : (చెంపపట్టుకొని) తనవారిని అన్నండుకు వదిల కింత కోపం వచ్చిందిగానీ—సుజాత చెప్పిన పనిని యెలా సమర్థిస్తుంది?	రంగ : చేసేవాళ్ళు ఏ స్థితిలోవున్నా చెప్తారు! అదే జన్మ సంస్కారానికి పుస్తక పాఠానికి వుంటే లేదా!
రంగ : సుజాత? యేం చెప్పింది?	గోపా : సన్నోడించాలని యాడుతూవున్నా! పతనం! (విసుగుగా బయటకు వెళ్లిపోతాడు)
కృపా : (అనుమానంగా - వెనక్కివస్తూ) సుజాత? సుజాత విషయమా నువ్వు చెప్పేది?	రంగ : కృపా!
గోపా : మరొకరి విషయం నా కెందుకు వదినా?	కృపా : (వస్తుంది).
కృపా : (బాధగా—చాలిగా) గోపా!	రంగ : ఏమిటి యీ వేళ ప్రాద్దుటనుంచీ మన యింటి వాతావరణం యిలావుంది? సుజాత నిజంగా తిప్పుచేసిందా? గోపాలం తొందరిపట్టాడా!
గోపా : వదినా! స్త్రీలంతా నీంటి ఆదర్శవనితలే అనుకోన్నాను గానీ—సుజాతవంటి మోసగల్గెలు, భిర్తల వందలరాళ్లు....	విడి అర్థంకాకుండా వుంది! నిన్ను చూస్తే నాకు మరి భయంగావుంది!
కృపా : (దుఃఖంతో) గోపా! (ఏడుస్తూ త్వరత్వంగా లోనికి వెళ్లిపోతుంది).	కృపా : (బలవంతంగా చేలవంగా వనియి) ఎందుకని?
రంగ : (విట్టూర్చి) ఇప్పటికైనా చెప్పతానా సుజాతచేసిన తప్పుమిట?	రంగ : నిర్మల నీలాకాశంలోని స్వప్నవృక్షంలాగా చిలిపి వల్తుల చిన్నలతో తళిరితలాడే నీకాటుక కళ్ళు ఇవారే ఇలాగ కాయమేమూలు క్రమిస్తూ కాళిరాత్రిలా విషాదద్రావ్యాలతో తుపాకరబంధురమైపోవటానికి గల కారణం నాకలాలెందుంది కృపా! ఈ వేళ నీముఖంలో కనుపించే అర్థం కాని ఆవేదన—అంతులేని ఆలోచన తూచిచెప్పగల మాటలు నాకు తోచటం లేదు కృపా! (బయిలు దూచి—దగ్గరకువచ్చి గడ్డంపట్టుకొని) అయిదు కావచ్చింది. పోనీ ఒకసారి ఆలా దీచిచెప్పి వద్దామా కాదులా!
గోపా : ఆ కామరాజు గాడివి వలచింది—వాడితో—	కృపా : సుజాత సంగతి యెందువనట్టు? మీరొక సారి వెళ్లి నిజనిజాలు తెలిసికోవటం మంచి దిందీ? గోపావల్లి తొందర మరిచి!
రంగ : చాలు! ఎలా బుజువుచేశావ?	
గోపా : ప్రేమలేఖ దొరికింది!	
రంగ : ఏది?	
గోపా : ఇదిగో! (అంతివరకూ కనిగా నలుపుతూ పున్న కాగితాన్ని విసురుగా కోపంగా రంగ నాధాని కిస్తాడు).	
రంగ : (చదివి) ఇందులో ఎవరి పేర్లూ లేవు! సుజాతకి కామరాజు వ్రాశాడని యెలా చెప్పగలం?	
గోపా : వాడిపేర్లూ నాకు తెలుసు! మాయంట్లో దొరికింది. సుజాతజేయిది! ఛీ! ఛీ! అదివి	

రంగ : ఇవాళ గోపి నే మించి పోయావుగా తొందరలో!

మన : (బయటనుంచి వచ్చి) బాబూ! మజాతమ్మ గారు మిమ్మల నొకసారి వెంట నే రమ్మన్నా రండి.

రంగ : అలాగా! సరే! పడనిశానాం! (ఇద్దరూ బయటకు వెళ్ళిపోతారు!)

కృపా : (కొంత సేపు అలాగే చూచి - బయటగా నిట్టూర్చి పోఫాలో కూర్చుని పరధ్యావంగా ఆలోచిస్తూ వుంటుంది)

గోపా : (వస్తూనే) ఏమిటి వదివా - పైవాకు పోనాలి—ప్రయోగము రాలి అని చూచే ఆసీదరు లాగ మీనమేమిట లెక్క పెతు తున్నావు?

కృపా : మజాత మాటయేం చేశావు గోపి?

గోపా : విడాకు లిచ్చిన పనులు పెళ్లాంతో బడాయి తెలియని ముసలి మగకులా యెందుకు వదివా సార్థకంగాని సంధిమంత్రాలు అర్థం కాని సామరస్య ప్రయత్నాలు!

కృపా : గోపి! నువ్వే పొరపాటు పడ్డావేమో!

గోపా : పొరపాట కెది నా విషయంలో కలలోని మాట :

కృపా : స్త్రీ మాతృమూర్తి — ఆరాధనీయ కదూ—

గోపా : అర్థమయ్యింది. నువ్వు నన్ను ఇప్పు నక్కర లేదు! యథార్థం గ్రహించాను! స్త్రీ అంటే అర్థం మోసం!

కృపా : అయితే యిక మరేస్త్రీని వెళ్ళాడవా?

గోపా : జన్మజన్మాలకూ స్త్రీని దరిచేర నివ్వను!

[రంగవాదం వస్తాడు]

గోపా : ఇకముందు నేను కూడా రహమాన్ లాగా హాయిగా గడ్డం పెంచుకొంటాను!

రంగ : (కృపాబాయి (పక్కను కూర్చుని) ఎప్పుడు చూచినా రహమాన్ ఏనాటి ప్రియారాలినో తెలచుకొంటూ బాధపడుతూ వున్నట్టుంటామ కదూ!

కృపా : (ముఖం గోపి పైపు తిప్పుకొంటుంది)

గోపా : మజాత నాకు చేసినట్టుగానే యేరాక్షసో అతని నుండెల కోత పెట్టి వుంటుంది.

కృపా : (మళ్ళా ముఖం ఇటుతిప్పుకుంటుంది)

రంగ : స్త్రీ చేయలేని జేముంది : ఆనందంలోని అస్పృశం—ఆ వేదనలోని బోలాహలంకూడా ఆమె దవిచూపించగలదు!

కృపా : (బెదురుతూ వర్ణి—శబ్దం వెళుతూ) ఏవండీ ఎగ్జిబిషనుకి వెళదామా?

రంగ : నీకిష్టమైతే యేడి కొదన్నామ! కారుమీద వెళదామా?

కృపా : వద్దు వద్దండీ! ఎడిచే వెళదాం సరదాగా!

రంగ : సరే నీ యిష్టం! కారంటే నీకెందుకిష్టంగా కుండా వుంటో నా కర్తం కావటంలేదు.

గోపా : వట్టి మనుష్యులుకాని అడవాళ్ళ యిష్టా యిష్టాలు విచిత్రంగావుంటాయిలే బ్రదర్

రంగ : గోపి అడవాళ్ళ మనస్తత్వాలు అస్పృశంగా అర్థంచేసికొన్న అభ్యుదయ రదయితే నీ భార్య మును నీ గ్రహించలేకపోయావే! మజాత ముందు ఓడిపోయావు, తీవితంలో ఓడిపోవటం—

గోపా : సరేగాని—ఏ విషయంలో?

రంగ : మజాతమీద నీకు కలిగిన అపోహ లన్నీ అసత్యం!

గోపా : ఆంధుకు ఋజువు!

రంగ : నీకు దొరికిన ఉత్తరం కామరాజు వ్రాసిందే! కాని మజాతకుగాదు. మీ యెదురింటి వారమ్యాయి మంగతాయాకు! కామరాజు మీ యింటికి రావటం మీ స్నేహంకోసం గాదు. మీ యెదురింటి తాయాకుకోసం.

గోపా : (అక్రుతగా) నీకెలా తెలుసు.

రంగ : నీ ఒక్కడికే తెలియదు. కామరాజు తాయారు పరారయినాడుగా!

గోపా : (కంగారుగా) నిజంగానా?

రంగ : యథార్థం గోపి! మజాత నీకోసం చూస్తూ వుంది.

గోపా : శూమించువదివా వస్తాను. బ్రదర్! (వెళుతూ వుంటాడు)

రంగ : మరో విషయం వినుకోవీ
 గోపా : (ఆగి) ఇప్పుడి కేమీ విషయ మున్నావస్తా
 (వెళ్ళిపోతూవుంటాడు)
 కృపా : సుజాత నొకసారి తీసుకురా
 గోపా : (ఆగకుండానే) ఇప్పుడే తీసికొస్తా. (వెళ్ళి
 పోతాడు)
 రంగ : మరొక ముఖ్య విషయం విన్నావా కృపా
 కృపా : ఏమిటది?
 రంగ : గోపాలం మన ముసలయ్య కొడుకే
 కృపా : (వెద్ద వింతగా) ఆ!
 రంగ : అవును కృపా! ఇరవై సంవత్సరాల క్రితం
 ముసలయ్య అంతర్వేది తీర్థంలా మరచి
 పోయి వచ్చిన నాలుగేళ్ళ అబ్బాయి మన
 గోపాలం మహానుభావుడే!
 కృపా : ఇప్పుడలా తెలిసింది?
 రంగ : నెల్లొక్క క్రితం బొంబాయి బ్యాంకి దోమ
 కొన్ని దొంగలవాయకుడు ప్రస్తుతం యీ
 ప్రాంతానికి వుంటున్నాడన్న అనుమానం
 చేతి మా పేచీకుడు సి. వి. డి. ఇన్ స్పె
 క్టరు రాజారావు ఇక్కడే ఇన్వెస్టిగేట్ చేస్తు
 న్నాడు. ఆ దొంగ అసలు ఈ ప్రాంతాడే
 నటించాడు. అతని ఫోటోకోసం పుడిచా
 లన్న పెనుకుతూవుంటే యిదిగో యీ పాత
 ఫోటో దొరికింది (చూపించి) చూడు!
 ముసలయ్య నాలుగేళ్ళ గోపాలాన్ని
 బుకాన్లుక్కించుకొని ఫోటో తీయించు
 కొన్నాడు!
 కృపా : (వ్రుక్కూ) ఫోటో తీయించుకొని తెచ్చు
 కొవటం మరిచిపోయి వుంటాడు ముసలయ్య!
 గోపాకి తెలుసా యీ పంకతి!
 రంగ : వెత్తుతూవుంటే వివకుండా పరుగెత్తాడుగా!
 కన్నావళ్ళకన్న కట్టకొన్న వాళ్ళే విన్నగా!
 కృపా : ముసలయ్య యింకా రాలేదేం?
 రంగ : నిజాన్ని చెప్పి సుజాతకు వప్పగించి వచ్చేను!
 (బయలుపూచి) ఓ! బయలుయ్యింది. ఇక
 ఆలస్యం చేస్తే మెయిలందరు!
 కృపా : (తెంగగా) కాదుమీద వెళ్ళిరావటందీ!

రంగ : చాలామంది వున్నాం కలసివెళ్ళాలి కృపా!
 కృపా : (భయంగా) రప్పకుండా యీ రాత్రికి
 వెళ్ళాలా?
 రంగ : ఒప్పుకొన్నతర్వాత తప్పిలే బావుంటుందా?
 కృపా : నాకెందుకో భయంగావుంది. ముసలయ్య
 కూడా లేకుండా!
 రంగ : రహమాన్ యింటివెళ్ళి వుంటాడుగా!
 కృపా : (తెరుకుతూ) చూచి తలవంచుకొంటుంది
 రంగ : తెల్లవారకముందే. తిరిగివచ్చేస్తాగా! భయం
 లేదులే! అయినా యింకా నెలలు నిండండే!
 ఓ! బయలు కావచ్చింది. (లోనికివెళ్ళి
 తాడు)
 కృపా : (బాధగా అటుమాత్రా వుంటుంది)
 రంగ : (వెదికే తేగ్ పట్టుకొనివచ్చి) వెళ్ళివస్తాను!
 (వెళ్ళిపోతూవుంటాడు)
 కృపా : నీడలు పట్టుకు పోతున్నారా?
 రంగ : అవును! కానాలా?
 కృపా : నాదగ్గ గుంచటం మంచిదేమో!
 రంగ : అక్కరలేదు. పిస్తలులాంటి మరికీ రహ
 మాన్ వున్నాడుగా! ఎవ్వరూరాడు!
 అట్లు పట్టుకువెళుకున్నాం! రాత్రిత్రాట
 ప్రయాణం! మాదగ్గ గుంచటం అవసరం!
 వస్తా! బయలుపోయింది! (తొందరగా
 బయటకు వెళ్ళిపోతాడు)
 కృపా : (తెరుకుగా అటువైపు కొంతవేపు చూచి
 తెల్లు వెలిగించి లోనికి వెళ్ళిపోతూవుంటుంది)
 రహ : (చరచరావచ్చి) ఆరు!
 కృపా : (కంగారుగా కెవ్రుమని అగిపోతుంది)
 రహ : (దిగ్గరగా వస్తాడు)
 కృపా : (లోనికి వెళ్ళిపోతోతుంది)
 రహ : (చటుక్కున అడ్డంవెళ్ళి నిలుచుని) ఇస్తావా
 లక్షమూపాయలు లేక వస్తావా నన్ను స్వీక
 రించి!
 కృపా : (లింకంగా) నన్ను తెదిరిస్తున్నావా?
 రహ : నిర్ణయించుకో నే అవకాశమిస్తున్నాను!
 కృపా : దక్షిణ పై చేపక్కరలేదా?

- రచా : అక్కరలేదు! పజావుగా దిద్దిస్తే నిజాయితీగా జరిగిపోతాను!
- కృపా : నేను వస్తున్నాను! పద జరిగిపోదాం!
- రచా : (అనుమానంగా) అం! వచ్చేస్తావా?
- కృపా : ఆవును పద జరిగిపోదాం!
- రచా : కట్టకొన్నవాడి కళ్ళిందే దుమ్ముకొట్టటం మహాపాపం!
- కృపా : నువ్వు నాకేమీ నీకులు జోధించనక్కరలేదు! కా!
- రచా : (కోపంగా) వద్దు! నువ్వు నాకక్కరలేదు!
- కృపా : ఏం
- రచా : వరాయిపురుషిడి సంపర్కంతో గర్భవతి వైన నీవు నా కెందుకు?
- కృపా : (పొద్దుటమంది ఆ విషయం తెలియకే రమ్మ వ్వావా?
- రచా : (చిరాకుగా) నాకు కావలసింది నువ్వు కాదు! నీ గనం!
- కృపా : ఆ సంగతి నాకు తెలుసు! లేకపోతే నిజంగా వచ్చేస్తాననుకొన్నావా?
- రచా : నీతో వాదించడానికి రాలేదు. నా కాలస్య మవుతూవుంది! త్వరగా పట్టుకురా!
- కృపా : వచ్చినా ఆ పని చేయను!
- రచా : అయితే చావటానికి నీదేగా వున్నావా? (మీదికి వస్తూ) నవ్వంగా యివ్వకపోతే చంప యినా పట్టుకు వెళితాను! (చతుర్ముఖ వైట పట్టుకొంటాడు)
- కృపా : (కెంపనాడ కొట్టబోతుంది)
- రచా : (అమె చేయి పట్టుకొని మెలిపెట్టి వెనుకకు తిప్పి రెండు చేతులతోను గొంతు పట్టుకొని నొక్కుతూ) చెప్తా! ఎక్కడుంది ఇవచ్చేస్తే తాళం తెరి! చెప్తా!
- కృపా : (వెనకులాడుతూ) విడిచిపెట్టు!
- రచా : (గట్టిగా నొక్కుతూ) త్వరగా చెప్తా! (గట్టిగా నొక్కిస్తాడు)
- కృపా : (ఒక్కసారిగా గట్టిగా కేక పెడుతుంది)
- రచా : (చతుర్ముఖ వచ్చి నీపట్టు నీపట్టు నీపట్టు విడిచి పెట్టు!
- కృపా : (కృపాబాయిని విడిచిపెట్టి రచామీనమీదికి రాజోయి పిదలు చూచి అగిపోతాడు)
- కృపా : (క్రింద పడిపోతుంది)
- రచా : (కృపాబాయిని లేవదీస్తూ—రచామీనతో) ఇదిగో లక్షరూపాయలు (లేదర్ లేగ్ యిస్తాడు) పట్టుకువెళ్ళి! నీ సంగతి యివ్వజే విన్నాను! అందుకే నీ ప్రమాణం చూసి తిరిగి వచ్చాను. త్వరగా జరిగిపో! పోలీసులు రాకుండా నీ జరిగిపో!
- కృపా : వద్దండీ! యివ్వకండీ! నానుండి ఏమీ గనం!
- రచా : పట్టుకువెళ్ళి! నీనుండి ఏమీ కాదు! అతిసు చూ నాన్నగారి పార్సల్ కొడుకు! నవ్వంగా వుంటే నాతో సమావధానము చేయ్యవారు! (రచామీనతో) త్వరగా జరిగిపో! కాయ మీద జరిగిపో! నీ కక్కరలేనిచోట విడిచి పెట్టు కాయ!
- రచా : (లేగ్ పట్టుకొని జరిగిపోతాడు. కాయ జరిగి పోయిన చెప్పడు—పోరన్)
- కృపా : (కాళ్ళపక్కన కూర్చుని) నేను! నేను!
- రచా : (లేవదీస్తూ) నువ్వేమీ చెప్పనక్కరలేదు! నువ్వెటువంటిదానివై నానికే విన్ను చూపుతు పూర్వకంగా స్వీకరిస్తున్నాను! ఒకసారి ప్రేమించిని నవ్వువును జీవితాంతం ప్రేమించ బడే ప్రేమయొక్క పరమసాసం!
- కృపా : (చెడురుతూ) ఒక్కమాట!
- రచా : అక్కరలేదు! నిజానిజాలు నాకు తెలుసు! నీలో యేగోడం లేదు. ఇకముందామాట మరి తలపెట్టకు! నిన్ను నా జీవితపర్యవసంగంగా స్వీకరిస్తున్నాను!
- కృపా : (వంగి పొదాలకు వమస్కరిస్తుంది)
- రచా : (తల విమరి లేవదీసి లోనికి తీసుకువెళుతూ వుంటాడు)

[తెర]

వక్ర గతులు

శ్రీ మధురాంతకం రాజారాం

ఎరిష్కరింపరాని జటిలసమస్య, సరిదిద్దరాని బ్రహ్మచేతుడి పాపబాటు, బాహ్యపరిస్థితుల ప్రభావం మానవుడిలో ఎంతటి విస్మయావహమైన మాన్యు లీగుక రాగలవో లోకానికి తెలియజేసే నిద కృతం—మూరారి!

మూరారిని గురించి ఆలోచించగూడదనీ, తల పుల్ని అరడి పైకి ప్రసరించకుండా అరికట్టాలనీ వాలో నేను బాసచెసుకున్న తర్వాత వాలుకేళ్ళ వ్యవధిలో మూరారిని మరచిపోవడం అంత కులభంకొదని మాత్రం గ్రహింపగలిగాను. ఒకటి, తలకు ఏదైనా ఆఘాతంపొక్కి నామరి అయినా పోవాలి. రెండు, ఇవ్వకున్న పాత ఉడుపును తగ్గించికితీచాక్క మలో క్రొత్తబొందెలో కై నా తరలిపోవాలి. అందాకా మూరారినిగురించిన వ్యుతులు మనోవిధిలోనుంచి మాసిపోవడం అసంభవం!

ఒకానొక మీదకల తాలూకు భయంకరవ్యూహాల వాదాపు విడదీయజేళ్ళనుంచి ఈ మూరారి నన్ను విన్నాడుకూ నే వున్నాడు. అరడిమీడిట నా శరీర రహస్యం దాగివుందినిగాడు. అలాటి రహస్యా లేమన్నాయి గనుక! అరడిచేత మానవ దుధిరాన్ని ఆస్వాదించడానికి నిర్ధం గా కై నా రొకటి రిశరళ మెరిసి పోగోందనిగాడు. నిజాని కత్తిడు నా నెంబడి పరుగెత్తి రావడమూ లేదు. కేవలం అరడిని గురించిన ఆలోచనలు, అరడికి సంబంధించిన జ్ఞాపకాలు! అవి ఈ మానవుడి మనసును ఎంతగా కల్లోరితం చేసివేయాయి? హృద యంలో ఎట్టి బడవాగ్నిని నిశేపించాయి? అయ్యో, ఈ మూరారి ఎవడు? వినుకల్ని చికిత్సావిధానాలను కోరు లేని కప్పలవైన, కుండకల్పవైన ప్రయోగించి వాటి ఫలి తాలను తెలిసికోదం ఆధునిక వైద్యవిజ్ఞానంలో ఒక పద్ధతి. విశే సృష్టికర్త మానవత్వంపైన చేయబూనుకున్న అద్భుతమైన ప్రయోగానికి గురైన జాగృత్యుడా ఈ మూరారి!

బయట ఎండ నివ్వలుచెరిగిపోసే వైశాఖమాసపు మధ్యాహ్నం వేళ. గాలికదలాడని గదిలో జూర్పుని అర్ధ నిమితిక చేత్రాలలో ఓసారి మూరారి జీవితాన్ని సమీక్షించుకుంటే అదంతా నా కొక నాటకంగా మాత్రమే భాసిస్తోంది. ఇటీవల నాటకరంగంలో ఎన్నో మార్పు లొచ్చాయి. పాతల్ని సృష్టించి 'సుప్రస్ లోభిని' 'సుప్రస్ వేదాంతిని' 'సుప్రస్ ఆదర్శవాదిని' అంటూ నాటివి రంగంపైన ప్రవేశపెట్టి, ఆ తరువాత రచయిత నిర్లిప్తంగా, తిలక్కుడుగా పరిణామాల్ని చూస్తూ వూరు కోదం ఆ మాన్యుల్లో ఒకటి. రంగంపైన పాత్రల మధ్య సమస్య తనంత బడత ఉద్భవిస్తుంది. తనంత బడత పెరుగు తుంది. సమస్య పరిష్కారంలో మాత్రం అవసరమైతే రచయిత కలగజేసుకుంటాడు. జగన్నాటక మాత్రధారి! గూడా ఆ పద్ధతిపైన మరులు కలిగించేమో! సంకల్ప మాత్రంచేత అయిన తేర తొలగించేవాడు. నాటకం ప్రారంభమైంది. ఆ నాటకంలో మూరారిది కీలకపాత్ర. మిగిలిన పాత్రలన్నీ గ్రహం చుట్టూ తిరిగే ఉపగ్రహాల్లా మూరారి చుట్టూ పరిభ్రమిస్తాయి.

విషాదకరమైన విషయ మేమిటంటే, మూరారి నాటకంలో నేను ప్రేక్షకమాత్రుణ్ణి మాత్రమేకాను. అందులో నా పాత్ర గూడా కొంత వుంది. అదంత చెప్పకోద్దగదిగా యితరులకు గోచరింపకపోవచ్చు. చెరులు కోలిసతర్వాత ఆకులుపట్టుకుని లాభంలేదు గాని, నిజానికి నే నొకప్పుడు ఆ నాటకంలో ఒక మార్పును, ఒక మలుపును సాధింపగలిగి వుండే వాణ్ణి. విశే ఆ మార్పుగానీ, మలుపుగానీ మూరారిలో మాత్రంగాడు. చలనూర్మికా సంకల్పితమైన సాగ రాన్ని చేతులుబలంతో సంతరింపగలిగినవా డెలాగైతే లేదో, అలాగే మూరారిలో మార్పు సాధించగల వాడూ లోకంలో లేడు! అందుకే నా వీడుపు మూరారిని గురించికాదు! రాధని గురించి.

రాధ! రాధ నా మనసు కోక బాధ. హృదయాని
కోక బద్ధం. మహోన్నత పర్యవేక్షణం మీద నిర్మి
లంగా నిలబడివున్న దేవాలయాన్ని చూచినప్పుడు
రాధ నాకు జ్ఞప్తికి వస్తుంది. వినీలాకాశానికి అద్దంగా,
గభీర నిర్దానమయంలో లతాదీప్యంలో కలిగిపోతున్న
గాలిగోపురాన్ని చూచినప్పుడు రాధ నా తలపుల్లో
ఇల్లు కట్టకుంటుంది. అంతేమరి! ఆమె నాకు కేవలం
ఒక స్మృతి. అంతకంటే మరేమీ లేదు.

ఉదయం పదిగంటలప్పుడు నాలుగుకోడ్ల మాడలిలో
మోపెడు పుస్తకాలను మోసుకెళ్ళి సాంబయ్య గారు
నాకు కనిపించివుండకపోతే, ఇప్పుడీ కథను పునశ్చ
రణ చేసుకోవలసిన అవసరం కలిగివుంటేది కాదు.
మార్గమధ్యంలో సాంబయ్య తారనీల్లాడు. పలకరిం
చాను. గడచిన నాలుగేళ్ళలో జరిగిన విశేషాలను ఏక
రుపు పెటసాగాడు. నిల్వన్నరా అప్పుడప్పుడే కరిగి
పోతున్న తాగుకోడుమీద! చుట్టూరా వీస్తున్నదా వడ
గాలి. వింటున్నదా మురారిగాళ్ళ. ఆ గంధిరగోళంలో
గమ్యుస్తాన మేనో మరచిపోయి యింటికి తిరిగి వచ్చే
కాను.

మనస్థానం పన్నెండు గంటలకల్లా మర్చి
సాంబయ్య ఇంటిముందర హాజరు. 'లోపలికి రా
సాంబయ్యా' అంటుండగానే 'ఎందుకులే బాబూ!
వెళ్ళాలి' అని చీటీ నా చేతిలోవుంచి వెనుతిరిగి కోడ్డు
పైకి వెళ్ళిపోయాడు. తన ముద్దెయ్యేల్లి జీవితంలో
మురారి మొదటిసారిగా నాకు వ్రాసిన ఉద్దరం. ఆతు
రతగా విప్పాను. 'పాపం! పాపం! నాలుగుగంటల కోసాగ్రి
నావు నా రూముకు రాగలవా? నేను మూడు నెలల
మంచి వ్రాస్తున్న పుస్తకం ఒకటి ఆపాటికి పూర్తి
గావచ్చు. దాన్ని నీకు చదివి వినిపించాలనుకుంటు
న్నాను.'

ఇది మామూలు విషయంకాదు! మురారిని తప్ప
కుండా నాలుగుగంటలకు ఆ హోటలుగదిలో కలుసు
కోవాలి. కానీ అంతవరకూ ఏంచేయింది? ఆహారం
కనిపించగానే గొలుసులు త్రేంపుకోడానికి ప్రయ
త్నించే జాగిలాలకుమార్లే, అలాగే చన లన్నీ మురారిపైకే
పరుగిడుతుంటే నిద్రమాత్రం ఎలా వస్తుంది?

* * *

దూర దూరంగా వుండి మా పాండురంగం
బాబాయి విజ్ఞతను సరిగ్గా అవగాహన చేసుకోలేనివాళ్ళే

దృష్టిలో, ఆయన అప్పుడప్పుడూ కొన్ని అర్థం పర్థం
లేనిపనులు చేస్తుంటాడు. కానీ అత్యయ్యుల్లో, సమీప
బంధువర్గంలో ఆయన దూరదృష్టిని కింకించేవాళ్ళు
చాలా తక్కువ. ఒక్కొక్కరి ఆతిథ్యం కలిగి పాయం
తెచ్చుకోవలచుకుంటే, ఏదో ఏదామనల దూరంలో
వుందనగానే పంపి వైకెఎక్స్ ప్లేవాలం ఆయనది! అర్థ
సముపార్జనకు మానవుడు జరామరణాలు లేనివాడిలా
కృషిచేయాలన్న పూనిక ఆయన జీవిత బృహత్కర్మలో
ఎక్కడెక్కడో అక్కడే గోచరిస్తుంది. ఆయన చెబట్టిన
స్వాయంబాదవృత్తి అందుకు బాగా తోడ్పడింది. కానీ
గృహర్జనకోసం ఆయన పెడత్రోవలు త్రోక్కినట్లు
చెప్పడానికమాత్రం నిదర్శనాలు లేవు. పాండురంగం
బాబాయి లోకజ్ఞాను. లోకం చేత ప్రేరేపితునాసించు
కోకుండా బ్రతికేడి మెలాగో, ఆయనకు తెలిసినట్లు
మరొకరికి తెలియదు.

అలాటి పాండురంగం బాబాయి రాధకు పుట్టిన
రోజు పండుగ జరుపవోతున్నాడని తెలిసినప్పుడు, నే
నొక కుటుంబాటు ఆశ్చర్యంతో దిగుసుకపోయాను.
రాధ పుట్టిన పదిహేనేళ్ళకు ఆమె పుట్టినరోజుకు
ప్రాధాన్యత నివ్వడంలో బాబాయి వుద్దేశి మేమిటి?
రాధ పుట్టకు గూడా సార్వత్రిక వుండన్న విష
యాన్ని ఆయన యంతకాలానికి పసిగట్ట గలిగాడా?
ఏమిటో, మొదట నాకంతా అగమ్యుగోచరంగా వుండి
పోయింది. ఏమైతే నాకెందుకు? రాధ పుట్టినరోజు
చేరిట నాకోకపూట విందుభోజనం సమకూరింది.
అదీ తోటలో, చెన్నెల్లో!

జరుగుతున్నది కిరదృశ్యమేమో, మల్లెపువ్వులాటి
పెన్నెల స్వర్ణకు పులకించిపోతున్న బాబాయిగారి
పూలతోట ఆకాశగంగలో తానమాడి అప్పుడే గట్టె
క్కుతున్న దివ్యకుండలిలా సాక్షాత్కరించింది. చెట్ల
క్రింద వెలుగుచీకట్ల ముగల్గి చూస్తూ కుర్చీలో కూచు
న్నాను. విందుకు వచ్చిన వాళ్ళిందరూ పది పన్నెండు
మందికన్నా ఎక్కువలేరు. ఇంకా ఒకటి రెండు
కుర్చీలు ఖాళీగానే వున్నాయి. పండుగంతా ఆమెదే
అయినా రాధ ముఖంలో మాత్రం నే నాశించినంత
ఉత్సాహోద్వేగాలు పుట్టడటం లేదు. ఎవరోగానీ
చాలా శ్రద్ధ తీసుకుని ఆమెను అలంకరించి వట్టున్నారు.
ఆ అలంకరించిన వాళ్ళు అందమనేది బహుశానుంచి
యింటికి దిగుతున్నప్పుడు నుడిసెకునీ భ్రమిస్తున్నా రేమో

వాకు తెలియదు. నువ్వు కోరా నీరుపెట్టు, పాడు దిద్దు, కొమ్మల్ని సోగసుగా కత్తిరించు, ఎన్ని సోబలు చేసినా మకషిక సైన్యంతో వసంతుకు తరలిరానిదే వసలక్ష్మికి కోరికలేదు. మూడేళ్ళ రాధను భుజావ కూర్చో చెట్టుకుని తోటలో పరుగులు దీసిన బాల్యక్రీడ నిన్న మొన్నటిదిగా నే కనిపిస్తున్నా, ఆ మెకప్పుడే పది పా నేళ్ళు గడచిపోయాయి. ఈ వసుకులో ఆ మెకు కృత్రిమాలంకారాలు అవవసరం!

నే నక్కడికి వెళ్లేసరికి 'స్విచాన్' చేయని విద్యుద్దీపంలా వున్న ఆ సమావేశంలో కొంత సంచలనం కలిగినమాట నిజమే! కాని భాగీగావున్న కుర్చీలు ఎవరి కోస మయితే వుద్దేశింపబడి ఉన్నాయో, వాల్లు వచ్చే దాకా ఆ దీపం వెలిగే సూచనలు కనిపించడం లేదు. 'ఏమిటా బాబూ, నువ్వు ఆలస్యంగానే వచ్చావు?' అంటూ బాబాయి ఆహ్వానించాడు, 'మనుషటి మనిషి మరి, ఉద్యోగం చేస్తున్నాడు గదండీ!' అంది రాజేశ్వరి పిన్ని. 'నువ్వలా చెళ్ళివే అమ్మ, అన్నయ్య నిక్కడ కూచోనీ' అంటూ. రాధ లేచి నిల్చో తోయింది. 'ఎందుకులే రాధా! నేనిక్కడే కూచుంటాను. ఎంతసేపు—ఓ అరగంటసేపు తరింగమే కదా! అంటూ నేను దూరంగానే కూచున్నాను. రాజేశ్వరి పిన్ని చీర చెరకులోనుంచి వస్తున్న పెంటువానన లొక నైపుర, బాబాయి చుట్టతలూకు పొగసుట్టు లొక నైపుర, మగ్గలో వుక్కిరి చిక్కిరాతూ తోనులో తిరుగుతున్న లేపిల్లిలా రాధ అదే కుర్చీలో కూలబడి పోయింది.

బాబాయి ఒక పొగచుట్టను పూర్తిగా కాల్చి మసిచేసిన తిర్యాక మరేం చేయడానికీ పాలుపోక పేలిలోపైకి వంగి పిన్నినైపు మాజ్జా 'గంట ఏడున్నర కావస్తోంది గదూ! ఆరిజెంకా రాలేదీ' అన్నాడు.

"వస్తాను. ఈపాటికి వస్తుంటాను" అని ధర్త గారికి ధరవసాయచ్చి "ఒక వేళ ఆ అబ్బాయి మరచి పోయాడేమోనండి" అంటూ అంతలో నిరుత్సాహ పడిపోయింది రాజేశ్వరి పిన్ని.

"ఆ రాజోతున్న చెవరో తెలుసుకోవచ్చా పిన్ని!" కురిసావాలంతో ప్రశ్నించాను.

"చెప్పవచ్చునా, కూడదా" అన్నట్లు పిన్ని బాబాయి ముఖంలో చూచింది. ఆ మె అనూయకత్వా

నికి బాధి పడుతున్నట్లు బాబాయి ఓసారి మెల్లగా నవ్వి "తివతోతూ గుచుబడగడ మెందుకురా బాబూ! అతడు రాజోతున్నాడుగా! చూద్దువు గానీ వుండు" అన్నాడు.

ఆ రాజోతున్న అరికిపట్ల బాబాయి నాలో ఉత్కంఠ నిగిలించాడని ఒప్పుకోక తప్పదు. చుట్టు పట్ల ఆకులు గలగలమన్నప్పుడు, కొమ్మలు రెపరెపలాడినప్పుడు ఆ అరికి వచ్చేస్తున్నాడనే ఆనకున్నాను. కాని అతను రాలేదు. గంట ఎనిమిదియింది. మళ్ళీ పది పామనిమిషాలు గడిచిపోయాయి. పరధ్యావంలా వుండగా చేయి ఎప్పుడు జేబులోకి పోయిందో తెలియదు. ఎప్పుడు వైకివచ్చిందో తెలియదు. తెలిసి తెచ్చుకునేసరికి వ్రేల్లిమగ్గ సిగరెట్లు నిలిచిపోయింది. బాబాయి నానైపు చూపించలేదు, గనుక సరిపోయింది. ఒక వేళ దూచిగూడా చూడవట్లు నటించున్నాడేమో! మనిషి గుర్రమని, మనసు కల్లెమని ఎవరోగానీ గొప్ప సత్యాన్ని తెలివిచ్చారు. ఈ కేం రాతు స్వాగ్ధసంలా లేనప్పుడు గుర్రం ఎప్పుడో ఒకప్పుడు కొంపమంచి తీరుతుంది. బాగ్రత్త పడడం ఎందుకైనా మంచిది. వైకిలేచి మెల్లగా పదిబారలు నడిచి రానిచ్చెట్లు వెనుక నైపుర ధూమిలోనుంచి వైకి శేరిన వేగువైకి కూర్చుని సిగరెట్లు ముట్టించాడు.

"అన్నయ్యా!"

ఉలికిపడి వెనుదిరిగి చూచాడు. ఆ మె రాధ. అదే చెట్టుక్రింద, యింట్లోనుంచి వివవవస్తు రేడియోపాటకు అనుగుణంగా, చిన్నిపాదాల్లో మువ్వలు ఘుల్లుఘుల్లు మంటుండగా వచ్చీరాని నృత్యమాడిన రాధగాడు! ఈ మె పదిపా నేళ్ళ రాధ. గులాబీపువ్వు వన్నె పావడా కట్టకుంది. వీనిలగవంటలాంటి దావిలో వేసుకుంది. పాపటలోనుంచి వదులుపడి కురులు కొన్ని మదుటి వైవ వ్రేలాడుతున్నాయి. ఆ క్షణంలో ముగ్ధమోహన సౌందర్య మంతా మా రాధ సామ్యవనిపించింది. కానీ ఆ ముఖంలోని నిర్వేదిం? ఆ నిర్వేదాన్ని ఎలా వర్తించను!

"అజేమిటి రాధా! నువ్వు యిలా వచ్చేవావ్" అన్నాను.

"నీ కళ్ళకు కూడా నేను పెద్దదాన్నయిపోయావా అన్నయ్యా" అంటూ రాధ నామందర శేలవైవ కూగ్గుంది.

“అడవికి రాధా! ఓకోజ నేనీ చెట్టుక్రింద నిన్ను పడవేసేవాను. జ్ఞాపకముందా? నిన్ను తో చెయితే వేమోనని భయపడ్డాను. కానీ నువ్వు చెప్పలేదు” అన్నాను.

“అవునులే అన్నయ్యా! నువ్వు నన్ను మోసేంత కాలం మోసావు. ఆరేళ్లకు వచ్చేసరికి మాయలేక క్రిందపడేసేవావు. ఆ తర్వాత యిటీవలికాక మాట్లాడ నైతా మాట్లాడేవాడిని. ఇప్పుడది కరువైపోయింది. అంతకంటేకూ నువ్వు నాకు దూరమైపోతున్నా వన్నయ్యా” అంది రాధ.

“అబ్బే, యిదంతా నీ ఉపోగాసం రాధా! ఇది బ్రతుకుకదా! ఇంకా బాల్యంలో వున్నట్టే వుండా లంటే వీలవుతుందా చెప్ప” అన్నాను.

రాధ నాలుగైదు క్షణాలపాటు మాసంగా వుండిపోయింది. నెలమిద వ్రేలితో గీతలు వేస్తూ తల దించుకునే “రెండు మూడు నెలలనుంచీ యింట్లో క్రొత్తగా ఓగోల ప్రారంభమైందన్నయ్యా! ఆతగా డెవరో నీకు తెలుసుననుకుంటాను” అంది.

సిగరెట్లు పీకను ఆవరణికి విసిరి “నువ్వు ‘ఆత గాడు’ అంటూ సర్వనామమే ఉపయోగిస్తే నాకేం తెలుస్తుంది రాధా” అన్నాను.

“ఆతడి పేరు మురారి!” అంది రాధ.

“మనం యిప్పుడు వేచివుండడం ఆ మురారి కోసమేనా రాధా?”

“అవును. ఆరేడీ వాన్నగారో, తాతగారో వాన్నగారి దగ్గర క్లయింటుంటు. ఆత్రారికి ఈయన ఒకటి రెండుసార్లు వెళ్ళి వచ్చారట. ధూమి పుట్రా, నగలూ వట్రా అంతా నాలుగైదు లక్షల ఆర్డరు. వాల్లింట్లో ఒక పడినందుకూ ఉంగరాలే వున్నాయట!”

మా బాబాయి దూరదృష్టి ఎంతటి తీక్షణమైందో వాకప్పుడు మాత్రమే అర్థమయింది.

ఉన్నట్టుండి రాధ తలవైకెత్తి “వా వెళ్ళికిప్పుడేం తొందరన్నయ్యా! నువ్వు వాన్నగారితో చెప్పతూ” అంది.

“ఎందుకురాధా! ఆడవిధంలే అర్థమేమిటో తెలుసా? ఎక్కడ అనడానికి ‘ఎవ’ అని వున్నట్టే అక్కడ అనడానికి ‘అది’ అని ఒక యాపాంతరం వుంది. ఆడవిధం ఎన్నటికయినా ‘అది’ విజ్ఞానానీ,

‘ఈది’ విజ్ఞానం కాదు. అంటే ఏమిటి! ఆడవిధం ఎరువు నామృతమట! మరి ఎరువునామృత బరువు చేటేగదా రాధా!”

రాధ కూనయ్యంగా నాకళ్ళల్లోకి చూచింది. లోకంలో కనీసం ఒక్క వ్యక్తి అయినా తన హృదయాన్ని అర్థం చేసుకోవందుకు ఆమెకు ఆకాశంకంటే కలిగివుంటుంది. కానీ, ఈ క్షణాన, నా మాటలకు, బుద్ధికి అందుబాటులో లేని ఏడుదూర నువ్వరసేను లోనో ప్రమత్తుతున్న రాధా! వేమనీ హృదయాన్ని అర్థం చేసుకోగలిగాను. తెల్లనీ, తండ్రినీ, తోబుట్టువుల్నీ పుట్టి పెరిగిన పరిసరాల్నీ వదిలిపెట్టి దూరంగా వెళ్ళిపోవడానికి అనసరమైన తెనవ అప్పటికింకా నీలో ఉద్యమంకాలేదు. ధర్మ పరివ్యంగంకో స్త్రీ కోసమై ప్రకృతి నిక్షేపించివున్న అనిర్యచనీయా నందామధూతుల్నీ నువ్వప్పటికింకా కలగవలేదు.

ఇంతలో బాబాయి పిలుపు వినిపించింది. ఆ పిలుపులో ఆతిథులరాక వల్ల కలిగే సంద్రబంధం వ్యక్తం కాలేదు. ప్లీడరుగా బాబాయి ఓటమిని రేలీగ్గా తీసుకోవడానికి అలవాటుపడిన మనిషి. ఆతిథులు రానందు వల్ల ఏర్పడిన మందకోడి తనాన్ని మధ్యపెట్టడం కోసం ఆయన అక్కడున్నవాళ్ళ నందరినీ తనమాటల వెలుగులో ముంచేస్తున్నాడు.

“నువ్వైరెండులో కావోలు, మొదిటిసారిగా ఆత్రారెళ్ళాను. స్టేషనుకు పన్నెండు మైళ్ల దూరంలో వుండావురా. గవర్నరు కయినా సరే కట్టెబండి తప్ప మరొక యానాసౌకర్యంలేదు. మామనైపులా కొండలు. మరో నైపున పంట పొలాలు. మనం కాక్కిరాన్నిగురించి కలలుగంటుంటాం. ఆ తరిగొండ ప్రాంతాన్ని ఒకసారి చూస్తేచాలు. కాక్కిరం ఎలా వుంటుందో కొంచానికి కొంచెం వూహించుకోవచ్చు.”

బాబాయి ఓక్షణం ఆగి తనకథ పట్ల ఆందరూ సావధానంగా వున్నారని నిర్ధారించుకున్నతర్వాత మళ్ళీ దివ్యుడీకృతోత్సాహంతో ప్రారంభించాడు.

“ముక్కాజాకృతిగా వున్న కొండల కడంగా వుంది వీరన్న చెరువు. చెరువుక్రింద ఒకటే ప్లాటు. మున్నూ రెకలాలు. ప్లాటు ప్లాటంతా వెంకట కిషయ్య గారిదే! ఇంకొకరి కక్కడ ప్రవేశంలేదు.” అని బాబాయి పేదరిక చుట్టూ కూచున్న బంధువర్గాల్నూ

సారి కలయకాచి "వెంటట కివయ్యగా రెవరో మీలో చాలామందికి తెలుసు వనుకుంటాను" అన్నాడు.

వెంటట కివయ్యగారినివరించి తెలియక పోవడ మేమిటి? ఆయన మామిడి తోపుల ప్రకృతినివరించి జొంబాయిపళ్ల మాక్కెట్టులో అడగారి. కలకండలా కంటికి కోరగించే తిరిగిండ చెరుకుతెల్లం నాణ్యతను నురించి మదురాను గిడ్డంగుల్లో విచారించాలి. ఆయన వ్యవహార కాళిలాన్ని నురించి తెలుసుకోవాలంటే ప్రాకోర్డు వీళ్లతో సంప్రదించాలి. కానీ యిప్పుడు బాబాయి వెంటట కివయ్య గారినివరించి ఎందుకు చెబుతున్నట్టు?

బాబాయికథ చేదాంతంలో పడ్డట్టుంది. "నిరు పేదలకు కుక్క మురికి సంభావం. కోటికుసారికి గొడ్డ రికం. విధితలలోవున్న విచిత్రమే ఇది! వెంటట కివయ్య గారికి బిడ్డలేరు"

సమాచేతంలో ఓమూలగా నూర్చుని కునికిపాట్లు పడుతున్న వృద్ధు దొకతను, —ఆయన రాజేశ్వరి పిన్ని వైపున దిగ్గరిచుట్టం "అయ్యో పాపం, అకివయ్యగారు కాస్తాదాటుకుంటే ఆస్తి గతేంకావాలి?" అంటూ పరితాపాన్ని వెలిబుచ్చాడు.

"ఆ దాటుకోవడ మేడో రెండేళ్ళకుముందే జరిగి పోయింది మావయ్యా! వెంటట కివయ్యగారు ప్రస్తుతం కైలాసవాసులు" అన్నాడు బాబాయి.

"ఎతే ఆస్తి?" ఉత్తరప్రకాశానికి వెంగపడిపోతూ ఎవరో ప్రశ్నించారు.

"ఆస్తికేముంది? అది నిక్షేపంగా ఆయన దత్త పుత్రుడికి సంక్రమించింది"

"ఎవరుబాబాయ్ ఆ అదృష్టవంతుడు?" ఈసారి నేనే అడిగాను.

"అంతే మురారి" అన్నాడు బాబాయి.

ఒకానొక గోప్యవలలో నుద్దర్మమైన మొదటి ప్రకరణం చదివి ముగించినంత 'రిలీఫ్' కలిగింది నామట్టుకు నాకు!

తొమ్మిదిగంటలతర్వాత, అభ్యాగతిని మనసు వచ్చి రాక అదరించే గృహిణిలా విందుభోజనం టేబిల్ పైకివచ్చింది. భోజనంతో పాటు అనుపాసంగాబాబాయి మురారినివరించి చెప్పకపోతున్నాడు. వెంటట కివయ్య గారు దత్తత తీసుకునేవాటికి మురారి నాలుగేళ్ళ

వాడట. మురారికి తల్లి దండ్రులున్నారట. మురారి మోచేతిగండకోసం ఆశించుకునివున్నవాళ్ళందరిలోనూ ఆ తల్లిదండ్రులు ముఖ్యులు అని చతుర్మూరించాడట బాబాయి.

"పోవవ్వండివావా! ఎంతసేపని చెబుతారు" ఇంతసేపటికి రాధగూడా కలంగజేసుకుంది.

"లేదంటే మురారి అస్తిపాట్లుల సంరక్షణకోసం వెంటట కివయ్యగారు నియమించిపోయిన ధర్మకర్తలు ముగ్గురిలోనూ ఆ సరసించాం ఒకడు. రెండోవాణ్ణి నేను. మూడోవాడు సాంబయ్య" అంటూ బాబాయి కథను ఒకకొరికి తెచ్చాడు.

ఆసాంబయ్య ఎవరో! ప్రశ్న పెడని చివరిదాకా వచ్చింది. కానీ అడగడానికి ధైర్యంచాలలేదు. ఆ రాత్రంతా జాగరణతోనే కాలంగడపపం నా అభి మతంకాదు.

ఎనా ఆరాత్రి బాబాయిదగ్గర సెలవుతీసుకోదా నికేముందుగా సంశయకృత్తికోసం మరొకప్రశ్న అడగకుండా వుండలేకపోయాను.

"ఎతే ఈరోజు మురారి రాకపోవడానికి కారణ మేమైవుంటుంది బాబాయ్? రైలు తిప్పిపోయివుండదు గదా!"

"రైలు తిప్పిపోవడమేమిటి? ఆరగ దివ్వకు ఈ పూళ్ళనేవున్నాడురా బాబూ! కాలేజిలో చదువు కంటున్నాడు. ఇది మొదటిసంవత్సరం, నాలుగు రోజులక్రిందట తిప్పకరావలసిందని మోపురించి వచ్చానురాదా! వాడికి మతిమర పెక్కువలే! మరచి పోయివుంటాడు" అన్నాడు బాబాయి.

అట్టిరోగికి లభ్యమైన మధురాహారంలా రాత్రి గడవనూ గడవనూ వెన్నల మరీ ఆర్ధ్రమైపోయి ముఖం మొత్తుతోంది. తలకు రుమాలాచుట్టుకుని చల్లటికోడ్డు వైన తూలుతూ తూలుతూ యిల్లుచేరుకునేసరికి రాత్రి మురిజాముగూడా పూర్తిగావచ్చింది. పడక వైన పడుకో పోతుండగా ఓ చిత్రమైన ఆలోచన స్ఫురించింది. బాబాయికుటుంబంలో ఆయింటిలో అనుగ్రహపెట్టి ఎరుగని మురారి ఎంతసంచలనాన్ని కలిగించ గలిగాడు? ఆకాశాన ఎక్కడోవున్న గ్రహాలు మాన వుడి జీవితంలో ఫలాఫలాలు విర్ణయిస్తాయని బోధింప కార్యజ్ఞులు చెబుతారు. ఈ మురారిగూడా మా

బాబాయి పొలిటికి ఓగ్రహమై వూచున్నాడు. కానీ యిది దుష్టగ్రహమో, శుభగ్రహమో యిప్పుడెప్పుడో నిర్ధారించడం సాగ్యంకొడు. ఏనా ఒకవిషయం మాత్రం తథ్యం. బామాతను దళినుగ్రహ మన్నారు. ఏతద్గ్రహ విక్షణమాత్రంచేత కుటుంబంలో కొంత ఆల జనీ కలగవలసి అర్థిర్యమేమోలేదు!

బాబాయిగారి పూలదొబ్బలో విండు జరిగిన తరువాతి ఆరునెలలకు గానీ మురారిని కలుసుకోవడం తలపెట్టింది లేదు. ఆలోచన మురారిని సురించి ఓ విచిత్రవృత్తాంతం మాత్రం వివరిగిగాను. ఆత డిప్పుకు కాశేజిలో చదువు కోవడంలేదు. ఓ రాత్రికిరాత్రే గది ఎలావుంకో అలాగే వదిలిపెట్టి అతడు పూరికి వెళ్ళిపోయాడు. తదనంతరం పదిహేనలకు సాంబయ్య వచ్చి కాశేజీ, హాస్టలుకు చేరవలసిన డిబ్బు ముట్టజెప్పి పనిపూట్రంహా ఎల్లెండు కుని వెళ్ళాడు.

ఈ వార్తను తెలుడట నా చెవికి చేరజేసింది రాధ. "కారణ మేమై వుంటుంది రాధా?" అంటూ విస్తుపోయాను. "ఏముంటుందిలే అన్నయ్యా! ఆ లెక్కరల్లు నెప్పే తమిలో అతిడి బుర్రకెక్కివుండు" అంది రాధ.

కానీ బాబాయి వేరొక కారణం చెప్పాడు. "నా డిండాకొ దదివిందే చాలు. ఇంకొ దదివి వాడా చదువుల్ని ఏంచేసుకోను! పరీక్షలు వ్రాసి పట్టాలు సంపాదించి ఉద్యోగం చేయవలసిన గ్రహచారం వాడికేముంది గనుక!" అని బాబాయి మురారి సంవత్సరాదాయంవ్రూల కలెక్టరు జీతంరాళ్ళు ఏ పొలిటో నాకు వివచురచి చెప్పడానికి ప్రయత్నించాడు.

రాతేళ్ళరిపిన్ని మాత్రం తక్కువ రిన్నుదేమిటి ఆమెనూడా తన వివేకం ప్రసరించినంతమేరలో మురారి పలాయనానికి ఓ కారణం ఉహించగలిగింది. "పంటకల్లంలో పావురంలా కొత్త కమ్మటి ధోజనానికి అలవాటుపడిన కుర్రాడు. అతిడి కీ హాస్టలు సాంబారుమేతుకు లేం రుచిస్తాయి పాపం!" బారిగా అంది రాతేళ్ళరిపిన్ని.

కానీ ఏనుగును సురించిన స్రుష్టిహాళ్ళి అందనాలను అంత స్రుష్టిగానే విశ్వసించడానికి నాకు మనస్కురించ

లేదు. విశ్వసనీయతర్గాల్లో వాకబుచేయగా అసలు కారణ మేమిటో రూఢిగా తెలిసింది.

ఉన్నట్టుండి ఎవరైనా వెలులే ఈ కారణం నమ్మడానికి నిలుగాలేని మూలమాత్రం వాస్తవమే! కాని యిది యథార్థం. మురారి హాస్టల్లోనుంచి పారిపోవడానికి కారణం దయ్యాల!

ఈ దయ్యాల మురారిని ఎంతగా చేతుక తిన్నాయో తెలిస్తే, ఆ తరువాత ఎవరైనాపలే మురారి హాస్టల్లోనుంచి పారిపోయినందుకు సానుభూతి ప్రకటించక తప్పదు.

కట్టడాలను మినహాయించి చూస్తే మురారి చదువుకున్న కాశేజి ఓకీ కారణ్యంలా కనిపిస్తుంది. దయ్యాల చిత్రిత తెలిసిన విజ్ఞాలు అది విశాచావాసానికి అన్ని హంసలూ కలిగివున్న ప్రదేశమేనని యిట్టే పసికట్ట గలరు! ఏనా కాశేజిలో చేరిన ఏదారు నెలలవరకూ మురారి దయ్యాలబోరులేకుండా హాయిగానే కాలం నెళ్ళబుచ్చేవాడట! ఇంతలో ఎలా తెలిసిందోగానీ హాస్టల్లో విద్యార్థులకందరికీ మురారికి దయ్యాల మనుగడ పట్ల ఆచంచల విశ్వాసం వున్నట్టు తెలిసి పోయింది. బుద్ధి పుట్టలేగానీ కాశేజి కుర్రాళ్ళు కామరూపులు. వాళ్ళకు మురారిని విప్పించాలని బుద్ధి పుట్టింది. ఓ దయ్యం మురారి నిద్రలేచే సరికి బయట తలుపుకు గొళ్ళెం వేసేసింది! మరో దయ్యారికి రాత్రిపూట కిటికీనుండా మురారి పరుపు మీద నాలుగైదు సులకరాళ్ళు విసరవడం ఓరివాడైపోయింది. ఇంకొక దయ్యం-బహుశా కొమిని విశాచం కాబోలు-అర్ధరాత్రి వేళ మురారి గది ఎదుట వరండాలో తొరట్లాడుతూ విరహగీతలు పాడింది. మురారి భయపడి పోయాడు. లోలోపలే కుమిలి పోసాగాడు. దయ్యాల మరీ పెచ్చురేగిపోయాయి. రాత్రి పదిగంటలు అయ్యా కొకముండ్ల అది మురారికి గవాక్షం నుండా యంతిలో ముఖం చూపించి, అంతలో చెల్ల మరుసన మటుమాయం కాపాగేయి!

ఈ విషయాన్ని రాధకు చెప్పదలచుకున్నాను. కాని యిందువల్ల ఆ లేత ఎడలో కొంత అందోళన రసలు కోల్పోవకన్నా ప్రయోజన మేముంది? బాబాయిలోగానీ, పిమ్మిలోగానీ చెప్పవచ్చు. కానీ తీరా ఈ విశాచోదంతాన్ని బయటపెడితే బాబాయి యదోక కట్టుకథ అని నవ్వేసినా నవ్వేయవచ్చు.

రాజేశ్వరి పిన్ని మరికొంత దూరంపోయి వా సత్యా శ్వేషులకు జ్ఞాతిమిత్రుల మన్న మరఖా తగిలించినా తగిలించవచ్చు. అనువుగానితోట మానంకన్నా మించిన కరణ్యం మనోకటి లేదు!

వసంతం చివరి రోజుల్లో, గ్రీష్మఋతువు ప్రారంభంలో జ్ఞాపకం లేదు. నన్ను రోడిచ్చి బాబాయి పిన్నిని తరిగొండకు ప్రయాణంచేశాడు. అంతకు మునుపు వారం రోజు లష్టకు నరసింహం పరీషమేతంగా వచ్చి అమ్మాయిని చూచిపోవడం జరిగింది. ఇక పిన్నికి పెళ్ళి కుమారుడు వచ్చడం మొకటే తరువాయి. పాంతురంగం బాబాయి మాకు రోజుల పాటు బంధు లోకాన్ని గుర్తుగా మేపి, అట్టహాసం పట్టవగలుగా పెళ్ళి జరి పెయ్యడానికి సిద్ధంగావున్నాడు.

మారోగ్ధవం కాక మునుపే బయలుదేరి వచ్చితికీ, సాయంత్రం నాలుగు గంటలకుగానీ ఆ వూరు చేరుకోలేక పోయాము. ఆద్రువాచిపోయిన ఎద్దులు చందన పరాంగాలంటి ఎర్రటి దుమ్మును గిట్టలతో ఎగ జిమ్ముకుంటూ బండిని లాక్కు పోతుండగా తరిగొండ ప్రకృతి దృశ్యాలు తెరలుతెరులుగా వెనుకబడ సాగేయి. చూచినంత కేరకు చిట్టనది, అదికి సరి హద్దు గీతలా నిలిచివున్న కొండలు, మగ్గ మగ్గలో బాట కడ్డంగా పాయలు పాయలుగా పారుతున్న కొండ వూట నీళ్ళు. తెల్లగా పుల్లగా దుస్తులు రోదుక్కున్న నేరానికి ముమ్మర్ని విప్పారిన నయనాలతో వింతగా చూస్తూ నిలిచిపోయే పాటకజనం. ఎంత సేపయినా యీవే దృశ్యాలు వివిధ రీతుల్లో కన్పించాయి. బాబాయి తరిగొండప్రాంతాన్ని చూచి కాక్కిరాన్ని ఊహించుకో మన్నాడు. కాక్కిరు ప్రకృతి రమణీయత ఒక రోజు కామంచరాని దివ్యాంగన యొక్క శరీరలావణ్యంతో ఉపమించ బడింది. మరి తరిగొండ ప్రాంతం అందంలో జబ్బుపడి లేచిన పక్షిండేళ్లే అమ్మాయి శరీర సౌందర్యం లాటిది. ఈ అందంలో అర్పిత లేదు!

బండి చెరువుకట్టపై తా లేటి నవక నడుస్తుండగా మరవ కావల మర్రిచెట్టు ఊపల సందుల్లో నుంచి ఆ వూరి బాహ్యస్వరూపం నయన గోచరమైంది. చుట్టూరా రెండడుగుల గోడలపై మట్టి నొట్టకపోయిన పూరికప్పులలో ఈసుకోమంటున్న వందలాది పాకలు, మగ్గలో నాలుగైదు పెంకుటిండ్లు, ఒక వారగా, పది గ్రామాల పాశేగాడి పాతబేది లాంటి మేవ ఒకటి,

ఇవి తొలియాపుకు కన్పించాయి. భారతదేశం పల్లెటూళ్ళు చేతం. కానీ ఏ పల్లెటూరూ వాకు తరిగొండలా కనిపించలేదు. అందులు చిరిగి నిధిలమై పోతుండగా, మగ్గ జరిపువ్వుల్లో పోసులు జారి పోతుండగా, చిక్కని పరిగతో పమిట చెరగు మాత్రం పకపకలాడిపోతున్న నిల్క చీరలాంటిది వూరు!

బండి సేవద్యారాన్ని వాటి, పనువులకొట్టాల మగ్గలోనుంచి పరాసరి మేడముంగిటకే జెళ్ళి అగింది. అది రెండంతస్తుల మేడ. బొత్తిగా కిటికీలు లేవని చెప్పడానికి నిలులేదు గానీ, పుష్పవిగూడా గారినీ, వెలుగునూ లోనికి పోనివ్వడం లేదు. లోపలి గదుల్లో మిట్ట మధ్యాహ్నం నూడా దీపం జరిగిందిమోపనివస్తే, అందుకు ఆశ్చర్యరహితపనిన అవసర మేమీ వుండదు. అది హోల్ సేల్ వ్యాపారి సభకున్న నిలువచేసివుండు కోదానికైతే అదృష్టమైన కట్టడం. మానవ నివాసానికి అదంతవరకూ ఉపయుక్తమన్నది, ఆరోగ్య కాస్తాన్ని కాస్త తిరమక పెట్టే విషయం!

వందలాలో మిశ్రులమగ్గ కూర్చుని పేకాటలో నిమగ్నమైవున్న నరసింహం కూర్చున్నచోటునుంచి కదలకుండానే మా రాకపట్ల పెద్ద గొంతుకతో అత్యంత తాపంచాన్ని ప్రకటించాడు. ఎదుటివారి ఊర అలలైతే నా ఎదురుమాడకుండా ఏకధాటిగా కుక్కలపిల్లలు కురిపించిన రెండు నిమిషాలసేపట్లో అతికు రాజేశ్వరి పిన్నిని మాడుపాల్లు ఆక్కయ్యా అనీ, రెండుపాల్లు వదిలా అనీ సంబోధించాడు. పిన్ని ఆరికికి ఆక్కయినా, వదినియినా అందువల్ల కొంపమునిగే నేమీ లేదు. కాని పేకాటలో ఈ కంగారుకామయ్య గతి ఏమయ్యేట్లు?

ఇంతలో సుడిగాలిలా వచ్చి విరుమకపడింది సుందరమృతి!

సుందరమృతు నేను అర్ర అని వ్యధచారించడం ఊరికే ఉయ్యసుపోకకు మాత్రం కాదు. నే నెవరో పిన్ని నడిగి తెలుసుకున్న తర్వాత, మే మక్కడున్న రెండు రోజుల పాటు సుందరమృత నన్ను పాపాత్తు అల్లుడిక్రిందే జమకట్టింది. ఆ సున్నితమైన పరిహాసాలు, కనిపించినప్పటికీ లేచినిల్చుని చెరగు సవరించుకుంటూ ముఖంలో నీగ్గునూ, పెదవులపైకి సుందరహాస్యాన్ని తెచ్చుకోవడంలోగల తీరు తెన్నులూ, వాటినిమామ్రంపై ఏ యువకు పయినా సుందరమృతికు అల్లుడయ్యే అవ

కొంతోసేం అగ్రజులచారకమాన దివసించింది. కాం
యందులోవున్న చిక్కలూ ఒక్కటే! సుందరమృత్తికు
ఒక్కగా నొక్క కూతురు మాత్రమే వుంది. ఆమెకు
పెళ్ళియి వాలుగోల్లయింది. అప్పటినుంచి ఆల్లుకు
యింట్లో నీ వుంటున్నాను. అరిగి దిడి సమయాల్లో
ఆల్లుకుగానూ, కలహాలూ అది వచ్చినప్పుడు మల్లుకు
గానూ ఆ యింటికి వ్రవకరిస్తున్నాడని అతర్వాత తెలి
సింది.

ధార్య వరందాలో అకురు పెట్టిన మరుగుణంలో
వరసించాం పరామర్శలకుపాదు మాతాత్తుగా అసిపో
యింది. ధర్తగారి పొన్నియంలో జంతుగొంకలు
లేకుండా నిర్వృణంగా మాట్లాడి సుందరమృత్తి తన
కా యింట్లో వున్న స్థానాన్ని మాకు వ్యక్తం చేయ
దలచుకున్నదేమో, వాకు తెలియదు. కానీ ఆమె
మమ్యల్ని పది నిమిషాలవరకు అక్కడే నిలబడినదూట
మాత్రం రిజం! ఆమెయ్యట మేము ఏదై, అరది మైగి
ప్రయాణం చేసివస్తున్నామన్న కంగతి ఆమెకు మెర
పులా తిట్టించేమో, 'ఒరే రామదూ! ఒన రంగి!' పాటా,
పండ్లు, చాపా! అంటూ గృహాంతర్యాగానికి
వల్లిపోయింది.

రాజేశ్వరి పిన్ని కుమారుపాటి పట్టణంలో వుట్టి
అంతికంటే పెద్దపగరంలో కాపురంచేస్తున్న గృహిణి.
ఆమెకు పల్లెటూళ్లు కొత్త. వంచివడుము పైకత్తి
కుండా అదివాళ్లెలా కలుపు తీయగలరుకున్నాను?
కావలీ లేని విరసతోటలో దొంగ లెందుకు కాయ
గూరల్ని తప్పరించడంలేదు? పల్లెటూళ్ళల్లో ఎదు
కోతులకు గూడా ఈవడం జీర్చిస్తారా! త్రోవ
పొడుగువా రాజేశ్వరి పిన్ని బొటా విద్దురారాత
కవింపచాయి. అప్పింటికన్నా ఆ రెండంతిక్తుల మేడ
పిన్ని పొటిటికి మునుపటి అయిపోయింది. 'ఇది త్రైవరీ
ఏమో' అని ఆమె తలుపులు తెరచిన గదిలో వెల్లపు
ముద్దులు కనిపించాయి. ఆమె ఉద్దేశ ప్రకారం అరిగి
తెత్తెవావస్తే వాళ్ళు కూచోదీవ గదిలో కత్తులూ
కొడవగొప్పా చావలు, మోకులు కనిపించాయి. ఎటదో
ఒకతలనూసివెళ్లయింటు తెచ్చి యింట్లో పవజీవిన
రెండుమలుగుల చింతపండుతో, ఒక మాట వేరు
కెవగకాయలతో, బుటెడు మామిడిపల్లెతో తృప్తిపడ
గలిగిన రాజేశ్వరిపిన్ని! ఆ యింట్లో ఒక గదివిండుకూ
చింతపంజే కనిపించింది. పోల్లో పైకప్పు కాక

జీర్ణివున్న కేకుకేవగ మాటలే వున్నాయి. మిక్కి
లోట ఎన్నికోకాలు తిన్నా తిరిగిపోవన్ని మామిడి
కాయలున్నాయి. ఇక యింటికి బయట ఏకొట్టంలో
దూచివా ఎద్దులూ కోడెలూ, ఆవులూ దూపలే! ఈ
'పొడి పంటల సమృద్ధి' అన్న దామ్యమెంటరీ చిత్రాన్ని
మాత్రా రాజేశ్వరి పిన్ని ఒకనైపువ వెరకుపడి. పోతుం
డగా మికోనైపువ లోపలనుంచి సుందరమృత్తి ఆమె
పైకి పక్కెరాలనిండుకూ పట్టా ఫలహారాలు, పుట్టలే నే,
తాటిసుంజలు పంపించి జేస్తోంది.

వేమ మాత్రం తివగదీసినంత తివస తర్వాత ఆలో
చనలో పడ్డాను. ఎంతసేపూ ఈ వార్తాచిత్రమే
అయితే, యిక ఆసలు సినిమా ప్రారంభమయ్యే
దెప్పుకు! పెద్దపెట్టువ ప్రచారం జరిగి, కవికు విడుదలే
గాని చిత్రంలా అయిపోతాడా ఏమిటి ఈ మురారి?

"ఎంతసేపరి కూర్చుంటావు రామా! అలా మేడ
పైకి వల్లిరామా! అర్పాయికూడా అక్కడేవున్నాను"
పడుమాని! తలుపుచాటునుంచి సుందరమృత్తి గొంతు
నినిపించింది.

బయట మార్కాస్తమయం అయిందో, లేదో
తెలియవలెదు. కాని ఆ మేడలోపలమాత్రం అర్థ
రాత్రియివట్టుంది. గోడ తడిని చూచుకుంటూ మెల్లగా
మెల్లకక్క పొగాను. పోపావ పంత్రి ఒకకోట నులుపు
తివగవెంకో వ్యారం ఒకటి గొవిరించింది. ఆ వ్యారం
పోల్లో! తెరచుకుంటోంది. ఆ పోలూ ఒక చీకటి
సుయ్యారమే! ఓ నైపువ వరుసగా మూడు గదు
లున్నాయి. ఆ మాడింటిలోనూ ఒక్క గదిలోమాత్రం
దీపం వెలుగుకున్నందుకు చిహ్నంగా పోరవాళ్లల్లో
నుంచి సన్నసన్నగా ఒక్కంతి కొంతి పోల్లో! ప్రస
రిస్తోంది. ఆ వాకిలికి తెలువగా ఓ టుర్కీలో మోకాళ్లకు
మెజేడుకున్న చెరులపైక తిలానించి ముద్దలా ముకు
చుక పోయివున్న ఓ నిక్కెల మానవాకారం కనిపించింది.

రెండు నిమిషాలు వేచి చూచాను. ఆ ఆకా
రంలో కదిలిక లేదు! మెల్లగా ఓ పొడివిరుద్దగాను,
మిక్కిలోవున్న వ్యక్తి ఉలికిపడి "ఎవరూ!" అంటూ
తిలపైకెత్తెడు.

వేమెదీవో తెలియదెప్పుకున్న తర్వాత లాంఛన
ప్రాయంగా ప్యాగతంకూడా లభ్యమైంది.

"రండి, కూచోండి!"

ఈలో ప్రవేశించి ఓ మంచంపైన కూర్చున్నాను. కూర్చున్న అయిదు వినుపాలకు కుర్చీలోని వ్యక్తి మళ్ళీ ఒకసారి నోరు తెరిచాడు.

“అరగంటపే వైపుంటుంది. చిన్న బాబుగారోయింజక్షన్ చేసి పడుకోబెట్టాను. నిద్రపట్టివట్టండి. లేపమంటారా?”

“అచ్చే ఎందుకులేండి.” అని అపవారించి “ఇంతకు ఆ జిచ్చేమిటో చెప్పాడుకారు” అన్నాను.

ఇంతలో గదిలోనుంచి అస్పష్టంగా ఓ ధ్వని వినిపించింది. అస్పష్టత యాలంగా అది పిలువో, లేక మూలుగో తెలుసుకోలేక పోయాను.

“లేచినట్లున్నారు. మాన్యురుగానిరండి” అంటూ సాంబయ్య— అతడు సాంబయ్యని ఎలా వ్రాహించగలికానో చెప్పలేను— పైకి లేచాడు.

పాదాలు తివ్వబడ్డాయి. గదిలో అడుగు పెడుతుండగా ఎందుకోకాని ఉన్నట్టుండి నుండే ఆగిపోయినట్లు ఫీలయ్యిన, తీరాగదిలో ప్రవేశించిన తర్వాత వాకళ్ళకో కొత్తిలోకం ప్రత్యక్షమయింది.

ఆలోకంలో అయిదు చీరవాలు, ఒక పల్లె మంచం, చాలుగైదు కుర్చీలు-యంతరుక్రమమైనాయి. అవి మార్దాలగావు, అవి నుగిళలుకావు, అవి త్రేలాలుగావు—రెండు చీరవాలను కాబోలేకుండా ఆక్రమించుకునివున్న ఆ డొడగాలు మానవజీవితంయొక్క ఊహించునర్థాన్ని సరించి మాటిమాటికీ హెచ్చరిస్తున్నాయి. పాతి పుస్తకాలతో నిండివున్న మిగిలిన చీరవాలక్రీసీపక్రింద మంచంపైన తలగవకానుకని ఓ యిరవయ్యేళ్ల యువకుడు చైకప్పుకేసి చూస్తున్నాడు. అతడు పొడుగురి. అతడు యావంతకుడు. అతడిది తీర్చిదిద్దిన అవయవ పొడవం. కానీ అతడి ముఖంలో ఏదో భ్రమ, ఏదో భయం, ఏదో భావనంపున్నది. అతడే మురారి!

మంచం ప్రక్కన నిల్చుని, కోగిలైపు చూక్కులు విగుడిస్తూ “చెప్పడెలావుంది బాబూ?” అని ప్రశ్నించాడు సాంబయ్య.

“నీంసం గావుంది, నుండేపోటు తగ్గిందిగానీ, వెన్నుపోటు బలమైనట్లుంది. ఇంతకుమునుపు ఈచేరిని చైకత్తలంటే సాధ్యంగాలేదు.” అన్నాడు మురారి.

సాంబయ్య చరచరా చీరవా దిగిపోతేవచ్చి చాలుగైదు మార్దాలు ఒకటిగా కలిపి తేనెతో రంగరించి

“దీన్ని పుచ్చుకోబాబూ! తెల్లవారేసరికి అన్ని పొట్టూ కుదిరిపోతాయి” అన్నాడు.

మందు గొంతుకంటెబడినాడుకుదేవగా ఎనిమిది వంకరలు తిరిగిపోయిన మురారి ముఖాన్ని చూస్తూ ఆప్రయత్నంగా నిట్టూర్చాను. మింగిన మందు మళ్ళీ పైకిరాకుండా కడుపులో కాస్త స్థిమితపడిన తర్వాత మురారి వాస్తవికతాని చిత్రంగా చూచి, యితడెవరో చెప్పలేదే అన్నట్లు సాంబయ్యకేసి ప్రశ్నార్థకంగా చూచాడు.

చాలుగైదు పొడిమాటలతో నన్ను మురారికి పరిచయంకేసి సాంబయ్య “నిల్చుండిపోయాడేం బాబూ! అలా కుర్చీలో కూదండి” అన్నాడు.

కుర్చీని మంచం దగ్గరకు లాక్కుంటూ “సాంబయ్యగారూ! నే కోకమాట చెబుతాను. మరేమీ అనుకోదుగదా!” అన్నాడు.

“చెప్పండి” అన్నాడు సాంబయ్య.

“ఏవదానీకీ, కాని దానీకీ మందులు పుచ్చుకోగూడదని పెద్దపెద్ద డాక్టర్లే చెబుతారు. మందులూ, యింజక్షన్లే మనిషికీ ఆరోగ్యం ప్రసాదిస్తాయనుకోవడం పొలపాటు. చల్లటి సాయంకాలం. హాయిగా వైరు పచ్చలపైన తిరిగింవడం మంచిది కదూ! ఆహార మోకు తెలియదనికాదు. మాటవరుసకు చెబుతున్నాను” అన్నాడు.

మురారి వా సలహాను వింటూ తెల్లబోయాడు.

“సంగతి సందర్భాలు తెలియనివాళ్ళ కలాగే తోస్తుంది.” జేసీన్ లో చేరుకు కడుక్కుంటూ చెప్పకు పోసాగాడు సాంబయ్య. “దాయాదులు బాబూ దాయాదులు! ఊరినిండా వాళ్ళే! పొరుగు పచ్చగావుంటే కళ్ళిల్లో నిద్రలు పోసుకుంటాడు. మీకు తెలియదు గానీ ఒక్కొక్కరిది విడుపు కళ్ళు! వాళ్ళ చూపు తిగిలికేచాలు. మరువాటికల్లా మనిషికీకో ముందుకో చెప్పకుండున్న మాటే! ఒకసా రేమైందో తెలుసా? దిప్పితిగిలినట్టే తగిలి, ఆపైన జ్వరంవచ్చి చిన్నబాబు రెండునెలలు పడక పైనుంచి లేవలేక పోయాడు.”

దృష్టికోడం సంగతి చెప్పుడెరుగు! మురారి పడక పైనుంచి లేవకపోవడానికీ, ఆ గదిలోని చీరవాల్లో నెలకొనివున్న నిద్రాడగాలకు ఏదో సంబంధం వుండి వుంటుందని వాకనుమానం కలిగింది.

“పంకజవీర్యుగాను మురారిని నాకప్పించి పోయారు. ఎందుకు? మురారికి తిండివున్నాడు. తల్లివుంది, బంధువులున్నాడు. కానీ పంకజవీర్యుగాను మురారిని నాకెందు కప్పించారు?”

“ఎందుకోసురి! ఇది తప్పకుండా ఆలోచించ వలసిన విషయమే. నామట్టుకు నాకు ఒక దివ్యమైన కారణం వోచింది. మావల్లుపెన్నితర్వాత వాడికప్పండి! ఒకప్పకు కించి దవారోగ్యం కలుగక మానదు. కానీ ఆ ఆవారోగ్యంపైర పగబడి, అచింతవరకూ విజృంభించగలవో పరీక్షించి, వాన్ని నిర్దాక్షిణ్యంగా చీల్చి చెండావగల పట్టుదల ఈ లోకంలో సాంబయ్యకు తప్ప మరొకరికి లేదేమో!”

“పంకజవీర్యుగా రప్పడప్పడూ చెబుకుండే వాడు. ‘ఏమి బనుకున్నావో సాంబయ్యా! కాలం వాటిగా చెకిపోయింది భార్య భర్తమాట వివరిం లేదు. దిష్ట తల్లిమాట వివరిం లేదు. చెతిలో రూకలుంటే లోక మంతే బంధువులే! అందరూ పయోముఖ విష మంభాలు. గోముఖ వ్యాఘ్రాలు. మురారిని నీ కప్ప గిన్నున్నావు. వాడికి తేనెపూసిన కలేకో, కన్నులొయే కౌటుకోతో తెలియదు. భద్రం, బాగ్రతి! అన్నారాయన. అంటూ కల్లుమానుకపోయాడు. పోలే నేం! అడగండి. బుద్ధి తెలిసిన తర్వాత ఎక్కడైతా పచ్చి నుంచినీళ్ళు ముట్టుకోవచ్చా నేమో మురారి నే అడగండి.”

“హే భగవాన్! ఏమిటే ఆంక్ష? ఆఖరుకు యీ మురారిని ఏం చేయదలచుకున్నావు నువ్వు! ఆవసరం కంటే దళాధికంగా, శతాధికంగా ఒక మావల్లుడికి భోగభాగాలు ప్రసాదించి, అత్యవసరమైన గాలీ వీళ్ళవల్లనూడా వాడికి ఆంక్ష కల్పించడంలో నీ పుద్దేకే మేమిటి!

కాదు. మళ్ళీ నేను పాజుబుకుకున్నాను. ఉచితానుచితాలను పాటించకుండా భగవంతుడికి, మావల్లుడిబ్రతుక్కు ముడిపెట్టడం పాజుబాట్లలో పెద్ద పాజుబాటు. ‘ఉన్నాడు’ అన్న అంబరచుంబిత మహాపర్యతాలకుపైన, ‘లేడు’ అనే పాతాళాన్నంపే ఆగాధాలకు అతలిగట్టిన ఆ భగవంతుడు వుంటే గింటే ఆయన చెవిపవనల్లా ఒక్కటే! ఇంత ముడిపదార్థాన్ని కరఫరా చేశాడు. దానిలోనుంచి మురారిలాంటి

మహా తిరళిల్పూర్వి వుండిన నిర్మాణదక్షత సాంబయ్యడి!

పంజహంలేదు. సాంబయ్య మహాశిల్పి!

ముంజేరి వగడియారం లేకపోవడంపై ఆ గదిలో కూచున్నతర్వాత ఎంతకాలం గడిచిపోయిందో ఊహకు చిక్కిలేదు. సాంబయ్యకలగాపులగంగా ఏదో పాతికభర్త చెప్పకుపోతున్నాడు. ఓసారి దగ్గరి బంధువులే పంకజవీర్యుగారికే విషం పెట్టడానికి ప్రయత్నించడం, మరొకసారి జ్ఞాతం కూర్మిం పెట్టగా ఆయన లోకాల, చేయి స్వాక్షేపం తప్పి పోవడం, అటుతర్వాత మహంకాళి ఉపాసకుడైన మంత్రాల మల్లయ్యారాక, చెయ్యిన్నీ నూటపదిహేరు నిమిషకాయలు, ఐదు ఎల్లమేకపోతులు, ఒక వీతి కన్నూరం వగైరా వగైరా...

ఆనంతమైన ఈ భయంకర గాఢమ ఆంతరాయం కలిగింది మురారివల్ల! అతి కున్నట్టుండి మంచంపైన లేచి కూచుని ప్రైవ్యేకేనీ చూస్తూ “అదినో, అదినో” అన్నాడు.

“ఏమిటి, ఏమిటి?” కంకాయగా ప్రశ్నించాడు.

వాప్రశ్నిచంగిరి ఎవరూ పట్టించుకోలేదు. సాంబయ్యకూత్రం చెవిదగ్గి ఆలకించి ఓ నిమిషం తరువాత “అవును, అవును” అన్నాడు.

ఇదేం భాష! ఓయి భగవం...కాదు కాదు. ఇక మాననపోకనన్నా గత్యంతరం లేదు. ఓ మనసా! ఈ సాంక్షిక పరిభాషకు అర్థమేమిటి?

ఇంచుమించు అయిదునిమిషాలసేపు ఆ గదిలో దుస్సహమైన మానమే మూర్తిభవించింది. అతిరువారి సాంబయ్య ఓపిట్టాయ్య విడిచి “ఊ, ఎవరికి ప్రాప్తం వుందో!” అన్నాడు.

“ఏమండీ, సాంబయ్యగానూ! చందకుండా ఆ విషయ మేమిటో చెప్పరాదుటండీ!” ప్రాధేయపడ్డాను.

“వీరకు వినిపించలేదాబాబూ అడుగులచప్పుడు” సాంబయ్య విస్మయంగా ప్రశ్నించాడు.

“అడుగుల చప్పుడా! మేడపైన ఎవరైనా తిరుగుతున్నారేమిటి?”

“ఇదేం నిన్ను మొన్నటికథా? నేనీయింట్లో నుంచూ పూగా చెవిపట్టినుంచి వింటూనే వున్నాను.”

ఎంత 'సన్నెన్న' అయినా, చాలికి ఓహూంబం దాని. చిరాకుతో "పాపిలెండి సాంబయ్యగారు! అదేమిటో చెప్పకండి. నాకు తెలుసుకోవాలిలేదు." అనేకాను.

విడిగించి విడిగించి, ఆఖరుకు సాంబయ్య అసలు విషయాన్ని చాలాదప్పుగా చెప్పేవాడు.

"దానింకేంపని! సంజటికటి పడగానే దాదా ప్రేమ పదాయలు ప్రారంభించేస్తుంది. మరేమీ కాదు. భవ వికాసంలేండి!"

ఆరి నీలస్సాదియ్య! ఓరిసాంబయ్య! మవ్వ నావమనక్రూడిని కాపు. భవవికాసాన్ని కూడా ఇంట్లో వున్న జనాభాలో అది ఒకవ్యక్తిగానే కలిసి తెక్క కట్టగలిగే స్తోమత మావమనక్రూడికి వుండదు.

ఇంటికి చుట్టుపట్ల ఎక్కడో భూమిలో నిక్షిప్తమై వున్న విధిని ఉరించి చెప్పకపోసాగాడు సాంబయ్య. మేడపైన తరచూ పదార్థాలనిశే భవవికాసం ఆ విధికి కాపుదారిగా ఉద్దేశించబడిందట! (ఉద్దేశించినవాడు సాంబయ్య అయివుంటాడని నాఅనుమానం) ఆ నిధి ఎవరికి ప్రాప్తంవుందో వాడు అటునిచ్చు ఒంటరిగా పిల్లినప్పుడు అపేక్షించం 'వన్ను తీసుకోవా, నన్ను తీసుకోవా' అంటుందిట. ప్రాప్తంలేనివారు ఎలాగైనా కూపిత్రిని నిధిని కోలేయడంలే వాడు తిత్తుడం నుండి మరెవరో కాదు. తప్పుడు!

భోజనానికి రమ్మంటున్నారని పిలుపు రావడంతో నాకొగడిలోనుంచి విన్న క్రిలభ్యమైంది. పిలుపు తెచ్చినవాడు సుందరమృత్తి అల్లుడు. కలుపుగోరు తనంలో అతడు అత్తిగారికింటే ఏడాకులు ఎగవదిలిన వాడిలా కనిపించాడు. అతడి పూర్తిచేయటో వాకిప్పుటికి తెలియదు. సంగ్రహంగా అందరూ 'రాజా' అని పిలుస్తారు. మన్నగా, సుంద్రంగా చిన్నపైన 'కింగ్ కౌంగ్'లాంటి ముసిసి. ఎప్పుడో, ఏనాడో వరులు వరులుగా నిల్చుకున్నట్లు చేసుకొని విధిలో నడుస్తుండగా, ఏభావుకుడోగానీ 'అహ' అని ఓ 'ఎస్' ప్రెషన్' యిచ్చి 'అడుగు' మెసర్ రాజా' అనేకాడట! నాటంగోలే సుందరమృత్తి అల్లుడు అతడి పరోక్షంలో భంధులోకంలోనూ, మిత్రవర్గంలోనూ ఆ విరువ నామంతోనే వ్యవహరించును.

ఆరోజు రాత్రి వాటోబాలు భోజనానికి కూర్చున్నవాడు రాజా ఒక్కడే. సాంబయ్య రాత్రి

పూట భోజనం మానేసి పడకొయిందనీ, అప్పటినుంచి పాలూ, పన్నీకూడ్రం పుచ్చుకుంటున్నాడనీ తెలిసింది. మురారి జోషణం నేరించాడు. గనుక యిప్పుడప్పుడే భోజనానికి రావని అతడి తరపున సాంబయ్య ఓమెమో జారీచేశాడు. సుందరమృత్తి అల్లుడు వేసివంట గదిలోకి పోగానే నేను రాజుదగ్గరికి వెలికి "మరి ఈ పూట మామగారునాడా భోజనానికి రాతేమిటి?" అన్నాను.

"అంత నుంచీముఖానికి అద్దేశేరు మంకమా!" రాజువరగబడి వచ్చేశాడు. అవ్వడం, నవ్వడం సుందరమృత్తి అన్న పుసకైరంతో తిరిగి వచ్చేంతవరకూ నవ్వి "ఏన్నావా అల్లియ్య! మావయ్య అన్నానికి రాతేదేమని అడుగుతున్నాడు తమ్ముడు" అన్నాడు.

"అయినా! అప్పుడేవచ్చి భోంచేసి నాభూరులే నాయనా!" అంది సుందరమృత్తి.

"అంటే ఏమిటో తెలుసా తమ్ముడూ!" రాజు వా పీపుదిద ధంకాక్రూగించి చెప్పసాగాడు. "మావయ్య లోపలికి రావడంగానీ, బయటికి పోవడంగానీ అంత స్వల్పదప్పుకుగా జరిగిపోయే వ్యవహారం మన్నిచూట! నరసింహం మావయ్యలో నరాంతం కన్నా సింహాంతమే మెచ్చు. కాదనను బలే? స్త్రీకి శక్తివ్యూహాని అన్న ప్రసిద్ధి వచ్చింది. సుందరమృత్తి మూలంగా సేగదా! మరి ఆ అదిగి కావాలన మేమిటో నీకు తెలుసుననుకుంటాడు. అంతే! శతాధికగ్రంథ భావమెల్ల, లేటల్లెంగా ఒకమాటలో తెలిపేయడం నువ అలవాటు."

"రాజుమాటల కేంత నాయనా! ఇది చెప్పడూ యింతే!" ముసిమసి నవ్వులు వెదజల్లుతూఅంది సుందరమృత్తి.

"మనలో మనమాటరా తమ్ముడూ!" మొదటి సారిచేసిన అన్నం కన్నుమూపి తెరిచేలోపల భారీ చేసి మళ్ళీ మాట్లాడి దిగాడు రాజు. "అవసరమిచ్చి అడిగితే వదా, యిరవయ్యో యివ్వదని నాకూ అల్లియ్యపైన కోపమే ననుకో, కానీ ఆకోపాన్ని అలా ప్రశ్నకంగావుంచి ఆలోచిస్తే సుందరమృత్తి అలా వుండినమే ఎంతో చెబర్! లేకుంటే ఈపాటి మావయ్యచెట్టి దొరికిందల్లా చేకూర్చి భారతాన్ని యింటిని సర్వకూన్యంగా మిగిల్చివుండేవాడు."

“బుద్ధిమంతుడిలా మాట్లాడుతున్నాడు గానీ ఈయననూడా ఆమామగారికి తగిన అల్లుడేలేబాబూ!” అంది రెండోసారి అన్నం వడ్డిస్తూకుందరమ్మత్తి.

భోజనమైన తర్వాత రాజు యింటిముందర ఆదరణలు మంచాలు వేయించాడు. వద్ద వడ్డిన్నా నిర్బంధంగా తాంబూలం వదులుచున్నాడు. తిములం వేయనివాడి బతుకు వృధా అంటూ, అందుకు ఊతగా కుమతీకితంసుంచి ఓ పద్యం పుడపారించాడు. ఎంత సేపయినా అతిడినే మాట్లాడివిచ్చి, నేను మానంగా వంటూ పూడకోడం నానాషీ అనిపించి “ఐలే వీం రాజా! చూడబోలే బోలెడంత ఆస్తి, దీనిలో నీకు తృణమో, ఘృణమో కలిసాచ్చే ఏర్పాటుందా లేదా” అన్నాను.

“వాకా! కలిసాచ్చే ఏర్పాటా! మామగారి వాటం చెప్పావా! ఇక ఆత్రియ్యవుంది. ఆమెగారికి మురారిగాక యింక నలుగురు మగబిడ్డ లున్నారు. సాంబయ్య బ్రతికివుండగా మురారిఅస్తిలో ఒక్క పెంటు నేలగానీ, ఒక్క పైపాడబ్బుగానీ వాళ్ళకు సంక్రమించదు. ఐలే వాళ్ళిగతేం కావాలి? ఆత్రియ్యకు స్వంత భోషణంవుంది. ఈ కోజా గామగాడి చెల్లం యింటికివస్తే మరునాటికి పదిమాటలు కనిపించవు. గరిపె అలా వుండగానే లోపలబిడ్డ మటు మాయమైపోతాయి. ఈ కరిమ్రుంగిన వెలగపంతులో మనకు ఏక్కోబోయే దేమంటుంది? దించినమ్మకు బొక్కించే ప్రాప్తి!

రాజు అల్పసంతోష! అతిడిలో దుర్గుణాలు ఏదైనా వుంటే వుండనిగాక! వాటి నన్నింటినీ త్రోసి రాజనగరి నిష్కాపట్యం అతిడి సార్లు!

పశుకున్న తర్వాత అతడున్నట్టుండి అడిగాడు;

“ఏమిటా తమ్ముడా! మధ్యాహ్నం మనగా వచ్చావే! ఒరే అన్నయ్యా? ఈ యింట్లో నీపెళ్ళా మంటూ ఒకమనిషి వుండాలిగాదా! ఆవిడ కనిపించ లేదే! ఏమైందని అడిగావా?”

నిజమే! పాటబాటే! దాన్నెలా సవరించుకో వాలో నాకు చదుక్కువ స్ఫురించలేదు.

“పోనీలే! నువ్వడగలేదని నేను చెప్పడం చూసే ప్రాసేమిటి? ఆవిడ ఏడుకొండలవాడి నేపలో నిదున్ను రాలైవుంది. విడవకుండా ఓ మండలంపాటు సేనిస్తే

సంతాప్తప్రాప్తి భాయమని ఎవరో చెప్పారట! కొండగా ప్రాసేకుడుండగా యింటిలో, కొండపై దేవుని కొలుచుంటే? ఏల అంటే? ఎవరి పిచ్చి వాళ్ళ కానందం!”

ప్రేమకుసుమించి వాటకాల్లోనూ, పీనిమాల్లోనూ విని దాన్ని గురించిన పుస్తకవిజ్ఞానాన్ని కొంత ఒంట బట్టించుకున్నవాణ్ణి కావడంవల్ల పశుకోబోతూ భార్యను తెలుసుకుంటున్నాడు గనుక, రాజు అర్థరాత్రి వరకూ నిద్రపట్టక ఆపహోసాలు పశుతాడేమో ననుకు న్నాను. వెన్నెల కాస్తోంది గనుక ఆది చంద్రోపాలం భవకు కూడా చక్కటివేళ! కానీ వా తీరా లన్నింటికీ వ్యతిరేకంగా మాట్లాడుతూ, మాట్లాడుతూ వుండ గానే రాజుకు నిద్రపట్టింది. కొంతసేపటికి అరికుసురక పెట్టడం విన్నాను.

ఉదయం యింటిదగ్గర బయలుదేరింది మొదలు, రాత్రి పశుకోబోయేంతవరకూ ఆకోజా ఎదురైన వ్యక్తులూ, వాళ్ళమాటలూ ప్రవర్తనా, వాళ్ళనా విధంగా యాటించించిన పరిస్థితులు పిటినిగురించి ఆలోచించే ఓసక లేక కోప్పిల్లి పోయిన బుర్రలో, ఏవోగభీర నిస్తబ్ధత వ్యాపించి, చివరికే దే నిద్రగా పరిణమించినవేమో! లేకుంటే ఆది నిద్రాదేవత ఆ గమనం కోసం ఎదురుతెన్నులు చూడవలసినరాత్రి నూత్రం కాదు.

ఎలా గైలేసేం నిద్రపట్టింది. కొత్తిబట్టలు వేసుకుని, పిథిలో బురదనీళ్ళలో పారాడివచ్చిన కుర్రాడిని, మొదట చెడామడా చెంపలువాయించి ఆయ్యా విడకేం తెలుస్తుందన్న జారితో చంక కెత్తుకుని లాలించే తిల్లికి మల్లే నిద్రాదేవత నన్ను తన ఒడిలో! చేరినది గుని తీయగా లాలిపాడింది.

ఎంతసేపు నిద్రపోయాలో తెలియదు. ఉన్నట్టుండి మేలుకున్నాను. మేలుకోగానే నా కవగతి మైన విషయాలు రెండు అప్పటికి చంద్రుడ ప్రయించాడు. ప్రక్కన మందంపైన రాజులేడు! పై నెల రాజుతోబాటు, క్రింద రాజుగూడా లేక ఒంటరిగా విగిరిపోయిననాకు ఆ చీకటిలో మేడ దానిపరిసరాల్లో వున్న చెట్లు, గోడలూ ఎన్నెన్ని యాపాలతో కనిపించాయో చెప్పలేను. దైవం, దివ్యులంటి ఆలౌకిక శక్తులు వుండవడంగానీ, వుండకపోవడంగానీ వేరే విషయం. అధలవిషయ మేమిటంటే వాటికన్నా,

నాటి భావాభావాలను గురించి మానవుడి బుద్ధికి గోచరించిన కల్పనలే అతిథిని ఎక్కువగా బాధిస్తున్నాయి.

ఓ రోజు తెల్లవారింది మొదలు ఎంత వటపగ్గాలు లేకుండా కాస్తుంది. సాయంత్రానికి ఎంత తగ్గి ఆకాసం నీలమీఘాదృశ్యమైపోతుంది. చివర ఆ కల్లాడను. ఉక్కలో ప్రవంసం ఉక్కిరి చిక్కితై పోతుంది. ఆ తరువాత అర్ధరాత్రి తేల్పుడో సన్నసన్నగా చిరుకులు జారసాగి చూస్తుండగానే కుంభవర్ణం ప్రారంభమైపోతుంది. ఆ రోజు నా మానవాకాశంలో అలాంటి ఫలితాలు కలిగాయి.

మేడమైన గదిలో విభయదమైన ఊహాలో గుండెలు కరిగిండుకుంటున్నాడో అర్థమవుతుంది మరారి! అతణ్ణి పరిరక్షించడంకోసం వివిధమైన కొత్త బోను నిర్మించే ఆలోచనలో వున్నాడో సాంబయ్య! ఇంటిలోవున్న పదుకును ఒరులకంటికి తెలియకుండా బయటికి తరలించడానికి ఏర్పాదిపథకాన్ని ఆలోచిస్తున్నారో సుందరమృతి! నరసింహం ఊల్లో ఏ పూరిపాకలో కూచుని పేకాడుకున్నాడో! ఏ ఆనందాన్ని అన్వేషిస్తూ రాజు ఒకానొక రాత్రివేళ మాయమై పోయాడో?

ధగ ధగా మెరుపులు, డేగ్ డేగా వురుములు, జడివాన, ధుంధూమాయతం. వీటి మధ్య భూనభ్రంశం రాలు ఘూర్లల్లి పోతుండగా పిడుగు గూడా పడింది.

అయ్యోరాధా! ఈయిల్లా నీ నిండు జీవితానికి విడిది? పండు పెన్నెల్లా నిన్ను ఆక్రమించుకుంటున్న యావనసౌభాగ్యం మధుర మధురంగా నువ్వు నిర్మించుకుంటున్న అనంద సామ్రాజ్యం ఈతరిగొండ మరుభూముల్లో యింకిపోవని నమ్మక మేమిటి?

* * * *

రాజేశ్వరి పిన్ని తరిగొండమంచి బోలెడు శ్రేణిజానంద కరమైన కబుర్లు మోసుకువచ్చింది. పెండ్లి సంబరాలన్నింటికీ నాంది వాచకంగా ఆకబుర్లతో యిల్లు యిల్లంతా మార్మనాగి పోతోంది. చేష్టలుడిగి, బాబాయి ఎదుట కుర్చీలో బొమ్మలా కూర్చోడంకన్నా మరేమీ చెయలేక పోయాను. ద్వార బంధానికి ఆనుకుని రాజేశ్వరి పిన్ని చేతులు తిప్పకూ ఆబ్బాయి గురుగతాల్ని గురించి అతిశీ ధనశక వస్తువావావాల్ని గురించి చెప్పుకుపోతోంది.

“బాగుల్లో మాణిక్యం గదండీ! ఎంత ఓర్పు, ఎంత కాంతి! అంత సెమ్మలైన కుర్రాణ్ణి నేను పుట్టిందే చూచి ఎరుగననుకోండి! ఒకరితో నువ్వంత, నేనెంత అని మాట్లాడుతాడా? తెల్లతేరకు ‘ఓ’ అని విరగబడి వచ్చుతాడా? పెదవి విప్పడమే బ్రహ్మాంశం కలుటండీ! మరొకరూ, మరొకరూ అయితే తిసుకున్న అస్తిపాస్తులకు ఆకాశం కన్నా పొడుగ్గా విరిచిగి పోయా! ఏదీ, గర్వం మచ్చుకై నా కనపడజే! అతివల వుండగా ఆకురాడి తల్లి మాత్రం! సుందరమృతి అంటే సుందరమే కదండీ! ఆరుగురు విడ్డెలతల్లిగదా, యిప్పుడు పెళ్ళి చూడండి, యింకా పెళ్ళి అయ్యాకానీ అమ్మాయిలా వుంటే సరికానంది! లేకుంటే మీరు నాకే శిక్ష వేసి నాపర...”

ఉదయం పదిగంటలకే గా ప్రారంభమైన కబుర్లు! మధ్యాహ్నం వచ్చేసరికి కాకపోయింది. “తెల నొప్పిగా వుంది బాబాయ్, వెళ్ళిపోవు” అంటూ మేకే లేచాను.

నా తెలనొప్పికి కారణమేమిటో గ్రహించే స్థితిలో లేదు బాబాయి. వెళ్ళిపోవడానికి అంగీకారం నూచిస్తూ “ఆయన అన్నట్లు నీ అభిప్రాయ మేమిటో చెప్ప నేలేదే!” అన్నాడు.

ఏదో అవకాలని అడుగుతున్నాడు గాకపోలే, నిజానికి బాబాయికి నా అభిప్రాయంకోసం అవసరం లేదు. అవసరంవున్నా, వుండకపోయినా నా అభిప్రాయాన్ని ఆయన పరిగణించడమే మాత్రం నాకు బాగా తెలుసు. బాబాయి రథం నడిపిస్తున్నాడు. నేనారథాన్ని ఆపదలచుకుని చక్రాన్ని గట్టిగా పట్టుకుంటే, అది పరుగిడుతున్న శిరవడిలో, ఎగిరి ఏడు బారల దూరంలో పడతాను.

మనసు చివుక్కునుంది. “నువ్వు నన్ను తరిగొండకు పంపింది పిన్నికి దొవతోడుగా బాబాయ్! నాకర్థమే నేను నిర్వహించాను. అంటే నాకు మరేమీ తెలియదు” అన్నాను.

అప్పటికైనా ఆయన నా అభిప్రాయ మేమిటో గ్రహించివుండవలసింది. ఊహ. లాభించేక పోయింది.

“నువ్వు ‘కాసానియంకా’ వింటా బాబూ! ఎంత చెబుతే అంత! వెళ్ళిరామ్మా వెళ్ళిరా” అన్నాడు బాబాయి.

హాదాటి, వరండాదాటి వరవరా మెట్లదిగి పోతున్నాను. మెట్లకు చేరువగా, మల్లెపందిరి క్రింద నిల్చుని వాణి అర్ధరహితంగా చూస్తూంది రాధ.

అక్కడ కాపేపు ఆగి నేను రాధతో మాట్లాడ దలచుకోలేను. బాబాయి అన్న కొండరాతికి దిగిరి, ద్వారానీకొలిపి మళ్ళీ వాడైపుకి పరావర్తనం చెందిన కోపాన్ని అన్నెంపున్నెం ఎదుగు రాధపై చూపించదలచుకున్న కఠోరహృదయుణ్ణి నేను! నేను మేమిస్తున్నా కాను.

దిగి మాడకుండా తోటలో నడిచిపోతూ "యింటికి పోతున్నాను రాధా!" అన్నాను.

"నీకు వామిడగూడా కోపంగా వుంటా అన్నయ్యా!" అమాయకంగా ప్రశ్నించింది రాధ.

మందుకు చేసిన అదురు వనస్కురీసేకాను. కృత్రిమమైన కోపరాపాలతో రాధ ఎదుట నిలబడు కోదం కడుం. అమె విరుద్ధ దర్పణం. ఆ దర్పణంలో వా ప్రతిబింబం కనిపించింది. నేరభూడిమిలే తల వంచుకున్నాను.

"వచ్చినప్పటినుంచి నిన్ను చూస్తూనే వున్నా నన్నయ్యా! నీ మనసులోవున్న వుత్తేజ్ మేమిటో వాన్నాగారికి చెప్పలేవు? ఏం, కొట్టి కొరిలేస్తా రేమిటి?"

"....."

"పోనీ ఈ సంబంధం నీకిష్టమేనా అన్నయ్యా?"

"నా యిష్టాయిష్ట లేపాటింది రాధా? మీ వాన్నాగారిసంగతి నీకు తెలియదు గనుకనా! ఆయన పట్టిన కుండటికి ఎప్పుడూ నాలుగుకాళ్ళు లేవే!"

"పోనీ నీకెందు కిష్టంలేదో అదైనా చెప్ప గూడదా అన్నయ్యా?"

ఏం చెప్పను! ఆ ప్రశ్నోచ్చ చాలామంది కళ్ళు చెడ్డవనీ, దృష్టికోషం రిగిలే ప్రాణాపాయమనీ చెప్పరా? ఆయింట్లో సుఖికాదం తిరుగుతుంటుందని చెప్పరా? ఏంధంగా చెబుతే రాధకు మూటిగా అర్థమౌతుంది?

"నాకూ యిష్టంలేదని చెబుతా ననుకో అన్నయ్యా! ఎదుకది వాన్నాగూ, అమ్మ అదె గూ! వాళ్ళకు నేనేదో జవాబు చెప్పాలిగా!"

ఆ జవాబేదో వాణి అవగతిం కావడంలేదు. ఇక నేను రాధకంటా వివరించను!

వా కింకోక ధియంకరిగింది. ఈ వివాహాని కంటా గయనా అంతిరాయం కలగా లన్నది. వా అంతిరాంతి రాల్చింది వాంఛేకావచ్చు. కానీ ఆ అంతిరాయం రాధ వల్లనే కలిగిందే అందుకు బాధ్యత వానె త్రివిధమనె పడుతుంది. పరాధికారాన్ని వైచేసుకోవడం ప్రమాద కరం. అమాత్రం లోకహానం చాకివాడి గాడిచెల్లే లేకపోయింది. వా కెందుకు లేకపోవాలి?

"పోనివురరా! ఎలాగైనా మనం కుర్ర వాళ్ళిం. మన బాగోనలు మనకంటే పెద్దవాళ్ళకే బాగా తెలుస్తాయి. మనుషుల్లో మంచివాళ్ళునల్లే చెడ్డ వాళ్ళూ వుంటారు. మళ్ళీ ఆమంచి వాళ్ళింట్లో దుర్గుణ లేకాలి. చెడ్డవాళ్ళింట్లో ముగళతేకాలి వుండకపోవు. మంచిని చెడ్డనూ గిరిగి వేరుపరచడం ఆస్కారం. ఆడివిడ్డ అన్నతెర్వాతి ఎప్పుడో ఒకప్పుడు అర్థిగా రింటికి వళ్ళి అక్కడ ప్రాత్రపరిష్కరుల్లో యిమువక తప్పదు."

రాధ తి త్తరపోయింది. ఏదో మాట్లాడబోయింది. పెద్దపులు విడివడ్డాయి. మళ్ళీ ముకుళించుకపోయాయి. రాధ ఆ విచిత్ర మానసిక పరిస్థితినుంచి కొలుకోవడాని కింకా ఒకటి రెండు నిమిషాలు పట్టవచ్చు. ఆ వ్యతిరేకిని సర్వసమీక్షాగం చేసుకోకపోతే నేను మరింత సందిగ్ధ కరమైన పరిణామాల్ని ఎదుర్కోక తప్పదు. ముని పంటిగో పెదరిని కొరుక్కుంటూ, చెమ్మగిల్లిన కళ్ళతో వమ్మ దీపంగామాడ్డా నిలబడివున్న రాధను అమె చూచాని తామెను విదిరి, గిరుక్కువ వనుదిరి, తిరిగిమాడకుండా రివురవ ముందుకు వళ్ళిపోయాను.

నల్ళిపోతూ వూరుకున్నా నేమిటి? లో లోపలి తిరుగుబాటు ఉపశమించడానికి చిలుగా ఒకటి రెండు మాకుల్ని నెమరువేసుకున్నాను. నురుటి వ్రాతను తప్పించడం ఎవరితరం? ఎవరి కర్మకు ఎవరు బాధ్యులు?

కదామరి! నేను పరాజితుడినైనా అయివుంటే చేసుకోగలిగి దంతా చేశాముగదా అన్న సంతృప్తి అయినా దక్కవులేదే! నేను పరిస్థితుల్ని ఎదుర్కో లేక పోయిన పలాయకుణ్ణి! పలాయకుడి అభయ కరణ్యం మెట్టచేదారం!

* * *

ఉద్యోగికి మారణాము లేదన్నాడు. మారణాము మూలం ఏమిటి? వాడికి మనసు లేదు. హృదయం లేదు. వాడు మానవుడు కాదు, ఒకానొక సజీవ యంత్రం అని నిర్వచించివుంటే మరీ బాగుంటేది. లేకుంటే రాధ పెళ్ళి యిక సెలకోజాల్లో వుండవగా వాడు తెండువంటిది మెళ్ళి దూరానికి 'ట్రాన్స్ ఫర్' వచ్చి పెళ్ళి సమయంలో ఓవారం రోజులు సెలవు దొరక్కపోతుందా?

వా ఆర్థిక పరిస్థితులు సహకరించినంతలో పెళ్ళి ఓటలైన రాధకు ఓచిన్న కొడుక మూలం పంపుకోగలిగాను. అది ఓ పెండ్లికుంకుమ భరిణ. ఒక ఫలం కుంకుమ తీస్తే అందులో పగానికి పగం కూడా భరిణలో పట్టింది కాదు. ఓ చీటివ్రాసి నాలుగునెలలు పడుపు నీళ్ళు చిటకరించి పార్శ్వంలో వుంచాను. అయితే శిశువు మునుపటి పంకతి. బెగ్గే నేం. ఆ చీటిలోని నాలుగైదు వాక్యాలూ యింకా బాగా బ్రాపకం.

"చెల్లీ,

నాకు లోబుట్టావునున్నాడు. కానీ వాణ్ణి నాకు బుడ్డితెలియకయందే కాపు రాలకు పెళ్ళిపోయాడు. అక్క చిల్లెళ్ళనినరించి తలచుకోగానే మొట్టమొదట నాకు బుడ్డికి తెలిసేదానిని నువ్వు. ఇంతదూరంనుంచీ నీకి మాంగల్య చిహ్నం కొడుకగా పంపిస్తున్నాను. స్త్రీ కింతకంటే కావలసిందేమో లేదు."

గంటలతరబడి ఆలోచించి వ్రాయగలిగిన ఈ వాక్యాలని ఎన్నిసార్లు చదువుకున్నానో చెప్పలేను. ఇది ఆశీర్వాదమనా? కాదే! ఇందులో ఆశీస్సులలా మూలంగా వైవాధ్యనింపడం లేదే!

పుణమా అని రాధకు చెల్లి జరుగజోతుంటే నాకి లేనిపోని సంకేతాల తెండుకు? కర్తవ్య జోక్నాంటి సంసారాల్లో ప్రవేశించి తను శిర్పరితనంవల్ల, మాట కొరితనంవల్ల, మీదుమిక్కిలి సహృదయతవల్ల గృహాన్ని స్వర్ణసీమగా మార్చుకున్న వ్యయంసిద్ధిల లోకంలో ఎందుకు లేదు? మా రాధ వాళ్ళల్లో ఒక్కతే ఎందుకు కొనూడదు?

మరిని పట్టే గడు బంటా యన్నది ఒక ఆశ్చర్యం. మా రాధ మనసువవీరిం. ఆమె హృదయం ఆమృత కలశం. ఆమెకు కష్టం తెందుకువస్తాయి? రావు. రాకూడదు.

ఓ కుక్రవారం ఉదయం ఎనిమిది గంటలకు పైగా. తొమ్మిదిన్నెరకు లోగా కలకలన్నంలో రాధకు వివాహమహూర్తం. సురువారం రాత్రిలో కలలలో, కలకలాలలో గడిచిపోయింది. అయిదు గంటలకే పడక మోడనుంచి లేచి కూర్చున్నాను. ఈ పాటికి నలుగులు జరుగుతుంటాయి. ఇవ్వకు కంకణధారణ జరుగుతుంటుంది. ఈ క్షణంలో కాకియాత్రకు బయలుదేరివుంటారు. గంట ఎనిమిది కావసోంది. పడకైన కూర్చుని వుంటే ముళ్ళివైన కూర్చున్నట్లుంది. లేచి నిరవరా పిథిలోకి వచ్చాను. పిథి మొగసాల రామున్న కోశల గ్వజస్తంభంపైని చిరుగంటలు ఘుఘులు మంటున్నాయి. వివాహంగా వదిలీ ముహూర్తం దాటిపోతుండేమో! పడుగల్రాను. తాంబూలం, పళ్లు, పెంకాయ పళ్లెరంలోవుంచి "రాధ పేరిట ఆర్చన జరిపించండి" అన్నాను. పూజారికి నేను అవరిచిట్టే! అది పేరు తెలుసుకున్నందుకేమో అతడు తెల్లరోతూ "ఎవరూ" అన్నాడు. ఆమెచేత రాధ పావనా! మీకు తెలియక పోవచ్చు. కానీ ఎవరికి తెలియాలో వాళ్ళకు తెలిస్తే చాలు. మీరు వేగం ఆర్చన జరిపించండి" అన్నాను.

ఆపనిందికు సురై, ధర్మకూ బంధువులకూ మారమై, అదివులపాలైన సీతమ్మగూడా పళ్లెరంలోని తాంబూలాన్ని మంపహాసంతో స్వీకరించింది!

రోజులు దొరికిపోయాయి. మూడు నాలుగు వివాహ సెలలు గడిచిపోయాయి. చివరకు రాధ దగ్గరి నుంచి ఓవుత్తరం వచ్చింది.

"అన్నయ్యా! ఇదేంవూరు? పిళ్ళేం మనసులలో ఇక్కడనే నెలూ బ్రతికను?" ప్రశ్నంతో ప్రారంభమైంది ఉత్తరం. "అదన్నీ ఆలా వుండినా మీ వాత మరది పంకతేమిటి? ఈయన మూట్లాపిల్లి. నవ్వరు. కాఫీ ప్రైకి తీసుకోలేనానీ, కాఫీకేసి ధయంధయంగా చూచే ఈయన్ను నేనెలా ఆర్థం చేసుకోను?"

ఈ కాఫీకి సంబంధించిన గొడవ రాధ వ్రాసిన రెండోవుత్తరంలో మరీ వివరితంగా కనిపించింది. "ఓరోతేంజరిగిందో తెలుసా? కాఫీలో డిక్టేషన్ ఎక్కువై, డిక్టేర రెక్కువైంది. చేదుగా వుండేమో ఆయన దుచ్చి చూచి గ్లాసు నలాగే తేలియైన వుండేదాదు. ఆ తెలువారే జరిగిన విచిత్రాన్ని నరీరచి ఎ.వి.వి. చెప్పను! ఆయనా, సాంఘయ్య. ఆ మిగిలిన

కానీని ఒక పిల్లకి పోసి, గదితలుపులు గడియ చేసుకుని, ఆ పిల్ల చచ్చిపోతేదేమో అని కొడుకుని కూచున్నాడు.

“ఈ యింట్లో అన్నీ విడ్డూరాలే! ఆయన భోజనానికి క్రిందికి రాదు. పైకి తీసుకెళ్లే అన్నీ పదార్థాలనూ మొదట సాంబయ్య రుచి చూడాలి. ఎప్పుడో అన్నం పైకి ధ్యాసమల్లినప్పుడు ఆయన నాలుగు మెరుకులు కోరికి లేచిపోతుంటాడు.

“అందుకని నేను పైకి వెళ్లడం మానేస్తే అత్తగారు అరుగుకోవడం లేదు. ఆమెగారి తేరసారాలకు నేను అటంకమేమో! పైకి వెళ్లి కాసేపు నేనాయపడ్డగర కూచోవా లనుకుంటే, అది సాంబయ్య కిష్టంలేదు. ఆ ముసలాడు అరక్షణం ఆయన్ను వదిలిపెట్టడు. ఐతే నేనింక ఎక్కడికి వెళ్ళిపోను?

“వచ్చి తీసుకెళ్ళిపోమ్యని నాన్నగారికి ఉత్తరం వ్రాశాను. ఆ య నెప్పుడో స్తూకో తెలియదు. అంతాకా ఈ మనుషులతో ఎలా చేగలనో తెలియదు. అన్నయ్యా! వాణిని తెలియదు. ఏం చేశానని వాకీ క్షమా?”

మాడో వుత్తరంలో చివరిభాగం చదివితే గానీ రాధకు తోడిమానవులపట్ల, జీవితంపట్ల ఎంతటి ఏవ్యా భావం కలిగిందో అర్థంకాదు.

“నాన్నగారు రాలేదు. కనీసం అమృత్యునా రాలేదు. ఎవరూ రాదు. ఎవరికీ వుత్తరాలు వ్రాసి మాత్రం ఏం లాభం? ఆర్తేవాల్సేవరు? తీర్చేవాల్సేవరు? సాంబయ్య చెబుతున్నట్టు లోకులంతా క్రూరులు. దుర్మార్గులు, మోసగాళ్ళు. పోనీలే అన్నయ్యా! ఏది ఎలా జరగాలని వుండో అలా జరుగుతుంది.”

అంతే! రాధదగ్గరనుంచి వాకు వాలుగో ఉత్తరం రాలేదు. వానికేబదులు ఆరునెలల తర్వాత మందులూ, యింజక్షన్లూ తీసుకుని తక్షణం తరిగొండకు బయల్దేరి రమ్మంటూ బాబాయి దగ్గరనుంచి తెల్లగాం వచ్చింది.

మందులూ యింజక్షన్లూ ఎవరికి? రాధకేమానన కూర్చున్నాను. కాదని తరిగొండకు జల్పవత్తర్వాత తెలిపింది. మురారిమంచానికి మేవప్పగించి మూడునెలల యిందన్నాడు. గ్రుక్కత్రిప్పుకోలేని దిగుతో ఆతడు సతమతమైపోతున్నాడు. ముఖం పాలిపోయింది. కాళ్ళూ చేతులు ఈవగవులై పోయాయి. పెదవులు వల్లబడి, చీటలు పడ్డాయి. బలగువు లందరూ మంచం

మట్టా మూగివున్నారు. వాళ్ళిల్లో బాబాయివున్నాడు. రాతేశ్వరిపిన్నివుంది. మందరమ్మత్తి, వరసింహం మావయ్య, రాజా, సాంబయ్య అందరూవున్నారు. అక్కడలేనిది రాధమాత్రమే!

“రాధ ఎక్కడ బాబాయ్?” కంగారుగా ప్రశ్నించాడు.

బాబాయి తలపైకెత్తి బాచెవు చూచాడు. ఆయన కళ్ళిల్లో నీళ్ళు గిరున తిరిగాయి.

మెట్లపైన చూకుతూ క్రిందికి దిగాను. కాలు గారిన పిల్లలా యిల్లంతా కలయితిరిగాను. ఎదురైన వాళ్ళి నందినీ ‘రాధ ఎక్కడ’ అని అడిగాను. ఎవరో వుణ్ణామ్యుడు దయచలచి నన్ను రాకొసం ప్రత్యేకించబడివున్న గదిదగ్గరికి తీసుకెళ్ళాడు. మరీవ వసవాలతో, మూసిన తలతో మూర్తిభించిన అంతులేని ఆచే దవలాంటి రాధ కనిపించింది—గదిలో ఓమూలగా, గోడకంటుకుపోయి.

నుండె లనిసిపోతుండగా “యిదంతా ఏమిటి రాధా” అన్నాడు.

“మరులు మందు పెట్టామట అన్నయ్యా! మొగుణ్ణి స్వాగ్ధనం చేసుకోడం కోసం” అంది నెమ్మదిగా రాధ.

“నువ్వా! మరులుమందు పెట్టావా?” మందులూ మావలూ నీకేం తెలుస్తాయి రాధా?”

“నీకు తెలియదులే అన్నయ్యా! నేను చూయి లాడిని. కిరాతకురార్ని. కొంపలాక్ష్మయ్యడిం నాకు నెన్నతో కెట్టివ విద్య. నీకు సంజేహంగావుంటే అలా పిథిలోకెళ్ళి అడుగు. ఎవరైనా చెబుతారు.”

ఇవే రాధ జీవితంలో ఆమె నోటినుండా వచ్చిన చివరి వాక్యాలు.

ఆరోజురాత్రి పన్నెండు గంటలకు మేవప్పైన ఒక్కసారి అందిరూ గొల్లుకున్నాడు. నేను, రాతేశ్వరి పిన్ని పైకి వెళ్ళాము. మురారి పరిస్థితి నిజంగానే అయోమయంగా వుంది. పట్టుండుంచి వచ్చిన డాక్టరు మూడు వేసినవాడు వేసినట్టే వున్నాడు. మురారి మూసిన కళ్ళు తెరవడంలేదు. డాక్టరు కేతవిధాలా ప్రయత్నించాడు. చివరకు పెదవి విరచి “ఇక చెయ్య గలిగించేమీలేదని” చేతులు కడుక్కుని బయటకు వెళ్ళి పోయాడు.

కాని మరారి చనిపోలేదు. అతడికోసం వచ్చిన మృత్యుదేవత మార్గమధ్యంలో మరొకరు దొరకడంతో తృప్తిపడి వెళ్ళిపోయింది. దాక్షుడు సరాల బలహీనత అన్నాడు. గుండె ఆగిపోయిందన్నాడు. ఏమైతే ఎవడికి కావాలి? ఇంక రాధలేదు. సరకంలోనుంచి ఒక తేవారెక్కు విముక్తి లభించింది. ఇంక రాధ మన కళ్లకు కనిపించదు. ఇకమిదట రాధ కేరలం ఒకస్వప్నం.

చల్లటి సాయంత్రాల్లో ఇల్లాపట్టాలు చేతుకుని సరాగాలుపోతూ పేవ్ మెంటుపైన సాగిపోయే దంపతులు ఎదురౌతారు. రైలుప్రయాణాల్లో, సినిమా థియేటర్లలో, సముద్రతీరాల్లో ఒకరి ప్రక్కన ఒకరు కూచుని ఒకరి కళ్ళల్లోకి ఒకరుచూస్తూ పరవశించి పోయే భార్యాభర్తలు ప్రత్యక్షమౌతారు. ముందు మెంపల్లో తోడ్కు తోలరు లాగి కీలక తరువ్వాలులా ఒకేరాతిని తలగడగా వుండుకొని నేదదీరుకున్న ఆలు మగలు కన్పిస్తారు. దాంపత్యజీవితం ప్రసాదించే అనుపమానంవాన్ని జబ్బవడ జారలాడే ఈ అసంఖ్యాక చానిన ప్రమాదంలో మా రాధ ఒక్కతెక్కాడు.

రాధ చనిపోయిన తర్వాత ఇది నాలుగో ఏడు. ఈ నాలుగేళ్లలో మరారి ఏమయ్యాడో నేను తెలుసుకోడానికి ప్రయత్నించలేదు. పెళ్ళిళ్ళలో, శేరంట్లాల్లో అతిదీనిరుంచి ప్రస్తావన వచ్చినప్పుడల్లా దూరంగా వెళ్ళిపోయాను. కానీ ఇన్నిరోజుల తర్వాత మళ్ళీ మరారిని గురించి వివర తెప్పించిగాడు. వివరంతో ఏమైంది? మరి కొంతసేపటికి అతణ్ణి కలుసుకోబోతున్నాను.

‘నాలోల లజంతా’ మెల్లెక్కుకుండాగా గంట అయిదు కొట్టింది. రెండో అంతస్తులో ఇరవై వాలుగో నంబరుగది నా గమ్యస్థానం. గది ముందర పొంబయ్య కనిపించాడు. ‘నామగాదు స్నానానికి వెళ్ళారు లోపల కూర్చోండి. వస్తారు’ అన్నాడు. ప్రాద్దుశుంక బోకుండగా యివ్వడేం ప్లానం? బహుశా అవబుగ ప్లానం కావచ్చు. మరారి ఏకో పుస్తకం వ్రాస్తున్నానన్నాడు. అది అయిదు గంటలకల్లా పూర్తి కావచ్చునని వ్రాశాడు. విభానికి పుస్తకం వ్రాయడానికన్నా యింట్లో మేనుంది?...ఈ ఆలోచనలతో గదిలో గాజుటిటికి ధ్వజన నిల్చున్నాను. కిటికీ తెరిస్తే తోటలోనుంచి చల్లగా గాలి లోపలికి

వస్తుంది. కాని మానివున్న కిటికీ నేనెందుకు తెరవాలి? కిటికీ చేరుకగా ఓ మర్రిలో కూర్చున్నాను. ఆగది అంతచిన్నదీకాదు, పెద్దదీకాదు. పిన్న పుట్రంకూ, పరులూ, చాటి కెదురుగా ఒక చిన్న మంచం, మధ్యగా ఓ రౌండ్ టేబిల్, దానిచుట్టూ నాలుగైదు మర్రిలు— ఈ ఫర్నిచరుగాదు నన్నాకర్పించింది! పిటన్నింటి నైవా చెల్లాచెదరుగా పడివున్న పుస్తకాలు. ఆ గది పుస్తకాలకుకాణంకాదు. కాదునోదానికి కారణం ఒక్కటే! ఆ పుస్తకాలాక పద్దతిలోలేవు. చాటిలో ముప్పాతిక ముప్పీసం యింగ్లీషు పుస్తకాలు. అవి కథలో, కావ్యాలో, నాటకాలలో ఆ విషయం అప్రస్తుతం. ముమ్మందు చూపరికి కొట్టవచ్చినట్లు కనిపించేవి ఆ ముఖచిత్రాలు! ఒకచోట నక్కు సుందరి. మరొకచోట గాధాలింగనం. చెమలుపైకెత్తి నిల్చున్న ఓ దృఢకాయుడి గుండెపైకి రివాల్యూరు సరిపెడు తున్న యువరి, ప్రణయంలో తల మునకలై తిన్న యావడలోవున్న ప్రియురారి కంఠాన్ని రెండు చేతుల్లో కొక్కి చేతున్న విచిత్ర ప్రేమికుడు! ఓహో! ఒకటూ, రెండూ? ఎన్నెన్ని విచిత్ర దృశ్యాలు! మర్రి బొమ్మలన్నీ ఎంతో అందంగా వున్నాయి. బొమ్మల్లో చిత్రంపబడవాళ్ళల్లో ఆ నేనులు స్ఫురత్రావులు. హాసం, విశ్మయ హాయిగా కాత్తురాలచెనుకోక ఈ సూతుక కృత్యాల రెండుకు పూనుకుంటున్నాడు! పిళ్ళు పిచ్చివాళ్ళయివుండరు. అలా ప్రవర్తించడానికి వెనుక ఏవో కారణాలుంటాయి. ఆ నేనుటో ఆ పుస్తకాలు తీరా మారా చదివితేగానీ బోధపడలేమా! అఖీను గొడవల్లో తలమునకలై, దివప్రతిక చడవడానికే నోదుకొని నాలాటి ఉద్యోగికి యిన్ని పుస్తకాలు చదివేతీరికి ఎప్పుడు లభిస్తుంది?

మెల్లగా గదితలుపులు తెరుచుకున్నాయి. మొలకోక తువ్వలుమాత్రం చుట్టుకున్న మరారి లోపలికి వచ్చాడు.

కారీరకంగా మరారిలో మార్పులేవీలేవు. ఆరేళ్ల క్రితం నేను మొదటిసారి చూచినప్పుడెలావున్నాడో, యిప్పుడూ అలాగేవున్నాడు. శేదంపై ఆ కర్ణు మరీ తేజోవిహీనంగా రూపొంది, చూపులు మందకొడిగా వున్నాయి. పన్ను చూడగానే పలకరించదలచుకున్నాడేమో, పెదవుల్లో కొంచెం కదలిక కనిపించింది. కానీ అంతలో ఆ ప్రయత్నం విరమించి నిశ్చలంగా నిల్చు

న్నాడు. సాంబయ్య పెట్టె తెరచి గుప్తులు వైశితీకాడు. ముసలెలుదిప్పి మురారికి తగిలించాడు. ఆ తరువాత మంచంపైన పడివున్న పుస్తకాన్ని తీసి అతడిచేతి కందించాడు.

మురారి వ్రాసియుగించిన పుస్తకానికి ఉపోద్ఘాతాలులేవు. ఆముఖాలూ, అభిప్రాయాలూ లేవు. అట్ట తెరవగానే దొప్పిరి రిప్యూకోడానికి తెరవలేకుండా కళ్ళ ప్రారంభమైపోయింది. కాళరాత్రి, కారుచీకటి 'రాజభవన్' ప్రాంగణంలో గుక్కలరుపులు ఆ చీకటిని, నిశ్శబ్దాన్ని చీల్చుకుని వెలువడుతున్నాయి. సరిగ్గా ఆ వేళప్పుడు పోలీసు సేవనులో టెలిఫోను గణ గణ మ్రోగింది. ఇన్స్పెక్టరు శ్రీధరం దివ్యవ్రకశికటాయాథుడై రాజభవన్ సమీపించేసరికి గుక్కరక్తప్రవాహంలో తన్నుకుంటోంది. పేడలో దీపాలు వెలుగడంలేదు. తిలుపులు జారగిల తెరచి వున్నాయి. మెయిన్స్విచ్ చెడిపోయింది. శ్రీధరం కరదీపిక వెలిగించాడు. గోడపైన వెక్కుబేరుకలు. పోల్లో విరిగిపోయిన పూలకుండీలు, పగిలిపోయిన పటాలు...కొలం బరువుగా 7డచిపోతోంది. కిటికీకి

ఆవల గజులేలుపులపైన నీలినీడలు దట్టంగా అలము కుంటున్నాయి. మురారికళ్ళ కిరణ్గంలో పరుగిడు తోంది. చనిపోయింది ఓ యిరవయ్యేళ్ళ ఆమ్మాయి అనుమానితులు అసంఖ్యాకులు. చిత్రమేమిటంటే ఆ ఆమ్మాయి తల్లి దండ్రులు గూడా ఆ అనుమానితుల్లో వున్నారు. చనిపోయిన యువతి ఇన్స్పెక్టరు శ్రీధరం ప్రియురాలు. అంగువల్ల డిటెక్ట్ థెనర్టీ శ్రీధరాన్ని వైతం అనుమానిస్తాడు! టెలిఫోన్ మ్రోగితే ధయం! తపాలావాడు 'పోస్టు' అని కేక వేస్తే ధయం! ఇందరిలో నిశ్చింతగా తలపైతెక్కుకుని నడవగలిగిన మనిషి ఒక్కడూలేడు! పాదలమాటున ముసుగుమనిషి వున్నా జేమా! కాగుడు వెనుకనై పున ఆరలో శివంపుంచేమా! ఇవన్నీ ధయంలో పుట్టినపాత్రలు. అనుమానాన్ని ఆహారంగా భుజించి ఊగఊగ ప్రవర్తమానమాకున్న పాత్రలు. వెలుగునూ, వెన్నెలనూ విడిచిపెట్టి చీకటి లోకి పారిపోతున్న పాత్రలు. ఆఖరుకు ఈ పాత్ర లేమాలేయి. వాటిపంగిరిలావుంచండి—ఈ మురారి ఏమాతాడు!

నన్నె చోడుని కవితా శక్తి

శ్రీ సి. నారాయణరెడ్డి

నన్నయ తనవారి అతి ఔర్ధ్వచిత్త రాచబాటను కాదని తన దారి తానవలంబించి దానిని ఘంటా మార్గముగా మలచుకొన్న కవిరాజశిఖామణి నన్నె చోడుడు. ఎంతకును నన్నయ దృష్టి కళానిష్ఠము. అతిర కవిత ప్రసన్నకథాకలితార్థయుక్తి పరిపుష్టము. మరి నన్నెచోడుని కవిత 'వస్తువిస్తులము—నన్నె చోడుడు మాటిమాటికి వస్తుకవితను బ్రస్తావించెను, భారవి వస్తుకవితను భారవి యనెను. ఉద్యుటుడు— సంస్కృతములో "కుమారసంభవమ్యు సలంకారము గూఢవస్తుమయ కావ్యము"గా చెప్పిననెను. "సమస్త వస్తు కవీశ్వర నూత్న కావ్యగుచిర రత్న విగ్రహము"యెట్లుండ వలెనో వివరించెను. తాను నైతియు "జంగమ మల్లయ వరమునందు గనిన వస్తుకవిత"ను వ్రాయుచున్నట్లు పేర్కొనెను. ఇన్ని మారు లీవస్తుకవితను ప్రస్తుతించినను స్పష్టముగా దానిని నిర్వచించలేదు. కావ్యము "దశప్రాణంబుల సప్రాణంబై సవరసభావ భరితంబై మత్త్రించిదలంకారాలంకృతంబై" రమణీయముగా మంచవలెనని మాత్రము వాచానెను. అనంతర ప్రబంధములకు నిర్వంధగుణములైన అష్టాదశ వర్ణనముల పట్టికయిచ్చెను.

"వనజలకేళి రవిశిఖి

తనయోదయ మంత్రగతిరక్షితి పరిదాం

బునిధి మధు బుకు పురోద్య

హ సగ విరహ మాత్య వర్ణనాష్టాదశిమున్"

ఈ లక్షణము లన్ని పరిశీలించినచో నన్నెచోడుని దృక్కోణము కొంత విశేషమగును. నన్నయ రమణీయశూరముల పాండిత్యో కథను అందముగా కర్పూర తాంబూలమువలె మలచి అందించెను. మితి వర్ణనలతో అలరించులతి అలంకారములతో కావ్యకవిగతును కణ్యాశ్రమములోని కికుంటలవలె ప్రదర్శించెను. నన్నెచోడు డట్లుగాక తన కవితాయంతరిక మత్త్రించి దలంకారములను వైపేసి, అష్టాదశ

వర్ణనావననము చుట్టి రాచవారింటి పెండ్లిమాటుకుగా తీర్చి దిద్దెను. మున్యాశ్రమ కన్యాసాగుతా పాండ్యములు నన్నయ కవితలో వెన్నవలె పేరి కనిపించును. రాచవారి అమ్మాయి విక్కుటెక్కులు, విశ్చోకపేవాకములు నన్నెచోడుని కవితలో "కన్నులు మిలు మిట్లు వోవంగ" కనిపించును.

నన్నెచోడుని కుమారసంభవము ఇంచుమించుగా స్వతంత్రకావ్యము. కాళిదాసు కుమారసంభవమునకు ఇది అనుకృతియు కాదు, అనుసృతియుకాదు. అవతారికలో నన్నెచోడుడు కాళిదాసును పేర్కొన్నను అతని కుమారసంభవము ఉపైత్యలేదు. పైగా ఉద్యుటుని కుమారసంభవమును గూఢవస్తుమయకావ్యముగా ప్రశంసించెను. ఈకావ్య మింతవరకును లభించలేదు. నన్నెచోడునివాటి కది అందుతాటులో ఉండెడిదేనో? ఈకావ్యమును తాననుసరించినట్లు నన్నెచోడు ననలేదు. ఉద్యుటుడు కుమారసంభవమే కాక కావ్యాలంకార సంగ్రహమును లక్షణ గ్రంథమును గూడ వ్రాసినాడు. అతడీ గ్రంథములో తన కుమారసంభవమునుండి కొన్ని శ్లోకములను లక్ష్యములుగా ఉదాహరించెను. ఆశ్లోకములకు నన్నెచోడుని పద్యములకు తారతమ్యపరీక్ష చేసి ఉద్యుటుని కృతికి నన్నెచోడుని కృతి అనుకృతికాదని మానవర్తి రానుకృష్టకవిగా రభిప్రాయపడినాడు. ఇంతవరకున్న ఆధారములనుబట్టి నన్నెచోడుని కావ్యము మాలిక మైనదని నిర్ధారించవచ్చును.

నన్నెచోడునికి కథాగతిపైన దృష్టిపల్లవ. శివ పారమ్యము నుద్ఘాటించుటకు కథామాత్రమునకు క్షితి కల్గినను సరకుపేయలేదు. కాళిదాసు హిమాలయ వర్ణనముతో కావ్య మారంభించగా నన్నెచోడుడు సతీశివుల వనశిఖితో మొదలుపెట్టెను. కాళిదాసు—

"అథావమా నేన పితః ప్రయంత్రా

దక్షిన్యకన్యాభవ పూర్వపత్నీ

సతీ సతీ యోగవిప్లవ చరిత్ర

తాం జన్మనే శైలవధూం ప్రవేశేత్

అను శ్లోకమును మూచించిన దక్షాధ్వర్యంస సతీదహనాది పూర్వవృత్తాంతమును నన్నెచోడుకు ఒక ఆశ్వాసము మొలచి మర్చించెను. కథానూత్రమున కణుమూత్రము బలముకూర్చుని గజాననోత్పత్తిని ప్రవేశపెట్టెను. ద్వితీయాశ్వాసాంతము శివపారమ్యము ముగ్ధించుచు సతీదేవి యిచ్చిన ఉపనాశము మరయు అవ్యక్తతాపాశముతో నింపెను. గత గర్భదైవ దక్షిణిచేత బయగ్రాహి లను హరిణీ వృత్తములతో త్రవ్వించి పోగొనించెను. మూడవ ఆశ్వాసములో అనలు కథనైపు అత్తలు నురలెను. శివాధిక్యమును ప్రతిపాదించుటకు మూలకథను మార్చిన నిదిర్పములు కావ్యము నిండకలవు. కాళిదాసు ప్రకారము తాదకతాదిమలైన బృందారకులు ఇంద్రపురస్కరులై స్వయంభువును చేరుదురు. నన్నెచోడుని "మాపు తెన్ను" భిన్నముగదా! "ఇట్లు పరమేశ్వరుండు తపోవృత్తిం దగిలి జగద్యావహరణు లారయకునికొంజేసి తారకాసురుండును ఘోరాసురుం జేచి" విజృంభించగా వాని కోటువది నురలు విరించిని దర్శించుచు దేవతలు పండ్రెండు శ్లోకములలో పద్యగర్భుని ప్రస్తుతించినట్లు కాళిదాసు వ్రాసెను. నన్నెచోడుకు "నానాదిగ్రస్తుతరవంబు" లను ఒక్కమాటతో చేరులు చులుపుకొనెను. నన్నెచోడు దెంతగా వర్ణనాప్రియుడైనను కథానూత్రమును బొత్తిగా విస్మరించలేదు. రతీ విలాప వసంతి సాంత్యములకు కాళిదాసు ఒక సర్గ మొలచు శీటాయించినాడు. నన్నెచోడు దీ ఘట్టమును కొలది పద్యములలో యుగించినాడు. కాళిదాసు అంత విపులముగా రతీరోదవమును వర్ణించవలసిన అవసరము నాకు కనిపించలేదు. ఈ ఘట్టము ప్రధానకథకు అంతగా బలము చేకూర్చునదికాదు. ఈ పట్టవ మన వృద్ధి శివుడేమైనాడు, పార్వతి యేమిచేసినది అని ఉరకలు పెట్టునేకాని రతీదేవి ఎంతసేపేచ్చిన దనుచైపు బోదు. శివపార్వతుల సంయోగమే ముందురానున్న జవగలఘట్టము. పార్వతి తపస్సును కాళిదాసు రసవత్తరముగా వర్ణించినాడు. ఆమె సర్వకాల సర్వావస్థలయందు తపస్సుమాధిలో విలెప్పని రెండుమాగు శ్లోకములలో కాళిదాసు మూచించగా నన్నెచోడుకు వక్రుకావ్యవాది కావున దాదాపు ఏమిపద్యములలో

ఉన్నతువర్ణనము చేసెను. పార్వతి ఒకనాటి తపస్సుకాదు. ఆమె తపస్సుమాధిలో మంచగా వర్ణములు వసంతములు గడిచిపోయినవి. ఆమె నుద్దిరితపస్సున తీ నుద్దిరితపస్సును బోధకమనియే నా అభిప్రాయము. రానురాను నన్నెచోడుకు రాత్రి, చంద్రోదయ, చేకెన్ద్రవాటి, జారచోర విటనిటీవర్ణన మనవసరముగా చేసినను అదియే తివసంతర ప్రబంధములకు మేలియైనది. నన్నెచోడుకు కథను ఉదాత్త రీతిలో వడిసిండుటలో కాళిదాసుతో పోటీ చేయలేకున్నను బహుముఖ వర్ణనలు చేయుటలో అతని కేంద్రీయము చెమకబడలేదు. ప్రబంధకవులలో ఒక రిద్దరు, పురాణ కావ్యకవులలో నాచనపోముకు తప్ప నన్నెచోడునితో తులనాగకు అనల్ప కల్పనాశిక్తి, ఆపూర్వవర్ణనాయుక్తికల ఆంధ్ర కవులు ఆరుగు.

నన్నెచోడుని కవితాగుణములలో కల్పనాశిక్తికే ఆగ్రతాంబాలము దిర్ఘదక్షిణపులు చించుకొన్నను కన్పించని ఊహాచిత్రములు. లోకమంత కలయదిరిగి నను కన్పించని కల్పనాత్మక పటములు, నన్నెచోడుకు కన్నులనిండుగా మూచి పీనులనిండుగా వర్ణించెను. హిమవత్సగవర్ణనములో కాళిదాసు కనబరచినకల్పనాశిక్తి సహృదయులకు అబ్రమగొల్పుచుండును. నన్నెచోడుకు ముందుకొంజను వర్ణించినట్లున ప్రయోగించిన ఉచ్చేక్షలు, ఉపమానములు అతని అనుంఠిత కల్పనాప్రతిభకు కొలమానములు.

"సలలితింబున శిశికాంతశిలబడుచులు

వింద్ర నీలోపలద్యుకు తనసివెడల

పక్షిలెల్ల నితాసిరపక్షయగళ

సహితమై మాదనోష్ఠ మాడిములపోలె"

హిమాద్రిపై పక్షి లెగయుచున్నది. కొండపై ఒకవంక చంద్రకాంతములు, ఒకవంక ఇంద్రనీలములు. మగ్గలో ఎగిసిపోవుచున్న పక్షిలపై రెండుచైపుల నున్న రత్నముల కాంతులు పడినవి. ఒక పక్షి రెండు రక్కలు ఒకటి తెల్లగా, ఒకటి నల్లగా భాసించినవి. అది పక్షిలుకాదు—ఎగిసిపోవుచున్న మానములు. అది రక్కలు కావు. కాలవాతాలయతో దరించుచున్న కుక్ల పక్షి కృద్ధపక్షములు. మామూలుగా ఎగిసిపోవు పక్షిలను సందర్శించు పురస్కరించుకొని మానములుగా కల్పన చేసినాడు నన్నెచోడుకు. ఇతని ఊహాచిత్రశిక్తి ఇంకొక నిదిర్పము.

“ఎవని నిజానితెచ్చులచి
కడుగొన కన్నెన మల్లికా ప్రవచనంబు
దవరాగు నల్లమల్లియ
లని కోసిరి కొంద యర్థబాహులు ప్రీతికా.”

ఈ పద్యము పుష్పాపదయ ఘట్టములోనిది. కుసుమ కోమలలు కుసుమయులను కోయుదున్నపుడు కలిస ప్రాంతియిది. లోకములో తెల్లని మల్లెలు కొల్లలు కొల్లలు—నల్లనిమల్లె మంగుకైవసు దొరకడు. నీలో తల్పనేత్రలు పూలుకోయునప్పుడు వారి దృశాకాంతి మల్లెలపై సోకినది. ఆ కాంతి నల్లనిది. దృశ్యములు అనితములుగా ఉండుట కవిసమయము. సహజము గూడ. ఇంకేమున్నది? నల్లమల్లియలను చూడగనే పలవాంతుల హృదయము పొంగిపోయింది. అత్యంత ప్రీతితో తెల్లమల్లెలనే నల్లమల్లెలని కోసి గంపల నింపుకొనిరి. ఇది కేవలము ప్రాంతి. మల్లెలపైనుండి యీక్షణములు మరలిన మరుక్షణము వాని అసలు రూపు బయటపడును. అనిగా ప్రాంతి విచ్ఛిత్తి జరుగును. మల్లెలతోపాటు పల్లవాధరల మెఱుములు గూడ తెల్లదగును. ఉల్లాసము ఉత్సాహ ఎగసి పోవును. నన్నెచోడుడు ప్రాంతితోనే ముగించి నాడు. తిడ్డిచ్ఛిత్తి వల్ల వాచ్యమని వదిలివేసినాడు. లోకములో లేని నల్లమల్లియలను సృష్టించి వానికి తాత్కాలికమైన అస్త్రిత్యమును ప్రసాదించినాడు.

కావ్యమున అప్రమత్తముగా చేసిన చంద్రికా వర్ణనమున నైతము నన్నెచోడుని చోహానిచిత్రియము మిన్నగా కన్పించును.

“తన మతుడన శశిమెయి కని
గని చెచ్చెర కడిగి పుచ్చగానని దుగ్గాం
బునిధి నధంబున కెగనెనో
యన చంద్రిక పర్యే సాంద్రమై నిమలంజై”

చెన్నైల పాలపల్లి పొంగిపల్లుగా లోకమున వ్యాపించినది. ఇంతవరకు చెప్పి యూరకున్నచో అది గతానుగతికము. నన్నెచోడుని మిన్నుతనము కన్పించక పోవును; పాలసంద్ర మెపుడు పొంగును? “చంద్రో దయావంధ కాలమున.” ఇందుకు కారణం ‘శాస్త్రము’ చెప్పనేమా కాని సాహిత్యము చెప్పలేదు. నన్నె చోడుడు మాత్రము చెప్పినాడు. శాస్త్రవికిత్తి చేసి సహేతుకముగా చెప్పట కని పనికాదు. భావనాబల మతో మనోరంజకముగా కని చెప్పను. నన్నెచోడు

డా రీతి నే నెప్పినాడు. చంద్రుడు పాలకడిలి గారాబు పట్టి. అతడు అమృతాత్మకుడయినను ఏ పాపవశము నవో అతని నుడుటిపై కళింకము సంప్రాప్తించినది. దేవతలు అతనిలోని అమృతమును దాసిశ్శుకొద్ది తోడు కొని ప్రాసవారే కాని అతని నోవటి మనిపూతను తుడిచివేయుటకు ప్రయత్నించలేదు. ఎరి స్వార్థము వారిది. తనకోడుకు దుగ్ధ కిన్నకడుపునకు దుగ్ధర ముగా నున్నట్లు ఇతరులకేల యుండును. కడలి తన కోడుకు ఛాలమందలి పంకమును చూచి భరించలేక పోయినది. తన కరములతో కడిగివేయుటకు ఉన్యత్నగ పొంగినది. ఎంతటి నిసర్గ రమణీయమైన తుహాచి త్రయ, ఇట్టి చైచిత్రి నన్నెచోడునికి వెన్నతోబట్టిన విద్య” యనిపించును. హరిగిరిజ లభిచామరపరివృతులై జలశీలిచేసిన ఘట్టమున నన్నెచోడు డిట్టి కల్పనాత్మక వాక్యిత్రయ సందించినాడు. చాడుకు కనుగిటగా కురసకు లింగ్రుపిపై నీరు చల్లిరట. అపు డితకు నీటిపాటికి తల్లుకొనలేక కనులు మూసికొనెను. మరి యింద్రునికి రెండుకనులు మాత్రమే మాయలుకాదు గదా. సహస్రాక్షుల ఆప్యతైల వ్రాలిడిచి వాసలో తడిసిన పింఛముగల మయూరమువలె ఉన్నాడట మహేంద్రుడు. ఇట్టి కల్పనలు కావ్యమంతట పురి విప్పిన నెమిశ్శవలె కన్పించుచుండును.

నన్నెచోడుడు ఒకవైపు హిమాచలోత్తంగ కల్పనలు చేయుచు, మరొకవైపు ప్రైవచర్చలపై జామ్ముని వీచి హాయిగల్పు ప్రైరగాలికంటి భావనలు కవలరచును. గ్రీష్మయును వర్షించుచు నన్నెచోడు డీ రకముగా భావించెను.

“తలచిన డెందము కంచును
వలిసిన నోతల్ల పొక్కు ప్రభకూరిక న
ప్పులు కమరుననగ పటుతర
విలయావల భాతిసెంద వేసనిగావె”

వేసనియెందల చండిమ నెంత కుకుమారముగా వర్ణించినాడు. ఈ పద్యముకన్న ముందుగా వ్రాయ బడిన “స్వరదుగువాద పావకము, తోవీరిసింధు చయో దకంబు, సంహారిత పరింగ సంఘము” అను పద్యము లోని సమాసములు సాధించలేని అర్థపుష్పిని భావనా మయమైన ప్రైవద్యము సాధించినది. లోకమున నెందలో రిరిగినచో కాళ్లు చాట్టలెక్కును. కాని నన్నెచోడుడు ఎందమ తలచినంత మాత్రమున డెందము కందిపోవు

వనును. అంతేకాదు “ఎండ” అను పదము ఉచ్చరించినంత మాత్రముననే నోరు పాక్కిచ్చావునని బహుముఖ మారముగా భావించినాడు. ఈ గ్రీష్మవర్ణనములోనే మరొక పద్యము సుకుమారభావనకు మకుటాయనముగా నున్నది.

“అతిపథి నీడలు రయంబున నూకుల్కరింప దూతెనో
ఆతరులకా తృణాభిహతులై తను నీడలు తారత్రా
గనో

భారతీ ననంగ నీడ బరుపాదపమాలములం ధవంగ గ్రీ
ష్మాతత మగ్ధివానరములందు చలింపకయుండు

నెండలన”

ఇందులో గ్రీష్మగుప్తులలోని మధ్యాహ్నపుటెండ వర్ణితము. మధ్యాహ్న వేళేమాత్రముననే తిమిరికివచ్చును. నీడలు చెల్లకొందికి చేరును. ఈ యథార్థమును ఎంతో సుకుమారముగా భావించి హేతుజిజ్ఞాసువునయన్నాడు వన్నెచోడుడు. చిత్రకకు చిత్రమైన భ్రాంతిలో పడినాడు. ఎండవేడిమి భరించలేక నీడలు పరిగెత్తుకొని వచ్చి చెల్లకొంది దూరినట్లున్నది. నీడలకు గూడ ఎండయనగా అంత భయము వేసినది. నిజమునకు నీడలకెండ యొక్కదికి? ఒక నిమిషము సేపు దానిని మనము మరచిపోవలెనరే. నీడలు తిమకాపులైన తగువుల కిరణుజొచ్చినవి. అతరులెంత ముక్కురములు. దివ్యితో అది తడవకుదున్న మాట నిజమే-అంతమాత్రమున కిరణుజొచ్చిన దీనులను మోసగించవచ్చువా? అని నిర్ణయగా తిమనీడలను తామే త్రాగివేసినవట. నీడలు నీళ్ళవలె కన్పించుటగూడ సహజమే. ఇంతటి పదునైన భావన వన్నెచోడునిది. కడకు కేరినదేమి? గ్రీష్మకాలమున మధ్యాహ్నవేళ నీడలు తగువుల మాలములందు చాలాసేపడిగియున్నది.

వన్నెచోడుడు కేవలము ప్రకృతిలోని బాహ్యరస్యరూపచిత్రణమే చేయలేదు. నీనీమాబొమ్మవలె త్విణములో ఆ నేక వికారములు చాల్చు చిత్రవృత్తులను మెత్తగా మెలకువతో చిత్రించినాడు. చిత్రవృత్తిని చిత్రించక కేవలము కాయకస్యరూపమును గీసినవాడు ఉత్తమకవులబాలితలోన చేరడు. మన ప్రకృతి నిరూపణమున మన తెలుగుకవులలో తిక్కన, నూరనలు పేరుమోసినారు. వీరిద్వరికన్న ముందే అట్టిరీతిని తెలుగుకావ్యములందు ప్రవేశపెట్టిన జెట్టి

చోడుడు. బహుముఖములుగా ప్రసరితములగు మనోవృత్తుల కీతకు కాల్పితము కల్పించినాడు. సంకీర్ణాత్ముని చిత్రవృత్తుల నీతకు నిరూపించిన తీరు చూడుడు.

ఇందుని అదేశైలకారము మదినుకు మహేశ్వరుని జయించుటకు బహులుచేరును. అంతకుముందు రతీదేవి అతినివి వలదని ఎంతగానో వారించును. “ఉగ్రుడుగ్రలోదనోద్భూతవోమ్మికి నెదిరినిలవ నీకు నెంతకొంది” యని అత్తేపించెను. “అతినికి నమ్ము పాకువత మంటిన కంచెకు పువ్వులయ్యు నీ”కని యెత్తి పొడిచెను. అయినను స్వామికార్యగురంగుడును, నిజవిజయ గర్వితుడునగు మదనమూర్తి పుష్పాయుగుడై, పుష్పరథారూఢుడై ఆమెని వెలికానితో కుకపిక పరివారముతో శైలియాత్రి సాగించెను. అంత నలువైపుల అకాలవసంత మలమిగిసెను. మవ్యగునికి మాకందవృక్షమీ మాదిరిగా కన్పించును.

“పలకకు కారాకు లలితాస్థినయముగా
సోలు కొమ్మలు పలుకేలు గాగ
బాలపల్ల వములు వేలుకెంజడలుగా
పెనరు తీగలు దొడ్డెఱులు గాగ
కలకంఠనికరంబు గళిమున కప్పుగా
పుప్పొడి మేని విధూరి గాగ
ఫలములు తరదానఫలములుగా అలి
మాలికల్ దుద్రాక్షమాలికలుగ
శింభుమూర్తిదాల్చి సహకారధూరుహ
చక్రవర్తి నవవసంతవేళ
నరిగియిల్లుదుండె—”

మామిడిచెట్టు మహాశివునిరూపులో కన్పించినది. మహాశివుని సర్వాంగములబాలికలు మాకందములో ముద్రితములైనవి. పంకుటాకులు యెముకలవలె, కొమ్మలు చేతులవలె, చిగుళ్లు జడలవలె, కొకిలలు కంకకాళినువలె, పుప్పొడి విధూరినవలె...దేనికది కన్పించి మొత్తము చెట్టును చూచువరకు మాడవకంటేనాడు మూర్తిభరించినట్లయినది. కుసుమాస్ఫురికుండె సుధేలు మన్నది. రతీదేవియన్నప్పుడు తాను లెక్కచేయలేదు. ఉగ్రలోదనుశ్రీమూతనకు తెలియనిదికాదు. అయినను పెండ్రముముందు పిరికిపగువారుండువా? నిష్కంఠముగా బహులుచేరినారు. లోపల సుబరసమనయనే యున్నది. సంకీర్ణాత్మునికేకదా రజ్జాసర్పభ్రాంతి.

సంద్విగ్ధుడైన చిత్రానికీ మామిడిచెట్టు మహాశివునివలె
కన్పించినది. "అక్కడగని మది మదిదీపదీ మనోజా
డోసరిల్లినాడు. ఇదిమని కనుగెప్పు లల్లార్చినాడు.
మరునికీ మరునిముసమున మామిడిచెట్టి మాదిరిగా కన్పిం
చినది.

"అలరుల మందహాసమున అన్ని
పట్టదమంజుగిరి రా
చిలుకల ముద్దుమాటలను
చెందలిరాగుల రాగలీల కో
కిల నినదంబులతో బరిహా
శకీధరంబున ముక్త పర్వమే
ఖల వభిరామయ్యెయ్యె సహకార
లతోంగి మాధుప్రసంగతికా."

మదిమని సంశయము మంచుపారవలె కరిగిపోయి
నది. సహకారము మొలకలు బారిపోవుచున్న ముద్ద
రాల్గవలె కన్పించినది. మనసులోని కలవరము మాయ
మైనది. ఇంతేకదా అనుకొన్నాడు. మందహాసముతో
మరల మాకందమును లేచిపారజూచినాడు. అప్పుడు :

"తలిరెల్లి పూవులమ్ముల
బలనన పికకీర్ణంగపరివారముతో
వలరాజు బోలి మామిడి
పలితగతి నుతి వసంతసంగతి నొప్పెకా."

మరుడు విస్మయమవును. ఆమ్రతరువు అచ్చము
తవవలె నే కన్పించెను. చిరుగుడుగులతో, పూవులమ్ము
లతో పుకపికభృంగపరివారముతో ముమ్మూర్చుల తన
వలె నే అగుపించెను. ఇంకను 'తవవలె నే' యేమిటి ?
మరుతే మాకందము. మాకందమే మరుడు. ఈదృశ్యముగా
నన్నెతోడుడు సంశయాత్ముని మనోభృతులను ముక్త
పరిగా ముచ్చటగా చిత్రించినాడు.

ఆంధోలిత మనస్సుయొక్క భిన్నావస్థలమనూష
నన్నెతోడుడు విన్నాగముతో వర్ణించినాడు. కామ
దహనమైనది. శివనిష్ఠమైన పార్వతీకామముమాత్రము
నేనోసిన నిష్పవలె భగ్గుతున్నది. ఆమెలో విరహతాపము
ముంచుకొనివచ్చినది. గాయదండ ఆమెయెదగు ప్రకృతి
లోని ప్రతిబింబపు భియోత్పత్తిమైనది. విరహానివర్తక
మైనది.

"అలలకు నుల్కు మందమలయానిల
పిన్న భయంబునెందు కో

యిలలకు చెగ్గడించు కడు నేచిన
మామిడి నూచినోడు రా
చిలుకలకుల్కు కామదని చెప్పిన
తల్లడమందు నిండు వె
న్నెల గని సామ్యబోవు ధరణిధర
నందన కామజేదనకా."

ఆమె ధరణిధరనందన—అయిన నేమి ? మదన
శక్తికి కొండలు పైతము చెండులవలె లేచిపోవును. మను
మాంగియైన ఆమెయెంత ? పై పద్యమున ఆమెను భయ
పెట్టిన వస్తుసామగ్రి స్థూలమైనది. సర్వులకు గోచర
మయ్యెడిది. ఇక ఆమె రెండవతీరు అవస్థ.

"కలకలవన్వనట్లు తమకంబున
కన్గవచ్చి ధూలతలో
సాలయగ జూచినట్లు తనిపోవగ
తెలియదు కాగలింప చే
తులు పవరించినట్లు దయతో
రతికిలికి వప్పలించు న
లైలమి నటించుచుండె సతి కీర్తయ
రూ పెరురకా ప్రసన్నమై."

ఈ రూపు మృగత్వవంటిది. ఇదిలోకమునకు
కన్పించదు. పార్వతి మనోనేత్రమునకు మాత్రమే
కన్పించునది.

మనస్సులో జరిగిన మార్పులను మాటలలో
పొదురుట ఒకగొప్పనేర్పు. మనస్సులో వికారములు
కలిగినప్పుడు. దైహిక చేష్టలను వర్ణించుట, మానసిక
దైహిక చేష్టావనవ్యయమును చిత్రించుట ఇంకయు
గొప్పనేర్పు.

మహేశ్వరుడు మదనబాణవిద్యు డగును. ఆ ఊణ
ములో అతనిమదిలో కదలిన మధురవాంఛలను, అతని
శరీరములో విద్యుత్తువలె వారబారిన సంక్రమభావ
మును నన్నెతోడు డీ పీఠములో పూసగ్రుచ్చినట్లు
చెప్పినాడు.

"పులకాంకురమ్ములు తలలెత్తి మేను కం
పింప కోవలి కాగలింపదలచి
రాగోత్కలమున నైరణలేక మానిని
కాయవ్వన పైబడి కవియదలచు
లలితాంగి అవయవములు జూచి మది తని
నోవక చూడులల త్రోవదలచు

అధోష్ట ముదరంగ అంతఃస్థితాంశులు
 తలుకోత్ర సేమేని పలుకదలచు
 తనమహర్షియు తలవక తరుణిపొంగు
 వదలు కిద్దడి లేకున వాపదలచు
 భావహస్తాభిహతి మహాదేవు జొక్క
 ప్రేమిమిడి పెంపునడి కడు విరలిగొనియె."

ఒక్కర్నటిలో ఇన్ని విధములుగా కదలిపోయి
 వాడుకొండుకు, తనమహర్షియును మరచిపోయినాడు.
 తరుణిపొంగుకై పరవళ్లు ప్రోక్కిన వాతనియనవచ్చు.
 ఆమె అవయవలావణ్యమును చూపులతోనే త్రాగ
 దలచెను. ఆమెతో అంతఃస్థితాంశులు తలకొత్తి
 ఏమేని పలుకదలచెను. చూపులతో త్రాగుట, ఏమేని
 పలుకుట... ఎంతటి భగ్యుండుగారను. ఈ పద్యమును
 చూచుటతో వివరించుట అసాధ్యము. అది భావయిత్రీ
 ప్రతిభిభూతమే ఆస్వాద్యము.

నన్నెచోడు వంశులు ఉహా నైచిత్ర సే అలంబన
 ముగా స్వీకరించలేదు. ఎల్లప్పుడు కల్పవృక్షైరి,
 ఉహానైచిత్రవి కవలరముల దప్పిగొన్న పుడెల్ల త్రాగు
 టకు లేని యుండించినట్లుగా నుండును. మగ్గయ్యగ్గ
 మంచిరీరందినచో పానయోగ్యముగా నుండును. నన్నె
 చోడుడు ఈ తెన్నునే అవలంబించెను. కల్పవృక్షు,
 ఉహలకు అవికాళము కల్గని సందర్భములందు ఉత్త
 నైచిత్రి మూలగా స్వీకరించివాడు. పొడిపొడి మాట
 లను చిత్రముగా త్రిప్పిత్రిప్పి చెప్పి చతుర్మూర్తును
 ప్రతిపాదించివాడు. చిత్రిచిత్రునికి చతుర్మూర్తమే
 మొదటిమొట్టు కదా! వసంతరత్నవర్ణలో నన్నెచోడుడు
 పలుహాళలు పోయినాడు. అలంకారములతో ఆడు
 కొన్నాడు. మాటలొమ్మలతో మాట్లాడినాడు. స్వభా
 వోక్తులతో నరనమాడినాడు. ఉహలతో ఉహ్యాల
 లూగినాడు. అయినను ఉత్తనైచిత్రవి ముడువలేదు.
 వసంతములో పూచినవృక్షముల పట్టిక యివ్వవలె నను
 కొన్నాడు. వట్టిపట్టికయిచ్చుట కది చేయవలసిన ఘన
 కార్యమా?

"పొన్నలుపూచె పొన్న లొగి పూవకముందట పూచె
 గోసులా
 పొన్నలు కొండగోసులును పూవకముందట పూచె
 బూరుకులో
 పొన్నలు కొండగోసులును బూరుకులు నొంగి పూవ
 కుండగా

మున్ను వసంబునకొ కలముమోడును లోవ్వగపూచె
 వామనికొ."

పద్యము ప్రారంభించినప్పుడు పొన్నలు మొదటి
 పూచినవను అభిప్రాయము కలుగును. కాని ముగించు
 వరకు మోడునులే మొదటి పూచినవని లేరిపోవును.
 ఇది సామాన్యమైన అభిప్రాయమును తిరుగుచుగా
 చెప్పుపద్యిత్ర—పద్యము "మోడునులుపూచె" నని ప్రారం
 భించినచో సాగునుండెను. ఇంతేనా అనిపించును
 "కేరి కేరి" యని చెప్పుటయు నుండవలెననిది.

మరుగు నిటలాంబునని కోవవన్నీలో ముసియై
 పోయినాడు. హరిదహనము నిమిషమాత్రమున జరిగినది.
 అప్పుడే ఎటు కాలిపోయినాడను సందేహము కల్గించు
 విధముగా జరిగినది. ఈ అభిప్రాయమును వ్యక్తీకరించు
 లుగు నన్నెచోడునికి ఉత్తనైచిత్ర ఉపస్కారకమైనది.

"కని కోసించెనొ కావక
 మును కోసించెనొ మహోగ్రముగ ముగ్రుకు చూ
 చిన కాలెనొ చూచిక యట
 మును కాలెనొ నాగ నిమునమున నట గాలెనొ."

నన్నెచోడుడు కుమారసంభవమున నవరసములను
 వాషించినాడు. శివపార్వతుల సంయోగ సందర్భమున
 కృంగారము, తారకువిలో కుమారవ్యాధి చేసిన యుద్ధ
 ఘట్టమున అద్భుత విర, భయోపక, దీధిత్వములు,
 దివ్యోద్యోగ్యుండు సందర్భమున రౌద్రము. రతీనిలాప
 ఘట్టమున కరుణము, శివతపోనిష్ఠుడు వర్ణించుపట్టున
 శాంతియు సందర్భముద్ధితో వర్ణించెను. శివపార్వతుల
 జలకేళిసందర్భమున చాచుడు కనుగీటగా నురదతు
 లింద్రునిపై నీగుణగ్ధిరనుపట్టున మున్నితమైన హాస్య
 రసమును వాషించెను. దివ్యోద్యోగ్యుండు ఘట్టమున
 ఇతడు ప్రవర్ణించిన వికృతిహాస్యము విలక్షణమైనది.
 శివేతరజీవతాపాశనమున కీరిడు వికృతిహాస్యము
 నాలంబనముగా తీసికొనెను.

"వాహవంబునెక్కివచ్చి భయంబున
 వదిలి నేలవద్ద వనజగర్భ
 కమచికోని మరాళకమువారె చెందిమ్మి
 గజచికోని రయమున పటచినట్లు"

ఇందులోని హాస్యము ఇంచుక వికృతమైనను
 గిరిగింతలు చెట్టునట్టిది. హంసకు తామరమోడు (ప్రియ
 మైనది. తామరగర్భుని అది తొందరలో తామరమోడు

వలె ముక్కున కఱచికొని పోయినదన్న అసహజము కాదు.

“ఉరుతరాల్చికుడయ్యును ఓడిపాకె
వరుణుడలుకుచు నోడిక వాగునోరె
కలుములెడలైన నేమియు నిలవవనుట
తగభయముకదై నోర తడియుతేక”

వరుణుడు అల్పిండుడు. అయిన నతడు నిమ్మగ వలె పరిగెత్తుకొని పోయినాడు. వరుణుడవగా వాన దేవత-అయిన నతడు నోటిలో తడిలేకుండా పారిపోయి నాడట. భయభ్రాంతులు కలిగినప్పటికి నోటిలో తడి యొందిపోవుట అనుభవసిద్ధము. ఏదేవతలో నోట తడిలేదని పేర్కొన్నచో అది ఒక తీరుగా నుండెడిది. వర్షాధిపతయైన వరుణునికే ఈ యభవ పట్టినదనుటలో వ్యంగ్య గర్భితమైన చోస్యము లొంగి మాచినది. ఈ శ్రేణిలోని పద్యములలో చివరిది చోస్యభేదములలో వరముమైన అతిహాసితమును కల్గించును.

“తనయొక్కచ మానినెత

ననయమునెక్కంగ మరచి యూరని తనయా
పున నిడుకొని పరచె భయం

బున భనపతి తిన్ను సిలువ భూతములార్చక”

కల్పనాశక్తికి పరిశీలనశక్తికి నింగికి నేలకు గల అంతరముండును. ఉన్నదన్నట్లుగా చెప్పట కల్పనాశక్తికి పరిపక్షము. ఏదైన ఊహ, అపూర్వ భావచిత్రములు, అలౌకిక సుందరతా సంపన్నము కల్పనాశక్తికి లోబుట్టువులు. పరిశీలనశక్తి దీనికి బొత్తిగా భిన్నము. కవి లోకమును వ్యక్తులను బాగుగా పరిశీలించి చూచి యభూతభయముగా చిత్రించవలసియుండును. నన్నెచోడునిలో నిండికల్పనాశక్తితోపాటు విశిష్ట పరిశీలన శక్తి గూడ కలదు. వసంతుడు తెచ్చిన పూవులేరిరి వర్షించువట్టన అతని నూత్నపరిశీలనశక్తి ప్రస్ఫుటమైనది.

“పంకరుహంబులు బండికమ్ములు చంప
కంబులు నొగలుత్పలంబు లిరును
కరవీరములు పలుకొడి బాదులు నను
గొయ్యి లోకములో గోడిపింట్
నింధువారంబులు నీలలు కేలికురో
మెట్టులు మెల్లిలు మెట్టులుదెలు
పొగడలు పలువులు పున్నాగములు పగ్గ
ములు నచాకారములో పూనుగాడి

మరవకానీకమూలపుకోలకర
వములు మునుకోల కోకములో వాహనములు
గా వసంతుండు నూతుడై పూవులేర
నెరయ కుసుమాయుగంబులు నింపి తెచ్చె.”

ఈ పద్యములో రథమునకు సంబంధించిన స్వల్పాస్తిస్వల్పమైన అంగములనుపైకెము చేర్చినాడు. లోకములోని ప్రతివస్తువునకు సంబంధించిన వర్ణ వివరములు కవికి తెలిసియుండివలెను. నన్నెచోడు డే వస్తువును వర్ణించినను సమగ్రపరిశీలనశక్తి వ్యక్తమగుచుండును.

మన పురాతనాంగ్రకావ్యము లన్నియు రూఢములుగా నిర్ణయింపబడిన కవిసమయములను పాటించినవే. నన్నెచోడుడు పాత కవి సమయముల నే స్వీకరించెను. అయినను తన ప్రతిభచేత వానికి మెరుగులుదీది క్రొత్త ఊపిరి పోసెను.

“తపివ పదివివ్యాసాః తపివార్థ విభూతయః
తథాపి నవ్యం భవతి కావ్యంగ్రహవకాశలాత్”

ఈ గ్రహవకాశలము కల్గిన నన్నెచోడుడు మాని పోయిన కవిసమయములను స్వీకరించి వానిని “మధుమాస ఇవ ద్రుమాః” చేసినాడు. విరహానంత ప్రయోగ నిరీజను అత్పసఖులు ఈ విధముగా ఊరడింతురు.

“బాల నీవేదవి కాలోరగంబని

మలయానిలంబు నీ వలన రాదు.

కమలాస్య నీ కనుగవ చకోరములని

వెన్నెల సారదు నీయున్నయెడకు

అలల నీ యెలుగు పికారావమని నీకు

మాతెమ్ము కొమ్ములు మావవెలచు

చపలాక్షీ నీ ముక్కు చంపకమును భీతి

అలులు నీ బాడగని అలయబాణు

వనిత నీకు ప్రాణవల్లభుండై మది

నొలపె శివుడు పొయకుండుననియ

నేడమను శిరములు నీ దెన రానోడు

వీని కేల నీవు నెఱచెదమ్మ.”

జడను కాలసర్పముతో పోల్చుట కవి సమయము. పొయినకు పవమానమాచారమునటుయు కవి సమయమే. ఈ రెండు సమయములను ఒకచోట చేర్చి ఊహించినాడు నన్నెచోడుడు.

ఒక క్రొత్తభావము వ్యక్తమైనది. మలయానిల మా మెదై పు రాకుండుటకు కారణ మామె వేదీధరము.

సద్యఃస్మరణము కల్గించుభావముకాదిది. ప్రాచీన కవిసమయములను మేనురువేసుకొన్నచో తప్ప దీనిలోని ఆత్మ ఆవిష్కృతముకాదు. ఈదృశ్యముగనే ప్రతి పంక్తిలో ఒక కవిసమయమును ప్రవేశపెట్టి నూత్న త్వము ప్రతిపాదించినాడు. అందఱెరిగిన కవిసమయ ములనే అందముగా వాడినాడు. అతడుప్రయోగించు కొన్న ఠీలిలో ఉన్నది చైచిలి.

నన్నెచోడుడు కొన్నిచోట్ల వర్ణనలకొరకే వర్ణనలు చేసినట్లు కన్పించును. దక్షుడు శివనింద చేయుట సహించక సతీసాధ్య కోపాగ్నిలో కాలి పోవుచుండును. ఆమె "లక్కచొన్ను వగ్గలమర వహ్ని చుట్టుకొని కాలరయంబున" జ్వలించిపోయినదనుట సహించగలము. గాని "అశోకవర్ణి విరిపువృత్తులనొడ గ్రాలు కెందలిరులో" అన్నట్లుగా అగ్నివ్యాటలెగిసినది అనుట సహించలేము. మహాబద్ధియై ఆమె మండి పోవుచున్నపుడు ఇంత తీరుగా వర్ణించుట ఔచిత్య బాహ్యము. అన్ని తావులందు వర్ణనలు, అలంకారములు జూన్పినచో ఔచిత్యం చిరిపేర్పివట్టును. ఔచిత్య బాహ్యమేనిచో అలంకారములు, వృత్తులు, గుణములు కేవలబాహ్య శోభాహేతువులే. అర్థికా నేరపు. అందుకే "ఔచిత్య స్ఫురణ పిదపస్య స్థిరం కావ్యస్య తీరికం" అని త్రేమేంగ్రుని మతము. ఈ ఔచిత్యము పద, కావ్య, ప్రబంధ, రసాలంకారాది నిష్ఠమని త్రేమేంగ్రుడు అభిప్రాయపడెను. అపదవివర్ణనకు నైతము "అనా చిత్యాదృతే వాన్య ద్రవభంగస్య కారణ" మనియు "ప్రసిద్ధాచిత్యబంధస్థు రసహ్యపనిదత్తిరా" అనియు నెల్లడించెను. ఈ ఔచిత్యమును నన్నెచోడుడు వర్ణనల విషయములో ఎట్లు నిరూపించినది మూలమే ఇక్కడ పొందుపడుతును.

"శివుతనయ బలపదాహరి
కవినస మెయి ధూళివోవ కడిగికోసంగా
లిలిరి డను కరణి నిజమతి
రది రయమున పశ్చిమాంబురానికి జనియెన్"

కుమారస్వామి తారకామరునిపై త్రైతీయోక్త సాగించుచున్న ఘట్టము. అలిసి నైవ్యములు సమవగా లేచిన ధూళి మోగిల్లిని మెయినింప నింపివది. ఆ దుమ్మును కడుగుకొనుటకై మూర్ఖుడు అపరాధికి వెడలు చున్నాడని నన్నెచోడుని ఉక్తి శ్రేష్ఠ. మూర్ఖాస్తమయ వర్ణనము నించుమించు పురాధివాంఠకపు లందగు

చేసిరి. అయితే ఆ వర్ణనలు కళ్ళకుగానీ, ఆయాసమ్మి వేళములకుగానీ ఎంతవరకు మెరుగుపెట్టిన వనువది విచార్యము.

అల్లసాని పెద్దన మనుచరిత్రలో మూర్ఖాస్తమయ వర్ణనలో ఒకచక్కని ఉక్తి శ్రేష్ఠమే చేసెను. అయితే అది అవ్యకాంతము ప్రాసీపుచ్చిన పరమభాగవతోత్తముని మహామూర్ఖముడుగా చిత్రించినది. కామాంధురాలై కవయవచ్చిన వేల్పుచెలదిపై సానుభూతి చూపునదిగా ఉన్నది. అందుచేత పెద్దన దోషించునట్లు కథాంశమునకు దెబ్బతిగిరింది. నన్నెచోడుడు చేసిన వైవర్ణ్య వర్ణన కోసమే చేయబడినదికాదు. నైగా ఈ పద్ధతిముగోని వర్ణించుమరని వైశ్యధర్మకి దోహదకారిగా ఉన్నది.

ఆలోచకప్రతిభావంతుడైన కవి ప్రకృతిని అనుసరించినను స్వచ్ఛందతను విస్మరించడు. చిల్ల పెంతులను నైతము స్వర్ణకణికలుగా చిత్రించును. కవి కేవలము సుందరవస్తువులనే వర్ణింపడు. సన్ని వేళమునకు వన్నె చెచ్చినచో అలంకారములైన విషయములను గూడ మహాత్మాహుతో వర్ణించును. ఉత్తముకవి దీర్ఘత్వవర్ణనము చేసినను సామాజికవలకు చెగటు కల్గించడు. రమణీయత నే ప్రతిపాదించును. భవంజయుడు దళియాపకములో ఈ విషయమే విశదీకరించినాడు.

"రమ్యం జనుస్థితమువార మథాపి నీదం
ఉగ్రం ప్రపాదిగ్రహణం వికృతంద మ్మ
యద్యిష్ట వస్తుకవి భావక భావ్యమానం
తన్నా స్థియన్నరసభావ మునైతిలోక"

కవి భావనాప్రపంచమున సమస్తవస్తువాలము సౌందర్యమున కాలవాలము. నన్నెచోడుని ఈ అభిప్రాయమున కాయువుపోసెను. దీర్ఘత్వరస ప్రతిపాదన సందర్భమున రమణీయత నే ప్రదర్శించెను. ఆ పట్టు లలో ఠీలి నైతము వైదిర్భియే. ఇతిని" రమణీయ భయో వకమే" తిక్కన పెక్కుతావుల అనుసరించెను.

"ఉరుపాళములు మృదుకరపాళములు గాగ
దక్రముల్ పృథుకటిదక్రములుగ
బాణముల్ నుతద్దప్పిరాగముల్లులగ కాద్య
కమ్ముల ప్రూకాద్యకములుగాగ
మండలాగ్రము లాస్యమందెలమ్ముగ కుంభి
కుంభముల్ గురుకుచకుంభములుగ
వజ్రముల్ నీతదంతవజ్రములుగ తత్త్వి
ఘట్టన పట్టురతి ఘట్టనముగ

విశ్వాత్మలు బహువక్తాత్మలు గాగ
రక్షితము పోషణు రాగరసము
గాగ సుఖితులు కవిని రక్షాంగన
ప్రసాధి మెరసి చేసి పరవసులుగ."

ఈ పద్యము చదివినప్పుడు ఏదో యోధుని
వర్ణించిట్టుగా అనిపించదు. కృంగారక్రీడి
సూత్రము స్ఫురించును.

ఈ పద్యము రామకృష్ణకవిగారి అభిప్రాయ
ప్రకారము ఉద్భవించు శైవప్రయోగము. వాన్ని చోడు
ని అనుకరించియున్నచో శైవలను కొల్లలుగా
దిరుమరిచేసెదనాడే. రెండు మూడు తావులలో
తప్ప చోడుడు శైవము చదివూపలేదు. పార్వతి
శ్రవణార్థి తపస్వినిగా మారింది.

"మీని కుంకుమరాగంబు మెలత కొప్పు
మోవి తొంబూలరాగంబు మెగిసినానీ
రామేశ్వరయ్యో మానె నా శైలతనము
దీతరాగంబు ప్రకటించు విధముతోలే."

అందులో "దీతరాగము" ఉదాత్తమైన శైవ.

శైవంతమైన సమాసరామము వాన్ని చోడుని
వల్లేగుపై బండిపడిక. అతఁడొకలో ఇతడు "నాను
తెనుంగు"ను ప్రస్తుతించినను, దేవీయూర్గము చుండు
దుర్వివము, సంస్కృతప్రభౌతమునుండి తన్ను తాను
విడిపించుకొనలేకపోయినాడు. పసల తెలుగు పలుకు
బళ్ళను ఎంతగా ప్రయోగించుటకు ప్రయత్నించినను
కుదీర్చ సంస్కృత సమాసములను నుప్పించక తప్పలేదు.
అచ్చమైన కవి అర్థి విద్యంబులకు, వియములకు
దాపోహమునకు. కవిత్వము 'పీఠము' వలె అనిపించి
నప్పుడు కవి తాను సంస్కృత పదము ప్రయోగించు
చున్నాడా? తెలుగు నుడిచి గిలుకుచున్నాడా
అలోచించును. వాన్ని చోడుడు తర్జునము మతో
మండలములో పాక్షాత్కిరించుకొనెను. వదిలండ్లవంటి
కల్పములు శేఖరీయభాస ఉద్గితములైనవి.

"గత సంకాపము, కిరీకృత మహాకాంతంగ
మృత్యుదగ్గర

స్థిత కుంభాత్కర శరీర కుటబ

రాజ్రాజితామోద మా

స్థిత వల్ల ప్రకరంబు విద్వత్కల్పశేష

ప్రయోగంబు ర

మృతరంధ్రై కురలంబనం బరగ వర్ణారంభ
మమృత్తులిన్."

మమృదుకు మహాదేవుని సందర్శించినప్పుడు వాన్ని
చోడుడు వేసిన సమాసములు మనోరంజకములైనవి.

"సురవాధార పరోజపకహృదయాం
భోజిత రంధ్రార్పిత
స్మరణాయత్ర సముద్భిదోజ్జ్వలతిరాత్మ
జ్యోతిరుద్ధాంగుగ్

సరసస్ఫాటికరమృత హర్మ్య కవ

సంధంబా నా పయ్య ఆ

య్యరు జాటాకృతినున్న శింధుదేస

వోమల్మేక మహాజం దెవళ."

సమాసముకన్న విన్నయైన భావము-భావమును
తలచిన్న సమాసము. ఈ దీతి సమాసరచనను తరువార
వారవపోయెను, కృష్ణరాయలు, శివార రామ
కృష్ణుడు అనుసరించిరి.

సమాసరాలసముతో నీ సంల్యేప్తిపడిక వాన్ని
చోడుడు సందర్శించియుగా చిక్కని తెలుగు పలుకు
బతులను ప్రయోగించినాడు. "కుంకుమగోవి ప్రేలుట,
పిదలు మంగుట, ఎలకవిడిచి కోపమున ఇల్లేర్పుట,
కడుగీటుట, కోరుచొక్కుట, ప్రక్కలు వియగవలట,
వసివాళులువాడుట, పలుచని పూలిలు, కూరియారీ,
నాన్న దిన్న యెట్టియ, ఒక్కతలకు మొగములు
రెండవట, నోటికంది, పాలపాప, దిండురు, పందిరీపై
ఉప్పుగండ్ల రెండెట్టుట, మున్ను జాతీయములు,
పామెలిలు, పలుకుబట్టి కొల్లలుగా ప్రయోగించినాడు.

బహువక్తాప్రవాహాలయై, కవిత్వరంగములో
ఎన్ని వాకలు పోవలయునో అన్నిటిని రాజశేఖరో
పోయిన వాన్ని చోడుని తదనంతరాంగ్రకపు లనేకులు
అనుకరించిసారు. అయినను అతఁడొకలో ఆంగ్ర
కపులను మురిచేసినప్పుడు గూడా పలువురు వాన్ని
చోడుని పేరైన యొకపోవుట దురదృష్టము. తిక్కన
రమణీయ ధియావళి చిత్రిణు, మన ప్రత్వవిరూపణము
విషయములో వాన్ని చోడుని అనుకరించెను. యది
ఘట్టములను చిత్రించుటలో తిక్కనకు వాన్ని చోడు
డెంతో ఉపయోగపడినాడు. పాలకురికి నామవాగ్ధుడు
పదప్రయోగములో, వ్యక్తికరణములో వాన్ని చోడుని
దండిగా అనుకరించెను. వాన్ని చోడుని "శోహ-జాలల"
అను పద్యమును పండిత రాధ్య చరిత్రములో "పరవతి

ప్రకరణము"లో అనుకరించెను. పోతన అంత్యాదు ప్రాసములు అనుప్రాసములు వన్నెతోడుని పద్ధతిలోనే ప్రయోగించెను. నన్నెతోడుని,

"పుష్కర దండములో గల
పుష్కర మూలములగ బలముల గొనుచుకొని
పుష్కరతలముల మును మిడి
పుష్కరముల బెట్టివైచు పుష్కరమునకుకొని."

ఆను పద్యము చదివిన పిమ్మట పోతన్నవ్రాసిన క్రింది పద్యము చదివినచో తిలంబ ప్రతితిలంబ భావము గుర్తించును.

"త్రోయములు దెమ్ము మాకీ
త్రోయము వేటాడ నెరవు దొరకడు ఘనచే
త్రోయలే దెప్పి జనించెను
త్రోయము వారలును లేరు దుష్టహామనఘా."

ఇంతేగాక నన్నెతోడుడు ప్రయోగించిన

"హారము లాశ్రమిభాష
హారము లాశకలవస్తు సంపూర్ణాలం
కారంబులు క్రీవర్ణాలం
కారంబులు చెవులు గుకవి కావ్యము పోలెన్."

వంటి పద్యములు పోతనాచార్యులలో పలుచోట్ల కన్పించును. వైవాకేకాక నన్నెతోడుని జక్కన, మంచన, నాచన, పింగళినూరన, రామకృష్ణుడు మున్నగువారు అలలిగా అనుసరించిరి.

నన్నెతోడునిపై ఇతర కవుల ప్రభావము ప్రబలముగా నె యున్నది. ఏ మహాకవియు లేన కావ్యమును బండ్రజాతిమనివలె అభూరస్పష్టి చేయును. ఆతని స్పష్టిలో కొంత విలక్షిణత, అపూర్వత ఉండవచ్చును. నన్నెతోడుడు కాళిదాసు కుమార సంభవమును పేర్కొనకున్నను ఆ మహాకావ్యమునుండి కొన్ని శ్లోకముల అర్థమును సంగ్రహించివాడు. కథ చాల వరకు అదేయని వేరుగా చెప్పనవసరము లేదు. కాళిదాసు వ్రాసిన

"మధుద్వితపః కుకుమైకపాత్రే
పహ్నిర్యాంస్యా మనువర్తమానః
శృంగేణ సంస్పర్శ విహితాక్షిం
మృగీ మ కంఠూయతి కృష్ణసారః"

"దిదౌ రసాత్పింకజలేణగంధి
గజాయ గంధూషణలం కరేణః"

అశ్లోపధుక్తన విశేషజాయాం
సంభావయామాస రధాంగవాహు."

"గీతాంతరేషు క్రిమవారితైః
కించిత్పుష్పాన్యసిత పత్రశేఖం
పుష్పసామూహితే నేత్రశోభి
ప్రియాముఖం కిం పుటప శ్చయంతే."

ఆను మాడు శ్లోకములలోని భావమును నన్నెతోడుడీ విధముగా అనువదించెను.

"కరి యిచ్చె వర పేసి కరిణికి పల్లీ
పల్లవ ముల్లంబు పల్లవంప
మృగ మర్థి కబళించి మృగి కెచ్చె అంబు ద
ర్యాంకురంబులు చిత్ర మంకురింప
హంస పెక్కువ నిచ్చె హంసికి నోళ్నొర
ఎలదూకు మెగముల నెలమి మిగుల
భృంగముద్రాదిలో భృంగికి దయనిచ్చె
మధుధార ముఖరాగ మదము దలక
కిన్నరుండు గ్రోల్చె కెన్నరి పీనల
రాగరసము మేన రాగమేసగ
మధువిహంబనమున మగలును మగువలు
నిరలిగనిరి మదపరవశమున."

ఇంకను పార్వతీరసస్సందర్భమున ఒకటిరెండు శ్లోకములను అనువదించెను. నన్నయను వైతము నన్నెతోడుడు స్వరించలేదు. "మార్గస్థిరీభిక్ష్వురల, దళి సత్కీవుల" అని చూడ్రము వ్రాసెను. నన్నెతోడుడు నన్నయను అనుకరించిన పట్టులు బహుస్వల్పములు. ఎందుకనగా ఆతనితెన్నె వేరు. నన్నెతోడుని ఈ దిగువ పద్యము నన్నయ భిష్యుని చర్మితియులో వ్రాసిన "అమల సుధారమృహార్యగ్రిలిముల" అను పద్యము వకు అచ్చమైన ప్రతినింబముగా భాసించును.

"కలనాంసకలరవాకలితినిర రముల
సారససరసాబ్జమండములను
రోలంబరుతి లతాంధ్రాలంబులను కుక
మంజులస్సన పుష్పకుండవముల
కలకంఠరణితి మాకందవనముల పా
రావతి ధ్వని మందిరంబులముల
తేజ కలధ్వాన గిరి కందరంబుల
లావుక నిపది లీలాతిలముల
అప్పలప్పటి కనురాగ మగ్గలింప
కౌమరస మంతకంతకు గడలుకొనగ

నరి రమించితి కై హాసనగముమీద
పరమ గుఖలీల నా జగత్స్థితియు సలియు.”

ఈ పద్యములోని భావము, శిష్యాగీరి
వన్నయివే. ప్రాచీనమహాకవులలో నన్నచోడుని కొక
ప్రత్యేక పీఠము. తొలిసారిగా మత ప్రతిపాదన చేయు
టకు కవిత్వమును సాధనముగా స్వీకరించినవా డితివే.
ఇతని తిరువారి సోమనాథాదులు కావీని బలపరచిరి.
పురాణములు తెలుగులోనికి తర్జుమాచేయుటయుగ
ములో స్వతంత్రకావ్యశిఖరములైన కవిరాజశిఖామణి
నన్నచోడుడు. శివలయ శివచెప్పబడే కవిత్వ
ధర్మము కావూపడని, వర్ణనలతో, అలంకారములతో
సహృదియాహ్లాదము కల్గించుటయే కావ్యోద్దేశమని
ఎలుగెత్తిచాటి, జానులెనుగు నాదిరించి, దేశసత్కీర్తు
లను ప్రస్తుతించి కంపగల నందెగల కవిత్వము చెప్పిన

కవియాదుడు నన్నచోడుడు. అయితే ఇతని వాల్మీ
కెడుగు - పలుకుబడి గడుగు. ఇతిదెంత తియ్యగా
చెప్పినను ఏదో కొంత చిరుచేను కుర్చించుచుండును.
ఎంత పరశముగా భావమునందించినను ఏదో ఒక
అస్పష్టత పల్కుటికారమువలె హృదయరసనములకు
చుట్టుముని లోకును. ఈ నుణములవలన ఇతనికి రాదగి
సంతి గౌరవమురా లేదు. ఇతని మతపాక్షికత తిరువారి
కవులకు దుబిందకపోవుటవలన ఎవరూను ఈతినికి
అక్షిరాభిషేకము చేయలేదు. ఇరువదివ శతాబ్దిలో
నైనను విస్తృతకవుల పటికలో చేర్చి ఈ కవిరాజ
శిఖామణిని ఆంధ్రలోకమున కందించిన మానవల్లి
రామకృష్ణకవి గారు సదా స్మరణీయులు. నన్నచోడుని
కావ్యదండ్రుకున్న వివాద మానవల్లివారి కీర్తిదండ్రుక
తెలుగునాట వెలుగువూతలు పూయును. బెలుగుకొంఠులు
కాయును.

ప్రపంచంలోకెల్ల
ఎక్కువగా
అమ్ముడు
పోతున్న
సైకిల్స్

రాలె

రాబిన్ హుడ్

ప్రతి విమిషంలోను, రాత్రింబగళ్లుకూడా,
ప్రపంచం మొత్తంలో ఎక్కడో
ఒక చోట రెండు రాలె సైకిల్స్
అమ్ముడు పోతున్నట్లుంటాయి. ఈరకంలో
బహుళ ప్రకృతి పొందినది రాలె.
రాబిన్ హుడ్లు— అందంగా
వుంటాయి; మెత్తగా పోతాయి;
ఖర్చు అతి తక్కువ.

ఇల్లు జాగ్రత్త

శ్రీ పురాణం సుబ్రహ్మణ్యశర్మ

1

‘ప్రేమకి పదికేం పట్టిపట్టుంది-’ అని కాస్త నొక్క వాక్యం పూర్తిచేసింది యింటానిన.

‘ఇది ఏవో కథలో మొదటి వాక్యమైతే, ఎంత రసాభాస అవుతుందో అలా చించానా? అన్నాను కావాలని.

‘మనకి ప్రేమ ఆ నే అరు నెల్ల అమ్మయివుందిని, నాదికి పదికేం పట్టిందని వాళ్ళి అమ్మ చెబ్బోందనీ - ప్రపంచానికే తెలివే మెల్లగా? అన్నాను కాస్త నాలు కంటలోలా అభినయిస్తూ.

‘చాలెండి మీరూ మీ నలుకారాలానూ.....’ అంటూ కిటికీ తిలుపుల్ని తెరిచి తెరల్ని గుంజుతూ ‘ఉక్క చంచేస్తూందండీ! ఏం పూకోయేం పొడో... స్నానాల గదిలో నీళ్లు చేపు. వంటగదిలో ఒక్కచోట్లు కూడా రాలబండేదు. దొడ్డిలో ముంజెను నీళ్ళన్నా రావటంలేదు. ముదవడం వంపులు ఎందు కిన్నీ? స్వగతం చెప్పకపోతోంది కిటికీ తెరిచి కోపంగా పూజ లాగుతూ. నాకు అకస్మాత్తుగా తెలివొచ్చి పడంది. ‘ఆను! ఏదిటాపరి-చూస్తున్నావా నా వేదం? నీ కింతి మతిపోతూండే? ఉక్క చంచేస్తూందని నే నిల్లా అర్థ వగ్గుంగా తిరులడానా. నువ్వొకటికీ తిలుపు లన్నీ చార్లా తెరిచేస్తావుగా! నలుగురూ యేమనుకుంటారే? నేను చిన్న తువ్వలుముక్క చుట్టుకుని చాలు కుర్చీలో చేపను చూస్తూ అభూరిస్తున్నాను. ఆ విడి వల్లుటి చీర చుట్టుకుని తిలంతా విరియతోడుకుని పురు నుగురుంటూ వచ్చింది.

‘అల్లా వెళ్ళి రెండు బాట్లీలు నీళ్లు వట్టా కూపియా? చక్కగా స్నానంచేసి ఆ ఒక్కడికన్నా సాయంత్రంపోయి రావచ్చు!’ నాకప్పలే పురుకు వెతుకతనంగా వుంది. పై పెద్ద పన్నాయి నొక్క

లు... ‘చాలే సంకోషించాం! తెరిచి కేటలు.’ అని చిరాగ్గా అరిచాను. కాస్త చిన్న బుచ్చుకున్న దల్లేవుంది. నెమ్మదిగా గదిలో తిచ్చాట్లాడుతూ పదిటవో విసురు కుంటూ - ‘మగవారు - నలుగురువిద్వల తిండి. వరుపు కున్నవారు. అంతో యంతో పేరూ ప్రభాతిపువ్వి నలుగుర్లో. మనవని మనం చేసుకోవటం తప్ప - అల్లా చిరు బుచ్చుకుంటూ రెండుకూ? నాకు తెలుసురెండి- మీ రెండుకో చెప్త కసిగావుంది వాదినా.’ కాస్త గొంతుక జొంపురు పోయింది.

‘కసా? నీమీదా - నాకా? ఎందుకూ?’ అని వాళ్ళకు చిత్రంగా వస్తాయి కన్నీళ్లు. నా చెతుల్లోంచి చేపరువారి వొళ్ళో పడింది మెకాల్లా కడ్డంగా.

‘మీరు రవ్వనకుండా యిల్లా వచ్చావని...’ ముఖంమించి చేతుల్ని లాగుతూ - ‘వోవే. అదా... థా... థా... నామాట విను. నాకెల్లాటిలేంలేదు. ఎంత వొట్టుపడితే అంత వొట్టు!’ అన్నాను.

నుఅకుంజంబో? పదిది కుట్టుకుట్టున దగ్గరేంది బంగలు చుట్టుకుపోతూ. స్నానాలగదిలో పంపు బుసలు కొడ్తోంది-నీళ్లు వచ్చే కూదన! పాపని ఎత్తు కురి శ్రుణంబో? తేరుంచిన మొహంతో కాళ్ళిచ్చు కుంటూ బల్లిపోయింది గదిలోనుంచి.

‘హమ్మయ్య!’ అని జావకడిలా కుర్చీలో వారి పోయాను. ఎంత రసాభాస? నిజంగా తిరురావటం ఇవ్వంలేదని ఎలా కనిపెట్టేసిందో... కనిపెట్టేసింది. పదిళ్లు కాపురంచేసిన మనిషి... అంతమాత్రం గ్రహం మకోలేదా? నాకుమాత్రం తల కొట్టేసివంత చెప్ప అన నానంగా వుంది.

నలుగురెదుగురు ఒకచోట చెరి కడ్డ నుఖాల్ని గూర్చి చెప్పకు నేటవ్వకు తివితొల్ని గూర్చి తెలుస్తూన్న సంగతులు మహాదారుణంగావుంటున్నాయి. చేమకున్న తెల్లం పిల్లల్లో కాపురానికొస్తే... చాకాత్తుగా చెప్ప

కుండా చెయ్యకుండా వచ్చిపండుకు ముఖం ముటముట
టాడించుకుంటున్నాను. నా ఆసమర్థత కప్పిపుచ్చు
కుండుకు గట్టిగా కప్పిలేస్తున్నాను.

ఇది ఢిల్లీ!

గుండె రుల్లుతుంటోంది!

ఈ పతాక మన శాంతిపతాక—

దీని నీడనే నేను నేను భార్యాల్లిద్దరినీ చీద
రించుకుంటున్నాను.

కుంభం యంగళానిధవంతు!

సాపం మిమ్మల్ని వదిలి వుండలేనండీ అని చెప్ప
దానికి వోరురాక—హతాత్తుగా వచ్చి ఆ శ్చి ర్య పెట్టి
సంతోషపడుదామన్న ఆశతో వచ్చి యేం చూసింది?

గుండె రుల్లుతుంటోంది.

ఢిల్లీ!!

—ఇది ఆసమర్థతకు రాజభాని!

పాపం కిమింతుగా!

మా అనిష్టానికి ఇది చెబుంది. ఏం చూశావమ్మా
వచ్చినకోణి?

తెల్లబోయి కొయ్యలారీపోయిన నా ముఖం!

ఆ తిర్యాక—

చారిత్రానుసారా వర్సలా తిల్లు!

‘బుద్ధిలేమా! నువ్వేమన్నా ఇంగిరెజ్జాపం వున్న
మనిషివేవా? ఎందుకూ ఇన్నాళ్ళు చెవావ్ కాపురం?
నాటులెల్లు కొంపలో పడివుండవే అని వుట్టింటికి
పంపిలే—నేను ఇలావచ్చి ఢిల్లీలో పాదం మోపానో
లేదో... నెల్లాగ్గా కాకుండా తియారయ్యో—
పాతమముక్క ఎరక్కపోయి నీ చేతులో పెట్టిపండుకు
ఇదా కాస్త! ఇప్పుడొక్కడ కొంపయేడి?... రైలుటూ
తూరిఖే నేగదా అని పాతికో పరకో చేత్తో వున్నకుం
రైతక్కావ్? ఇక్కడ నాకు ఇంకా చీతపురంగిన్నా
వచ్చి యేవలేదాయో! ఇదంతా కొపంకాపట్టా యీ
అవమానాన్నంతా తుడిచేసుకుంటూ తెచ్చిపెట్టుకున్న
నవ్వుకో—‘ఈ భాగోతమంతా యిక్కడ ప్లాటుఫారం
మీడినా... యింటికి వెళ్లొక మీరెన్నన్నా ఆశోచ్యు
నేను పడోచ్యు! మామూలేగా—’ నేను యింకా
రెచ్చిపోయి తరవాయిలో—

‘హాస్యమాడుకున్నావనుకున్నావా? ఇల్లేటిది నీ
బొండా నా బొండా... బాధతోలే రెడ్డింగు పెట్టు

కుని ఆహారీస్తాం—పేనూ—’ నా కింకా బాగా కళ్ళకు
కట్టిపట్టుంది.

‘అయ్యో—పేనును ఎక్కువోని ముద్దాడలేమండీ?
చంకలో చంటిపిల్ల మీ కేలంకు కిక్కచచ్చిపోయి
ఎల్లా మితుకూ మితుకూ చూస్తోందో...’ నేను మతి
పోయినట్లు ఆవిడగాని సంసారం నిమిత్తం తెచ్చిన
పీటలు బాడీలు రుబ్బుకోని వగైరాలు వగైరాలు
చూస్తూ కొయ్యలారీపోయాను. ఆ సామానులోనే
యిరుక్కుని నిద్ధాంతపోయి కూర్చున్నార నా పెద్ద
కొడుకు చిన్న కొడుకునూ. నేను వాల్లిమ చూడనన్నా
లేదు. ఈలోగా రాణీగారి తమ్ముడొచ్చాడు. నీకు
కూడా వున్నావన్నమాట!—వుకోగం కొంపం
రాలేదుగదా! కాస్త అనుమానంగా చూశాడు. అప్పటి
కప్పుడే వాకు మ్యాథిల్లి ప్లాటుఫారం మంతా కలయి తిరి
గొచ్చాడు. మా ఆవిడ లేనకు జరిగిన మ్యూర్డ అప్పుడే
మర్చిపోయిందనే వుంది.

‘అరేవిటండీ—వాణ్ణి పలకరించండి!’ అంటూ
వసలేసుకొచ్చింది. జండాకొయ్యలా యెడిగిపోయాడు.
నల్ల కళ్ళిద్దరూ—ప్రాణ్ణి! రెల్లు. నిల్కు బుద్ధికోటూ—
ఖరీదైన బూట్లూ—నిల్కు రుమాలుతో కళ్ళతోడూ తీసి
తుకుస్తున్నాడు.

‘వీరిం యీ చూడెవా ప్యాపయినానా?’

‘హా!’—తూర్తిగా చూట్టాడు గానన్న! తమ్ముడి
దర్దాకు మురిసిపోతోంది కాతోలు—

‘పెళ్ళిసంబంధం వచ్చిందండీ. వదులేలు...
సంబంధం చేస్తారేమోనని వాతో ఢిల్లీ చూస్తానని
వచ్చేవాడు. పరే రమ్మన్నాను.

‘మేడిచావు’ అని లోపల్నే అనుకుని ‘పదపద
ఆనక తాపీగా చెబుతున్నాని కబుర్లు. ఆఫీసు మ్యూజిక్
వచ్చేవాడు.’ అని లోపల ఆక్రోశింతో సంసారం
సంసారాన్ని మ్యాథిల్లి ప్లేమను కడుకుగానున్న ‘లేడి
హాండ్ కొరాయ్’లో చేర్చించేసి చూచావమరిది?
చార్మింగు యిచ్చాను—

‘నేను మళ్ళీ సాయంకాలం వచ్చేదాకా యెక్క
డికి కదిలకుండా సానాన్నా మనుష్యుల్ని కనిపెట్టుకు
నుండమని.’

2

స్తేషును చేరు న్యూఢిల్లీ అయినా ఆ ప్రదేశా
న్నంతా 'పాహాడ్ గంజ్' అంటారు. లోకవ్యవహారా
నికి ఆ స్తేషున్నట్లుగా జనం పాహాడ్ గంజ్ స్తేషువనే
పిలుస్తూంటారు. అక్కడ పెద్ద బజారు, యింకా లోనికి
పోవటానికూ కూరల మార్కెట్టు అటే వున్నాయి.
న్యూఢిల్లీ స్తేషును ఆవరింపజేసే దిర్ఘానా కిదిగా ముంద
రంగా వుంటుందో ఆ కాస్త మేం చాచాక అంతే చెప్ప
గలిగినా మా మురికిమాపంటామా వుంటుంది. ముఖ్యంగా
'శేడీపర్డింగ్ కెరాండ్' కెదురుగా సుంద్రత చిన్న
పాడుక్కు కట్టారు. ఆందులో పగల ప్రమానా పోవటం
పడి దొంగటాంటారు. ఈ పాడుక్కుకు ప్రక్కనే ఒక
పెద్ద చెట్ల నీడను చూచేచూ సుంగిల్ల కర్తులు సాపడదూ
కత్తెలను ఒక ఒకలాడిస్తూ నిర్వికల్పంగాంచేసి ఆ జాట్లు
సంతా పాట్లనిండా పోసివుంటున్నారు. ఇది చాలదమ్మి
టంగానాళ్ళు చూడమని తెచ్చి నిలవుతాను!
అది అన్ని ప్రమాదా అక్కడే చేసి ఆ మార్గంనుండా
నడిచి వచ్చేవలసివస్తే పనులుకొట్టంలాంటి చాటుటా
న్నట్లుంటుందిగాని - రాజధాని పరువు యెవరూ
యెక్కడా నిలవుతన్నట్లు కనపడదు. ఇకబానిసలో
జాతికర్తంగా 'హోటల్' చిక్రాలమీద తోనుసంటూ
'పచ్చి జల్బుక రావళ్ళు - లీచీపళ్ళు - చర్మం నల్లగా
కలిగినాయిని అరిటిపళ్ళు - ముక్కులు ముక్కులుగా
కోసిన పుచ్చకాయలు - మామిడి పళ్ళు' కూచి అమ్మ
టూంటారు. ఈ బజారులోనే అన్ని దుకాణాల్లోనూ
లిసిపోయి అమగమనా నలవరం వుట్టించేలా
కనాయకుకాజా లున్నాయి. కొని యిక్కడదొరికి
అన్ని వస్తువులూ చివక అంటారు. రైల్వే స్తేషును
కెదురుసండా వున్న దుకాణాలే కాకుండా, 'శేపు
మెంట్లమీద ఒక మిశ్రమంచాన్ని గడకరతోయి తి
వుంచి దానికింప కొన్ని దజ్జ మూలే పాలిష్ జోళ్ళ
రిపేరు వగైరా వగైరా కేంద్రా లున్నాయి.
ఈ ప్రాంతం యిలా ఎందుకుందని యెవరైనా
ప్రశ్నిస్తే 'కొండికిమలు వచ్చి పాడుచేశారని అంటారు.
ఈ హోర్డింగ్ కెరాండ్ దగ్గర ఇండియా టీ బోర్డువారి
వాహనం వచ్చి నిల్వని ఆశాకు మంచి టీ పళ్లయి
చేస్తూ వుంటుంది. ఈ రోడ్డు తిన్నగా కన్నాట్
సర్కల్ లోకి వెళుంది. దీనికి రైల్వేస్టేషను మధ్యనున్న
మేరలోంచి స్టీలు ఎంట్రీరోడ్డు తోచారు. ముఖ్యంగా

రాష్ట్రపతి యింకా గొప్ప గొప్ప ఆరిగులు ఈ గలిజా
యానెకుండా స్తేషునుకు వచ్చిపోవడానికి ఇక్కడక్కలా
సుందరమైన ఉద్యానవనాలు పెంచారు. ఈ రోడ్డు
లోనే రైల్వేబోర్డు మంత్రాలయం, ఉత్తరరైల్వే
మంపలాధికారి ఆఫీసు, బి. ఆర్. సి. యే. భవనా
లున్నాయి. కట్టడాల శిథిలాలు, మొగలాయి దర్వా
జులు, రాజసూతు, ఎర్రకోట, జమ్మూమసీదు,
నిజాముద్దీను, హస్తినాపురం, హుమాయూను సమాధి,
షిఫ్ డిర్ గంజ్, ముతుకుమసార్, చాండినీ చాక్,
పార్లమెంటు, లెక్ టేరియట్, రాష్ట్రపతిభవనాలు
యానెవలసివే అయినా యానెకుండానిది యాద్దానికి
వీలేకపండా కట్టుదిట్టాలు చేశారు. ఢిల్లీలోని యిరుకు
తనాన్ని సురికితనాన్ని కప్పకుండుకు కట్టుకున్న
'కన్నాబుష్మే' ఎంతసేపుతిరిగినా శీత్రంపం
కరంగానే వుంటుంది. కొని నేను ప్రశ్నించుం
టున్నది యిక్కడే సామాన్యమని ఎట్లా జీవిస్తున్నాడు
అని. పాలకులు పాలిస్తున్నాడు సత్య—ఈ కాలంలో
పాలకులు ఎట్లా జీవిస్తున్నారు?

చెప్పమంటారా?

నాతోటివాడి జీతం సాంతకొంపలు కలవాళ్ళు
కొరె అడ్డెలకు చాలరు. సర్కారువాడు యిచ్చేయిళ్ళు
నాతోటివాడికి దొరకడానికి యింకా రెండుపంచవత్త
ప్రణాళికల కాలం తీసుకుంటుంది. బిజీ కొందరు
మహానుభావు లుంటారు. అట్టివారు తాము సర్కారు
వారికి యిచ్చే జడ్డెకు నుకో పహ్ పరకో ముట్టచెప్ప
వారి కనుపన్నుల్లో మెలగడానికి యిష్టపడినట్లైనా
ఒక గడి ఖాళీచెసియిస్తారు. ఇచ్చేయంను కొన్ని
పరికిలు - ఇంటర్వ్యూలు - స్క్రీనింగు వగైరా
కార్యక్రమా లున్నాయి. మచ్చుక—

'ఎక్కడ పనిచేస్తున్నారు - (మినిస్టీర్)'

'ఫలానా - ఫలానా.'

కొందరు బ్రహ్మదారులే కావాలంటారు.
కొందరు సంపాదులే వుండాలంటారు.

'ఎంత జీతం?'

చెప్పక పెదవి విరిచి—నాలుక రైలుపెట్టి, తల
కాయ ప్రక్కకు తిప్పి నాంతి వొస్తూన్నట్లు మొహం
పెట్టాడు.

'మ(దానీ...'

'కాదు ఆంధ్ర...' అని చెప్పతోలే అంతా
వొకటే చెడ్డగా అన్నట్లు మానీ—'ఏమారు? ఆమూన
వాడికి చెప్పినా అర్థమయిచావను. తిరువారే ఆ గదిలో
యిదివరకు వుంటూ వచ్చిన వాళ్లను గురించి ముఖ్యంగా
భయంకరంగా వర్ణించి చెబుతాడు. అతే అదనమకొని
యిదివరకు వున్న వాల్లి అవలతూ జాలన్నీ వర్ణించాక—
కొంచెంకేపు లేన అభిరుచులూ లేన దుట్టాల్లో గొప్ప
పదవిలో వున్న వాళ్లను పరిచయం చేస్తాడు. ఈ
ఆమడం మోతాదు తప్పించుకుందుకు మనం కాస్త
నైర్ద్యం చేసి వాడి పిల్లల్ని పలకరించటమో, చూచా
య్యగా జన్మలో యెరగవట్లు వాడి నైతికసో కుర్చీసో
మంచానో బెన్నో అతిగా మెచ్చుకుంటూవుట్లు
మట్లాడాక మళ్ళీ క్రాసు పరీక్ష ఆరంభమవుతుంది.

'పెళ్లియిందా?' చెప్పాక 'ఎంతమంది పిల్లలు'—
ఈ సమాధానం చెప్పాక గది యిచ్చేది లేనిది వాడి
ముఖవర్చుస్సులోనే తైల పడిపోతుంది. 'సంపారం
ఎవ్వరు తీసుకువస్తావు?' అది వాడిని అడగాలని మనం
అర్థం చెసుకోటాని కాల్చేకాలం వట్టదు. ఇక్క
డ్నుంచి—'రేడియో వుందా? ఫోను... కుంపటి...
ఇస్త్రి పెట్టె...' అన్నట్టి రేడియో చెప్పాక 'సామాను
బాగా వుందా? చుట్టా లెవరైనా వస్తారా?' చివరికి
మనకి మరిపోయే పరిస్థితి రేచ్చి పెద్దాడు ప్రశ్నలతో.

ఇట్టి అదృష్ట మేవా పట్టనివ్వకుండా యింటానిక
చూచాయ్యగా ప్రతిష్ఠ కుయింది ఈ పరిస్థితి చెప్పకోవ
టాని కెవరూ లేదు. అలవాటుగా ఆసీను వదిలొక తైల
కొచ్చాను. ఎవరికికూ వాట్లు నియామకంగా నైతికమీద
బస్సులమీద కార్లమీద చేకకుంటున్న సమయం అది.
మధ్యాహ్నముల్లా యెంక పొడిచింబేమో వినుకుంటు
యొక కూడా మూడుకు యింకా లేందవాల త్రొక్కు
తున్నాడు. అల్లాగే కార్మికులకుంటూ 'కెరాయ్' లో
కెల్లను. చూద్దనుగదా శ్రమతీ మా బావా పిల్లలూ
సామానాలు అవ్వీ చేసి రేడిగా ముస్తాచై కూర్చున్నాడు.
మధ్యాహ్నముల్లా నిద్రపోయి వుంటారు ప్రయాణం
పడితే కా అది తీర్చుకున్నాడు.

'ఎక్కడికరా ప్రయాణం?'

'ఈ చుట్టూ ప్రక్కలేమన్నావుంటే కాస్త
చూసి—పిల్లలకు యేదన్నా యింత తినిపించి కాస్తేపు
అల్లా తిరిగివద్దాం. ఎంతకని యీ గదిలో యింతమంది
మీ ముక్కిరావటం?' పరే పదమన్నాను—'నెమ్మ

దిగా మద్రాసు హోటలుకు పోయి కాఫీలు ఫలహ
రాలు పూర్తిచేశాం. మా ఆవిడ కొంచెం వాణాగ్యం
ముస్తాబయింది. నేను పగలల్లా చాకిరీచేసి వున్నా నేనా
ఎక్కడా త్రాణలేదు వొంట్లో... కాస్తేపు యిద్ద
రమూ దొంగమోపులు చూసుకున్నాం. రాతీ పడవోడు
న్నామరి గ్రహించినట్లున్నాడు మా బావమరిది—
లేచి పిల్లల్ని తీసుకుని చూర చూరంగా
తిప్పించుకుని వాళ్ళు కేవో ప్రశ్నలకు
జవాబులు చెల్లా అవి యిది చూపిస్తున్నాడు. రీగాలు
ధియేటరు దాటి పొద్ల మెంటు విధిలో కొచ్చాం. మా
ఆవిడ జవాబు బాగ్రతగా పరిశీలిస్తో నడుస్తోంది.

'దిక్కులు చూడకు దేవికిందన్నా పడ్తావు.'

'అదేదింటి పల్లెటూరి దాని? చెప్పినట్లు
చెబ్తాడు? రయమంటూ వో నూటరు చక్కరకొట్టి
మీదనుంచి చూసుకుపోయింది. దివ్యన రెక్కలున్న
దగ్గరపాలాగాను.

'బావుండే! కోడుమీద అల్లా జబ్బుపట్టుకు
లారతా రెండుకూ? కోపంగా చూసింది.

'ఈపాటికి ఆసుప్రతిలో వుండేదానిని. అటు
చూడు—' ఎవరో ఒక అమ్మాయి లాంబరెట్టో వెనుక
సీటుమీద కూర్చుని మునున్నీ గట్టిగా నడుంచుట్టు
చెతులేసి పట్టుకుంటోంది. ఆ మూర్ఖుడు వేగానికి
పవిత్ర విలవటం లేదు. ఎర్రటి పెదవులు—కోవారంకు
బుగ్గలు—కొంఠలో రిఫ్రెక్షనుంటూ చూసుకుపోయారు.

'ఎల్లావుంది?'

'తనులకేలేవుంది. పిక్కిడిదేం పొయ్యేకాలం—
ఒకావిడ వెనుకసీటుమీద ఆరు నెల్ల పసిగ్రుడ్డు నెక్కుకు
కూర్చుంది. మునుకు గారు నైతికం కొవ్వకుంటూ
త్రొక్కుతున్నారు.

'అయ్యో! పడిపోతారేమోనండి!—పిల్ల అభూ
యిల్గించుండా—'

'నీయిద్దం వచ్చినట్లు ఆనుకో—నీమాట లెవళ్ళకీ
బోవవచ్చుగా!'

'ఏవా యిదింటింటి యిక్కడ అడవా ల్లింత
బరితెగించి పోయారు? ఒంటిమీద గుడ్డెందుకూ సిగ్గ
న్నది లేకపోయాక—రాను! రాను! అల్లా పిధిని తిర
గటానికి పదిమంది కళ్ళా పడ్డానికి ప్రాణం పోదు
టండీ?'

అంతాపోయి 'జంతు' మంత్రోలో కూర్చున్నాం. చెగుకుముక్కలు కొని తెచ్చాను. పిల్లలు బతాణీలు వేచిన కిషకలా తెచ్చుకుంటున్నాను. మా బావ మరిది యింకా బిడియంగా దూరం దూరంగా తిరుగుతున్నాడు.

'ఏకోయ వానా—యిటురా?'

వాకు దగ్గరపావచ్చి కూర్చున్నాడు.

'మీ అక్క అంటుంది యిక్కడ ఆడవాళ్లు బావులేరని—నువ్వేమంటావ్ కుర్రాడా?'

'బలే బావుంటారు... చక్క జంటలు జంటలుగా ప్రేమిలివిడ చిల్లగాలిలో—'

'పాడుబుడ్డంటూ—ఇకా: బిడేంబానుపడ్డాడా? ఏకట్లో చెరులు తిప్పుతూ పెద్ద ఆరిందాలా చెప్తోంది. బోడ్డమీద యాడుతున్న అమ్మాయిలు విసుక్రిములు తింటూ ఖులాసాగా నెకలు త్రొక్కుకుంటూ పోతున్నాడు. పంజాబీ డ్రెస్సులో కీర ముఖ్యభాగాలన్నీ ఆ పిల్లని తన తైళ్లలో మెక్కుతే దీపకాంతిలో అందులో నెకలు త్రొక్కుటంలో యిమిడివున్న శ్రమలో చెబుతున్న ముఖాల్లో నవ్వుకుంటూ మెమరచి పుల్లాసంతో ఎంతో సహజంగా అందిగా కదలాడేవిశ్వాసి—కీర్తి పెద్దది చెబుకుని అర్థంగాక చీదరించుకుంటూ లేచి నిలబడి—'ఇక పదిండి పోదాం, వాకు వెలపరంకూడా వస్తోంది.' అని లేచింది యింటావిడి. 'పులూ రచయితిలూ వానా యమయారివాసిడి వర్తించే అందాలన్నీ చూసి సంతోషించలేక ముఖం ముచ్చుకుంటూ వెందుకు? చూడు మగవాళ్లలో సరిసమానంగా విశ్వయంగా వేస్తున్నా ఎట్లా వుండగలుగుతున్నాలో స్త్రీలు. ఆడవాళ్లకి మగవాళ్లకి లేదాలు ఎక్కువ తిక్కుతలు యేమిలేవు.'

'చాలించండి! ఆడా మగా లేదాలేదని వాడిస్తారెందుకూ? వంట చెయ్యటం, యిల్లు కనితెల్ల కొవసం, పిల్లల్ని కవసం, బట్టలుతికడం, కాపురాలు చెయ్యటం మానేస్తారా? పెర్లిళ్లు చేసుకోవటంలేదా—ఈ యేడు పంతా పిళ్ళల్లో యెందుకంటాను నేను. ఆ యేజ్యే శ్వింగర మంతా వాల్చగ్గోడల్లో, ముగుసెన్న వాడికి పుకెట్టిసంకుకు—అహోరీస్తీ చాలదా?'

'కాస్త అందింపుంటే ఆది నలుగురూ చూడకుండా దాచుకోమంటావ్. పోవుల పెటైలోనూ, పొయ్యి పూచేటప్పుడూ, పిల్లలికి నీళ్లు తోసేటప్పుడూ,

నోములూ పూజలు పుకసాక్కారాలు చేసుకునేటప్పుడు ఆడవాళ్లు చిన్న బట్టలు కట్టుకుని యింట్లో తిరగడం మానేస్తున్నారా? మనప్రశ్నలో యింటిప్రక్కానిడి యెన్నిమాటూ గజంవర నువ్వాలు పీకకు చుట్టుకుని వుండియమ ప్రమామా యింట్లో బోడ్డో నూతి దగ్గర తులసి కోటదగ్గర మడివెలగ బెట్టెనూంటే— నేనెందుకైవా కాస్తీవు అటు వెళ్లే నీసంతి కొరకొరా చూసేదానివి? ఎవరి అలవాట్లు వాళ్లకు నచ్చుతాయి. మనకు సరిపడిరి కొత్త సంగతులనేకం వుంటాయి. వాటి న ప్రమామా అసహ్యంమకుంటూ కూర్చుంటామా? పదిటవెంతు నోటికడ్డంగా లాగుంటూ—

'అయ్యో మీ కింకా బ్లాషక ముంటుంటే అవిడి—'

'పాపం ఆయన పోయాడు తెలుసా?'

'అంతి హతాత్తుగా—పోకేం చేస్తాడు? ఆ యిల్లలు ముచ్చాద్దలూ హింసించుకు తినేది. ఇప్పుడావిడ కింకేం కావలసివంటి వేస్తున్నా—'

'అయ్యోపాపం—ఎంతి చాకిరీచేసింది? అంతి యిదిగా చూస్తుందనుకోలేదు కుమండీ! గోలు గోలువ యేజ్యేసింది. ఇప్పుడా మనిషేకాదు.'

'వాడేవాడు యెల్లానూ పోతున్నాడు గమక ప్రేమంతా పొక్కమాట చూసిం చెసిందనూ?'

నకుస్తున్నదల్లా చట్టువ ఆగిపోయి నీరియనగా—

'అల్లా మాట్లాడారెందుకూ? మనుష్యులకష్టాన్ని గూర్చి చెబ్తాన్న ప్రతు అంతి హేళన పనికొరావంటాను. నిర్దియగా సామర్థాతి లేకుండా వుండటం గొప్పమకుంటున్నాడు.'

'అవును. గొప్పమకుంటున్నాను.'

'వాడురూ—బడాయిల!'

'బడాయి కొడు ... నీకు మటుకు నీకు తెలుసుగదా అవిడ యెంత పేరు గడించుకుండ్, ఎల్లాటి పతివ్రత—మర్రి తిరుగునమ్మా అని చెవకేసు కెందుకొస్తావు? ఇప్పుడు నీకొవిడిమీద బాలి కలిగింది కాబట్టి నమ్మకూడా నీ చెవక్కల తిందానతన పాడిమంటున్నావు. అనే కుదరడోయ—'

'మనుష్యులు ఎల్లాటివారైనా అకస్మాత్తుగా మార్పు వచ్చేస్తుంది. మనుషావిడి ఎల్లా వుంటేనేం—'

'—ఇప్పుడు భక్తురాలైనదందూ—ఆస్తి ఇల్లా వగైరాఅంతా వచ్చాక'

‘అనేంకాదు—ఆముగకు చాలా అన్యాయం చేశాడు, పిల్లరాణకుండా పోయాడు, అన్న దమ్ముల బిడ్డలాచ్చి ఆస్తి అక్రమించుకు కూర్చున్నాడు. ఈ దిక్కి మనోవర్తి అన్నా దిక్కికుండా చెద్దామని చూస్తున్నాడు. పాపం అడవి. వ్యవహారాలేం యెదుగదు మనో దిక్కిలేదు—’

‘మనిషిర్ని పెంచుకోమని లేకపోయావా?’

‘అవునండీ - ఆదిత ఎవర్నన్నా దగ్గర తీసుకుని ఎందుకు పెంచుకోలేదు? యిప్పుడు చెల్లడేటిబండీ? రూపాయికి రెండు చొప్పున నీళ్లుమోస్తూ వంటలుచేసి పూరగాయలు పెట్టి కాలక్షేపం చేస్తానండీ! నాకు చూసినప్పుడల్లా కకుపు తలుక్కుపోయేది. నేనో రూపాయి పీలిచి యిచ్చేదాన్ని నెల నెలా—’ ఆదిత దాడుమైన శేషురారి జీవితాన్ని తలుచుకుని కృంగి పోయింది. నిజమే ప్రపంచంలో దీనులు దుఃఖితుల గాథ లేన్నో వుంటాయి. అన్నిటికీ చలించిపోయి వెంటేలు పడిపోతే మనం ఎట్లా జీవిస్తాం? ఆదిత స్వభావం కొద్దీ భర్తను హింసించేది-బాధలు పెట్టేది. తన యిష్టం వచ్చినట్లు వుండేది. కాని ఆదిత యెన్నడూ ఆతగాడ్ని వదిలించుకుందామని గాని ఆతకు లేకుండా వుండాలని కాని కోరుకోని వుండదు. అవసరాలు తీరక పోయినా, ప్రేమ లేకపోయినా, మనుష్యులు నిరంతరం యోగిరతబడి ఒకే చోటులో నివసించడంవల్ల ఒకరు నాశాత్తుగా అదృశ్యమైతే ఆలోచించు భరించలేదు. ఇది చాలా సహజమని వమ్మో అనుభవంలేని మా ఆదిత నాకు సానుభూతి సంస్కారం లేదని విసుక్కుంటోంది.

మల్లీ మద్రాసు హోటలుకొచ్చి భోంచేశాం. అంతపోయి సరేవులో పడుకున్నాం. సుజ్జాలుదాడా నెమరేస్తూ వుండి వుండి పకిరిస్తున్నాయి. న్యూఢిల్లీ స్టేషనులో డీ నెలు యింజన్లు మొర చెబుతున్నాయి. ఊరు నిద్రపోయింది. బస్సులు అక్కడా అక్కడా తిరుగాడూనే వున్నాయి. దీపాలన్నీ పది గంటలకే సరేవులో ఆర్పేస్తారు. మంచాలు లేపు-వరండాల్లో చాపలూద దొడ్లుకున్నాం. చెమట-వోరాత్రివేళ ‘ఆంధ్రీ’ వచ్చింది. దుమ్ము దుమ్ము-ఇసుక తుపాను. కిటికీలతిలుపులు బజబడా కొట్టుకొంటున్నాయి. ప్రక్క దుప్పటి యెగిరి పోయింది. పట్టుకుందుకు పరిగెత్తి పిల్లలమీద పడాను. మొయ్యోగుంటూ పిల్లలులేచి యేడుస్తున్నాడు. దుమ్ము

వల్ల ముక్కుల్లోనూ కళ్ళల్లోనూ కొడ్తోంది. మా బావ మరది ‘బావా నాలుంగీ యెగిరిపోయింది ఎటో—’ అని గోలపెట్టాడు.

గొంతుక కూర్చోచున్నాను. మా ఆదిత పిల్లల్ని తెక్క పెట్టుకుని దగ్గరనా లాక్కుని కూర్చుంది చీకటిని తిట్టుకుంటూ. దుప్పటి పట్టుకుని మా బావమరది కిచ్చాను చుట్టుకోరా అని. గారి వుప్పులింగా వీపొంది. కొంత సేపటికి బడటపామని పెద్ద పెద్ద చినుకులుపడ్డం అరంభించాయి. ఈ దుమ్ము వచ్చాక ఆ పెద్ద చినుకులు వరండాలోకి కొద్దూంటే అంతా లోపలికి గదిలో కొచ్చేశాం. పిల్లలు దిగ్గరగా బాకా పడుతున్నారని మంచి నీళ్లు కావాలని. మా బావమరది ఎట్లాగో బార్పిలైటు వెదికి తీసి పట్టుకొచ్చాడు. మరచెంబు తీసుకుని స్నానాలగదివైపు జాగ్రత్తగా నడిచాను. అస్తవ్యస్తంగా నోళ్లు తెరిచుకుండా ఎంతెమంతో నిద్రపోతున్న మనుష్యుల్ని చాటి పంపు పట్టుకున్నాను. కాని లాభించేదు. నీళ్ళన్నీ ఎప్పుడో బయటయాయి. తిట్టుకుంటూ బార్పిలైటు అద్దుతూ వేస్తూ వరండాలో కొచ్చాను. ఎవరో తలదగ్గర కూడా పెట్టుకుని నిద్రపోతున్నాడు. ముట్టుకున్నాను. చల్లగావుంది. గ్లాసుతీసి ప్రక్కనుంచి లైటార్పి కూడా యెత్తుకుని వేగంగా నడిచాను. పిల్లలు యింటా విడి అంతా దాహం తీర్చుకున్నారు. మల్లీ కూడా యెత్తుకుని వెనక్కువచ్చాను. కాని ఆ చీకట్లో యెవరి తలదగ్గనుంచి యెత్తుకొచ్చాకో గుర్తులేదు. ఇంకా ఎక్కువసేపు ఆ వస్తువును చేతులో వుంచుకోవటం ఆటే మంచిదికాదా కాదు. అక్కడే యెవోకిటికీలో వుంచేసి గబగదా దొంగలా మల్లీ మా గదికొచ్చి పడ్డాను. తెల్లారక చెబితే మా ఆదిత అంటుందిగదా పగలబడి నవ్వుతూ ‘అనేంపనులండీ పాడుపమల్లా—’ అని. మా బావమరది బంగీకూడా దొరికింది—అక్కడే మొక్కలకు చుట్టేసుకుంది.

3

ఉండవిచ్చిపోయిన దారపుబండిలా బంగలు చుట్టుకుపోతోంది జీవితం. ఎవడో సగం చావమోది ప్రేమకాలవలోకి గిరాటు పెట్టిన బుడదపాములా గిలగిలా కొట్టుకొంటున్నాను. ఇంత చిన్న వుద్యోగం చేయ్యటానికి యిన్ని వందలమైళ్లు రావలసివచ్చివ

కొంగుగింజం యేమని చెప్పకొను? కూటికి నువ్వకు పనికిరాని నా చదువు, నలుగుల్లో మెప్పుకు అందుకో లేని నా చవకరకపు బాహ్యచేదపు రీతులు- యిది నిరాశంబరతని నేను మురిసిపోదా మనుకుంటే ఏదై పుండా, నలుగురూడూచే నిరాదరణ- షష్టిదాతుల మని అదే మాటిపోటిమాలలు అవహేళనలు... ఎన్నిటి కని తట్టుకునేది? మంత్రాలయపు అన్ని కార్యాలయాల్లోనూ తమిళకూటా బున్నాయి. ముఖ్యంగా పంజాబీలకి తమిళులకూ పొడగదు. హిందుస్థానీలు, యూపీలు, వీరికి పంజాబీలకు స్వర్గం- తెలుగువాళ్ళి బహు శ్లోప్తంగా ఆదరణ గౌరవమూ లేకుండా 'మద్రాసీ' లని పిలవబడుతూ యీ పెద్దపెద్ద కూటాల మధ్యనలిగి, ఆత్మగౌరవమూ తెలుసుకోవానికి తిలోద కాల్చిచ్చి యిటు తమిళులకు జోహారులంటూనో అటు జొత్తిరాహులకు 'జీ' హుజూరంటూనో బ్రతకారి సింజే! ఒక జాతికి సరియైన ప్రాతినిధ్యం బలం గౌరవం స్థానం కేంద్రంలో లేకపోవటంవలన వాదోటి సామాన్యకు కాస్త అభిమానం వున్నవాడు మానసికంగా న్యూనత పాలవుతున్నాడు. ఇవన్నీ ఎందుకు చెప్పారీ సాచ్చిందింటే- యీ కొంపకోసం తిరిగి చాంద్రాయ గంలో కొందరు నన్నడిగిన అతి సామాన్య ప్రశ్నలు- తెలుగుప్రజలు వింటే, 'పాదుచగావాలి-పూర్వప్రకం సలు' కట్టిపెట్టి నిజంగా మనకున్న గౌరవం యెంతో మనం తెలుసుకున్నప్పుడు- కాస్త తలవంచుకుని ఛాతీ విరుచుకోకుండా నడవటమే మంచి దనిపించు కుంటుంది.

నేను నలుగురిల్లి పెట్టి వాడటం చూసిన నాయూపీ న్నూహితుడు- 'పిచ్చా! మీ చేకొట్టులు కూడా నలుపు వాడం నేర్చుకుంటున్నారన్నమాట! ఏదే రెండు పూటూ స్నానంచేస్తారా? ఒకకోజున మికాయకి రమ్మని ఎవరో వీరిచారు. 'తోక్కుడులద్దూ, బరిఫీ జిలేరీలు' యిచ్చారు. 'కనోడీ - సమూసా' భారం చేశారు. నేను తింటున్నంతవేళూ ఆతను నా జన్మలో అదే మొదటిసారిగా మికాయతింటున్నట్లు పూహించు కుని మాట్లాడడం మొదలెట్టాడు. తాము నెయ్యి విరి విగా వాడూమని- నాకు వాదానికి నేయి, వెన్నలాటి వస్తువులు తెలివన్నట్లు ప్రదర్శించాడు. 'మీరు తమల పాకులు చేసుకుంటారా' అనకుండా 'తమలపాకులు తెలుసా' అని అడిగాడు. 'వైజామా కర్నీ లాల్వీ'

నేను కుట్టించుకోవడం చూసి- 'మీరూ యీలాటి బట్టలు తోడుకుతారా?' నాకు వశ్య మంశుకు పోయింది. తాము బహువాగ్విరులగా విద్యావంతు లుగా పరిగణించుకుని జొత్తిరాహులు చేసే ప్రశ్నలు విన్నాక- నాకు మన ఘనత రాజకీయ పరిజ్ఞానం, పారస్వతం, యిత్యాది విషయాలపట్ల యేదైనా మన కారం చెప్పలేదనిమే గాకుండా, మనలోపాలు కష్టాలు కారణాలు ప్రస్ఫుటంగా గోచరించసాగాయి. మరొకరు మీ చేతినిండా ముష్టివాళ్ళు- ఆడుకోక్తా దానికికూడా యింత దూరం వస్తారు అని నేను యథా లావంగా దారిలో ఎవరికో కాటి భర్తం చేస్తుంటే మనస్సు కలంక్కుమనేలా అనేకాదు. నిజమే మరి- 'జెబాడలో, విశాఖలట్టుంలో ఒక చోటేమిటి రైల్వీలో ఎక్కడెవడితే అక్కడ, ముఖ్యంగా చలోల్లో యెదుట ఎంతమంది ముష్టివాళ్ళు? ఎల్లాకాదవగల్గు?

నా జీవితం వదిలిపోతూ న్నీ, నేను బుర్ర చించుకుంటూ 'కన్నాట్లేమే' లోపలి కున్నాలో చక్కర్లుకొద్దుంటే 'కిశవరావు' కలిరాడు. ఆతను నన్ను చూడగానే బస్సుకోసం నిలబడ్డ కూలోనుంచి యీ వలకు వచ్చేసి నారెండు చేతులూ పుచ్చుకుని ముఖం కాస్త ముందుకువంచి 'ఎన్నాల్లి కెన్నాళ్ళి?' అంటూ నేవుమెంటు మెపుల్లోకి లాక్కెల్లాడు. ఇద్దరం కోకాకోలాలు పుచ్చుకున్నాం. పవామా సిగరెట్టు ముట్టించాం.

'ఇర్వు దెక్కడా యేమీ రాయటం లేదే!' ఒకప్పుడిదిను నాకు ఛాను. జొత్తిరాలు తెగరాసేవాడు. మాడోవాడి రచనల్నియెప్పుడూ చీల్చి చెండాడడం అప్పట్లో హాబీ మాకు. అప్పటికే తెలుగుపాఠశాలలో వంటింటి కళలూ, ఆర్యాయి అమ్మాయిల బాళ్లూ, విద్యోమాచేతి, కులతత్వాల మీద రచనలూ, సుమాస్తా గాళ్లూ చదివి చదివి విసుగెత్తిపోయి వున్నారేమో ఏదన్నా 'క్రాల్' కోసం తనూ, తనూ- లాడిపోయే వాళ్ళలో కిశవరావు వొకడు.

'అర్వుడు మీరు చక్కగా 'హాస్యం' రాసే వాడు?

'ఇప్పుడు యేమవులో పడి కొట్టుకుంటున్నాను, తప్పిలే భీభత్సం-'

'అల్లా అంటారేమండీ?'

‘ఇరుగో అబ్బాయి—యిదివరకు ఏదో బరికేసి
ఆ వెనక సంపాదించుకున్న పేరు నే పొదుపుగానాడు
కునే వాళ్ళలో నేనొకణ్ణి. సరేనా—’

కేవలరావు పగలబడి నవ్వాడు.

‘మాస్తాయా—యిక వ్రాయండి, ఇక్కడి
కొచ్చేసారుగా—’

కేవలరావు ‘మాస్తాయా’ అనగానే ఆరెడి ముఖం
లోకి చూశాడు. ఒకప్పుడితను నా దగ్గర చదువు
కున్నాడు.

‘పెళ్ళాడావా?’

‘అబ్బే—నా కెవరిస్తారండీ?’

‘ఉద్యోగం?’

చెప్పాడు. ఎయిర్ లైన్లో ఏదో విజికింగుమెన్
నూ నేజరుడీ ఏ. డేం. గా వుంటున్నాడు—ఏడు
వందలు. మొదట్లో సెనోగా చేరాడు. ఇంటరు పూర్తి
చెయ్యలేదు. చదువుతూంటే తండ్రిపోయాడు. అన్న
గారిలో వదివడో తగూలాడి వెజవాడనుంచి పారి
పోయాడు అప్పట్లో. ఇతన ప్రమానూ నూ యింట్లోనే
వుంటూ యిక్కడే భోం చెస్తూండే వాడు యింట్లో
పోట్లాడేవాచ్చి. నానెకిల ఆ ప్రమానూపట్టుకుపోయేవాడు.
వాకు సిగరెట్లు పోతుల్లిలు కాగితాలు తెచ్చిపెట్టే
వాడు. ఎప్పుడన్నా చిరు సాపు రాసేవాడు. కథలు
పోతుచేసిపెట్టేవాడు. ఇతనిలో నా వ్రాతలనుంచి
పోట్లాడేవాచ్చేవాడు. నేను కూడా సినిమాలకు తీసు
కొళ్లేవాడిని.

భ్రష్టంగా కేవలరావులో నా సంగతి నూ ఆవిడ
గావనురిది పిల్లలు వచ్చిన సంగతి అంతా నూత్నిం
లోభవచ్చి చెప్పాను.

‘ఏకే—నా గది యిచ్చేస్తాను. నూ రూము
కొచ్చేచెయ్యండి. తర్వాత రోక్కడిన్నా చూద్దాను.’

నేనూ కేవలరావు సత్తెవులోకొచ్చిపడ్డాను.
నూ యింట్లో యావన్నండీ కేవలరావు రెలుకును. నా
భార్య ‘ఏమాయ్ - తిప్పకదూ—అట్లా పారిపోవచ్చా
యెవరికి చెప్పకుండా... మళ్ళీ వెజవాడ వెళ్ళావా మీ
అన్ననూ వదివనూ చూసేందుకు?’

ఆరెను మునియసిగా నవ్వుతూ నిలబడిపోయాడు.
‘ఈ వేషం నూటు బూటులో పోల్చుకో లేకపోయాను’

అంటూంటే వారించి చెప్పాను—మనుషటి కేవలరావు
అనుకునే మాట్లాడేస్తున్నావు నోటి కొచ్చినట్లు. ఆరెను
యేడువందలు సంపాదిస్తున్నాడు. ప్రయోజకు
డయ్యాడు. సంతోషించు.’

‘నిజంగా! ఆశ్చర్యపోయింది. కేవలరావు అంత
ప్రయోజకుడెవ్వతాడని యేవరూ నమ్ములేని విషయం.
‘ఏందుకండీ మాస్తాయా— అవన్నీ చెప్పేసారు.
నన్నుక్కడ యేవరు నమ్ముగా కేకలేస్తారు చెప్పండి.
నేను సరదాగా వింటూంటే—’

అంతా కేవలరావు గదిలో కొచ్చిపడ్డాం. ఆ గది
కొర్రాచాగలో నూడో అంతస్తులో ఒక మేడలో
వుంది. అక్కడ మీదనే అన్ని పూకర్యాలువున్నాయి.
నూ ఆవిడ తన ఆహూయకత్వంలో నే తమ్ముడికి కూడా
కేవలరావులా ప్రయోజకుడు కావటానికి యేదన్నా
చూపిపెట్టుమని కోరా ఆరెడితో చెప్పిపెట్టేది. ఆరెను
వున్న ఒక్క గది చిన్న వరండాఅంతా నూకోసం వది
లేశాడు. పిల్లలు పంపుక్రిప్పి ఆ ప్రమానూ క్రిందకూర్చు నే
వారు. ఆరెడూ నూతో నే భోజనానికికూ చేయటానికి
వచ్చిచేసరికి చాలా కష్టమయింది. సెనెరెట్లు వదిలు
బట్టిలు యిడ్డీలు ఒక టేబిటి లిండిలో కోరా అంగ్రత్యం
మళ్ళీ విజృంభించసాగింది.

ఒక రోజు కంపెనీకారు తీసుగొచ్చాడు. నూ
దావనురిది, పిల్లలూ నూ ఆవిడ విలాదిలా అంతా
అందులో కక్కారు. నే నేనూ యిల్లు చూస్తానని
వుండిపోయాను. కేవలరావు అందిన్నీ తిరగడానికి తీసుకు
పోయాడు. తీరితం కాస్త రాస్తూలో పడ్డట్టే వుంది.
వరండాలో వాలు కుట్టి లాకున్న సిగరెట్లు కాలుస్తూ
నేవరు చూస్తున్నాను. నూలుమీది పేలిలు ఫానుకు
వుండి వుండి తిడికువ్వాయి చుస్తున్నాను. గాలి నెచ్చగా
వస్తోంది. కీరం బట్టను కూడా పోర్చులేని కాలం ఇది.
ఈ గది మీదనుండేనూ చుట్టూతా రకరకాల మేడలు
కిడికిలు ద్వారాలు చిన్న చిన్న బొమ్మల్లా కనుపించే
మనుష్యులూ. తోలు బొమ్మ సెంకెలూ దాగా దిగు
వను చివల్లా పనుగట్టే బొమ్మ కాయలూ అన్నీ మగ్గరి
మగ్గరిన అవలోకిస్తున్నాను.

ఈ గొట్టెకు తెలిసం తీరింతో ఈ పిల్లల్ని ఎట్లా
పెద్దవార్లను చేస్తాను? పిల్లికి చదువులు బట్టలు రోగాలు
రొమ్ములు ఇవన్నీ నేను ఎట్లా భరిస్తాను? ఇంత చిన్న
వయస్సులో వాలునూ చూడాలని ఆది ఇది కావాలని

తెలిసి తెలియకుండా అదిగే అడదాని మనస్సు నొప్పించకుండా వుండగలవా? కేశవరావు మంచివాడే. ఇట్లా అతని పీకలవాడ ఎన్నాళ్లు కూర్చోవటం? ఆ మేడమీది అంతరిక్షంలోని గడికి అతను యాత్ర కూపాయ లిట్లున్నాడు. నాకు తెలికుండానే నేను నా జీవితంతో అతిడి జీవితాన్ని పోల్చునందుకు ప్ర మించాను. నాకు జీవితంలో సంతోషంగా ఆనందం గా గడచిపోవలసిన కాలంలో సంతారం పెద్దదయి వుదోగ్ధం చిన్నదయి అంతా తిరగబడిపోయింది. కేశవ రావు చిన్నతనంలో కష్టపడ్డాడు నాకు తెలుసు. కాని ఇప్పుడు మంచి పదవిలోవున్నాడు. ఒక్కడు! కావలసి సంతోషం—మనోయేదాదిలో పెళ్ళాడినా సమ స్యలేం లేవు. హాయిగా గుఱుంగా జీవించాలికి ప్రాతి పదిక అప్పుడే యేర్పడివుంది. కోరికల్ని చంపుకో నక్కలేదు. నాకు అట్లాంటి చేం లేదు. చిన్నప్పడే పెద్ద వారి ముద్దుట కోసం పెళ్ళాడేశాను. చదువు పూర్తి గాకుండా వంశోద్ధారణకు కొడుకు—కంగారుపడి ఏదో వుదోగ్ధమని ప్రవేశించాక, ఆశయాలు అభిరుచులు కోరికలు అన్నీ మెల్లగా పోక్కుటొక్కటి తిరుగు ముఖంపట్టాయి. ఇంట్లో పాలపీకలూ, యే మూల చూసినా పోతెనుళ్లూ, అటకమీద బస్తాలలో గొల్ల భామ మాత్రా పాలబాబ్బాయి, ఒక ప్రేమరైలుగన్నా చెప్పకుండా ఒక యుగగీతిమన్నా పాడకుండా ఇంత ముందుకుపోతుందని యెవరనుకున్నారీ? ఒంటరిగా కూర్చుంటే ఇట్లానే దిగులుగా వుంటుందని వరండాలో కుర్చీలోనుంచి లేచిలోపలకువెళ్లి స్నాన ముట్టించాను— ఒక చుక్క కాఫీ గోంతుకలో పోసుకుంటే యేమన్నా మనస్థిమితంగా వుంటుండేమానని, నే నీంకా కాఫీ గోడవలో వుంటుండగానే వరండాలోనుంచి కోమల కంఠం 'నాకు కూడా మరొకప్పు కాఫీ పొయ్యి డాల్లెంగ్' అని వినిపించింది. వెలుగువచ్చి చూద్దను గదా బంగారు మొలకల్లే ఒక పంజాబీ అమ్మాయి నా కుర్చీలో కూర్చోని జోడు వివ్వతూన్నదిట్లా నా క్రొత్తి మొహం చూసి—తెల్ల తెలుహూ 'కేశీ—యిప్పు డీయింట్లో లేరా?' అని లేవవోతూ అడిగింది. 'కూర్చో అంతా చెయితే' అన్నాను. నిల్పొనేవుంది. నీకోసం కూడా మరొకప్పు కావ్రాను. కేశీ వస్తాడు. వచ్చేదాకా వుంటావా? 'ఎవరో వస్తారని చెప్పాడు. కాని ఆదా మగా చెప్పలేదు' అని బోపలికెళ్ళాను. ఈ

అమ్మాయి ఎవరో ఏరిటో తెలుసుకోవాలని ఇష్టకుతూ హలంగా వుండి నీళ్లు ఎక్కించి మళ్లీవచ్చి—'కూర్చో అమ్మాయి. ఫరవాలేదు. చూచాను నాకంతా చెప్పాడు. నే నెవరనుకుంటున్నాను—ఈ చెల్లో అరవై డెబ్బై ప్రేమకథలు రాశాను. మనకి అన్నికథలు సుఖాంతం చేయటం ఎట్లాగో తెలుసు?'

ఆ అమ్మాయి కాస్త వర్ష 'కేశీ—యొక్క డి కెళ్ళాను?' అంది. 'నే నే పంపించాను—ఆ ప్రమాదా ఇంట్లో కూర్చుని నవ్వు రా లేదని తెగ యిదవుతూంటే, అట్లా తిరిగివస్తే కాస్త మనస్సు కోలుకుంటుందని.'

'హూ! నారీ—' అని మూతికాస్త చిన్నది చేసి పెద్దవుల్ని వంకరగా త్రిప్పి—మేం కొంచెం ఆటూ యిటూ పూచింది.

'బావుంది అమ్మాయ్—మరిట్లా చూవాడికి బాగుగా కనిపించటమే మా నేస్తే యేమన్నా బాగుం టుంది? అప్రమాదా యిప్పుడు నవ్వు 'కేశీ—కేశీ అంటున్నావా, అట్లాగే వాడూ ఏదో గొణుగుతాడూ ఫోటో దగ్గర పెట్టుకుని' కాఫీ కన్ను బద్దమీది వుంచు తూ 'ఫోటో—' అది మీకెట్లా తెలుసు? 'కాస్త సీరియస్ గా అడిగింది. అట్లా తెలుపడూ పిల్లా అని మనస్సులో అమకున్నాను. చాలకమే చెబ్బోంది పర్సొంగ్ గర్ల్ అని—కుర్రవాడు నాలుగు రాళ్లు సంపాదిస్తూవున్నాడు గదా అని యిట్టే బుట్టలో పెట్టే సుంటుంది. వివా సుధ్రిమైన 'కో' అంటే కోటిమంది తెలుసుకవిలుంపగా మావాడి కిడందుచ్చుదీ? పెళ్ళాడ తానంటే—అప్పురసల్ని తలదిన్నే బారీ కన్యల్ని తెచ్చి అంట కడుగుమేం. నాకెందు తీర్పంగా కేశవ రావు తిరమైన పెద్దరికం నిర్వహించాలనీ, అతిడి బాగోనులు వ్యవహారాల్లో ప్రమేయం పెట్టుకోవాలని గలిగిందో చెప్పటం సులభం. ఆ అమ్మాయి మళ్లీ అడి గింది—'ఫోటో మీకు తెచ్చిచూపాడా?' అని.

'అరె—నువ్వెంతో అమాయకురాలిని? మేదిద్దరం భౌతికంగా వేరుగాని మా ప్రాణాలు అర్థిలు సర్వం వాహుటే—నేను చూసి అన్నాను గదా యీ అమ్మాయిని మాపిళ్ళిగ్లో బుక్ చేస్తే హీరోయిన్ గా చాలా బాగుంటుంది—హిందీలో డిజి చెనేటప్పుడు' అన్నా. పినిమాలంటే అమ్మాయిలు చెవిగోసుకుంటారని నాకు తెలుసు. 'మీరు పినిమాల తీస్తారా?' అంది కళ్లు

నీలయవంతుగా పెద్దదిచేసి, నేను నవ్వు 'పిల్లా—నీది మాలు తీసే మునుష్యులు యిట్లా ఎందుకుంటారు? ఇట్లాటి చిన్న ఆరేకు వందలు సంపాదించే 'కేకీ' లాటి వాళ్ళతో ఎందుకువుంటారు? నేను నీకు ముందే చెప్పానే నీనీమాలకు కథలు వ్రాస్తావని. ఇప్పుడు 'వర్క్రింగ్ గర్ల్' చిత్రానికి కథమాయస్తాను. ఆలోచిస్తూ యిట్లా ముచ్చటపడే రేకో మనోచావు?

ఆపిల్ల కాస్త నిందాగర్హితంగా చేతుల్ని తిప్పుతూ—'మాకారా అందుకే మీరు వచ్చాక నాకు రావద్దనికూడా కలుగుచోడు. ఐనా చూద్దా మని యిటోచ్చాను. నేను నీనీమాలాకి బావుంటానా?'

'నాకు నచ్చబట్టే ఫోటోలో ఆమూయిని గురించి మావాడి పేకిగి తెలుసుకుంది. నీనీమాలా నేను మా కంపెనీవారు 'టైప్రిస్టు గర్ల్' అని పెద్దామనుకుంటున్నాడు? నాకేమో ముందుపేరే వచ్చింది.'

'మీకు నాఫోటోలు కొన్ని పట్టుకోచ్చి యిస్తాను. మీకంపెనీకి రాయండి నచ్చుతా నేమో. ఈటైపు కొట్టలేక ప్రాణం విగిసిపోతోంది.'

'ఆమృతాబో—యింకేమన్నా వుందా? మా కేకీవరావుకు తెలిసిందంటే, నాప్రియురార్ని నీనీమాలా ప్రవేశపెట్టానా అని నా పీకుచ్చుకుంటాడు. ఐనా మీరిద్దరూ ప్రేమించుకున్నారేమో, అరిక్ని కూడా ఆడిగి చూస్తేనే బావుంటుంది.'

'కేకీకి మీరేమీ చెప్పాదు. ఆయనకు నేనే నావ కాకింగా అంతా చెల్తాను. నేను యిక్కడికు వచ్చావని చెప్పకండి. నేనూ చెప్పును. భవ్యవారాలు—మీలాటి నొప్పువార్ని కలిసే అదృష్టం కలిగినందుకు నిజంగా నేను గర్వపడుతున్నాను నెలవు.'

ఆ ఆమూయి నాజాకుగా వచ్చిపెట్టే నిమ్మగి మించింది. అంతినేపూ మేదిదరమా హిందీలో నే మట్లాడాము. నేను టర్కీలో జార్లబడి పగలబడి వచ్చుకున్నాను. ఎన్నాళ్ళ తిర్యాతో నాకు జీవితంలో నిజమైన హాస్యం కళ్ళకు గట్టిపట్టు కనిపించింది.

ఇక్కడ మీకు అనేక సందేహాలు కలుగుతాయి నిజంగా నేను యింత చాకచక్యంగా హాస్యం మట్లాడగలిగుంటానా, తిర్యాతి ఆ ఆమూయి ఫోటోలు తెచ్చిందా? మర్నా ఆ పిల్లను కలుసుకునే ధైర్యం

నాకుందా? నా కొంపవిషయం యేమైంది? మా బావ మరిదికి వుక్కోగమైందా? ఈనాడి ఎప్పటికన్నా మునుస్తుందా అని.

బాబూ నన్ను కాస్త చెప్పనియ్యండి!
ఇప్పుడు వచ్చి 'ప్లూ' అధ్యాయంలో పడ్డాం. ఈ 'ప్లూ' కథలోకి రాకముందు ఆ ఆమూయి ఒక రోజున ఫోటోలు పుచ్చుకుని నాకోసం వచ్చిందిట. అప్పుడు నేనూ—కేకీనా యిద్దరమూ యింటిదగ్గర లేము. నూ గ్రేమరీ పిండి రుబ్బుతున్నది కావోలు. దానికి హిందీ బొర్లిగా రాదు. ఆ ఆమూయి ఏవో వాక్యలు చెయ్యటం, యీ మనిషి తెలుగులో మాట్లాడటం అయ్యాక, రుసరుసలాడతూ నెళ్ళిపోయిందని మా ఆదివ కథనం.

ఈలోగా నాకు తెలియని కథ కొంత మా ఆదివ కూడా జరిపించింది. ఆదివకు 'పెల్లి బ్రయినింగు' పొందుతున్న వొక తెల్లెలు వుంది. దాన్ని తీసుకుని వచ్చి రెక్కలు కట్టకు వాలమని మా మావగారికి జాబు వ్రాయించింది—'ఇక్కడ రత్నంలాంటి కుర్రవాడున్నాడు. ఏనువందలు నెలకు—కొట్టి విరగ్గొట్టండి, నేటిలో పడేయ్యండి' అని. నా కొంప విషయంకూడా—ఇది 'ప్లూ' అధ్యాయంలో చేరుతుంది. 'కేకీవని వాళ్ళి ఆఫీసులో వొకరు బ్రతిమాలగా బ్రతిమాలగా వప్పుకున్నట్ట—ఆయన మాకు నెలల శిలవులో మద్రాసు నెళ్ళున్నప్పుడు ఆయన కొంప దొంగలువోడిమందా రక్షించేటందుకు. రెండు పడక గదులు, రెండు బాత్ రూంలు, బాత్ రూంలో నిలువు బద్దాలు (ఎందుకని అవసరపు ప్రశ్నలు చెయ్యకండి.) ఒక స్టూరు రూం—ఒక ప్రాణిం గుం—గది గదికి ఫాను—వగైరా, వగైరా. దమ్మిడీ అత్త లేకుండా, నీటి కర్నూ, వెల్లురు కర్నూ, గాలి కర్నూ, లేకుండా మాడునెలలు వీల రాజభోగాలూ అనుభవించమనికేకీవరావుచెప్పాడు. తిర్యాతి 'డెఖాబాయెగా'. ఆస్సలు విషయం ఆ ఆఫీసుకు కుటుంబం యావద్దూ మద్రాసులో 'ప్లూ' గుళం అనుభవిస్తున్నారట!

టింగురంగామని మేడమిది గడిన్నర కేకీవరావు వాటాలోంచి పడకగదికి పడకగదికి మధ్య లావెటరీ బాత్ రూంగల బంగారాలో కొచ్చిపడ్డాం. కేకీవరావు ఎందుకీ సదుపాయం చోడో వాకు పూర్తిగా తెలుసు. ఆ పంజాబీ ఆమూయి నా చమత్కారమంతా కేకీవకు

వెనకటికి వుంటుంది. వా కళ్ళముందు కుద్రాడు. తెలు
పడతాడు. ఇదేమీ లేదనినా వా పూర్వకాలపుట్టిల్లాలు
కేవలరావు యంతికాలం పెట్టిచేసుకోవది తన దొడగిన
చెల్లెల్లు తేటపడదనికే ప్రాకటలగుంటోంది. కలలు
మంచికే అంటారు మన ప్రత్యేకాస్త్రమేరైలు.

ఇక్కడేం జరిగిందంటే —

బంగళాలో బాబూలు వుంటున్నామని చెప్పా
వా - గేటుమీద 'సుబ్బరామన్' అని రాసుంది.
ఆయన అనుకోకుండా విమానం మీద యావత్తు సంతా
రంతోనూవచ్చి పడ్డాడు. (విమానంమీద వస్తాడనిపిస్తూ
అనుకుంటాం చెప్పండి! చూడు కోజాలం ఏమిములు
పడిపోయేలాగ ఉ. (టి. లో రాక.) ఆస్పత్రుకు మా బావ
మరిది చెడిపోయి టూగ్సు చేస్తున్నాడు. మా మరదలు
పిల్ల పెర్రి చూపుకోసం వచ్చివది.

'నేనే బాగునా-

చిన్నదామై నా... నేనే బాగునా! ఏమికో నా
స్వామి నా తిప్పి దీర్చేటందుకూ...'

హాకృతీ మీదపాపం చేస్తున్నది.

నేను చిన్న కువ్వలు దుట్టకుని బాకొరూంలో
అధూరిస్తున్నాను. మా ఆవిడ వంట యింట్లో చుంయ్
చుంయ్ ముదిసిస్తున్నది.

ఆ సుబ్బరామన్ గా రెవరో మాకు తెలికపోయి!
ఆయన ముఖం వోలిచిన ఎర్రపంపర పనపకాటూలా
వుంది. ఆ యిల్లాలు దక్షిణాది పట్టుచీర కట్టుకున్నది.
ఇద్దరు అమ్మాయిలు చిన్న చిన్న హాండ్ బాగ్ లు పట్టు
కుని నిల్చున్నారు. నేను కాస్త కళ్ళకుడ్డి గమక యిది
ఫలానా అనిగ్రహించుకుని - 'హర్ ! హర్ !' అని వివ
యంగా యాయెల్లు బాగ్రత్రోసం ఏయిర్ లైన్స్ ఏ.
యే. గారు ముమ్మరిక్కిడ వుండమని మరీ గట్టిగా
చెప్పారు. తమరు చెప్పకుండా వచ్చారు. ఏవా మీ
యిల్లు భద్రంగా చూడదానికే మేంపట్ట అవ్వ వర్తనా
తీతం. చూడండి ఆ మెక్కలు లతలూ అవీ చిగురించా
యంటే యీ చేతుల్లో నీళ్ళు మోపి మోపి చూ యా
దిడే—'

'ఏ. య్యో. ఎవరూ? నేనే ఏ. య్యోకు. చెప్ప
లేదీ-మిమ్మరిక్కిడులో ఎవరుండనున్నారు?'

మనిషి యింకొ న్నిదిచటం-మానలేదు.

'మీ వస్తువులూ సామానులూ అన్నీ పరిగా
వున్నాయో లేవో చూసుకున్నాకే మమ్మరిక్కిడ
నుంచి పొమ్మనండి. మేం మీ యిల్లు బాగ్రత్రోసం
యిందులో వున్నామని నేను నోక్కి చెబున్నాను.
మీకు మరోలాతోస్తే మీరు బోలెడుమన కలుగు
చెయ్యవచ్చు!'

ఈ లోగా మా యావిడ గిరిట చేత్తో వుమ్మ
కుని రంగస్థలం మీదకు వచ్చింది. నేను పంతోమంకన
బరువూ 'సుబ్బరామన్ గారు వచ్చారే-చప్పవ కాఫీలు
చేసిపెట్టు. అమ్మాయిక మీరు మీ యింట్లోకి వెళ్లిండి.
ఎన్నడు యీ బాగ్రత్రో వారిలమీదనుంచి తిప్పకుండా
అనిలేవుల్లికు మొక్కుకున్నాను. మీ వస్తువు లన్నీ పరిగా
వున్నాయో లేవో ముందు చూసుకుని మాకు తెలివిప్పిం
డండి.' అని మాబలగం యావత్తొ రిలొక వస్తువుపట్టుకుని
క్రి వారి నామాన్ను బంగళా అంతర్భాగంలోకి
చెప్పారు. సుబ్బరామన్ గారు చిరాకుగానే వున్నాను.
కాఫీలు పడ్డాక ఆయన మర్చి చిరాగా 'మీకు
తాళాలు ఎవ రిచ్చారు? అన్నారు.

'మీ. పి. ఏ.'

'నా పి. ఏ ఎవరు? నేను నా పూర్వ
కిచ్చానే—'

'మీ పూర్వ పి. ఏ. గారి కిచ్చివుండొచ్చు'

'దానిబో— నేనే నయ్యా పి. ఏ ను. నా
పూర్వను కేవలరావనే కుద్రాడి కిచ్చాను.'

'కేవలరావు పూర్వవా... ' నాకు మాకు తెలిసి
నట్టయింది. 'తాను పి. ఏ. వని ఏకువందల జీరిమని
నాతో చెప్పాడు?'

'విక—'

సుబ్బరామన్ గారు సోఫాలో లుంగలు చుట్టుకు
పోయారు నవ్వు ఆవుకోలేక. ఆయన తన కుటుం
బంలో ఆందర్నీ పేరు పేరు వరసల్నా పిలిచి యీ
సంగతి చెప్పి వాల్లిందర్నీ నవ్వించారు.

నేను కొయ్యలారీపోయాను. మా ఆవిడ ముఖాన
కత్తిచేటుకు వెళ్తురు చుక్కలేదు.

సుబ్బరామన్ గారికి వా కళ్ళంతా పూర్వకావచ్చి
నట్లు చెప్పాను. కేవలరావు నా దగ్గర యేమీ జిల్లు
కూడా తీసుకోలేదని కేవలం 'ఇట్లు బాగ్రత్రో'గా

చూడమని మాత్రం చెప్పాడని అందుచేత అతడేమీ చెయ్యవలసివచ్చినది నేను తిరిగి యే సత్రపుకొనుకాం యెత్తేస్తానని సంకల్పించి చెప్పినాను.

సుబ్బరామన్ గారు పోతు రింగుచేసి మందర కేవల విషయం అడిగారు. తరువాత యేమి విన్నారో, నన్ను మాత్రం కేవల యిట్లు చూపి రయ్యన్నాను. నేను బయల్దేరుతాంటే మా ఆవిష్ కణ్ణిల్లు చెట్టుగుంటూ 'ఇదంతా యేమిటండీ?' అని దారికడ్డంవచ్చి నిల్చింది. 'చీరీతం' అని గబగబా రోడ్డుమృచ్చన్నాను. బస్సులో నీలు చీరీకేసరికి అలస్యమయింది. నేను బస్లోకి మేవ మెట్టవద్ద పోతుంటే వున్నాను. బసం గుంపు మాత్రం క్రింద ప్రోగయింది. నన్ను సుబ్బరామన్ గారు పంపించారనీ పైకి వెళ్లనిమ్మనీ చెప్పారు. నేను మీదకు చేరే సరికి చూసిన దృశ్యం తాలూకు సందర్భం యిది—

ఆ పంజాబీ అమ్మాయి నన్ను చూసింది. కళ్లు ఎర్రగా వాచి వున్నాయి. ఏడుస్తోంది. గదిలో సామాను లన్నీ చిందరవందగా పడేసి వున్నాయి. పోలీసు సిబ్బంది సిగరెట్లు కొలుస్తూ తీర్గిగా మాట్లాడుతుంటున్నారు.

'కేకా' అన్నాను గొంతెత్తి.

చిన్నప్పటి నేను యిట్లాగే మందలించేవాడిని వాడు యిట్లా తగూలాలేనీ వచ్చినపుడు.

—వాడి చేతికి లేడిలు వేసివున్నాయి.

నన్ను దగ్గరసా రమ్మని సంజ్ఞచేశాడు. వెళ్ళాను.

'ఒక సిగరెట్టు యివ్వండి. మాఫాయా— యిప్పుడు చేతులైతే.'

సిగరెట్టు అంటించి యిచ్చాను సోటి దగ్గరకు.

'కైల్లో నీడీ ముక్కలన్నా దొంగవు.'

'ఏమిటిదంతా-ఏం చెబావు?'

'నన్నుడక్కండి.'

'నాయనా-యిదంతా నా కోసమేనా?'

నాకు కళ్ళిల్లో కృతజ్ఞతతో నీళ్ళు తిగుతున్నాయి. చేతులుతో వొక్కుకుంటున్నాను.

'సుబ్బరామన్ గారు చాలా మంచివారు. నన్ను కష్టపెట్టుకుంటూ చూసేవారు. ఆయన యిట్లు జాగ్రత్తగా వప్పించేలాక మీ రిందులోకి వచ్చి వుండండి. ఈ సామాను అంతా యిక మీది. ఇందులో పూచిక పుల్ల యెవర్లే లేదు. నిన్న మీ మరదలు కోసం చోరీ గుడ్డ పిల్లలకు సిప్పరమెట్టు తెచ్చాను. యీ పోలీసులు

చిందర వందర చేసేకారు. ఎక్కడో వుంటాయి. అవి వాళ్ళి కివ్వండి. ఇట్లు జాగ్రత్త!'

'ఇవ్వేం మాటలు నాయనా—'

నా గుండె తడక్కుచోతోంది. పంజాబీ పిల్లను చూపించి 'ఇది నేనేమో వ్యర్థం వొరగకపోతా ననుకుంది. నన్ను మర్చిపొమ్మని చెల్లాడి ముఖవడమని మీరు చెప్పారే తర్వాత! పోలీసులు నాతో కొంతసేపు మాట్లాడారు. కేకవచ్చాడు ఆ యిల్లు నాకు వప్పించి మని చెప్పారు. వాళ్ళు అతణ్ణి వాసులోకి తీసుకు పోతాంటే నేనువెళ్ళి 'కేకా' అని గట్టిగా కావలించు గున్నాను. పోలీసులు విమరుగా లాగి ప్రోసేకారు నన్ను. ఆ పంజాబీ పిల్లవట్టుకుంది. ఇద్దరం మెట్టమీద కూర్చుని కాసేపు యేడ్చాం. ఇంటికి కాపలా వున్న పోలీసులు మధ్యాహ్నానికి తాళాలు లిట్టులు నాకు వప్పించి పంకెకాలు తీసుకున్నారు.

సుబ్బరామన్ గారు తర్వాత అంతా చెప్పారు. విమానాల్లో కొన్నాళ్లనుంచి యితర దేశాలనుంచి దొంగతనంగా వస్తువులు వెండి బంగారం నల్లమందు కొని తెలుసుకున్నదట. వానికి పంపించించిన మాటావికి చెందిన ప్రముఖ వ్యక్తి 'కేకా' అని కన్దెక్టు కాకు పట్టుకున్నారని. ఆయన కూడా 'కేకా' నిజాయితీ పరుడే కొని-భారీ యెత్తుక వెళ్ళు సంపాదించే వుద్యమంలో చేరటం బహుశా దారిద్ర్యంవల్ల కావచ్చునని తెల్పారు.

మేం యిప్పుడు కేక గదిలో మీదక మేడమీద వుంటున్నాం. మా బావకుడికి సుబ్బరామన్ గారు వుక్కోగం వేయించారు. అన్నట్లు చెప్పటం మరిచాను. 'యీ యింటికి కేక వ మూడేళ్ళు డబ్బు కట్టి కంట్రాక్టు రాయించుకున్నాడుట. అందుచేత మాకే పూచీలేదు. మా మరదలు పంకె అడుగుతున్నారా? చెప్పను. మా ఆవిష్ అంటుంది గదా 'ఇంకా నయం వాడి మాటలు నమ్మి దీని గొంతుక కోశాం గాదు' అని.

ఆ పంజాబీ అమ్మాయి ఒక రోజు బజార్లో కనిపించి చేతిచేళ్ళు నొప్పి తెడుతున్నాయని తన చేతుల్ని వాకు చూపించి మాటల సందర్భంలో— 'ఏ దిన్నా కథప్రాసి పెట్టండి' మా మీద అని అడిగింది. ఒక రోజు నీనీమాహల్లో కనిపించింది. ముందు 'నో'లో. బుజంమీద తట్టాను. వనర్కు తిరిగి చూసింది. 'ఎల్లా వున్నావ్?' కాస్త నవ్వింది.

ఈలోగా తెరమీద బొమ్మలాడం ప్రారంభ మయింది.

కవల జీవితములలోని వ్యత్యాసములు

శ్రీ రాళ్లపల్లి గోపాలకృష్ణమాచార్యులు

కవల జీవితములు అతివిచిత్రములైనవి. జాతకకాస్త్రము దృష్టితో వానిని విమర్శించుట విద్యాగ్ధులకు ఎంతో ప్రయోజనకారి. ఇంచు మించుగా, ఒకే గడియలో జనించిన కవలలో కొందరి జీవితములుమాత్రము గొప్ప వ్యత్యాసముతో కానవచ్చుచుండుట సామాన్యమధవములోనిది. స్వభావము, విద్య, వృత్తి, ఆర్జనము, నైవాహిక జీవితము, అంతిస్తు, ఆయుస్సు మున్నగు విషయములలో ఒకరి జీవితముతో మరి యొకరి జీవితమునకు ఏ మాత్రపు పోలికయునా చూపట్టిరి కవలున్నారు. జన్మకాలములో వ్యత్యాస ముద్విలసితముటచే, అప్పటి గ్రహస్థితి ఇరువురి జాతకములలో సమానముగా నుండుననుకారణమున, జాతక కాస్త్రము చేతన ఫలములకు వాస్తవముగా విలక్షణత లేదని పూర్వపక్షము చేయ పూనుకొను బుద్ధివంతులకు ఇట్టి కవల జీవితములు గొప్ప ఆధారముగా ఏర్పడుచున్నవి. కాని, జ్యోతిర్శాస్త్ర మూక్తిములను ఓపికతో ఉపయోగించి సక్రమముగా పరిశీలించు సత్వి జ్ఞానావులకు కవల జీవితములలోని వ్యత్యాసములకు కారణము వారి జన్మకాలములలోగల స్వల్ప భేదమేయని స్పష్టముగా తెలియగలదు. అయినా, కవల రాశి కుండలములలోనే సర్వము సాధించవచ్చుననెడి సంప్రదాయమే జ్యోతిర్శాస్త్ర సారసర్వస్వ మునకొని విమర్శించుటకు పూనుకొనెడి మేధావులను తృప్తిపరచుట బ్రహ్మాతిరముకాదు. పటకాదుతో పచ్చపూసను పట్టగోరు మహనీయుల నేమనవచ్చును?

కవలలో సాధారణముగా, రెండు తిరగతులవాడు కలరు; ఏకజరాయణాలు (monoval) భిన్నజరాయణాలు (bioval) అవి. ఒకటే రక్తకౌండములో రెండు సుక్రకణములచే ప్రత్యేకాధానము జరుగు కారణమున జనించువారు ఏకజరాయణాలు. ఇట్టి శిశువు లిరువురు ఒకటే మావిలో పెరుగుదురు. భిన్నరక్తకౌండములలో భిన్నసుక్రకణములచే ఆధానము జరిగినపుడు జనించు వారు భిన్నజరాయణాలు. వీరు వేరువేరు మావులలో

పెరుగుదురు. ఏకజరాయణాలుకు కవలు ఆకారములలో, అభిగమములలో, జీవితానుభవములలో, సామాన్యముగా ఒకరి నొకరు పోలియుండవలదు. వివాహదులుకాని, అనారోగ్యాదులుకాని ఇంచుమించుగా, ఒకే కాలము లోనే వారికి జరుగుచుండును. భిన్నజరాయణాల జీవితానుభవములలో ఇట్టి భర్మము చూపట్టదు. ఆకారములో ఏదో కొంత పోలియుండినా, జీవిత యాత్రలో ఎవరి మార్గము వారిది. అగుటచే ప్రపంచమున భిన్న జీవితము లనుభవించు కవలు భిన్నజరాయణాలుగా నుండుననుట.

ఆధానకాలమును గురించి సామాన్యముగా వాచుకలోమన్న అభిప్రాయములో ఒక పారదాటు కలదు. నిషేక తీగమే ఆధానకాలమును అభిప్రాయమున్నది. నిషేకము జరిగిన పంటనే ఆధానము జరుగవలెనను విషయములేదనియు, ఆ షేక సందర్భములలో ఈరెండింటికీ కొన్ని విషయములలో గంటలలో కవికు ఒకటి రెండు దినములలో అంతరము సంభవించవచ్చుననియు, పరిశోధకులకు తీవ్రజ్ఞాలు నిర్ధారించి యున్నారు. అగుటచే, భిన్నజరాయణాలకు కవల విషయమున ఆధానకార్యములు రెండును ఏకకాలములోనే జరిగియుండి వేదవరములేదని గులభముగా గ్రహించగలము. అట్టి భిన్నకాలములను సాధించుట సాధ్యమైనదో, అప్పటి గ్రహస్థితి ననుసరించి వారి జీవితానుభవములలో వ్యత్యాసము చూపట్టుటలో ఆశ్చర్యము ఉండవచ్చుదా?

అననుభూత శేషములను ఉత్కట కాంక్షలు పూర్వ జన్మావసాసమున మానసికముగా నిలిచి, కరుకు కట్టి, ప్రారబ్ధకర్మగా ఏర్పడి తిరుగుభవమునై ఈజన్మమునకు కారణముగా పరిగమించునని తీవ్రజ్ఞాలు చెప్పుదురు. అనగా, అట్టి కాంక్ష శేషములను అనుభవించుటకొరకే జీవుడు పునర్జన్మమును స్వీకరించుననుట. అట్టి జన్మస్వీకారమునకు ఆరంభతీగమే ఆధానకాలము. అక్షణమున భగవంతుని గ్రహస్థితి ఆతీవుని

ఆకలు, ఆదర్శములు ఎట్టివో, తెలపగలదనియు, అట్టి ఆకలు, ఆదర్శములు కలజేవుడు ఈ భౌతిక ప్రపంచమున ఈజన్మములో ఎట్టి పగిల్చుటలో, ఏ సౌకర్య సౌకర్యములతో వ్యవహరించ వలసియుండునో, వాని జన్మకాలముందలి గ్రహస్థితి చూపుననియు, జ్యోతిషాస్త్రజేతల మెరుము.

కాని, ఈ కర్మస్థితిని మరగచానమైనది.

“గహవా కర్మణోగతిః” అని శ్రీకృష్ణభగవానుడే అనెడిచ్చెను.

ఇది చాల చిక్కు వ్యవహారము. ఇట్టి కాలము లోనే ఆధానము జరుగవలయునని విశ్వయించినదెవరు? జేవుడా, ఈశ్వరుడా? ఈశ్వరుడైనచో, ఏ కారణమున? జేవుడే అయినచో, తన కాంతిలకు సౌకర్యములు చూపుకాలమునే నిర్ణయించుకోవచ్చునుకదా? కొన్ని సందర్భములలో అసౌకర్యములు మాత్రమేకాక, దుష్ఫలములు సైతము సంభవించుచున్నవే, వానికేమి కారణము? కాంక్షలేకములలో దుష్ఫలమును కోరునట్టిది యుండుట సాధ్యమా? ఇత్యాది ప్రశ్నలు పరశ్చరిము బయలుదేరుచున్నవి. దీనికి సమాధానము జ్యోతిషాస్త్రముద్వారా లభించుట అసాధ్యము తార్కికులలో, తిర్తికాస్త్రజేతలలో, వీరిని వదలుకొనియు వ్యక్తి జీవితమునకు ఆధాన కారణ గ్రహాదులతో సంబంధమున్నదినుట మాత్రమే మన కిచటచాలును.

కాని, ఈ ఆధానక్షణమును ప్రతిక్షణముగా కనుగొనుట కానిపని. దీనికి ఉపాయాంతరము కావలసియున్నది. ప్రాచీనులు దాని నెట్లు కనుగొనియున్నారు.

పూర్వ జన్మనుందలి కాంక్షలేమయలే మన ప్రారబ్ధకర్మకదా? ఈ కర్మ (కాంక్ష) మాంసిక మయినది. దీనిని నూచించగల గ్రహము మనకారకుడగు చంద్రుడు. స్పృష్టిలో చంద్రునికి మనస్సుతోటి సంబంధమును వేదమే ప్రతిపాదించినది “దండ్రమా మనసోజాతిః” అని.

కనుక, ఆధానకాల చంద్రస్థితి ఈ ప్రారబ్ధమును గురించి నూచన రీయగలుగుటలో అసంభవములేదు. ఆ చంద్రుడు నూచించు ప్రారబ్ధమును అనుభవించుకోరికే జేవుడు ప్రకృతి వాక్రియించుట. అవగా

భౌతిక ప్రపంచమున ఉదయమగుట. ఆక్షణమున పూర్వదిక్కున ఉదయించు భవక్రభాగ (అనగా లగ్నము) అట్టి చంద్రునితో సంపాదించుకొన్న సంబంధమే కాలక్షణమును జన్మకారణముగా, ఏర్పడగలదు. గర్భము, సాధారణముగా, పది వాక్షిత్రిమాసములు పెరిగిన తరువాత ఏ దినమున ఆధానకాల చంద్రులగ్నములకు పరివర్తనము కలుగునో, అప్పుడు జననము కలుగునని కాస్త్రజేతలు కనుగొన్నారు. అవగా ఆధాన క్షణముందలి హరిజములో చంద్రుడు దరించువాడు, ఆధాన చంద్రస్థానము హరిజములో నున్నప్పుడే, జననము సంభవమగుననుట సారాంశము. జేవుని మనోమయ నూక్షిచ్ఛేదహమునకు భౌతిక స్థూలజీహమునకు గల పరస్పర సంబంధ మిదియని ప్రాచీనుల నిర్ణయము

“యథాచంద్ర ప్రభాలగ్నం,
యథాలగ్నం తిథా శిశి”

అనునూత్రి విారహస్మయనే క్లుప్తముగా నిర్వచించుచున్నది.

ఈ సంప్రదాయము ఎనుసరించి కవలకు ఆధానకాలములను సాధించితిమేనీ, అప్పటి గ్రహస్థితి వారి జీవితానుభవములలోని వ్యత్యాసమును నూచించవలసి యుండునుకదా? ఒక ఉదాహరణమును చిత్రింపుము :

1924-వ సంవత్సరమున, అక్టోబరు నెలలో 6-వ లేదీవాడు ఉత్తర రీచోరు రాష్ట్రములో (26°-42' ఉత్తరాక్షాంశ, 84°-58' పూర్వరేఖాంశ) ఇరువురు పురుషులపురుష కవలగా జనించెరుట. వీరిలో ప్రథముడు ఆ రాత్రి 1-0 Am లో, ద్వితీయుడు 1.5 Am లో జననమెరుట. ఆగ్రజాడు కళాశాలాపరీక్షలలో ఉన్నతిస్థాయి నందుకోజాలక, ఇంటరుమిడియేటు పరీక్షతోనే వ్యాసంగమును చాలించి, పాకాలలో ఉపాధ్యాయవృత్తి నవలంబించి, యథాలాభ సంతుష్టుడై యున్నాడు. 1955 మే నెలలో ఇతనికి, చైవాహిక జీవితము లభించినది. ఇక, అవరజుడన్ననో, మొదటి నుండి విద్యావ్యాసంగములో శ్రద్ధ చూపుచు విశ్వవిద్యాలయ పరీక్షలలో పేరుగాంచి, యం. ఏ. పట్టుముపొంది, ఆ రాష్ట్రముండే ఒకానొక ఉత్తము కళాశాలలో అధ్యాపకుడుగా పనిచేయుచు అనివాహితుడుగ నేయున్నాడు. 1954 లో రెవల్యూషనరీ కాలలో ఆధానస్థానమును సంపాదించి ఇతడు ప్రశంస

సినిమాగా ఉద్యోగమును నిర్వహించుచున్నాడు. అచిరకాలమునీ ఉన్నత విద్యా పరిశోధనముకొరకై రాజ్యాంగమువారే ఇతనిని ఖండాంతరములకు పంపు సంభరమున్నదట. మరియు, ఇరవీవేళ్ల గ్రంథములు వ్రాసిప్రకటించి గ్రంథకర్తగా ప్రఖ్యాతి నాల్గించినాడనియు, నానిలో కొన్ని బహుమతులను గడించిన వనియు, తెలియుచున్నది. *

ఈ కవలు భేష్ట జరాయుజాలుగా నుండునని నారి జీవితానుభవముల తారతమ్యమే నూచించుచున్నది. వీరి ఆధారకాలములను సాధితము.

(ప్రభుప్రవచనము జరిగినట్లు చెప్పబడిన 1-0AM (ఇది ఇండియన్ స్టాండ్స్ కాలముని ఉపాంతము) కాలమునకు జన్మప్రదేశములో సాయన నింహారాక యందలి 9° వ భాగ ఉదయమునందును. ఆప్పటికి చంద్రుడు మకరరాశిలో 28°-56'లో ఉండుట. సుక్ల పక్షములో అవ్యుత్థానరేఖలో చంద్రుడున్నచో, గర్భకాలము పదివక్షాత్రమానములకు (278 దినములకు, కొన్ని దినములు హెచ్చుగా నుండువనుట ఈపద్ధతిలోని నూత్రములలో నొకటి. ఆప్రాంతములో 26-12-1923 నాడు మాత్రమే చంద్రుడు జన్మలగ్నములో నుండగలడు. అదినమున జన్మ చంద్రస్థానము ఉదయమున కాలములో ఒక శిశువునకు, అదేదినమున జన్మ చంద్ర స్థానము అక్షమించుకాలములో మరియొక శిశువునకు, ఆధానము జరిగియుండవలయునని తేలినది. జన్మ చంద్రుడు నిర్దిష్టభాగాంధములోనుండి, జన్మ లగ్నము పుల్లింగ ప్రాంతమునటచే, ప్రత్యేకాధాన కాలములకు హరిజన్ వ్యత్యాసము అవసరమైనది. గ్రంథ విస్తరణధీతిచే ఈ ప్రయోగపు గణితపద్ధతిని చాటిచూప లేను.†

* దీనివలన తేలిన ఫలిత విధి:—

	మొదటి శిశువు	రెండవ శిశువు
ఆధాన దినము	26-12-1923	26-12-1923
కాలము	8.58'-27" AM (IST)	6.54'-15" (IST)
లగ్నము	28°-58' మకరము	28°-44' కటకము
ఆధానచంద్రుడు	5°-24' మింహము	10°-57' మింహము
జన్మ లగ్నము	5°-24' ,,	10°-57' ,,
కాలము (భుద్ధము)	12-39'-59" AM (IST)	1-8'-45" AM (IST)

రెండవ శిశువునివయసులో ఉపదిష్టకాలము కుద్ధికాలముతో ఇందుమించుగా సరిపోవుచున్నదని పాఠకముహూకేయులు గమనించుచుండును. ప్రభు శిశువు జన్మకాలముమాత్రము 20 నిమిషములు చెనుకకు జరిగినది. మాతృగర్భములో మరియొక శిశువు ఉన్నదని తెలిసినపుడు ఆతెకి, ఆందోళనము, మంత్రిసానికినిసా జము. ఆ పరిస్థితులలో మొదటి ప్రసవపుకాలమును గమనించకపోవుటయు, రెండవప్రసవము జరిగిన అనంతరము ఆందోళనము వాంతించి కాలమును గమనించిన మంత్రిసారి అంతాజాగా ప్రభుశిశు జననమునకు 1-0 A M అని నుండుసంఖ్య చెప్పియుండుటయు, అసంభవముకాదు. తద్ జ్ఞాలెవరైనా, వేదకాలమును నిర్ణయించి సహృదకుముగా చూపునరకు దీరినే ఆధారముగా భావించుచుగాక.

వైరితిగా కుద్ధప్రచిన కాలములకు సాయన స్పష్ట లగ్నకుండలలు ఈ క్రిందనున్నవి:—

వయస్ 18-35 (వ)	భార్య 8.49 X 29-54	
కు 26-42 తే 20-12	సాయన స్పష్టకుండలి	యమ 18-28
చ 28-44 దాంపత్య 11-41	కవలలో అగ్రజానిబాతకము	I 5-24 రా 20-12 ఇంద్ర 21-56 కు 29-7
ను 15-14 V 1 44	క 2-32 పుల్ల 20-54	III 1-44 రాజ్య 8.36 ర 13-14 II 3-34 య 29-28

(*) క్రియంతి ది. వి. రామకౌగారి సంపాదకత్వమున చెంచుగూరులో వెలువడు “అస్ట్రాలాజికల్ మాగ్జిగల్జెన్” అనునకు జ్యోతిష మాసపత్రికలో, 1956 మార్చి నెల సంచికలో 808 వ పుటలో, ప్రకటితమైన పాల్కు వగరవాసి శ్రీ కేశవరవాధ ప్రసాద్ గారి లేఖనుండి మైనిషయులు కృతజ్ఞతతో స్వీకరించబడింది.

† భద్రక్రమునందలి లింగవిభాగము శృతిప్రకృ మున 28 వక్షాత్రముల చక్రమునైన ఆధారపడినది.

వరుణ 18-85 (5)	దార్య 14-21 రాజ్య 18-25	X 6.88	
కు 26-42 కే 20-12	సాయన స్పష్టకుండలి		యమ 18.28
చ 28-58 దాంపత్య 22-46	కవలలో అవరణానిజాతకము		I 10-57 రా 20-12 ఇం 20.56 వ కుక్ర 29.8
గు 15-14 V 8-3	క 2.82 పుణ్య 26-40	III 8-8 ర 18-15	II 9-80 బు 29-25

లగ్నములలో 5 భాగలవ్యత్యాసమున్నది. దండ
స్థానములో భేదమర్థిల్పము. నవాంశ అయినా మార
లేదు. ఇతర గ్రహస్థానములలో మార్పులు లేవనియే
తెప్పవచ్చును. గ్రహముల భావాధిపత్యములలో,
భావస్థితిలో, వ్యత్యాసమేలేదు. జీవితములలో ఏ ప్రత్యే
కత చూపట్టినా, లగ్నములలోని వ్యత్యాసమే కార
ణము కావలసియున్నది. పెద్దవాని లగ్నము సింహ
రాశి క్కాణముకాగా, చిన్నవాని లగ్నము ధనుర్ద్రా
క్కాణముయినది. సింహాధిపతి నీచ కవి; ధనుస్సవ
కధిపతి ద్వితీత్రయముకల బృహస్పతి. ఒకనిది శని
త్రింశాంశ ఆశుయంజగా, మరయొకనిది గురు త్రింశాంశ
అనును. అన్నదిమ్మ రియపురి యోగ్యతలలో,
అంతిములో, కల తారతమ్యమునకు ఇది ముఖ్య కార
ణము కానోపునుకదా?

ఇంతమాత్రమే చాలననికాదు. ఈ క్రింది
విశేషాంశములు చూడుము.

(1) ప్రబలుపర బృహస్పతియొక్క శుభదృష్టి
గెండు లగ్నములకును కలదు. ఎరుడు దిగుడులు లేక
జీవితము పెమ్మదిగా నడచుటకు సవలకాశములను ఎది
గిండు యోగమిది. కాక, సత్సంకాపమును, ఆర్థ
వమును, ఈ యోగము నూ చిందగలదు. కాని, ఇందులో
ఒక విశేషమున్నది. బృహస్పతి దృష్టికి దీప్తాంశలు
9° భాగలు. ఈ ప్రదేశములో ఆ దృష్టికి గొప్పభల
ప్రదర్శన మున్నదని తాజకసంప్రదాయము. అప్పు
లగ్నము ఈ హద్దునకు వెలిగా నుండుటయు, తమ్ముని

లగ్నము దీప్తాంశలలో నుండి దృష్టి నభిలషించుచుండు
టయు, గమనార్హములు. ఈ బృహస్పతి యుండు
భాగసాహితీ త్రిదగ్గయునకును, పాంశిత్య ప్రకర్షము
నకు, పేరైనది. ఈ తారతమ్యమునకు అనుభవము తగి
నట్లే యున్నదికదా!

(2) వ్యత్యాసభావమందిరి యముని కేంద్రబేధమ
లోనై నీచపక్షియున్న రవికి లగ్నాధిపత్యము వచ్చుట
గెండు జాతకములకును సమానమే. తల్లిదండ్రుల
పరిస్థితులవలన చిన్నతనమున కలిగిన తొంపరలో,
అపొకర్థములో, ఇది చూచింపవచ్చును.

కాని, రాజ్యసహాయమును పరికింపుడు. ప్రభ
ముని జాతాములో శ్లేశమును చూచిండు భాగలో ఇది
నివాస మేర్పరచుకొనుట! ఇది చాలక, యముని
వేధనోనున్న నీచలగ్నాధిపతి సంయోగమునే ఇది
ఆభిలషించుచున్నది. ద్వితీయుని జాతకములో ఈ
సహాయము నిలిచియున్న భాగ ప్రచండపక్షి క్రింది తెలుపు
నట్టిది. దీనికి ఇంద్రుడు, గురు, రాహుపులనుండి ప్లేహ
దృష్టి పొకర్థమున్నది. అన్నదిమ్మల ఉద్యోగముల
లోని తారతమ్యము నిది చాటుచున్నది కదా!

(3) ఆధునిక విద్యార్థిషయమున పాశ్చాత్య
శాస్త్రవేత్తలు తృతీయభావమును చూచుటవాడుక.
మనవారు ఈ భావమును సాధారణముగా “పరాక్రమ”
స్థానమందురు. విద్యార్థిషయమున మనప్రాచీనుల
దృష్టిలో చతుర్భావము ప్రధానమైనది. ఇదట నొక
ధర్మమాత్మత కలదు. మన మహర్షుల తులములో
‘జ్ఞానము’ను, అనగా మోక్షజ్ఞానమును, ఇచ్చునట్టిది
విద్య. ఇతర శాస్త్రజ్ఞానమును వారు ‘విజ్ఞాన’ మనిరి.
ప్రాపంచికముగా, ఇతిహాసతోద్దిష్ట్యలో మనల గతి
పించుంట్టి విజ్ఞానము విద్యకాదు, మరీ ‘పరాక్రమ’ మే.
ఇప్పటి కళాకాలలలో మన విద్యార్థులు ఆధ్యసించు
చుండునది విజ్ఞానమునీచ్చు చదువు. ఉద్యోగ గౌరవ
ములో, ధనార్జనములో, సరివారికంటే హెచ్చు
ప్రాయని సంపాదించుటకై విద్యార్థు నివుడు కళాకాల
చెరుచున్నారు. సాధ్యమైనచో, “యేవకేనాప్యగ
పాదేన” గెండ్లో నూడ్లో దీగిలను పేర్ల కలికిండు
కొనుటకే ఈ సన్నాహము. ఇట్టి విద్యార్థిగంకు చతుర్థ
భావమును గమనించుట పరిహాసభావన మగును. తృతీయ
భావమే దీనికి తగినది.

ఈ జాతీకములలో తృతీయ భావమును బుద్ధుడు ప్రబలమై యున్నాడు. చంద్రునితో ఇతినికి పీఠి దృష్టి కలదు. ప్రాపంచిక విచారావ్యాసంగమునకు ఇది చక్కని అవకాశమును నూచించును. మంచిదీ. కాని, అన్ని జాతీకములలో తృతీయ భావమిందువు వేరుగా రాజ్య సహాయసంయోగమునే కోరుచున్నది. తిమ్మని తృతీయ భావము తొలుదొల్ల లగ్నాధిపతిని చేరి, తోడనే బృహస్పతియొక్క అర్ధకోణ శుభదృష్టిని సంపాదించుకొని, తిరువారి నే రాజ్య సహాయమును ఎదురుకోగలడు. స్వల్ప విద్యతోనే అన్ని వృత్తి నవకు కొనెను. యం. ఎ. వట్టము వచ్చిన అనంతరమే, తిమ్మకు ఉద్యోగము వాళించుట. ఫలము తగినట్లే యున్నది.

(4) ప్రథమమున దశమ భావము చారిత్రకము మేష రాశి ధనురంశలో నున్నది. చంద్రుని కేంద్రదృష్టి, కుక్రుని మిత్రదృష్టి దీనికి కలవు. పనులలో ఆత్రేతి, చారిత్ర, సుఖాపేక్ష, ఇది దీని ఫలము. ద్వితీయుని దశమము సమయస్ఫూర్తి, కార్యరేఖి అనుగుణములను తెలుపుభాగలో నుండుట విశేషము.

(5) కుజుడే ఈ గ్రంథింటిలో యోగకారక గ్రహము: ఒకచోట ధర్మకార్యాధిపతి, మరొకచోట సుఖభాగ్యాధిపతి. పుణ్యసహాయమునకు సయితము ఇదితే అధికారి. పైగా, అకుజానితో ఇతిశాల యోగము చేయుచున్నది సహాయము. గోప్య పట్టాదులతో పరిశ్రమ సలిపి సాధించు రాజయోగమును తెలుపగలదు. కాని, దీనిలో ఒక వైశిష్ట్యమున్నది. తిమ్మని సహాయము గండు నెలలలో యోగమును పూర్తిచేయగలడు. మరి, అన్ని గారి సహాయమో అది కుజాని దృష్టిని ఆంధ్రులైన గల్లటకు పూర్వమే, భవభావమందున్న ఇంద్రుని విషమ దృష్టిపాలనమందుట కాలమహిమ. కుజాని సమస్త ప్రకములో నున్న ఇంద్రునికి శక్తికి మించిన ఆశి, ఆశకు మించిన ఆత్రేయ, ఆత్రేయతో చించులు ప్రోక్కు ఊహలు, ఊహలతో పరుగులెత్త ఉద్యోగ కాంక్ష, అర్హత విషయమున సహజగుణములు. విద్య కోరకు చేయు కాలయాపన ఇప్పటి కాలమున వ్యర్థ మని అతినికి తోచినది. తిమ్మని జాతీకములో ఇట్టి ప్రతిబంధక సామగ్రి లేక యోగము పూర్తి ఫలప్రదముగా ఏర్పడినది.

“వికలికా కలికాదశీహినః,
చరణగోల్పజవా దశవాసమాః,

ముఖశిలం సకలం సఫలంతరా,
ఫలతి తద్వికనో మునిరాష్ట్రగా,”

[యోగముభావిధి]

అని తాజక (యవన) సంప్రదాయ మందలి ఉపలక్షణ మూర్తిము. అవకాశములు, పౌకర్యములు సమానమయినా, సాధించిన ఫలములలో గల వ్యత్యాసమును ఈ యోగము నిరూపించ గలదు.

(6) చందల స్వభావము గల చంద్రుడు సప్తమ భావములోనుండి, సప్తమాధిపతియు, భావ సంకోచ కారియునగు శని యొక్క కేంద్ర దృష్టి నే అధ్యర్థించు చున్నాడు. తగిన వస్తువులలో వైవాహిక జీవితము రావీయని యోగమిది. అందులేని సంశయములు, అనవ సరముల దూరదృష్టి, అతియనిపించు పౌకర్యకాంక్ష. మున్నగు కారణములచే త్వరలో తీర్మానమురాదు, ఇది అన్నదియ్య తిరుపురికిని సమానమే.

కాని, 1255లో భవమాదశిలో అన్నికు ప్రబలదియోగము లేర్పడి, అతిని దృక్పథమును మార్చినది. భార్యాసహాయము చలించి వరుణుని అర్ధకోణరృష్టికి రాగా, ప్రబలమయిన ఆకర్షణ మునకు జాలేకుడు గురి అయినాడు. చరిత్రలగ్న మప్పుడే కళితాధిపతి యగు శనియొక్క అర్ధకోణ శుభ దృష్టినింగుకొను చుండెను. బలకాలియగు కుజా దేవు టికి చలించి చలిత శిఖి నిండుకోణ దృష్టికి వచ్చుటచే, వివాహ విషయమున శనికి సహజముగా నుండిన భావమాంద్యము కొంత పలంచబడినది. చలితచంద్రుడు చలిత రవి త్రికోణ మైత్రి వార్తించి, చలితవరుల సంయోగము నందుకొనజాచుకాలములో అతినికి వివాహము జరిగినది.

తిమ్మనికి ఇట్టి దశాపౌకర్యములు ఎదిగి వచ్చినవి కావు. కావుననే, అతినికి వివాహమువైపు దృష్టి పార లేదు. పోతే, 1954 లో చలితి పుణ్యసహాయమునకు ఇంద్రునితో, చలితి బుధునికి వరుణునితో, శుభకోణ దృష్టి సౌభాగ్య మిచ్చినది. ఆ సంతోషమున చలిత చంద్రునికి యోగప్రదుడగు కుజాని సంయోగ మెప్పుడు లభించినో, అప్పుడే ఇతినికి అచార్యపదగౌరవము వచ్చినది.

(7) గంధక రృత్విగౌరవము వచ్చుటకు ముఖ్యముగా జాతీకములో తృతీయదశమ భావములకు ఉచితమైన ప్రబల సంబంధము కావలెనట! తిమ్మని

జాతకములో ఈ భావములు కలదును శుక్రుని యాజ మాన్యములో నున్నవి. ఈ శుక్రుడో, ధనభావములో నున్న గ్రహము. ఇతనికి లగ్నాధిపతి రవితో పరివర్తన యోగ మున్నదికదా? పైగా, మహాప్రభావముగల మహానక్షత్రము యోగతార (Regulus) పై ఈ శుక్రు డుండుట విశేషము. అన్ని జాతకములో దీని మాధిపత్యము శుక్రునికి రాక, కుజునికి వచ్చినదికదా? కుజుని దృష్టి వేరు.

జాతకయోగములలోగల ఈ వ్యత్యాసము ఈ సోదరుల జీవితానుభవములలోగల తారతమ్యమును స్పష్టముగా నూచించగలదిని పాఠకమహాశయిలు గమనించి యుండవలయు. కాని, ఈ సోదరుల ఆధానకాల ముంచి గ్రహస్థితిని పరిశీలించినచో, ఈ విమర్శనము సమగ్రము కావాలదు. నిర్ధారించిన ఆధానకాలములకు పోయిన చక్రము లెట్లున్నవో, చూడము.

ఈ క్రింది కుంపటి అగ్రజునిది:—

నరుణ 14-4 (వ) శ 5-20			
రాజ్య 13-81	ప్రథమని ఆధానకాల చక్రము (పాయనము) I	యమ 11-27	
శు 29-46 I 28-46 బు 22-18 ర 8-19		చ 5-24 ఇంద్ర 20-6 (వ)	
గు 6-58 శ 0 28 X 14-8 కు 14-10		పుణ్య 0-51 రా 5-20	

రాజ్యభావాధిపతికుజుని వికరముగా ఆ భావ మగ్గి బిందువంటి మెరయుచున్నాడు కదా? పైగా వరుణునికి త్రికోణ దృష్టి సాహాయ్యమున్నది. అపార శక్తివంతమైన దీక్షాంగారకయోగ మిది.

“దీక్ష మేంగారకోయస్య, సహతిః కులదీపకః” అనియున్నగా, ప్రాచీనులు దీని నెంతో పొగడినారు. ‘గుచక’ మహాపురుష యోగముకంటే సయితము నిర్ధించినది. దీనికే. అతిశయోక్తిని వదిలి చెప్పినచో, కార్య

కూరత్వము, కార్య సాధనములో సాహసము, ఆలస్యము నోర్యలేని ఉత్సాహము, పలువురిలో నాయకత్వము వహించు కోరిక, ఇతరులపై అధికారము విద్యహించు నేర్పు, మున్నగు నేనాని గుణములను ప్రసాదించుయోగమిది. దీక్షాంగారక యోగమున్నవారు వృత్తిలేని కాలయాపనమును సహించలేరు. నిరుద్యోగుల ప్రజ్ఞికలో వారి పేర్లుండవు. వారి దృష్టి ఉద్యోగముపైనే కాని, దాని అంతస్తు, ఆదాయము, మున్నగు వానిపైనుండదు. సమయమునకు ఏది దొరుకునో, దానిలోనే తిమికి క్రింది ప్రకటించుటయే వారి లక్ష్యము. లగ్నములోనున్న బుధుడు చక్కని వాగ్దేవతతో కూడిన తెలివిన ఇయ్యగలడు. కాని, మామీంటునున్న కేకుపు విద్యా విషయమున ఉన్నత స్థాయికి ధింగకారి. చిత్తద్విత్యాధిపతియగు శుక్రుని సంయోగము నభిలషించుచుండు లగ్నము కాయక్షేమము సహించని స్వభావము. కులభిముగా జీవనము కడుపు కోరిక. విషయశుభులాలసత్వము, వైవాహిక జీవితముపై ప్రబల కాంక్ష, మున్నగు గుణములను నూచించగలదు. రాహువుతోచేరి, బృహస్పతికి కేంద్ర వేగలోనున్న పుణ్యసహమము సహజ నిర్దమలగు శక్తి సామర్థ్యములు సక్రమవికాసము నొందుటకు పూర్వపుణ్యము తగిన సౌకర్యముల నెదిగించి ఇయ్యజాలదని మూచన. దీక్ష మాధిపతి కుజుని కేంద్రవేగతో ఇంద్రుని సమసప్తక విషయదృష్టి నందుకొని బోవుచున్న రాజ్యసహమము ఉద్యోగ సంపాదననుంచి ఆశ్రయ, తరువాతి ఆర్థిక క్షేమము, తెలుపగలదు.

1925 లో చరితరవి కళత్రభావముందున్న చంద్రునికి ఆభిముఖుడుకాగా, వైవాహిక జీవితమున ప్రవేశించి ప్రీతిపర్యమును సంపాదించుకొని జాత కునికివచ్చుట వింతకాదు. చరితచంద్రుడు ఆ సంవత్సరమున కళత్రకారకుడని శుక్రునితో త్రికోణ దృష్టి. వచ్చినపుడు (మే నెలలో) కళత్రసంపాదనము జరిగినది.

జన్మకుంపటిలో సహా దక్షిణాధిపత్యము కుజునికే వచ్చినదికదా? అయినా, అతివికటల గౌరవస్థానము లభించలేదు. సహజమైన కార్యకూరత్వము, ఆశ్రయ, మాత్రమే మిగిలినది. బి. ఏ, యం. ఏ, లని కాలయాపనచేయక, దొరకేనంతలో ఉద్యోగము నొక దానిని సంపాదించుకొన్నాడతడు. పలువురు విద్యా

దృలపై ఆధికారము నెరవేరు అవకాశ ముదలు లభించుటచే, వజారి ఆదర్శ మొకవిధముగా తృప్తిపొందినది. యథాలాభ సంతుష్టి.

ఇక, అవరజారి ఆధానకుండులారి పరిశీలించుకు :-

వనరు 14.4 (బ) పుణ్య 5-58 కే 5-19	X 21-81		
కు 0-17	ద్వితీయారి ఆధానకాల చక్రము — (సామాన్యము) 11	యము 11-27 I 29-58	
బు 23-25 రాజ్య 6.8 ర 8-45		చ 10-57 ఇంద్ర 20.6 (ఓ)	
ను 6-59	కే 0-30 కు 14-25		రా 5-19

రాజ్యాధిపతి యగు వజారు పంచమభావములో నున్నాడనట. ఉన్నత శిక్షణములను తెలుపు భాగ్య (IV) భావమందలి వజారు త్రికోణదృష్టి ఈ వజారిపై పూర్వముగా నున్నదికదా? దరికోణదృష్టితో ఉన్నత స్థాయిలో శాస్త్రవ్యాసంగముచేసి రిగిన వృత్తిని సంపాదించు విషయమున జాతికునిబుద్ధి ప్రసరించగలను. తృతీయ భావమునకు (సామాన్య విద్య), లాభభావమునకు (వృత్తివలసి సంపాదనము) సహజబుధునికి (ఇతికు తృతీయాధిపతి) ఎండు కోణదృష్టి సాహాయ్య మున్నది. విశేషమున విజ్ఞానము, ఉద్యోగ రీత్యా ద్రవ్యాధిపత్యము తెలుపు సన్నివేశమిది. భవాధిపతి యగు రవి సంయోగములో నున్నది రాజ్యసహాయము. కేరి, వజ, వరుణ, రాహు, కేతువుల స్పృహదృష్టి సంబంధము దీనికి కలదు. ఇతిర కుండులారియందలి రాజ్య సహాయముతో మార్చి చూచినచో, ఇది దానికంటె ఎన్నియో నెట్లు ఉత్తమపరిస్థితులలో నున్నదిని ములభముగా తోచుచునున్నదికదా? కావుననే 1954 లో చరితదశమును బుధునికి కోణదృష్టికిరాగా, జాతికునికి ఉద్యోగాభివృద్ధి గౌరవము సహజ లభించినది.

పుణ్యసహాయము కేతుసంయోగములోనుండి బృహస్పతియొక్క కేంద్రవేగలో నున్నదికదా? ఇతినికిమాత్రము పూర్వపుణ్యము అమలకాలింక గలదా? అని పూర్వవక్షియు రావచ్చును. ఇదిట పుణ్య సహాయ స్థితిలో ఒక విశేషదర్శ మున్నది. ఈ సహాయము వక్రగామి యగు కేతువుయొక్క సంయోగమునుండి విడివడి అనగా ప్రతిబంధకసామగ్రి వతిక్రమించి, ముందుకు ప్రయాణము సాగించుచున్న దని గమనించి సహో ప్రశ్నికు ప్రత్యుత్తరము లభించును. ఇంతే కాదు. ఈ సహాయమునకు అధిపతి బృహస్పతియే! దీప్తాంశులలో నిలిచి అధిపతిదృష్టిచే ఈ సహాయము అభివృద్ధిచుచుండుట గొప్ప విలువ గల ఇన్దికాల యోగమిది. కొంత ప్రయాస అయినా సత్ఫలము సిద్ధియై, ఈ సౌకర్యము అమృతకుండులారి ఎటులనున్నది?

కేరి కుక్రమకేంద్రదృష్టి ఇతిరచక్రములకంటె దీరిలో నికరమై ప్రబలమైనది. 1955 లో ఆ చక్రములో వచ్చినదాసౌకర్యములు దీనికి కారణము. చరితరవి చంద్రుని సమస్త ప్రక్రమునకు చాలమూలమందే నిలిచి యుండెను. కనుక, వివాహప్రసక్తివచ్చినది కాదు.

ఇతినికితో చాలించెను. ఈజాతికులకు భావిఫలములను గూర్చి ఇదిట దర్శించబడునకొనుట ఆశ్చర్యము. ఇట్టి వ్యాసములలో అట్టి దర్శనము చేయుట అనుచితముకూడ.

నైసిక కేత్తి సామర్థ్యములలో, అభిరుచులలో అవర్తములలో, కేవలకుల తారతమ్యమును వారి ఆధానచక్రము నెట్లు మార్చిందగలనో, వానికి జన్మకుండులారియందలి గ్రహస్థితులు అమలకాల్యప్రాతికూల్యముల నెట్లు సమకూర్చునో, ఈ ఉదాహరణము స్పష్టముగా చూపునకుండును. కాని, ఇట్టి విమర్శన మంతయు కుద్ధ 'స్పష్టలగ్నాదులచే మాత్రమే సాధ్యమనియు, కేవల రాశికుండులారిలో ఆసాధ్యమనియు విద్యార్థులు గుర్తించగలరు. మరియు, జన్మకాల చంద్రస్థితిలో 14 కలలు మాత్రమే వ్యత్యాసమునుటచే, 88 దిముల అంతముతో అమృదయ్యు లిరువురిని వింశోర్తిరేఖలో దశాధికులు సమానముగా విభజించుచుండుటచే, తీరితము నందలి వ్యత్యాసములు దలచుండి సాధించ బూతుట వ్యర్థప్రయాసమే అగును.

రాత్రివేళ

బాలగంగాధర తిలక్

రాత్రివేళ, ఎవ్వరూ లేరింట్లో, మనకగా ఉన్న విద్యుద్దీపాల కాంతిలో ఒక్కణ్ణి బాల్కనీలో కూర్చున్నాను బోగ్ విల్లాపందిరిలో. ఒక్కవిముచం ఆగి తెరలు తెరల్లాగ వీచే గాలిలోంచి ఎవరిదో ఏదో మధురాతిమధుర విషాదగానం నేరుగావచ్చి గుండెలోకి గుచ్చుకుంటోంది.

నిర్జనస్థలం, ఎవ్వరూలేరు. చుట్టూ పరచుకున్న మైదానపు నగ్న దేహాన్ని స్పృశించబోయే నిచుల శాఖాగ్రపు వ్యగ్రపు తొందర, నిశ్శబ్దం మెల్లగా అడుగులువేస్తూ నడుస్తోంది. ఆకాశంమీద ఒక చుక్క మరోనక్షత్రంతో మాట్లాడే మాట మాత్రం మనస్సుకి వినిపిస్తోంది.

ఇంత రాత్రివేళ యీ గానం ఎవరిదో చీకటి కాగితంమీద ప్లాటినమ్ లీగలాగ మెరుస్తోంది; ఏదో విషాదాన్ని హాయిని భయాన్ని పంచిపెడు తూంది. ప్రాణాలకి అడుగున ఉన్న సుతారపు లీగల్ని కదలిస్తోంది. ఏదో విధి దృఢమైన జీవితంకాబోలు. పాపం మొరపెడుతోంది జాలిజాలిగా. సంకీర్ణమైన విశ్వరహస్యం మరీ మరీ నిగూఢమై కదలే నల్లని నీడలలో కలిసి పోతోంది.

చెరచబడ్డ జవ్వని విడివడిన పృథు శిరోజభారంలాగ యీ నిశీధం మలిన మలినమై, చెదిరిన తన అందాన్ని చీకట్లలో కప్పకుంటోంది.. ఒంటరిగా నాలో ఊపాలలో అవ్యక్తంలాగ ఒడుగుతోంది. అనంతమైన శూన్యాన్ని అలుముకుంటోంది. ఏదో పాటమాత్రం ఏడుపేడుపుగా నన్నగా తీయగా గాలిలో ఊగుతోంది. నీరవమైన ఏకాదశి నిశీధాన్ని రెండుగా చీలుస్తోంది

కలగూరగంప

పుష్పగిరి తిమ్మనార్యుడు: ఆతని కృతులు

శ్రీ వేదము వేంకటకృష్ణశర్మ

సాధారణముగ ఇంటివఱకు పాఠశాలాంత (S. S. L. C.) పరీక్షలకు నీతిపద్య సంకలనము ఏనుగు లక్ష్మణుని కృతి భర్తృకారి పద్యములనుండియే జరిగి డిది. ఈ 1958 సం॥ పరీక్షల కేర్పడిన తెలుగు పాఠ్య ప్రథమభాగమున తిమ్మనార్యుని కృతినుండి తీసికొన్న పద్యము లాస్తాన మొకటిండినవి. అనునాతిగా వచ్చుచుండిన ఏనుగు వారి జరాయతిహాస్య పుష్పగిరి వారి కొనఁగల సంప్రదాయభిన్నము.

అనువాదకళలో ఏనుగు వాగు చూపిన లోకము భర్తృకారిని తెలిగించిన యెలకూ చివారికేగాని, యీ పుష్పగిరి వారికేగాని పట్టుబడలేదు. యురభి ముగ్ధా పాలునిపేర మకుట నిర్మాణమొనర్చి యతినికే అంకిత మొనర్చవలసిన బలవంత బ్రాహ్మణార్థమునకు లోగిన యెలకూచివారి పద్యములన్నియు ప్రాయశఃకముగ శాస్త్రాలములు; ఒండె మజేధములు, చిన్న చిన్న అనుష్టుప్బలలో మూలగంధకర్త యిమిషిని నీరులను సహితము శాస్త్రాలను త్రేధములు కలరించిన్న చినవి. ఇతర పుష్పగిరి వారు కొన్ని పద్యముల యెరుగడలలో ఏనుగువారిని అనుకరింపఁ దలఁచిరి; కాని లోకా తిష్టలేదు. ఈ త్రిమాత్రలేకాక యింకొకరును మూనురుగూడ, దీని— శాంధ్రీకరించిరి. శాశితక వాఙ్మయ సర్వస్వమున—ఈ భర్తృకారి వ్రాసిన వారి నందినీగుర్వి వ్రాసియున్నాను. కావున, నిపుడు తిమ్మనార్యుని—అతిని కృతులనుగూర్చియే—యిందుక వివరింపజెంచితి.

తిమ్మనార్యుఁడు స్వతంత్రికావ్యముగ రచించిన 'సమీరకుమార విజయ' పీఠికాభాగమున తిమ్మనార్యు యిట్లు చెప్పకొనెను :—

“శ్రీకామామత్పాన సేవాగతాధ్యాత్మి
తిత్త్వకవిత్య మహాత్మ్యిరుండ
వాక్యోనాయననాశ్రహారీ వివామితి
గోత్రాద్వంద్యుండఁ నుకలమతిని
అలపుష్పగిరి యప్పనార్యుని కౌబళాం
బకును నుపుత్రుండ, బ్రహ్మజేత్రి
యైన వెంకటకృష్ణహగ్గణికిని బేంక
టాఖ్యుకవీంద్రుని కవరజాండను
సరసగుణుతుండ, వరకవి, తిమ్మనా
ర్యాయుండ నేను జననమంది, మనుట
కెల్ల ఫలము గలఁగ గృతి యొక్కటి రచింప
నూచానేయుచున్న నొక్కవాఁడు॥”

ఇతఁడు వివామితి గోత్రుఁడనియు, అశ్వీలా యన మూత్రుఁడనియు, పుష్పగిరి అప్పనార్యునకును, బౌబళాంబకును పుత్రుఁడననియు వేంకటకృష్ణియ్యకు, వేంకటాఖ్యునకుఁ దమ్ముఁడననియుఁ చెప్పకొన్నాఁడు. ఇంటి పేరినిబట్టి ఇతఁడు వైదికుఁడని ఊహింపవలసి యున్నది. తాను హనుమదుపాసినది పయి పద్యమందలి మొదిటిపాదమునఁ దెలుపుకొన్నాడు. కావున నే 'సమీరకుమారవిజయము'—ను ఇచ్చజేత తానగ్రహార్యము వ్రాసివాఁ డనఁచుదు.

ఇతని అభిజనము నెట్లుగఁబడుచుండెను - కొవూగు తాలూకాలోని మోడేగుంట అను గ్రామము ఇతఁడు పదునెనిమిదవ శతాబ్ది క్రీ. శ. 1750-90 ప్రాంతమువాఁడని అంధ్రకవుల చరిత్రమునఁ గలదు. ఇతని స్వతంత్రరచనలలోగల శిల్పసౌభవ్యము, మంజుల మగురధారాభోరణి అనువాదములలోఁ గనఁబడెడున్నది. అంధ్రకవణముని సందర్భమసారముగ ఉచిత శిల్ప ప్రయోగముచే రసోత్పాదన మొనర్చుటలో సిద్ధిహస్తుఁ డనిపించుకొన్న శ్రీనాథకవిసారస్వకౌమునికెల్లదరువారి వారిలోఁ గొందఱు కట్టిప్రజ్ఞ అలవసలేదమట సాహసము గానేరదు.

ఇతఁడు తీర్థయాత్రామలలోను మంచిపాండితి గల వాఁడు. కవిత్వావధిని నిరంకుశముగ సంపరిపఁచుట వాఁడు. వేదాంతశాస్త్రపారంగతుఁడు ఇతఁడు—

(1) ధర్మహరిశితకత్రయము, (2) సమీర సుమరవిజయము, (3) సాగు మేధానిధిశితకము, (4) శేషశైల విహారశితకము, (5) లీలవదానాబాసుతి—అను గ్రంథములను రచించెను. ప్రకృతి మీతిని ధర్మహరి సీతి శితకమునాత్రిమే ప్రచారమున నున్నది. పరిశోధకులు త్రిశితిలో వది యొక్కటై తిమ్మన వ్రాసినాఁ డెనుట పారపాట. తక్కిన రెంటినిరూప ఆతఁ డాంధ్రీకరించెను. కాని, లభ్యమయినదికాదు. సమీరసుమరవిజయమును వాల్మీకివారు ముద్రించిరి. సాగు మేధానిధి శితకమును కొవరి ఉప్పలిపాఠశాలాంధ్ర పండితులు శ్రీ కేసరి సుందరరామశర్మవారు సంపాదించి 1938 సం॥ర ప్రాంతమున నెల్లూరునుండి విజయదుండెన - 'స్వతింత్ర'—అను వారపత్రికలో వెలువరించిరి. తక్కిన వాలుగైదు సంఖ్యలుగల కృతులలోఁ గొన్ని పద్యములుమాత్రమే లభించినవి. దొరకివంతివఱకు యీ తిమ్మనాదుని కృతులలోని పద్యములను శ్రీ కొమాండూరు రామానుజాచార్యులవారు సేకరించి నాకడిమిఁ బరిచిరి.

ఇతఁడు ఏనుగులకృష్ణాగారి యెఱ్ఱగదిల వెలంఁడించెయు ధర్మహరిశితకానువాద మంత రసవంతముగఁ జెరిగింపలేకపోయెనని వచించితినిగా! ఆందులకుఁ గొన్ని యాదాహరణము లిత్తును :

- (1) (ప్రపశ్యా మణి మద్ధితే వ్యకవచక్ర)
 దంష్ట్రోవరాత్ : మూలము)
 దీనికి ఏనుగువారి అనువాదము :
 “మకరముఖా వ్రరథ్తమల మానికముం
 తేకలింపవచ్చు, కా
 యక దలదూర్చికా నికరమైన
 మహోదధి దాటవచ్చు, మ
 వ్రకమునఁ బూవుదంపవలె
 సర్వమునైన ధరింపవచ్చు, మ
 చ్చిక ఫుటియింప మూర్ఖజన చిత్తిముఁ
 దెల్ల నెస్సాగ్నిమేలికా”

పుష్పగిరివారి :—
 “మకరముకోటనున్న పెనుమానిక మైన
 పారింపవచ్చు ; ను

శ్మకదలదూర్చిఫోషమున పాగరమైనఁ
 దరింపవచ్చు ; తి
 త్ప్రి కుపితిఫోగివైనఁ బువుదంపవలెం
 దలఁదాల్పవచ్చు ; కా
 యక ప్రతికూల మూర్ఖ హృదయంబుది
 తిప్పగ రాదొకప్పుడుకా.”

- (2) (మంతి శ్చేత్కివచే కం? కిమిభిః
 కోశో వైచేదేహి-జాం : మూలము.)
 ఏనుగువారి ఆంధ్రీకరణము :—
 “క్షిమకవచంబు, కోగనుది శత్రువు, జ్ఞాతి
 పూతాశెనుండు, మి
 త్రిము తినుతుండు, దుర్జనులు దానిని
 పచ్చిగముల్, గువిద్య వి
 త్రి, ముచిత లజ్జ భూమణ, ముదాత్తి కరిత్యము
 రాజ్య, మిక్షమా
 ప్రముఖ పదార్థముల్ గలగురెట్లునఁ
 దిత్కివోదాడు లేటికికా.”

పుష్పగిరివారి తెనుగుసీతి :—
 “క్షిమనుదియున్న సేల కవచం? బరి
 యేటికిఁ గ్రోగమున్న? కా
 య నులదు సేల చిన్పు, పరమాపకమేల
 గుహ్యుక్తుగల్, మా
 ద్ధ మనుజుఁడున్న సేల ఫణి, దెవ్వ రుతేల
 గువిద్యయున్న, ని
 గ్గమరిన సాయుధుల? కవిత్వాభ్యుతి గవిన
 రాజ్యమేటికికా.”

- (3) (విపది దైర్య మభాధ్యుదయే త్మమాః మూలము)
 ఏనుగువారి అనువాదము.
 “అపదలందు దైర్యము, సమంచిత సంపదలందుఁ
 తాత్పర్యముకా,

భూపపథాంతరాశేమునఁ బుష్కలవాక్పరురత్వ, మాత
 రాహోపమిక్తియుకా, యశేనునిం దిమర క్తియు, విద్య
 యందు వాంఛాపరివృద్ధియుం బ్రకృతిజన్య సుగుం
 బులు సజ్జనాగిన్”

(ఆపంది ముద్రాల మనువారు శ్రీ. శి. 1936
 సం॥న ప్రకటించిన ధర్మహరి త్రిశితిలోని పద్యము
 లలో వైపద్యము కవిపరిపాదిమున “ప్రకృతిశిద్ధి
 సుగుంబు” లనుటచే యతికోష మేర్పడినది. ప్రమాద
 జనితము కొనవచ్చును.)

ప్రస్తుతిచేసి పద్యము:—

“అపవలంబు ధైర్యము, మహాభ్యుదయములను
నోయ్య, ప్రాథమిక
చాపటిమలు చేర్చులను,

ఇంగరరంగమున బంధుమా
టాపము, కీర్తి నిచ్చియుం గడువ

వ్యవసాయి క్రమం దిల్లర్య, బ్ర
హ్మచరు లాప్యమందు, రివి సాయములై
తెలుసుకుం బోయెగన”

చిన్ని పద్యములో నిమగ్నమగు నిమగ్నమునకుఁ
తెచ్చిల్లము రచించుట:—

(1) (అరమృగుర్వీ, కయిలీ కమేలు, లక్ష్మీ
పురా వృద్ధినుమైతి పశ్యతి : మూలము)

విమలగువారి రచన:—

“మొదలఁ జూచినఁ గడుగొప్ప పిదపఁ గుఱుద,
యాదిఁ గొంచెము తర్వాత వధికమగుచుం
దనని దివ్యపూర్వపురగాఁ జరిగిమొన
చాయపోలికఁ గుఱవఁజ్ఞముల మైతి”
ప్రస్తుతిచేసి (వాసినది:—

“హెచ్చిలుఁ దొల్లఁ, విమృశ కయిందును
రపటిత్రాటఁ నీసనాక
గుచ్చికుచెట్టి, చొల్లఁ గడుఁ గొంచెమునై,
మఱి మీఁద హెచ్చుచున్
వచ్చు విశేషమచ్చి క్రవంబుగ నాపటిత్రాట
నీసనా;
విచ్చులు నిత్రెఱంగెఱి, వెయ్యము సేతుడగు
నివ్వవేతోవ”

(2) (మృగమీనపక్షవానం, తృణజలసంక్రమ
విహిత వృత్తినామ్: మూలము)

“విమలగువారి ఆంధ్రీకరణము:—

కలవుచే నీటిచే మోదకలవచేరి
బ్రతుకు మృగమీన పక్షప్రకరములకు
శిబర కైవర్తి మోదకజనులు జగతిఁ
గారణములేని పగనాగుగారె తలచ”

ప్రస్తుతిచేసి కృతి:—

“నీరతుఁ బూరి సంతసము విచ్చులు లేవనమై
పాసంగ, నెవ్వరికిఁ గీమదీయక ప్రవర్తలు మీన
మృగాల్యలందు నిష్కారగవైరి మూసెదగు కష్టము

చాళిరాతిమూదకుల్ వారిజగన్పు కట్టెదము, వారి
దయారహితస్వభావమా?”

కౌవ్యలక్షణములు సంతరించుకొన్న సమీర
కుమారవిజయ, ప్రశంస—ఇటు అప్రమత్తము.

‘సాగుమేధానిధి’ శతకమునకు— రఘునాథ,
శతకమును నామాంతరము గలదు. ‘అనాథనాథ
రఘునాథా, సాగుమేధానిధి’—అన్న మకుటముతో
ఇందుగల పద్యములు 108. కాని, 90 నుండి 105
పద్యములవఱకు అంతుపట్టుటకు వీలులేనంతగా శిథిలము
లయినది. మకుటముంబట్టి యిది శార్దూలమక్షేదవృత్తి
లలో నడచినదిమట నిశ్చయము. కవి యీ శతకపద్యము
లన్నిటిని సాగ్యమయివలెనటను గుర్తించుకొనిన
లతో సాగించినాడు. ఎదికసాంపు పూర్వమున
కింపుగ పెంపొందినది. కొన్ని పద్యము లీక్రింది
ఉదాహరణములు :

(1) “రా! హస్తాద్విత్ దివ్యకామ్యశిరా; రాజే,
గుమిత్రానుతి
న్నేహా పూర్వ కలామ్ రా! పవనాల్లిప్తం
మైపంశీజ; రా
జే, హారముల కుంచనాభరణ; రాజే, రాను!
సంక్రాంతి నీ
తామృత్సో, యనాథనాథ, రఘునాథా,
సాగు మేధానిధి!”

(2) “సంసారా ర్థి దరింపఁగా, వివిధ బోధంబుల్
ప్రకల్పించఁగా,
హింసాపూర్వక బుద్ధివై మెలఁగఁగా, నేలా
యపడించె, ది
మాంసాస్పద్యయ దేహమోహము హరింపక
లేని? మాయామృగ
ధ్వంసివాని, అనాథనాథ, రఘునాథా
సాగు మేధానిధి”

(3) ఉగ్రాంశోద్భవ జంధిభీక్తిముఖ
దేవోర్తింబోపేర కొ
ట్యగ్రభ్రాతరి దివ్యరత్న
రుచిరువ్యాంభుద్వయా, ధూపభో
దిగ్రాజుడవలీ ర్థిధాను, నిది వాల్మీకీరవాళికోషలో
దిగ్రాళి, అనాథనాథ రఘునాథా,
సాగు మేధానిధి”

(4) "చిత్తంపత్రి యుగింక లేదు కనున్గీలంబు
 శిలంబు, యోషిత్వంపర్క మునంద కాంక్ష, శివుముక
 యీనించె, సత్కారనంబాదుకొంటుండె, రావణుగ్గ, నమంబ్రావ, వి
 ద్వత్సంబోధ, యవాళవాళ, రఘువాళా, సాధు మేధావిధి"

పైపద్యములన్నియు, మనకు ననుసరించి కవి పడిపాడిమై "రి" — వర్గ యతిమైత్రి వర్ణములతో నే కుదివరకును సాగుటనుబట్టి, శితికమంతయు, అట్లే, తాను వ్రాయవలసిన నిర్బంధ మొకటి ఈ కవి కొని తెచ్చుకొన్నట్లయినది.

ఇదిని మఱొక శితికృతిహాదా పైదానివలె నే కవిపడిపాడిమైక యతిమైత్రివర్ణ సంశోధితము. 'శేష శైలివిహార'యను పద్యములూలంకృత మగు ఈశితికము కందపద్యములలో వ్రాయబడినది. ఇందిరి యముకముల గమకము కల్పహృతరూపాగ్రము, ధారాళ ధారాపాట వను కొండొకయోజ పోతనగారి పద్యగుణునిను జాలు వాణును—హృదయ హృదయం గూర్చుచున్నయది. ఈ దాహరణకుఁ గొన్ని పద్యములు—

- (1) "ధాతివు, త్రాతివు, మాతివు, త్రాతివు నీవని
 రిలంకు చెల్లెయదహా
 చాతిధిరా, ఘాతిహరా, శాతిశిరా, శూర, శేష
 శైలివిహార"
- (2) "వర్ణించెద, నీకథ లాకర్ణించెద, నన్నుఁ బ్రోవఁ
 గదె యరుగువిభా
 కర్ణజవర్ణ పురస్కృతాకార! శేషశైలి
 విహార!"
- (3) రాధారతి గాధాశితి బోధాయతి హృదయ,
 భూరిశ్విసుర
 త్యాధారా, సాధారణ సాధానాపార,
 శేషశైలివిహార!"

4. హృదయములు, మద్విరచితి
 పద్యములు విమలు గోపభామా గృహ కుం
 భోద్విత్వైక్యపమోదిధి
 సత్కృష్టుతిహార, శేషశైలి విహార!

5. పంకావస్థరి కంకారిత
 పంకావస్థరి భవపయోధిఁ బావును, యుష్మ
 త్కంకర యతి కంకరసురి
 పంకలితొంకార, శేషశైలి విహార.

ఇక ఇదిని తిరువవంతానులిలోని పద్యముల సంఖ్య పరిగా తెలియవచ్చుట లేదు. శిథిలమయినది పోగా, ఇప్పటికి దొరికినది యేబది పద్యములు మాత్రమే. అన్నియు లక్షగ్రాహి వృత్తియులు—దీని ని "పూరంబజననీ, తివదదాంబముఖ రమ్యశిశిరింబ, పుష్పతాళితి కదంబ జగదంతా" అను మకుటనున్నది. ప్రతి పద్య మంత్యైహాస నియమబద్ధమై, అద్భుతశిల్ప సౌష్ఠవముతోమై పాడుట కనువుగ నున్నది. కొన్ని పద్యము ల్లేంబ మమృస కీఃబడినవి :—

(కొలవు వర్ణన)

"కెంబర చిల్లల నయినంబులు వికారజనుంబులు
 నురాళి గనునంబులు, పృథూకో
 జంబులు, విహించితి భుజంబులు స్వీతావ్యవస
 జంబులు రహించె చెలవంబొలక నేవే
 ల్పంబడఁది మిన్న లుడిగంబు లొనరింప గురలుం
 బలపి కొలవ, నని కెంబలకుచోపూ
 రంబ జననీ, తివదదాంబముఖ రమ్యశిశిరింబ
 పుష్పతాళితి కదంబ జగదంతా."

(శ్చింగార వర్ణన) :—

వింబ ముగూర్కార ఫలంబు, లవలీదిశి నిఖంబు
 కపాలఫలకంబు, హాసవాంక్షా
 రంబును బ్రత్యుక్తి మగుమంబు, కుచభగవల్లికుచంబులు
 శిశుజ మగువంబులును కొల
 పంబులు దిలగ్న ప్రమదంబును వనంబని నునంబున
 దలంచు హరిదంబరమ నిశా || పా ||

(కొర్క వర్ణన) :—

కెంబము మహిమ గీతహంబు విడిచింతు పగిదిం
 బలభోజుల కిరంబు లుదయో గా
 త్రంబులు, కరంబులు, మరంబులు, నరంబు
 లుదరంబులు బలంబు బవరంబున భవత్తి
 నంబు, మహిమగురి బలంబునకు భీతిజనకంబు
 క రాగ మునంబు, భరిలే || పా ||

(దుర్దన వర్ణన) :—

నింబలికాభ లమిలంబుగ ఫలించిన, త్రియం
 తెనంగ వాయునిదయంబెప్పుడు భిక్షిం
 దం బయపుత్రపు కరణిం తెనిమ, మాలినజరంబు
 గడియించిన భనంబు దిడఁబ్రాన్తిం
 యం బనులపోల్కిఁ గుపభంబెనయ మూర్
 దినరంబు శివధిక్తుల విధం బరయిలో || పా ||

పద్యము లన్నియు ఈశోరణిలోనే వడిచినవి! ఈశితికపద్యము లొక్క దుదివరమయినవి మాత్రమే కాక, నీతి శ్చింగార చైరాగ్యాద్విశేష విషయోద్ఘాటక ములు. కవియే యుండరి పద్యములను ఆ యా విషయ

పాతతిరంగుచిత్తాది నాట్యచాత్యలలో కట్టకదడటి. మహానీయుడు

భరతనాట్య కళానిధి కీ. శే. వేదాంతం లక్ష్మీనారాయణ శాస్త్రిగారు

గత జూలై 13వ తేదీన ఆంధ్ర రాజధాని నగరంలో దివంగతులైనారు

ఆంధ్ర నాట్యకళా చరిత్రలో ఇది ఒక మహాధ్యాయినికి ముగింపు

మరి సమస్యలించి అయిదు భాగములుగా విభజించి నాడు:—(1) కొల్వవర్ణన, (2) కృంగారవర్ణన, (3) కార్యవర్ణన, (4) దుర్జనవర్ణన, (5) ప్రార్థనము:— అని క్రమముగా నవి పేర్కొనవలసివచ్చి.

ఇతిని సమకాలికులైన కంకంటి పాపరాజు ఇతిని కొవ్వనిర్యాణ సందర్భమునఁ బోదువడినట్లు ఈ కవియే మడివియున్నాడు.

“అవి కరీటికి కారి తోడయినయట్లు
లమ్మచోకివి పాపోయ్యి మా చరింపఁ
గృతి తోనెర్పఁగఁ బూచిన యేను మొదట
శింకు మవ్వంకెనిగ మడి యొట్టు లునిన”

ఇతఁడుగూడఁ ఈ త్రిర రామాయణము న్రాయు నపుడు పాపరాజునకుఁ బోష్యుడైన ట్టాకశ్రవాదము గలదు. సన్నియకు దగువాని నారిలో నిట్టిదగుదు. ఇదెంతవఱకు సత్యమోకాని, యిగువురి రచనలను జక్కఁగ బరికిరించినపుడు మాత్రము వుడియెడమలుగ నుండుననుట నిస్సంశయము. జటిల కల్ప సమాన ఘటన యందుఁ గంకంటివారిది, వుడిచేయునుయిన, పుష్పగిరి వారిదియెడమదిని నిర్ణయించుటలో బాధకమంతిగా లేదు.

ఈ పుష్పగిరి తిమ్మనాదుని కృతు లన్నియు లభ్యములయిననాడు ఆంధ్ర కారదకుఁ బుష్టియుఁ, కెనుగుప్రజకుఁ దుష్టియు కెనురగలదు.

గ్రంథ విమర్శనము

“అరుంధతీవశిష్టము”

రచన: శ్రీ బులుసు వేంకటేశ్వరులు. ప్రాప్తి స్థానము: బి. వి. ఆండ్ సన్స్, రామారావుపేట—కాకినాడ. వెల: 2-0-0.

నూర్గురు కొడుకులనుగన్న వసిష్ఠుడు సదాబ్రహ్మచారి. పుండ్రసోపేతిమైన భోజనమును తీసికొంటూన్న అగస్త్యుడు నిత్యోపవాసి.

సదాబ్రహ్మచారి దారి యిమ్మున్నాడని ఆరుంధతి అనిగానే నది దారియిచ్చింది. నిత్యోపవాసి దారి యిమ్మున్నాడని అనగానే తిరిగి రావడానికి నది దారి యిచ్చింది.

ఆరుంధతికి ఆశ్చర్యంవేసి భర్తను ప్రశ్నించింది. దానికి వసిష్ఠుడు సమాధానం చెప్పాడు. ధర్మమునకు అంగముగా కామమును నేమియ భ్రాంఠిపాడుదు సదాబ్రహ్మచారి. అన్నమట్టినా, అబ్బకపోయినా సమ బుద్ధితో ఉండేవాడు నిత్యోపవాసి,—ఇది ఆనాటి గార్హస్థ్యానికి ఆదర్శమైన ధర్మం. ఈ ఆదర్శాన్ని పునాదిగా చేసుకొని ధర్మం జీవిస్తూవుంటే దానికి అంగములై ఉండేవి అర్థకామాలు. ప్రధానమైన ఆదర్శం నశిస్తే పాశవవృత్తి తనంతట తాను ఉద్వేగించి ప్రకృతిని ప్రలోభంపాలు చేస్తుంది. తద్విధంగా ఆదర్శ ధర్మాన్ని వాశంపంచేసుకొన్నది సృష్టి తనచేతులతోనే అన్నమాట. ఇక పురుషార్థాలు అపార్థాలు అయాయని విపరీతార్థాలు అననక్కరలేదు.

సుప్రజకోసం వినాహం. కామతృప్తికి సాధనంగా ప్రకృతిని ఉపయోగించుకుంటే పురుషత్వం నశిస్తుంది. బ్రాహ్మమైన నిర్వచనం మనువు ఇలా నూత్రించాడు.

“కామతృప్తాన ప్రశస్తా

వచైవేహ స్త్య కామతా”—దీనిని ప్రత్యక్ష

మును సత్యనూత్రానికి ముడిచేసి ఆచరించి చూపిన ఆదర్శపురుషులు భారతీయ ఋషులు.

నేను వచ్చేవరకూ ఈ కమండలువు పట్టుకుని ఉండు అని వసిష్ఠుడు వెల్లిబోయాడు. ఎన్నారేళ్లొగాని రాలేదు. అంతవరకూ ఆరుంధతి ఆలాగే ఆ చోటనే చిత్తగువులా నిలిచిఉన్నది.

ఇసుక వండిపెట్టుకున్నాడు. చేసిపెట్టింది. పెండ్లి చూపులకువచ్చి వసిష్ఠుడు వధువయిన ఆరుంధతిని పరీక్షించేవాడు. ఆవిధంగా. ఆమె అన్నింటా ప్రథమ శ్రేణిలో పెగ్గింది.

కన్యాదాత కర్మను ప్రజాపతి ధన్యుడనయ్యానని అనుకొన్నాడు. సర్వ సురసామ్రాజ్యాధిపతి యయిన శంకరునకు పిల్లనిచ్చి ఉద్భిబోయిన హిమావలేంద్రుని కంటే తానే గొప్పవాడననుకొన్నాడు.

విచిత్రము, పవిత్రము అయిన ఇతివృత్తం. శ్రీ శివరామకామ్రోగారు చెప్పినట్లు బులుసువారింటి పనులు పండితపామరులకు మున్నెందదగినవే అయి ఉంటాయని అనడానికి ఈ నూతన రచన తిరుగులేని సాక్షి.

దురవగాహమైన భావమేదో కాన్యానికి జీవమని జెజ్జిలలువేసి ఆకాంక్ష కాన్యాలు కుప్పతెప్పలుగా ఉప్పతిల్లుకూన్న ఈ దినాలలో వేంకటేశ్వరులు గారి యీ కృతి ప్రవాహానికి ఎదురీత అయింది. ఇందలి కథ చాలమందికి తెలియదనే అనవచ్చు. ఈనాటి ఆధునికయు మార్గాన్వేషక సాహిత్య రంగానికి ఈనాటి రచనలు ఆదర్శములై తే గార్హస్థ్యధర్మము మల్మీ మూడు పువ్వులూ, ఆరు కామలుగా విలసిల్లుతుందని అనవచ్చు. ఆర్థమైన ధర్మబోధకు ప్రతిహతమైన రచన ఎక్కడూ స్వయంవృద్ధిని సాధించోలేదు. విశ్వజనీనమైన భారతము ఈనాటికి సమృద్ధిగా సర్వవిధాలా ఉపాదేయమై ఉన్నదంటే అది బోధించిన ధర్మ ప్రవృత్తి నిష్కంఠకమన్నమాట.

సాంఘిక జీవనమును పునీతియు చేసి గృహము సద్బ్రహ్మము కావాలనే ఆకాంక్ష మానవునకు ఎవరికి ఉంటుంది. దానికి వైతాళికులు ఎన్నడూ ఉండవలసి ఉంటారు. వారిని గుర్తించడం సంఘ ధర్మం.

విషయము ఎంత విజ్ఞాన ప్రదమో రచన అంత మనోజ్ఞముగా విరాజిల్లిన గ్రంథం ఇది.

“తరుణి! సంసార దీర్ఘయాత్రా పరులకు నరయ సులభంబులై మహాయములు గలవు శివుడమాన్వితి ధర్మమార్గమును బట్టి పొందవచ్చు యాత్రానందమిందువదన!

“పెంపున దరించి యొరుల దరింప చేయ సారవంతంబు నిజము సంసార మగును ఆత్మ కుక్షిం ధరతి కౌమా విలమగు నీచ సంసార మే నిర్వ నింద్యమగును” —

క ల స్వ నం

ఖండకావ్యసంపుటి. రచన: శ్రీ గణేష్ పల్లి సత్య వారాయణరాజు; ప్రచురణ: రైలం గాజో రచయితల సంఘం; హైదరాబాదు; వెల రూ 1-25.

ఈ సంపుటిలో మొత్తం 32 ఖండకావ్యములున్నాయి. వీటిలో దాశరథి, రాయబోలు, మొదలైనవారిమీద చెప్పినకావ్యములు కొన్ని. గాంధీగారిమీద, ఆస్పృశ్యతా నివాసం మీద, ఆంధ్రావతరణంమీద, బుద్ధుడిమీద రచించిన కావ్యములు కొన్ని. శ్రీ సత్య వారాయణరాజుగారు ఉదాత్తమైన కవితా వస్తువును సేకరించినప్పుడు మనోహరంగా రచించగలరు. ‘పూజ’ అనే కావ్యంలో నుంచి ఒకటి రెండు పద్యాలు:

హాయి నో సంసు మంద మల

యానిల వీచికలంగు సంజకం

జాయ వెలుంగులందున బ్ర

సన్నిత గన్న మనః ప్రవృత్తిలో

కోయిలపాటలం దిలము

కోన్న సుఖస్వరమెత్తి వేగరా

వోయి! ప్రభో! యటంచు మధు

కోజ్వల గీతము వాలిసిం చితిన్.

ఆనుభగీతికావ

మనంత వికాల వినీల నిర్మలా

ఆర్ష రసాయన శాల
ముక్త్యల, (కృష్ణ)

(స్థాపితము 1925.)

ప్రశస్తాయు ర్వేదోపధముల
నిలయము. ఏ మందు కావలసి
నను మాకు వ్రాయుడు. నమ్మక
మైనవి లభింపగలవు.

ఆయుర్వేదభూషణ

వేటూరి శంకరశాస్త్రి,

ఎ. ఎం. ఏ. సి.

Consulting Physician

జీవాత్మదేమిటామాట!

సంతానం కుళ్లి కృషిస్తూ ఉంటే
తల్లికి క్షోభకాదూ?

భారతి-భారతాంబ బొల్లి,
సమస్త చర్మవ్యాదులచేపిడింప
బడుచున్న తన సంతానం!
కోసం ఎంత విచారిస్తూ ఉండో?

(స్థాపితము 1920 సం॥రం)

ఇదుగో మా చిరకాల ఆనుభవంతో

ఇసూ ఉన్న అభిషేకం.

మాకు నేడే వ్రాయండి

రెడ్డి అండ్ కో.,

గోపాలపురం. (ట్రా.గో.జి)

కాశము చాటి సత్వపరి

కల్పిత సర్వ జగద్విలాస లీ

లాశము దీపితంబయి ను

భావహ మై బలబాసనాది యో

గీసులకైన విక్రముగ

నెన్నగరాని పథంబు నంటినన్.

పూర్ణేందు బింబంబు బోలిన నెమ్మోయు

దరహాస చంద్రికల్ బరపుచుండ

నుందిర నయనారవిందముల్ చిక్కని

కరుణాసవంబును గురియుచుండ

నీలారుణాంబుది శ్రీ లలితాంగముల్

శృంగార వృష్టి వర్షింపుచుండ

భానుసహస్రవిభ్రాజిత మణికిరీ

టయు విశ్వమును ప్రకాశమొనరింప

కలిత పీఠాంబరంబు చక్కనిరురాయి

చిలుకెగారికి నాట్యంబు గజపుచుండ

చల్ల చలగ పుడమికి జారివచ్చె

దివ్య మంగళమూర్తి నాడేవుడపుడు.

ఈ చివరి పద్యం లీలాకుసుని 'వేణీమాల' అన్న ప్లోకానికి దీటుగావుంది.

ద త్త మ హి మ

రచన : శ్రీ మన్నికంటి గురునాథ శిర్మగాడు.

ప్రాప్తిస్థానము : రచయిత, బ్రాడీపేట, రవలైను, నుంటూరు—2; వెల రూ 2/-

ఇది 480 పేజీల అవధినిగల ఆర్థవప్రాముఖ్యమైన గ్రంథం, ఈ గ్రంథాన్ని 2 రూపాయలకు నీలా ఇవ్వ గలిగారా అని ముందు ఆశ్చర్యం కలుగుతుంది. కాని, పరమ ఆప్తికులూ, దత్తాత్రేయోపాసకులు అయిన శ్రీ గోవిందరాజుల శ్రీనివాసరావుగారి ప్రోత్సాహంతో ఈ గ్రంథం స్వప్రింపబడినదని చదివగానే మనకు ఆ అనుమానం తీరుతుంది. దీన్ని వచనంలో సంఘటించ వలసివదిగా కూడా శ్రీనివాస రావుగారి ఆ జీ శ మై న ట్టు ర చ యి తి నె బు కున్నారు. నిజానికి ఇది పద్య రచనగా సాగివుంటే దీని ప్రయోజనం బహు పరిమితమయ్యేది. ఇది సులభ గ్రాహ్యంగా వచనంలో రచించ బడివుండటం మూడవ హం.

దత్తాత్రేయుడు, మన విజ్ఞాన సర్వస్వానికి సంకేతం. యోగ విద్యా సర్వస్వానికి ప్రభవ కారణం. సమగ్రమైన అయిన చరిత్ర తెలుగులో ఎక్కడా వున్నట్లు కనుపించదు.

శ్రీ గురునాథ శిర్మగాడు బ్రహ్మాండ పురాణం లోని దత్తాత్రేయ మాహాత్మ్యమును సేకరించి దాన్ని తెలుగు వచనంలోకి అనువదించారు. దీర్ఘదత్తాత్రేయ వతార చరిత్రేకాక ఉపాసకులకు ఉపయోగకరంగా, అద్భుత శక్తి నామాది కొంత విషయంకూడా చేర్చారు. ఇవిగాక అందంను ఆ సేక ధర్మ మాత్రములు, కర్మ కాండకు సంబంధించిన వివరాలు వున్నాయి. విసుగు జనించకుండా చదువుకోవటానికి అ సేక ఉపాఖ్యానాలతో నిండివుంది. అయినా పరమ పవిత్రమైన దత్తాత్రేయ చరిత్ర చదవటానికి విసుకేవలది. ఇంటింటా వుండదగిన పుస్తక గ్రంథం.

భారతి సచిత్రమాసపత్రిక

ప్రకటన రేట్లు

రచయ పేజీలు		
4 వ కలకు పేజీ	కాజువల్	కంట్లాట్లు
2 లేక 3 కలకు రు.	125/-	రు. 100/-
2 లేక 3 కలకు పేజీ		
ఒకే (ఒకాపు) రంబ	90/-	75/-
లోపలి పేజీలు		
పూర్తి పేజీ	70/-	60/-
అర్ధ పేజీ	85/-	30/-
పాపు పేజీ	20/-	15/-

ప్రత్యేక స్థానములకు 25% అదనం.
సంకీర్ణ విధులగా 12 ప్రకటనలు చేయు వారికి కంట్లాట్లు రేట్లు వర్తించును.

* కవులు, కళాకారులు, రచయితులు మొదలైన వారి ప్రకటనలు ఒక కాలం ఇంచితే తేపు రు 2/ చొప్పున ప్రకటించబడును.

మేనేజరు, భారతి,

మద్రాసు-1.

ఆత్మవేదన

గేయ సంపుటి: రచన శ్రీ పాట్లపల్లి రామారావు, ప్రచురణ దేశోద్ధారక గ్రంథమాల 2844, ఇమాంటావి పిథి, సికింద్రాబాదు. వెల రు 1-25.

ఈ సంపుటిలో 'రాజులుంజేమి' 'శైలి,' నిస్సృహ 'అకలి,' 'జనతి,' 'రైతు—రాజు' వగైరా శీర్షికలలో 28 రచనలున్నాయి. 'మాదామ' అనే మొదటి గేయం.

ఎవడు ఇక్కడ రైతు

ఎవడు ఇక్కడ రాజు

కష్టించు వాడొకడు

కాజేయు వాడొకడు

భూదేవి హగటికి

పాదివ్య బోకు

వరుణ దేవానీవు

కురియ బోకయ్య

చిత్తనాలు మొలక

లెల్లబోకండి

నదులార మీరింక

కదిలేరు సుమ్మి!

*

*

*

అందరి 'స్రేకు' జెయ్యి మంటున్నారు. మన 'సామ' లిస్టిక్ పాట్రన్ గతేం కావాలి?

స్వీకారము

రతివాల తండ్రి (గేయ వాటికలు): రచన : శ్రీ రంధి సోమరాజు; ప్రా ప్తిస్థావము : రంధి సోమ రాజు, C/o. సదరన్ విజన్స్, మెయిన్ రోడ్, ఏలూరు. వెల రు 0-5-0.

గ్రంథ విజయము: (నాటకము) రచన : శ్రీ వంగీ పురము కృష్ణమాచార్యులు; ప్రా ప్తిస్థావము: వి. రామన్, E0. జనరల్ ముద్రియ్య మొదటి పిథి. మహాకారుపేట, మదరాసు-1.

వేంగి చాళుక్య చరిత్ర పద్యకావ్యము రచన: శ్రీ కొత్తి భావయ్యచాదరి; సంగం జాగర్లమూడి, నంటూరుజిల్లా; రు 0-5-0.

కృతజ్ఞత: నవల (చరిత్రాత్మకము) రచన: శ్రీ బులుసు సీతారామకృష్ణ; విశేషలింగం హైస్కూలు, రాజమహేంద్రవరము : వెల రు 1/.

చంద్రోదయము: నవల చరిత్రాత్మకము రచన : శ్రీ బులుసు సీతారామకృష్ణ, విశేషలింగం హైస్కూలు, రాజమహేంద్రవరము. వెల రు 1-0-0.

మాలతి: (కథాద్యయం): రచన : శ్రీ పులిపాక జగన్నాధరావు; ఆంగ్ల భాషాశాఖ, హిందూ కళాశాల, నంటూరు. వెల రు 0—25.

స్వర్ణమహరి: పద్యకావ్యము: రచన: శ్రీ సోమంచి మూర్తినారాయణశర్మ; విజయలక్ష్మీ ప్రెస్; కాకినాడ. ఆంగ్లంలో 'ది గోల్డెన్ లిన్' అనే పేర ప్రసిద్ధమైన కథ ఆధారంగా వ్రాయబడిన కావ్యం. వెల రు 0-75.

ప్రపంచ కథావళి: అనువాదం : శ్రీ బి. వి. సింగరాచార్య: ప్రచురణ : కళ్యాణీ ప్రచురణలు, 16, 17, గజపతి లాలా లేన్, మద్రాసు-5. వెల రు 1-25.